

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HİKÂYELERİNİN VE
ROMANLARININ TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

KÜBRA ÖÇAL

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Gülten BULDUKER

KIRIKKALE-2024

Kübra ÖÇAL tarafından hazırlanan “ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR’IN HİKÂYELERİNİN VE ROMANLARININ TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Gülten BULDUKER

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KURT

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Öznur ÖZDARICI

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

İmza

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 12/07/2024

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- o Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- o Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- o Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- o Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- o Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kübra ÖÇAL

12/07/2024

ÖZET

ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR’IN KİKÂYELERİNİN VE ROMANLARININ TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Gülten BULDUKER

Temmuz 2024, 177 sayfa

Bu çalışma, 1896-1973 yılları arasında yaşamış ve farklı edebî türlerde eserler vermiş olan Şükûfe Nihal Başar’ın, hikâyelerini ve romanlarını tema yönüyle incelemeyi amaçlamaktadır. Yazarın “*Tevekkülün Cezası* (1928)” adlı hikâye kitabında bulunan yirmi hikâyesi ve “*Renksiz Istırap* (1926), *Yakut Kayalar* (1931), *Çöl Güneşi* (1933), *Yalnız Dönüyorum* (1938), *Çölde Sabah Oluyor* (1951) ve *Vatanım İçin* (1955)” adlı altı romanı incelenmiştir. İnceleme sonucunda genel olarak bu eserlerde bireysel ve toplumsal temaların öne çıktığı tespit edilmiştir. Bireysel temalar ekseninde; aşk, kadın, evlilik, sanat, edebiyat ve tarih, yalnızlık, tabiat; toplumsal temalar ekseninde ise aile, eğitim, vatan, Anadolu ve Anadolu’ya bakış, savaşlar, mitingler, dernekler ve cemiyetler, Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma ve din dikkat çekmektedir. Hayatı boyunca içinde yaşadığı devrin siyasî, sosyal ve kültürel gerçekliklerini eserlerine yansıtmış olan yazarın, bireysel konulardaki duyarlılığının yanı sıra toplumsal konulardaki millî duyarlılığını da çok boyutlu olarak eserlerine yansıtmış olduğu ve böylece kendine has bir özgünlüğe ulaştığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şükûfe Nihal Başar, Hikâye, Roman, Tema.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'S STORIES AND NOVELS IN TERMS OF THEME

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language and Literature, Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Gülten BULDUKER

July 2024, 177 pages

This study aims to examine the stories and novels of Şükûfe Nihal Başar, who lived between 1896 and 1973 and produced works in different literary genres, in terms of theme. The author's twenty stories in the story book “The Punishment of Trust (1928)” and “Colorless Affliction (1926), Yakut Rocks (1931), Desert Sun (1933), I'm Returning Alone (1938), Morning Ought in the Desert (1951) and For My Homeland (1951) 1955)” were examined. As a result of the analysis, it was determined that individual and social themes were generally prominent in these works. On the axis of individual themes; love, women, marriage, art, literature and history, loneliness, nature; On the axis of social themes, family, education, homeland, Anatolia and perspective on Anatolia, wars, rallies, associations and societies, East - West Comparison / False Westernization and religion attract attention. It has been concluded that the author, who has reflected the political, social and cultural realities of the era he lived in throughout his life, has reflected his national sensitivity on social issues in a multidimensional way, as well as his sensitivity on individual issues, and thus has achieved a unique originality.

Key Words: Şükûfe Nihal Başar, Story, Novel, Theme.

ÖN SÖZ

Yoğun geçen bu çalışmanın her aşamasında bilgi birikimleriyle birlikte eleştirel ve yapıcı fikirlerini her zaman benimle paylaşan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Gülten BULDUKER'e; bütün eğitim hayatım boyunca desteklerini her zaman derinden hissettiğim annem Saadet ÖÇAL ve babam Özcan ÖÇAL'a; Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerine ve onun hakkında yazılmış olan kaynak kitaplara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Abdullah SEMİZ'e, Kırıkkale Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim.

Kübra ÖÇAL
Kırıkkale, 2024

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
ÖN SÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	VII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ İLE SANAT ANLAYIŞI, ESERLERİ.....	4
1.1.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HAYATI	4
1.2.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ İLE SANAT ANLAYIŞI	11
1.3.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN ESERLERİ.....	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	28
2.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HİKÂYELERİNİN VE ROMANLARININ TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	29
2.1.BİREYSEL TEMALAR.....	30
2.1.1. Karmaşık Bir Duygu: Aşk.....	30
2.1.1.1.Kadınlar ve Aşk Anlayışı.....	31
2.1.1.2. Erkekler ve Aşk Anlayışı.....	35
2.1.1.3. Kadınların Vatan Aşkı.....	39
2.1.2. Aile ve Toplum Arasında Bir Köprü: Kadın.....	39
2.1.2.1. Kadına Bakış.....	41
2.1.2.2. Kadınların Fedakârlığı.....	44
2.1.2.3. Kadınlık Gururu.....	46
2.1.3.4. Kadınlara Karşı Yeni Bir Bakış Açısı: Feminizm.....	48
2.1.3. Bireylerin Birlikteliğini Meşrulaştıran Kurum: Evlilik.....	52
2.1.3.1. Görücü Usulüyle Yapılan Evlilikler ve Sakıncaları.....	53
2.1.3.2. Çocuk Yaşta Yapılan Evlilikler ve Sakıncaları	56
2.1.3.3. Mutlu Evliliğin Önündeki Engel: Gelenekler ve Görenekler ...	58

2.1.3.4. Evlilikten Kadınların ve Erkeklerin Beklentileri.....	59
2.1.3.5. Evli Çiftlerin Arasındaki Sorun: Üçüncü Kişinin Varlığı.....	65
2.1.4. Sanat - Edebiyat ve Tarih.....	67
2.1.4.1. Sanat	67
2.1.4.2. Resim Sanatı.....	70
2.1.4.3. Müzik Sanatı	72
2.1.4.4. Edebiyat ve Tarih İkilişi.....	75
2.1.4.5. Namık Kemal Sevgisi.....	77
2.1.4.6.Tevfik Fikret Hayranlığı.....	78
2.1.4.7. Bireyin Ruhsal Durumunu Yansıtan Mavi Rengin Çağrışımı.....	83
2.1.4.8. Edebî Eser Kahramanı: Mustafa Kemal Atatürk.....	84
2.1.4.9. Kuvayı Milliye Kahramanlarının Hatırlatılması.....	86
2.1.5. Bireyin Onarılamayan Yarası: Yalnızlık	89
2.1.5.1. Bireyin Kimsesizliği: Yalnızlık / Kaçış.....	91
2.1.5.2. Bireyin Kendisiyle Yüzleşmesi: İntihar / Ölüm.....	94
2.1.6.Ben'in Gerçek Anlamını Bulduğu Mekân: Tabiat	97
2.1.6.1. Tabiat Sevgisi	98
2.1.6.2. Bir Kaçış Yeri: Tabiat.....	99
2.2.TOPLUMSAL TEMALAR	103
2.2.1. Toplumun Temelini İnşa Eden Kurum: Aile	103
2.2.1.1. Aile ve Gelenekler - Görenekler	103
2.2.1.2. Aile ve Çocuk İlişkileri	105
2.2.1.3. Aile Kurumu ve Yanlış Batılılaşma.....	108
2.2.2. Eğitim	109
2.2.2.1. Bireylerin Eğitiminde İlk Kurum: Aile	110
2.2.2.2. İdeal Eğitim	111
2.2.2.3. Cehalet / Cahillik	114
2.2.2.4. Eğitim ve Fedakârlık	116
2.2.2.5. Eğitim Kurumları ve Eğitim Materyalleri	118
2.2.3. Vatan	120
2.2.3.1. Sevgilerin En Mukaddesi: Vatan Sevgisi	121
2.2.4. Anadolu ve Anadolu'ya Bakış	124

2.2.4.1. Anadolu ve Yoksulluk.....	130
2.2.5. Savaşlar.....	133
2.2.5.1. Balkan Savaşları (1912-1913)'nın Etkileri.....	133
2.2.5.2. I. Dünya Savaşı (1914-1918)'nin ve Çanakkale Cephesi (18 Mart 1915)'nin Yansımaları.....	134
2.2.5.3. Kafkas Cephesi (24 Ekim 1914) İzlenimleri.....	135
2.2.5.4. Millî Mücadele (1919-1923) Ruhunun Yaşatılması.....	136
2.2.6. Mitingler	140
2.2.6.1. Fatih Meydanı Mitingi	140
2.2.6.2. Sultanahmet Meydanı Mitingi	141
2.2.7. Dernekler ve Cemiyetler	143
2.2.7.1. Jön Türkler ve Faaliyetleri.....	144
2.2.7.2. Türk Ocağı ve Çalışmaları	146
2.2.7.3. Harp Öksüzleri Derneği	147
2.2.8. Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma.....	147
2.2.8.1. İdeal Batılı Yaşayışla Tanışmada Ebeveynlerin Rollerini	148
2.2.8.2. Batılı Hayata Özentisi.....	149
2.2.8.3. Batılılaşmanın Aile Kurumuna Etkisi	154
2.2.8.4. Batılılaşmayla Beraber Görülen Yabancı Dil Hayranlığı.....	155
2.2.8.5. Yabancı Dil Hayranlığına Karşı Millî Dil Bilinci	157
2.2.8.6. İdeal Batılılaşma Tipi	158
2.2.9. Din	160
2.2.9.1. Batıl İnanışlar	161
2.2.9.2. Bir Sömürü Aracı Olarak Görülen Kurum: Din Kurumu.....	166
2.2.9.3. Din Adamlarının Savaşındaki Rollerini.....	168
SONUÇ.....	170
KAYNAKÇA... ..	172
ÖZGEÇMİŞ.....	177

KISALTMALAR DİZİNİ

AA	Ayrılmayacak Arkadaşlar
b.	Baskı/Basım
BM	Baba Mirası
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
ÇG	Çöl Güneşi
ÇSO	Çölde Sabah Oluyor
D	Domuzlar
Dİ	Dilenciler
DÖK	Düşenler Önünde Kadın
Edt.	Editör
FD	Fikret'in Derdi
GY	Gururun Yalanı
haz.	Hazırlayan
HDO	Hangisi Budala Oldu?
HE	Hocamın Endişesi
HHO	Himmetleri Hazır Olsun!
KO	Küçük Osman
KŞ	Kaybolan Şair
MI	Mavi İstirap
NÇ	Ne Çıktı?
NKY	Ne Kadar Yanılmış!
RI	Renksiz İstirap
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBE	Sabri Bey'in Eşeği
ST	Saadet Timsali
TA	Tabiat Aşk
TC	Tevekkülün Cezası
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri

VI

Vatanım İçin

YD

Yalnız Dönüyorum

YK

Yakut Kayalar

ZOG

Ziyan Olan Genç

GİRİŞ

Türk edebiyatının çok yönlü sanatçılarından birisi olan Şükûfe Nihal Başar, farklı türlerde eserler vermiş olmasına rağmen daha çok şairliğiyle tanınmaktadır. Oysa ki sanatçı, hikâye ve roman türünde de başarılı eserler vererek edebiyat tarihimize adını saygın harflerle yazdırmayı başarmıştır. Şükûfe Nihal Başar'ın, şiirleri dışında hikâyeleriyle ve romanlarıyla da var olduğunu kanıtlayabilmek için adı geçen iki türdeki eserlerini tema bakımından incelemeyi amaç edindik.

Teze dair yapılan ilk çalışma; sanatçının hayatıyla ilgili teorik araştırmalar olmuştur. Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyeleri ve romanları başta olmak üzere; hayatı, edebî kişiliği, sanat anlayışı, yapıtlarıyla ilgili ve onun hakkında yazılan yazıların ve değerlendirmelerin yer aldığı kitaplar, ansiklopediler, antolojiler vb. ise çalışmanın ikinci elden kaynakları olmuştur. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Şükûfe Nihal Başar'ın hayatı, edebî kişiliği, sanat anlayışı ve eserleri hakkında genel bilgiler verildi. Bu bölümde Hülya Argunşah'ın *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal* adlı kitabı esas alınmakla birlikte, farklı kaynak kitaplardan elde edilen yeni bilgiler ışığında da eklemeler yapıldı. Şükûfe Nihal Başar'ın, sanat anlayışı ile edebî kişiliği için ise kendi görüşlerini belirttiği yazılarının yer aldığı ve Yaprak Zihnioğlu tarafından 2008 yılında yayımlanmış olan *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.5 Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)* cildinde yer alan yazılardan ise az da olsa yararlanıldı. Eserleri içinse İhsan Işık'ın 2007 yılında yayımladığı *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*'nde, "Şükûfe Nihal Başar" için ayrılmış olan biyografik kısımdan yararlanıldı.

İkinci bölümde sanatçının hikâyeleri ve romanları ayrıntılı bir şekilde okunup, incelenmiştir. İnceleme sonucunda Şükûfe Nihal Başar'ın, eserlerinde işlemiş olduğu temaları bireysel ve toplumsal temalar olmak üzere iki ayrı grupta toplamayı tercih ettik. Daha sonra bu başlıklar sanatçının sanat anlayışı, devrin siyasî, sosyal ve kültürel gerçeklikleri ile ilişkisi bakımından alt başlıklar altında analiz edilmiştir. Tema incelemesi yapılırken Nurullah Çetin'in, *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı kitabı esas alınmıştır.

Sanatçının çalışmamıza konu olan hikâyeleri ve romanları, 2008 yılında Yaprak Zihnioğlu'nun çabalarıyla hazırlanan külliyatın *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C. 2 Güncel Basım/Romanlar (Renksiz İstirap 1926 - Yakut Kayalar 1931 - Çöl Güneşi*

1933 - Yalnız Dönüyorum 1938) ve Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.3 Güncel Basım/Romanlar (Çölde Sabah Oluyor 1951 - Vatanım İçin 1955) ciltlerinde yer alan romanlar ile Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.4 Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi cildinde yer alan Tevekkülün Cezası (1928) adlı hikâye kitabındaki hikâyelerdir. Külliyyatta yer alan eserler tema bakımından incelenmiştir. Tezde incelenen hikâye ve roman türündeki eserlerden alınan alıntılarda orijinalliğe tamamen uyulmuş, yazım ve noktalama konusunda da güncel baskıdaki halleri tercih edilmiştir.

Çalışmamızda ulaşılan sonuçlar “Sonuç” başlığı altında verilmiştir. Tezin yazım aşamasında yararlanılan ve atıfta bulunulan bütün eserlerin künye bilgileri ise “Kaynakça” başlığı altında “apa” kurallarına uygun olarak alfabetik sırayla verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR’IN
HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ İLE SANAT ANLAYIŞI, ESERLERİ

1. ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ İLE SANAT ANLAYIŞI, ESERLERİ

1.1.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HAYATI

Nazire Hanım ve Eczacı Miralay Ahmet Abdullah Bey'in en küçük kızı olan Şükûfe Nihal Başar, 1896 yılında İstanbul'da dünyaya gözlerini açar. “Sanatçının soy ağacı, babası tarafından Kastamonu'nun ileri gelen ailelerinden Kâtipzadelere dayanırken; annesi tarafından da Fatih'in nakkaşbaşı Mehmet Efendi'ye kadar uzanır.” (Argunşah, 2010:27)

Sanatçı, babasının vazifelerinden dolayı ilk ve ortaöğrenimini Şam, Beyrut ve Selanik'te özel okullarda ve evde özel hocalardan özel dersler alarak tamamlar. Fransızca, Arapça ve Farsça bilen Şükûfe Nihal Başar, aynı zamanda Cenab Şahabettin'in kardeşi Osman Fahri'den de aruz vezni öğrenir. Sanatçının asıl olarak yetişmesinde, babasının evlerinde II. Meşrutiyet öncesinde arkadaşlarıyla yapmış olduğu fikrî tartışmaların rolü büyüktür. Adile Ayda'ya göre Şükûfe Nihal Başar, henüz on iki yaşlarındayken bu toplantılara katılır (1984:108) ve sosyal olaylara olan duyarlılığını da küçük yaşlardan itibaren kazanır. Hülya Argunşah'ın belirttiğine göre de babasının toplantılarına katılan ve gelen misafirlerin sohbetlerinden çok etkilenen sanatçı, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanını bu ortamın tesiri altında yazmıştır. (2011:28)

İlk evliliğini Mithat Sadullah (Sander) ile 16 yaşındayken ailesinin isteğiyle yapan Şükûfe Nihal Başar'ın, bu evliliğinden Necdet Sander adında bir oğlu olur. İlk evliliğinde eğitimini devam ettirmek için 4 Kasım 1916 yılında İnas Darülfünunu (Kadınlara Mahsus Üniversite)'na kaydını yaptırır. Fakat düzenli bir üniversite eğitiminin Şükûfe Nihal Başar'ın evliliğine engel olacağından dolayı kaydı yapılmaz. Okuma aşkıyla yanıp tutuşan sanatçı, üniversite eğitime devam edebilmek amacıyla Mithat Sadullah Sander ile olan evliliğini sonlandırır. İkinci evliliğini ise İstiklal Savaşı yıllarında sosyal meselelere duyduğu ilgisinden çok etkilendiği Ahmet Hamdi Bey ile yapar. Bu evliliğinden de Günay Başar adlı bir kız çocuğu dünyaya getirir. Etrafında edebiyat, resim, müzik sanat olmadan yaşayamayacağını düşünen genç ve güzel kadın, sadece hayatın gerçekleri ile ilgilenen ve hırslı bir politikacı olan ikinci eşi Ahmet Hamdi Bey'den de bir süre sonra boşanır.

Şükûfe Nihal Başar, Mithat Sadullah'tan boşandıktan sonra İnas Darülfünûn sınavlarında başarılı olur ve yeniden üniversiteye devam etme hakkı kazanır. İlk önce edebiyat şubesine kayıt olan sanatçı, 1919'da yani son sınıfta coğrafya şubesine geçer. Aynı yıl İnas Darülfünûnu'nun (Kadınlara Mahsus Üniversite) ve Zükûr Darülfünûnu'nun (Erkek Üniversitesi) birleştirilmesi gündeme gelir. Kadın öğrencilere İnas Darülfünûnu sınavlarına devam ederek eğitimlerini tamamlama ya da erkeklerin aldığı ek dersleri vererek Zükûr Darülfünûn'dan mezun olma hakkı tanınır. Son sınıfta bulunan çoğu öğrenci, sahip oldukları haklar doğrultusunda İnas Darülfünûn'dan mezun olmayı tercih ederken; yalnızca Şükûfe Nihal Başar, bir istisna gerçekleştirir ve erkek öğrencilerin tabi olduğu kurallara uygun olarak yapılan sınavlara katılır ve başarılı olur. Böylece “1919 yılında İnas Darülfünûnu'ndan değil de Darülfünûn'dan mezun olan ilk kadın olma unvanını kazanır.” (Çalışkan ve Özbey, 2016:62)

Üniversiteden mezun olduktan sonra öğretmenlik görevine başlayan sanatçı, liselere görevlendirilen ilk kadın öğretmenlerimizden birisidir. “İstanbul'daki Kız Öğretmen Okulu, İstanbul Kız Lisesi, Kandilli Kız Lisesi, Beyoğlu Kız Lisesi, Kadıköy ve Nişantaşı Kız Ortaokulu gibi çeşitli okullarda tarih, edebiyat ve coğrafya dersleri verir. Öğretmenliği sırasında görev yaptığı okullarda edebiyata ilgi duyan öğrencilere yakınlık göstermiş ve onları teşvik etmiştir. Nimet Uzcan (Çinili) onun Türk şiirine kazandırdığı isimlerdendir.” (Argunşah, 2010:35)

1953 yılında kendi isteğiyle öğretmenlik görevinden emekli olan (Altınkaynak, 2007:633) Şükûfe Nihal Başar, bu yıldan itibaren tamamen edebî faaliyetlere yönelir. Mesleğini severek yapan idealist kadın, emekliliğe ayrılma sebebini yakın arkadaşı Halide Nusret Zorlutuna'ya yazdığı bir mektubunda şöyle dile getirir:

“Senin ve benim hâlimiz ne olacak bilmem. Bu maarif, çok utanmaz şey! Bizi bulmuş da bunuyor. Sanki birkaç tane bizim gibi elemanları varmış gibi ellerinde, bize karşı müstağni davranıyorlar. Bütün bunlarla ben kâfi derecede mektepten soğudum. Bizim o kadar genç, heyecanlı, iradeli zamanlarımızın kıymetini takdir etmeyen; bizi boş yere harcayan bu memlekette artık bir şey yapmak istemiyorum.” (2009:153-154)

Sanatçı, yaşamı boyunca babasının kendisine aşıladığı sanat ve edebiyat aşkından dolayı evinde bazı edebiyat toplantıları yapar. Bu toplantılara o dönemin önemli edebiyat ve kültür adamlarından “Adile Ayda, Faruk Nafiz Çamlıbel, Müfide

Ferit Tek, Fahri Celâl Göktulga, Mithat Cemal Kuntay, Refik Halit Karay, Abdülhak Şinasi Hisar, Âsaf Halet Çelebi, Behçet Kemal Çağlar gibi isimler katılmıştır.” (Argunşah, 2010:87-88)

Halide Nusret Zorlutuna’nın kız kardeşi İsmet Kür ise *Yarısı Roman* adlı eserinde Şükûfe Nihal Başar’ı şu cümleleriyle tanımlar:

“Şükûfe Nihal, hemen her görenin âşık ya da hayran olduğu kadınlardandı. ‘Güzel’ denmezdi pek... Gözleri çukurda ve ufaktı... Boyu hiç uzun değildi... Beden çizgileri dikkati çekmekten çok uzaktı. Ne ki, zarıftı, her zaman bakımlı ve şıktı. Dünyaya metelik vermeyen, kendine çok güvenen bir havası vardı. Onu bu kadar çekici yapan da, ‘dünyaya metelik vermeyen’ haliydi. Biraz cıvıltıya benzeyen, kendine özgü ve de hoş konuşma biçimi vardı. Evet, pek çok kişi sevdalanmıştı, zamanın en gözde şairlerinden bir olan bu kadına...” (1995:35)

Ferit Ragıp Tuncor, 11 Eylül 1950 yılında Kadın Gazetesi’nde yayımlanan “*Türk Kadın Şairlerimizden Şükûfe Nihal Başar*” başlıklı yazısında, sanatçıdan şu cümleleriyle bahseder:

“Türk edebiyatında ‘bir dokunup, bin ah dinlediğimiz bir kâse-i fağfür’ dur o. İnce, hassas bir kalbe sahipti. En büyük özelliği maddi ve manevî bütün olayları kendi şair ruhunda yoğurarak san’atkâr bir kalemle işlemesini bilmiş ve onları mükemmel bir halde topluma sunmuş olmasıdır.” (Aktaran; Işık, 2007:3373)

Şükûfe Nihal Başar, evlilikleri dışında aşk hayatıyla da yaşadığı devirde gündem de olmuştur. Türk edebiyatının önemli isimlerinden Osman Fahri ve Faruk Nafiz Çamlıbel ile büyük aşklar yaşamıştır. Sanatçının aşkları içinde ilk ve tek unutamadığı aşkı, Osman Fahri’dir. Genç adam, yakın arkadaşı Mithat Sadullah’ın karısına (Şükûfe Nihal Başar’a) aruz dersleri verdiği zamanlarda âşık olur. Şükûfe Nihal Başar, genç yaşında olmasına rağmen çocukça hareketlerinden dolayı Osman Fahri’ye olan aşkıdan vazgeçer. Osman Fahri de sevdiği kadınla beraber olamayınca onu unutmak için Harput (Elazığ)’a tayinini ister. Burada herkesten uzak bir hayat yaşarken ani bir bunalım anında kafasına kurşun sıkarak intihar eder. Fakat kurşun beyninde kaldığı için İstanbul’da La Paix Fransız Hastanesi’nde dört ay yattıktan sonra vefat eder (Yalçın, 2010:786). Dilek Çetindaş’a göre Osman Fahri’nin kaleme aldığı mektup müsveddeleri, hatıra defteri ve bazı evraklar, şairin yakın arkadaşı Mehmet Mevlûd Bey tarafından saklanır. Onun elinde bulunan terekenin büyük kısmı, çıkan bir yangın sonucunda yok olur. Fakat yangından kurtarabildiklerini de 1942 yılında,

Şükûfe Nihal Başar’a gönderir. (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Tarihi: 07.12.2022)

Osman Fahri’nin ölümünden sonra onun kıymetini bilemediği için pişmanlık duygusu yaşamaya başlayan sanatçı, hayatı boyunca hep ideal aşkı arar. Aşk hayatında aradığını bulamayan Şükûfe Nihal Başar, artık geçmişe döner ve ideal aşkının tek sahibinin Osman Fahri olduğunu yıllar sonra fark eder. Sanatçı, bu yüzden her yazdığı şiirinde Osman Fahri’den bahseder. O, Adile Ayda ile aralarında geçen bir konuşmada ona tek aşkının ve eserlerinin ilham kaynağının bir tek şahıs olduğundan bahseder. Adile Ayda da bu kişinin Osman Fahri olduğunu şu cümleleriyle dile getirir:

“Şahımdan, hayatından bahsetmek hususunda garip ve zarif bir utangaçlık ve çekingenlik gösteren Şükûfe Hanım başka konular münasebetiyle, dolaylı bir şekilde, parça parça, his hayatını ifşa ediyordu. Anlıyordum ki, büyük bir aşk geçirmişti ve bu aşk bitmemiş bir senfoni halinde sona ermişti. Sual sormuyordum. Biliyordum ki: ‘Kimdi bu? Ne zaman oldu?’ gibi sorular sorduğum takdirde, büyü çözülecek, itirafların, ifşaatın arkası kesilecekti. Bir gün şöyle dedi: -Zaten insan hayatında bir defa sever. Gerisi kapılış, aldaniş. Ben bütün şiirlerimi bir tek şahıs için yazdım. Hep onu anlattım, ona seslendim. (...) Bugün biliyorum ki Şükûfe Nihal’in en güzel şiirlerini ilham eden şahıs Cenap Şahabettin’in kardeşi Osman Fahri’dir.” (1984:105)

Şükûfe Nihal Başar’ın ikinci büyük aşkı ise Faruk Nafiz Çamlıbel’dir. “Halim Paşa’nın hanımı olan İffet Halim (Oroz)’in Erenköy’deki köşkünde zaman zaman bir araya gelen Şükûfe Nihal, Halide Nusret, Faruk Nafiz ve İffet Halim şiir dolu saatler geçirirler. Bu hoş sohbetler esnasında herkesin hayran olduğu kadın Şükûfe Nihal, Faruk Nafiz’in kalbini çalmış olmalıdır” (Argunşah, 2010:55). Faruk Nafiz Çamlıbel, bir süre sonra deliler gibi âşık olduğu Şükûfe Nihal Başar ile evlenmek ister. Fakat sanatçı, bu evliliği kızı Günay’ı annesiz bırakmak istemediği için kabul etmez (Kür, 1995:34). Faruk Nafiz Çamlıbel ise Şükûfe Nihal Başar ile evlenemeyince aniden aynı okulda beraber çalıştığı biyoloji öğretmeni olarak bilinen Azize Hanım ile sessiz sedasız evlenir. “Faruk Nafiz’in, Azize Hanım’la olan evliliği herkes tarafından olduğu gibi Şükûfe Nihal tarafından da şaşkınlıkla karşılanır ve Faruk Nafiz’i bir daha affetmez.” (Argunşah, 2010:56)

Güzelliğiyle, kültürüyle ve hoş sohbetiyle etrafındakileri âdeta sihirli bir değnekle büyülemiş olan sanatçı, daha başka erkeklerin de dikkatini çekmiştir. “Bir akşam Şükûfe Nihallerde sekiz on arkadaş bir masa başında oturmuş, şiirler söylüyor,

edebî tartışmalar yapıyorduk. Benim yanımda Nihal, öbür hanımın yanında bir başka şair arkadaş oturuyordu. Bir ara baktım, şair arkadaş, bir kâğıt parçasına bir şeyler yazdı ve benim dizlerimin üstünden usulca Şükûfe Nihal'e uzattı. O da okuduktan sonra, gülerek, kâğıdı bana verdi. Bugün gibi hatırlıyorum, kâğıtta şairin o delişmen yazısıyla aynen şu kelimeler yazılıydı: 'Ben sizin için çıldırıyorum, siz bana aldırış bile etmiyorsunuz.'" (Zorlutuna, 2009:294-295). Fatih Arslan, Emine Işınsu'nun 8 Aralık 1994 tarihinde kendisine göndermiş olduğu mektubuna dayanarak bu şairin Nâzım Hikmet Ran olduğunu söylemektedir. (1995:5)

Şükûfe Nihal Başar'a âşık olan kişilerden birisi de Ahmet Kutsi Tecer'dir. Sanatçının kendisine her zaman çok yakın bulduğu arkadaşı Halide Nusret Zorlutuna, Ahmet Kutsi Tecer'in de bir zamanlar Şükûfe Nihal Başar'a olan ilgisinden şu sözleriyle bahseder: "...ve zannederim, kıymetli şair Ahmet Kutsi de Nihal'e bir miktar tutkundu." (2009:9)

Devir itibarıyla öğrenim görme şansına sahip olan hemen her elit sınıf kadını gibi kadınların eğitimi konusunda yazın faaliyetlerinde bulunan sanatçı, kadın hareketi içerisinde de aktif bir konuma sahip olur. Şükûfe Nihal Başar, ailesinin ona sunmuş olduğu imkânlar doğrultusunda okuma azmiyle yanıp tutuşan idealist birisi olduğu için kendi imkânları dahilinde eğitim alanında da girişimlerde bulunmuştur. "Yüksek öğrenimdeyken evlendiği Mithat Sadullah ile Mekteb-i Ümid'i kurar" (Tekin, 2010:1056). Şükûfe Nihal Başar, sosyal hadiselerle olan duyarlılığından dolayı da hayatının her alanında vatan ve milletle ilgili konulara asla kayıtsız kalamamıştır. Bir dönem Kadınlar Halk Fırkasının genel sekreterliğini yapmış olan sanatçı, aynı zamanda Türk Kadın Birliğinin kurucuları arasında da yer almıştır. (Işık, 2007:3373)

Hülya Argunşah'ın belirttiğine göre Türk Ocağı gibi derneklerle aydınların ve üniversite gençlerinin düzenledikleri birçok toplantının içerisinde yer alan (2011:66) Şükûfe Nihal Başar, vatan savunmasıyla ilgili bazı gizli cemiyetlerin üyesidir ve buralarda da faal roller üstlenir. Bunlar M.M. grubu diye bilinen ve İstanbul'un mahallî savunmasına yönelik olarak Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi, Ahali İktisat Fırkası ve Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'dirler (2011:43). Aynı zamanda sanatçının Millî Mücadele'ye verdiği destek de anılmaya değerdir. Çünkü Şükûfe Nihal Başar, Millî Mücadele yıllarında Sultan Ahmet Meydanı'nda ve Fatih Meydanı'nda halka hitap etmiş, ateşli konuşmalarıyla onları düşmana karşı savaşmaya cesaretlendirmiştir.

Sanatçı, yaşadığı devirde kadınların eğitim alması, çalışma hayatı ve hakları konusunda bilgilendirmek için kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'ne ve Asrî Kadınlar Cemiyeti'ne de katılmıştır. Şükûfe Nihal Başar, aynı zamanda 15 Haziran 1923'te önemli bir Türk feministi olan Nezihe Muhittin'in başkanlığında kurulan Kadınlar Halk Fırkası'nın genel sekreterliğini de yapmıştır. (Argunşah, 2010:73-74)

1962 yılında Kadıköy'de karşıdan karşıya geçerken bir trafik kazası geçiren sanatçı, bu üzücü kaza sonucunda dört kez ameliyat olmasına rağmen yine de sol bacağı kısa kalır. O, ömrünün sonuna kadar koltuk değnekler kullanmaya mecbur bırakılır.

Sermet Sami Uysal, 1970 yıllarının başlarında kadim dostu Mübeccel Bayraveli ile Şükûfe Nihal Başar'ı ziyarete gider ve onun bir apartmanın dairesinin zemin katında unutulmuşluğunu şöyle vurgular:

“Kendisine çok sevdiği kır çiçekleri yaptırıp doğru karşıya geçtik... İçerenköy tarafındaki tek başına oturduğu güneşin doğuşunu ve batışını gizlediği evinin zemin katında, kapıyı bize, sırtında geceliği ile kendisi açtı... Hep birlikte yatmakta olduğu, dar bir hapisane koğuşunu andıran yatak odasına geçtik... Ziyaretimizden çok memnun olmuştu... Fakat bizi böyle karşıladığı için üzgündü... Feriz sesiyle: -Ah bilseydim, hiç olmazsa dudaklarıma biraz ruj sürer, saçlarımı da düzeltirdim, diye sık sık söyleniyordu...” (2010:201-202)

Sanatçının hayatının son zamanları huzur evinde geçer. “Şükûfe Nihal Başar, 1965'te Hasene Ilgaz ve İffet Halim Oruz'un Bakırköy'de eski Londra Asfaltı üzerinde açtıkları huzur evine yine onların çabalarıyla yerleşir” (Argunşah, 2010:90). 24 Eylül 1973'te hayata veda eden Şükûfe Nihal Başar, 26 Eylül 1973 Çarşamba günü Rumelihisarı Aşyan Mezarlığına defnedilir.

Halide Nusret Zorlutuna, dostunun ölümüne insanların ve basın dünyasının umursamazlık içinde yaklaştıklarını belirtirken aynı zamanda kendisini de biraz suçlu bulduğunu şu cümleleriyle dile getirir:

“Bu, ömrümce anlaşılmamış; ömrü boyu, çorak bir toprakta akıp giden bir ince dere gibi ziyan olup gitmiş şair kadının ölümü, memlekette o kadar az yankı uyandırdı, TRT'de ve basında ondan öylesine az bahsedildi ki, benim içim yandı. Bu genel umursamazlık havası içinde ben de kendimi suçlu buldum âdeta.” (2009:298)

İsmet Kür ise *Yarısı Roman* adlı eserinde Şükûfe Nihal Başar'ın ölümüne edebiyat dünyasının da umursamazlık içinde yaklaşımlarından dolayı kısa sürede hafızalardan silinmiş olmasından dolayı dert yanar:

“Edebiyat dünyasında adı sanı var mı?.. Nasıl olsun ki, öleli neredeyse yirmi yıl olacak... Yatağa düşeli daha da fazla... Elbette çoktan tükendi kitapları... Türkçe-Edebiyat kitaplarını ve o antolojimsi şeyleri hazırlayanların ve tabii ve tabii en fazla da kültürden sorumlu görevlilerin sayelerinde belleklerden silindi Şükûfe Nihal Başar.” (1995:41)

1.2. ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR’IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ İLE SANAT ANLAYIŞI

Şair, yazar, eğitimci ve kadın hakları savunucusu gibi pek çok kimliğe sahip olan Şükûfe Nihal Başar; şiir, hikâye, roman ve gezi yazısı gibi birçok türde eserler vermiş, çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmış olan önemli birisidir. Onun şair kimliği hakkında Halide Nusret Zorlutuna şu yorumu yapar: “Derinden derine duyan, yalnız kendininkini değil, memleketinin, milletinin dertlerini de engin bir duyarlılıkla dile getirmiş olan Türk Edebiyat Tarihi’nin bir numaralı kadın şairidir.” (2009:298)

Şükûfe Nihal Başar, kendisinin küçük yaşlardan itibaren edebî zevkinin gelişmesinde 1908 Meşrutiyeti öncesinde babası Miralay Ahmet Abdullah Bey’in evlerinde dostlarıyla yapmış olduğu toplantıların rolünün büyük olduğunu belirtir. Sanatçı, *Son Asır Türk Şairleri* kitabında kullanılmak üzere İbnülemin Mahmut Kemal İnan’a gönderdiği mektubunda da çok küçük yaşlarda yazmaya başladığını şu cümleleriyle ifade etmiştir:

“Yazı yazmağa heman yedi, sekiz yaşlarında başladım. On iki, on üç yaşında yevmî gazetelere ve küçük edebî mecmualarda mekalelerim, hikâye ve şiirlerim çıkmaya başladı.” (1998:1849)

“Şükûfe Nihal’in yayımlanmış olan ilk yazısı da genç kızların eğitimi konusunda olmuştur. *İnas Mektepleri Hakkında*’ başlığını taşıyan bu yazı Ağustos 1325’te İttihat gazetesinde yayımlanır. Mehasin dergisi bu yazıya, Eylül 1325 (1909) tarihli nüshasında, Emine Semiye’nin İnkılâp gazetesinde verdiği cevapla birlikte tekrar yer verir” (Argunşah, 2010:79). Sanatçının ikinci yazısı, “*Bugünün Genç Kadınlarına*” dır. Şükûfe Nihal Başar, bu yazısında ise kadınlara kendilerini sadece görünüşte kalan süslerden kurtarmalarını, erkeklerin gözünde artık ne kadar değersiz olduklarının farkına varmalarını ve kendilerini her alanda yükseltmelerini tavsiye eder:

“Ey genç kadın! Pak ve münevver kalbin, rakik ve şefik ruhunun, yüksek hislerin, masum faziletinle şu hercümerci-i beşeriyetin saha-i zulmüne gel! Orada, senin saadet-i vürudunu [geliş mutluluğunu] bekleyen milyonlarca halk var... Biraz başını kaldır, şu münevver göğü, yüksek, vakur kameri, saf yıldızları gör; hissine, gurur ve rikkat; kalbine, vakar ve samimiyet gelsin! Çünkü, ah sen, bugün pek hakirsin, lakin bunu hissetmiyorsun... Bak, bu ne zehrin [zehirli] bir itiraf!.. Ulviyet-i tabiatı biraz hisset! Oh, o seni ne kadar yükseltir... Sabahlara dikkat et, ne şevk ile açılıyor; pür nur ufuklarda, ne derin bir ilham-ı saadet var. Hilkatın o muazzam nuraniyeti karşısında sen bu muhit-i zulmet ve sefalet [karanlık ve sefil

çevreye] tahammül eder misin? Hayır değil mi? Öyle ise haydi yavaş yavaş kımıldan! İlk adımların belki acemi olacak, belki şu milyonlarca halk seni tanımayacaklar; zarar yok, çünkü kabahat senin; çünkü, sen onlara hiçbir vakit onların annesi olduğunu tanıtmadın. Fakat ağlama, münfail olma [gücenme], artık samimi bir azim, münakaşa [pırıltılı] bir ümitle büyük gayene doğru yürü!.. [Kadınlık, s. 1 [8 Mart 1330 (1914), 4-5.]” (Zihnioğlu, 2008:9-11)

Şükûfe Nihal Başar’ın ilk şiiri, “*Nedim*’in ilk sayısında çıkan ve kardeşi Muhsine Hanım’a ithaf ettiği *Gençlik Bağında* adlı şiiridir” (Ozansoy, 2015:184). Sanatçının, “şiir ve yazıları *Nedim, Güneş, Şair, Dergâh, Firuze, Aydabir, Çınaraltı, Kadın Gazetesi, Kadın Yolu, Resimli Ay, Son Posta, Süs, Tan, Türk Kadını, Ülkü, Yeni Türk, Şadırvan, Çığır, Cumhuriyet* gibi dergilerde ve gazetelerde çıkar. Şiirlerinde romantik duyguları, hikâye ve romanlarında da toplum meselelerini ve kadın problemlerini işler.” (Tekin, 2010:1056)

Sanatçı, Cumhuriyet Dönemi kadın yazarlarından birisi olmasına rağmen yetiştiği dönem içerisinde kendi mizacına yakın bulduğu Servet-i Fünûn Edebiyatı’nın külliyyatından da bir hayli beslenmiştir:

“Sanatçının şiire başladığı yıllarda bu edebî faaliyet henüz sanat anlayışı bakımından etkisini devam ettirmektedir. Yetişme yıllarında da ince duyarlılıkları olan iç dünyasıyla Servet-i Fünûn hassasiyeti arasında muhtemelen önemli yakınlıklar bulan şair, bu edebî faaliyetin külliyyatıyla da beslenmiştir.” (Argunşah, 2010:108)

Servet-i Fünûn ve Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı’nın önemli temsilcilerinden birisi olan Tefik Fikret’in düşüncelerinden yoğun olarak etkilenen Şükûfe Nihal Başar, hayatını ve sanatını şekillendiren şaire hem şiirlerinde hem de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanın bazı bölümlerinde yer verir. Sanatçı, bu romanında kendisine belirlediği roman şahsı Yıldız aracılığıyla, Tefik Fikret’in kendi hayatı ve sanatı üzerindeki etkilerine yer vermiştir. Onun, Yıldız’a yeri geldikçe şairin şiirlerinden belli bölümleri okutması aslında kendisini her alanda etkilemeyi başaran Tefik Fikret’e olan hayranlığının apaçık bir göstergesidir. Şükûfe Nihal Başar, “*Yıldızlar ve Gölgeleler*” şiir kitabındaki “*Hicran*” adlı şiirini “*Fikret’in Ruhuna*” armağan ederken, *Şile Yollarında* (1935) ve “*Üç Büyük Ozan*” başlıklı bölümde Namık Kemal ve Hâmid’in yanı sıra Tefik Fikret’e de yer vermiştir. (Argunşah, 2011:109)

Şükûfe Nihal Başar, Tevfik Fikret'ten başka Servet-i Fünûn Dönemi'nin diğer sanatçılarından Faik Ali, Cenab Şahabeddin, Halid Ziya Uşaklıgil, Süleyman Nazif ve Celal Sahir'den de etkilenir ve onlardan sık sık övgüyle bahseder. Ona göre çocukluğunda annesinin ve babasının kendisine aşılama istediği şeyleri, onlar da ruhuna, kafasına ve kalbine aşılamaşlardır. Onlardan kimi zaman ahlâk ve fazilet duygusunu, kimi zaman da vatan ve millet aşkı vb. gibi daha pek çok şeyi öğrenir. Şükûfe Nihal Başar, aynı zamanda onların haberi olmadan hepsinin kendi varlığını oluşturduğunu da dile getirir. Kendisini bu kadar çok hayata hazırlayan kişilerin ölümünden dolayı derin bir üzüntü yaşayan sanatçı, kendisini onlarsız âdetâ öksüz kalmış birisi olarak hisseder. O, Servet-i Fünûn Dönemi'nin sanatçılarından kendi üzerindeki bıraktığı tesirleri ve Faik Ali'yi de kaybetmenin ruhuna verdiği acıyı 23 Ekim 1950 yılında Kadın Gazetesi'nde yayımlanan "*Faik Ali*" başlıklı yazısında şu cümleleriyle ifade eder:

"Servet-i Fünûn devrinin kıymetli bir şahsiyeti daha aramızdan ayrıldı. Edebiyat alemi, kıymetli bir uzvunu daha kaybetti. Servet-i Fünûn devrinin seçkin bir varlığı olan Faik Ali de hayata gözlerini yumdu. Hatıralarım geçmiş günlere doğru uzanıyor: Bu uçurumu ilk açan, galiba Tevfik Fikret olmuştu. Ondan sonra Cenab, Halid Ziya, Süleyman Nazif, Celal Sahir ve daha başkaları... Her birinin ölümü ile ben bir kere daha öksüz kalmış gibiyim!.. Çocukluğumuza, anamın, babamın bana aşılama istediği iyi, güzel şeyleri, onlar da, haberleri olmadan ruhuma, kafama, kalbime aşıladılar. Kiminde yüksek bir ahlak, fazilet duygusu; vatan millet, insanlık aşkı; kiminde saf bir tabiat, güzellik vurgunluğu; kiminde, insan ruhlarının uçurumlarını aydınlatan derin tahliller... Hepsi, hepsi birer taraftan, ta çocukluğumdan beri benim varlığımı ördü, dokudu. İşte şair Faik Ali de bütün o kıymetlerin arasında benim için unutulmaz bir kıymettir [Kadın Gazetesi, s. 191 (23 Ekim 1950), 1, 7.]" (Zihnioğlu, 2008:729-730)

Şükûfe Nihal Başar'ın yazarlık hayatının başlangıcında da Tevfik Fikret'in ayrı bir yeri vardır. O, kendi devrinde büyük bir şöhreti olan bu şairinin etkisinde kalarak ilk şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanır. Daha sonra Millî Edebiyat akımını benimseyerek hece ölçüsüne geçiş yapar (Özkırımlı, 2004:1190). Kenan Akyüz ise sanatçının aruz ölçüsünden hece ölçüsüne geçişi ile ilgili bir değerlendirmesinde onun için şu sözlerini sarf eder:

"I. Dünyâ Savaşı yıllarında yetişmiş şâirlerden olan Şükûfe Nihâl, bu devrin hemen bütün şâirlerinde görülen özellikleri taşır. Edebiyyat-ı Cedîde ve Fecr-i Âtî ile Millî Edebiyat Cereyanı arasında sıkışıp kalmış olan bu nesil, önce ilk iki

hareketin te'sirinde kalarak eserlerinde vezin, duyuş tarzı ve kısmen de dil bakımından daha çok bu iki hareketin özelliklerini aks ettirirler. Sonra, Millî Edebiyat Cereyanı'nın duruma hâkim olması ile, Hece'ye ve konuşulan dile yönelirler. (...) Şükûfe Nihâl'de de bütün bu özellikleri bulmak mümkündür.” (1985:877-878)

Sanatçı, öğretmenlik mesleğinin de etkisiyle eserlerde kullanılması gereken dilin üzerinde de fazlaca kafa yormuştur. Gazetelerin dilinin sade olmasını ve sanatçının da sokaktaki insanın da anlayabileceği bir şekilde sade bir dil kullanılması gerektiğini düşünen Şükûfe Nihal Başar, bu düşüncelerini de “*İçtimaiyat Mahallelere Doğru*” başlıklı yazısında şöyle ifade etmiştir:

“Düşündüm; birbirini müteakip neşredilen mecmuaların halk için ne derece bir faidesi olabiliyor? Bazen yeni bir hayal-i edebi karşısında ruhum birkaç istiğrak [dalıp gitme] dakikası yaşar; bazen hakikatlerin acı siması ile karşılaşarak yorgun başımı eğer, derin derin düşünürüm. Nihayet şurada ilmi bir parça, burada fenni bir keşif bularak hepsini kapadıktan sonra, iyi fena okuduğum şeylerin mecmuanın kafama yeni bir şey ilave ettiğini sezerim. Bu mecmualar, yüksek, orta her muhitte erkek kadın, genç ihtiyar her okuyanın az çok eline geçiyor ve herkes kendi kabiliyet seviyesine göre onlardan bir feyz, bir hisse alıyor. Ve münevver kısım şüphesiz daha ziyade tenvir ediyor. Biz bu tarafta okudukça, her gün yeni bir merhale-i sıhhat ve medeniyet kat ederken, yanı başımızda birçok zavallı daha oldukları yerde bir adım bile atmadılar. Mektep, mektep; gazete, gazete... Kim için? Yalnız biz mi varız? İşte böyle muhitler ki insanlar okumaz, okusa da anlamaz; anlasa da itikat etmez... Bu muhitleri nasıl değiştireceğiz? Bilhassa mahalleler içinde yakın münasip bir yerde sık sık böyle musahabeler [söyleşiler] tertip etmeli, sevimli bir lisanla onları ikna etmeli; düşündürmeli, tehyic etmeli [heyecanlandırmalı]. O kilometrelerce mahalleri dolduran şuursuz ana babaları bugün mümkün vasıtalarla biraz tenvire [aydınlatmaya] çalışmalı. [Türk Kadını, s. 12 (7 Teşrinisani 1334 [1918]), 178-180.]” (Zihnioğlu, 2008:37-40)

Şükûfe Nihal Başar'ın sanat anlayışına baktığımız da ise daha önceden de belirttiğimiz üzere sanata karşı olan duyarlılığını küçük yaşlardan itibaren kazanmış ve hayatının her evresinde de sanatla iç içe olmak istemiştir. O, bulunduğu her ortamda sanatın önemini vurgulamaya çalışmış ve bu amaçla halkı aydınlatmak adına eserlerini bir araç olarak kullanmıştır. Yaprak Zihnioğlu'na göre sanatçı, bu arzusunu da “*Çallı'nın Adası*” başlıklı yazısında şu cümleleriyle dile getirmiştir:

“Çallı'nın adası bende tedailer [çağrışımlar] yaptı. Çocukken, her sanatsever insan gibi, ben de, böyle bir dünya yaratmak hevesine düşmüştüm. Günlük dedikodulardan, tiksindirici maceralardan, küçük heveslerden uzak bir iklimde bir

şiiir ve sanat beldesi kuracaktım; bir beldenin ortasında, yüksek bir tepe üzerinde, kilometrelerce uzaktan görölüp, seçilebilecek, güzel sanatları temsil eden muazzam bir abidesi, o abidenin çevresinde, en ince sanatkârın elleriyle çizilmiş parklar, bahçeler olacak, billur sular akacak, kuşlar ötüşecek, çiçekler gülecekti. Bunların arasında basit, küçük fakat sanata, sanatkâra lazım olan sükûn ve rahatı, ilhamı, çalışma, düşünme, yaratma imkânını verecek köşkler, evler... Sanatkâr, günlük didinmeden yorulunca oraya koşacak? O şiiir ve sükûn beldesinde, onun ruhunu tedavi edecek her şey var. Orada havanın her ihtizazı [titreşimi], bir nağmedir! Orada her kanat çırpış göklerde bir mısra çizer; orada karşılaşan gözler, birbirlerini anlar, orada her ses birbirini bulur; her kalp birbirini duyar... [Tan, s. 1438 (2 Ağustos 1939), 5.]” (2008:211)

“1880’liler Grubu” başlıklı yazısında da hem sanata hem de romana dair görüşlerini ifade eden sanatçıya göre sanat, uçsuz bucaksız bir deniz gibidir. O, aynı zamanda yarım bir kültüre sahip olanların sanat adı altında eserler yazmasını dahi doğru bulmaz. Çünkü sanatla uğraşan kişiler aydın ve bir o kadar da herkes için faydalı şeyler vücuda getirebilenlerdir. Şükûfe Nihal Başar, bazı kişilerin sanatı sadece para kazanmalarını sağlayan bir araç olarak görmelerini de doğru bulmaz. Sanatçı, bu amaçla sanatı kullanan kişileri eleştirir ve bu kişilerin yazdıklarının da okunmamasını tavsiye eder:

“Her yıl, sınıfta karşılaştığım yeni talebeye sorarım: ‘Hangi eserleri okudunuz?’ Çocuklar, umumiyetle, bana hiç hoşuma gitmeyen cevaplar verirler. Okudukları eserler ne edebi, ne de ahlaki değeri olan; toy gençliğin, bilgisiz halkın ve yarım kültürlü bazı kadınların takdirsizliği istismar edilerek, kazanç ihtirası ile yazılmış şeylerdir. Bunların içinde bir sanat endişesi, bir sosyal dava, bir ideal ışığı, bir erişilmez güzelliğin hasreti, bir ruh tahlili, çözülmemiş bir düğümün muamması gibi kafayı ruhu türlü türlü duygu ve düşünüşlere; türlü türlü hayat yollarına hazırlayıp olgunlaştıracak eserler olmadıktan başka, bilakis üslupları ile, mevzuları ile bayağılığın, düşkün ihtirasların en kötü örnekleridirler. Yaşları itibariyle henüz yüksek örnekler görmeye zaman bulamayan gençliğin; zevk ve seviyeleri ancak bunlardan anlayıp hoşlanabilecek derecede olan kimselerin ellerinde ancak bu eserleri görürüz. Bayağı mahalle dedikodularını, mahalle aşklarını anlatan ve toy ruhları avlamak için içine biraz da sansualite [cinsel hazlar] karıştırılan bu eserler, şaka değil, yazanlarını adeta geçindirir. [Tan, s. 1368 (23 Mayıs 1939), 5.]” (Zihnioğlu, 2008:175-176)

Yine Yaprak Zihnioğlu’na göre Şükûfe Nihal Başar, “*Bana Göre Mehmet Akif*” başlıklı yazısında Tevfik Fikret’in kendisi üzerinde bıraktığı etkiyi dile getirmiş ve Mehmed Akif Ersoy hakkında da bir değerlendirme yapmıştır. Sanatçı, bu yazısında

Mehmet Akif'in sanatını beğenmemesine rağmen hak bildiği yoldan da geri dönmemesinden dolayı onu takdir etmiştir:

“Benim vicdanımı yaratan, Tefvik Fikret'tir. Fikret, bana, ‘Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!’ demişti; ben de bütün ömrümde böyle olmaya çalıştım, başka türlü yapmaya hayatın değeri var mı? Akif'te de kıymet verdiğim taraf, işte budur. İster koyu dinci, skolastik düşünceli bir adam olsun, ister dünya medeniyetini hiçe sayacak kadar gözleri Şark gölgeleriyle büyülenmiş bulunsun, ister bize ‘deli!’ desin; Akif dönmedi. Paraya, mevkie yaltaklanmadı. Vicdanına hıyanet etmedi; gururunu çiğnemedi, insan kaldı. Hak bellediği yola yalnız gitti. Bu doğru bulduğu yola yalnız sapan baş önünde hürmetle eğilmeye mecburum. [Tan, s. 1228 (31 Kanunuevvel 1938), 5.]” (Zihnioğlu, 2008:144-145)

1.3. ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR’IN ESERLERİ

Şükûfe Nihal Başar, Türk edebiyatında birçok türde eserler vermiş olmasına rağmen daha çok şiirleriyle tanınmaktadır. Onun, edebiyat tarihimizde şairliği ile tanınmasının en önemli sebebinin kendi duygularını ve heyecanlarını en rahat şekilde şiirlerinde yansıtabilme şansına sahip olmasından kaynaklanmış olmasıdır. Çünkü şiir Şükûfe Nihal Başar için, samimi bir şekilde insanın içini dökme yollarından birisidir. “Hayatının son günlerinde hatta huzur evi odasında, rahatsızlığı yüzünden mahkûm olduğu yatağında bile onu tek teselli eden meşguliyeti şiirdir.” (Argunşah, 2010:101)

II. Meşrutiyet devrinde yetişen sanatçı, yaşadığı devrin sosyal, kültürel ve siyasî iklimini eserlerine yansıtmıştır. Servet-i Fünûn Dönemi’nin etkisinde kaldığı zamanlarda “şiirlerinde oldukça karamsar bir duygu hâli hakimdir.” (Argunşah, 2010:105)

O, *Nedim*’in 5. sayısında yayımlanan “*Ey semalarda yanan yıldızlar*” (Ozansoy, 2015:186) şiirinden sonra memleket sevgisi, aşk ve kadın sorunlarını anlattığı şiirler kaleme almıştır. Sanatçı, hayatının son zamanlarında da yeniden ferdî romantizmini yansıtan şiirler yazmıştır. Hülya Argunşah, Şükûfe Nihal Başar’ın şiirlerini üç devrede toplamıştır:

1. Birinci Şiir Devresi: Ferdî romantizm
2. İkinci Şiir Devresi: Millî romantizmden sosyal realizme geçiş
3. Üçüncü Şiir Devresi: Ferdî romantizm (2010:107)

Sanatçı, hikâyelerinde ve romanlarında; Anadolu, aşk, tabiat, vatan, kadın sorunları, batıl inanışlar, eğitim, evlilik vb. gibi pek çok bireysel ve toplumsal konuları işlemiştir. Onun hayatı ile kendi yazıları arasında bir yakınlık kurmak mümkündür ve eserleri biyografik okumaya da oldukça uygundur:

“Öğretmenlik izlenimlerinin yanı sıra yaşadığı zengin ve fırtınalı hayatın izlerini de roman ve hikâyelerine yansıtmıştır ve eserleri biyografik okumaya çok uygundur. Şükûfe Nihal kadınların evlilikte söz sahibi olmalarını savunan, kadının toplumdaki yerini araştıran, Anadolu’nun perişan çocuklarını da romanlarında ilk işleyenlerdendir.” (Enginün, 2002:289-290)

Şükûfe Nihal Başar’ın ilk romanı, *Renksiz Istırap* adlı romanıdır. Roman, ailesinin isteğiyle evlenen Handan’ın yasak aşka sürüklenişi üzerine kurulmuştur. İki bölümden oluşan eserin birinci kısmı Handan’ın Sahir’e duyduğu aşk neticesinde

“*Renksiz İstirap*” ismiyle yazdığı hikâyesinden oluşmaktadır. Handan, bu hikâyesinde iç dünyasında yaşadığı aşkını kendisine belirlediği Necla (Handan) ve Vedad (Sahir) isimlerindeki sembolik karakterleriyle anlatır. İkinci kısımda ise Selma aracılığıyla Handan’ın tükenişi ve intiharı anlatılır. Genç kadın, evli olmasına rağmen kocası tarafından beklentileri karşılanmadığı için oldukça mutsuzdur. Handan, Fazıl’ın dolduramadığı duygusal boşluğunun pençesinde kıvrandığı zamanlarda Büyükada’da Sahir ile tanışır. Sahir, romanda yakışıklı ve her güzel kadının peşinden koşan gönül avcısı birisi olarak tanıtılır. O, bir kadını elde etmek için her şeyi yapabilecek güce sahiptir. Sahir, aynı zamanda istediği kadını elde ettikten sonra onu umursamayacak kadar da vicdansızdır. Handan, Sahir’in rengini tam olarak ayırt edemediği gözlerinin cazibesine kapılarak ona âşık olur. Aşkından dolayı ne yapacağını bilemeyen genç kadın, zamanla verem hastalığına yakalanır. Ateşli hastalığının pençesinde kıvranan talihsiz kadın, kısacık ta olsa Sahir’i görmek ümidiyle yaşar. Ne yapacağını bilemeyen Handan, Sahir’e iki kez mektup yazar. Mektuplarına karşılık alacağını sanan bedbaht kadın, telefonun ucundaki acımasız sesi duyunca yeniden ümitsizliğe kapılır. Handan, şuurunu kaybettiği zamanlarda nefes alabilmek için dışarıda dolaşırken bir ara Sahir’i bir başka kadınla neşe içindeyken görür. Bu tesadüf onun ruhunda son bir darbe olur. Onun gençlik heveslerine kapılıp kurban olduğunu fark eden Handan, yavaş yavaş aşk rüyasından uyanır. İlk işi de Sahir’e yazdığı mektuplarını geri istemek olur. Sahir ise genç kadını umursamadan mektupları geri iade eder. Ruhundaki aşk ıstırabıyla yanıp tutuşan Handan, aşkının karşılıksız kalmasıyla ani bir bunalımla intihar eder.

Sanatçının ikinci romanı, *Yakut Kayalar* adlı romanıdır ve bu romanda kendi biyografisinden izler bulunmaktadır. Dilek Çetindaş’ın “*Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şükûfe Nihal ve Yakut Kayalar*” adlı makalesinde belirttiğine göre Şükûfe Nihal Başar, *Yakut Kayalar* romanında Osman Fahri ile yaşadığı aşkını anlatmıştır (2010:28). Eserin konusu gönülsüz evliliktir. Romanda bir kız, babasının isteği üzerine amcasının oğluyla nişanlanır. Kız, sırf ölen amcasının ruhu şad olsun diye babasına söz verir. Genç Kız, içinde bulunduğu döneme göre iyi bir eğitim almıştır. Ancak devir itibari ile kendi istek ve hayalleri olmasına rağmen genel toplum yapısına karşı çıkacak bir tavır da gösterememiştir. Kaderine razı olan talihsiz kız, hayallerinin tamamıyla dışında cam gözlü ve ruhsuz bir nişanlıyla karşılaşınca hayal kırıklığına uğrar. Ruhsal çöküntüde olduğu bir dönemde Genç Kız, hayallerinde aradığı sanatkâr ruhlu bir gençle karşılaşır. İki genç, zamanla birbirlerine âşık olur.

Kızın ailesi nişanlısını bekletip başka biriyle görüşmesine tepki gösterir. Bir tarafta sevdiği adam diğer bir tarafta ailesi arasında kalan kız ailesini seçerek sevgilisinden ayrılır. Babası kızının artık nişanlısıyla evlenmesi için gereken hazırlıkları yapar. Fakat Genç Kız, elinden geldiği kadarıyla evlilik sürecini geciktirir. Bu süre zarfı içinde de kızın babası vefat eder. Kız ise babasının ölümünden iki ay sonra nişanı atar. Ruhsal bir yalnızlık yaşadığı zamanlarda sevgilisinden uzak duran Genç Kız, iyice içine kapanır ve sevgilisinin mektuplarına dahi cevap vermez. Sanatkâr Genç, sevdiği kadına kavuşamayınca gittiği bir Anadolu şehrinde intihara teşebbüs eder. Fakat ölmeyen sevgili beyninde kalan kurşunla sinir buhranları yaşar ve tedavisi için İstanbul'a getirilir. Sanatkâr Sevgili, İstanbul'a gelince Genç Kız'ı görmek ister ve ona haberler gönderir. Lakin Genç Kız, sevgilisinin yanına gitmez. Ölüm döşeğinde olan talihsiz adam, sevdiği kadının adını sayıklayarak ölür. Genç Kız, sevgilisinin ölüm haberini aldıktan sonra pişmanlık yaşayarak bedbaht bir şekilde hayatına devam eder. Dört sene sonra duyduğu yanık bir ney sesiyle sevgilisini hatırlayan Genç Kız, onun öldüğü şehrin bir diğer ucundaki hastaneye gider. O, artık kendisini sevdiği adamın ölümüne sebep olan bir günahkâr gibi görür. Genç Kız, günahının bedelini ödeyebilmek için ise Sanatkâr Sevgili'sinin öldüğü hastanede hemşirelik yaparak ümitsiz sinir hastalarının ıstıraplarını dinler. Sonuç olarak Şükûfe Nihal Başar, bu eserinde gençlerin evlilik gibi önemli bir konuda kararı ailelerine bırakmamalarını tavsiye etmektedir.

Çöl Güneşi adlı roman, sanatçının üçüncü romanıdır. Romanda, ailesinin isteğiyle evlenen Feriha'nın hayatı anlatılmaktadır. *Çöl Güneşi* (Feriha), bütün erkeklerin hayranlıkla baktığı ve İstanbul sosyetesinde de güzelliğiyle tanınan bir kadındır. Eser, Sedat Bey'in akşam yemeğinden sonra evinde yaptığı eğlence toplantısıyla başlamaktadır. Toplantıya; Şişli sosyetes, Babıali'de kütüphane sahibi olan iş kadını Zehra, Müeyyet, gazeteci Cemal Fahir, Nihat Bey ve daha birçok davetli katılır. Zehra ve Müeyyet, çocukluk yıllarından itibaren çok yakın arkadaşlıklar. Toplantıda herkesin gözü Cemal Fahir'in ve Nihat Bey'in âşık olduğu *Çöl Güneşi*'ni arar. Zehra ve Müeyyet koyu bir sohbete başlarlar. Cemal Fahir de iki kadının muhabbetine ortak olur ve Zehra'ya âşık olduğu Feriha'dan bahsetmeye başlar. Nihat Bey, Feriha'ya olan aşkıdan dolayı genç kadına "*Çöl Güneşi*" adını verir. Zehra, güzelliğiyle ve konuşmasıyla bütün erkeklerin kalbini çalan bu kadını görmek için meraklı gözlerle onu beklemeye başlar. Güzel kadının davete gelmesiyle bütün

erkekler ilk dansını onunla yapabilmek için bir anda kapıya doğru yönelirler. Çöl Güneşi, ilk dansını ev sahibi olan Sedat Bey ile yapmaya başlar. Daha sonra Zehra ve Müeyyet, herkesin gözdesi olan bu sosyetik kadının yanına giderek onunla tanışır ve hoş bir sohbete başlarlar. Sohbet esnasında geçmişe dair anıların hatırlanmasıyla Feriha, Zehra ve Müeyyet ile aynı okulda okumuş olduklarını anlar. Feriha, daha sonra Zehra'yı evine davet eder. Bir gün Feriha'nın evine giden Zehra, onun hayat hikâyesini dinler. Feriha, daha sonra Zehra'ya kendi başından geçenlerin yazılı olduğu bir hatıra defterini verir. Genç kadının hatıra defterini okuyan Zehra, Feriha'nın herkesin bahsettiği gibi hafif bir kadın olamadığını aksine kızı İnci için ayakta durmaya çalışan güçlü bir kadın olduğunu öğrenir. Bu ilk tanışma bölümünden sonra "*Zehra'nın Müeyyete olan mektubundan parçalarla*" olan başlıktan itibaren ikinci bölüme geçilir. Bu bölümde Zehra, Konya'ya giden arkadaşı Müeyyet'e yirmi altı mektup yazar. Zehra, beşinci mektubunda "*Çöl Güneşi'nin hatıra defterinden*" başlığı altında yazılmış olan Feriha'nın hatıralarından Müeyyet'e bahseder. Çöl Güneşi, okuma azmi içinde olan biriyken ailesi tarafından okuldan alınır. Hayata karşı farklı bir bakış açısı olan Feriha, on iki yaşında ailesinin isteğiyle tanımadığı biriyle nişanlanır. Dört sene sonra da evlenir. Çöl Güneşi, ailesine çok bağımlıdır ve onlar olmadan kendisi için hiçbir adım atamaz. Feriha, yaşadığı dönem içinde hayalleri olmasına rağmen hayatını değiştirecek bir adım atma cesaretini gösteremeyerek kendi özgürlüğünü kısıtlar. Çöl Güneşi, yaşadığı olaylar karşısında bir olgunluk seviyesine ulaşır. Feriha, romanın sonlarında Beyoğlu'nda "*Yeni Elishleri Mağazasının*" sahibi olan ve herhangi bir erkeğe bağımlı olmadan kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadına dönüşür. Sanatçı, bu eserinde aynı zamanda Zehra, Feriha ve Müeyyet olmak üzere üç ayrı kadın tipinin evliliğe karşı bakış açılarına yer verirken; kadınların evliliği bir hayat sigortası olarak görmemelerini de tavsiye etmektedir.

Şükûfe Nihal Başar'ın dördüncü romanı, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Hülya Argunşah, bu romanla ilgili şöyle bir yorumda bulunur: "Anadolu sevdalısı Yıldız'ın birçok sukut-ı hayalden sonra kendisine Anadolu duyarlılıklarını taşıyan ve kazandıran gence, Fahir'e sığınması, şairin Faruk Nafiz'e olan yakınlık sebebini açıklamaktadır." (2010:57) Faruk Nafiz Çamlıbel ise Şükûfe Nihal Başar'a olan aşkını *Yıldız Yağmuru* (1936) romanında dile getirmiştir. Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü* eserinde "Çamlıbel'in *Yıldız Yağmuru* romanını âşık olduğu kadının ilhamıyla kaleme aldığını belirtir." (2010:1056)

Yalnız Dönüyorum adlı romanda, Paris'ten dönen ve iç dünyasında derin bir yalnızlık yaşayan Yıldız'ın hayat hikâyesi anlatılmaktadır. İlk başta bireysel bir konunun işlenmiş olduğu gibi bir izlenimi olan bu romanda; evlilik, kadın-erkek ilişkileri, yanlış Batılılaşmanın tenkidi ve toplum içindeki bir kesimin ahlakî bozuklukları, 1908 Meşrutiyeti öncesi ve sonrasında yaşananlar, Jön Türkler'in faaliyetleri, Meşrutiyet'in ilanı, Çanakkale Savaşı, İzmir'in işgali ve bu duruma tepki olarak İstanbul'da düzenlenen mitingler, Mondros Mütarekesi, Kurtuluş (İstiklal) Savaşı ve Cumhuriyet'in ilk yılları, kadın hareketleri gibi toplumsal konuların da yer aldığı görülmektedir.

Yıldız, romanın başlarında yaşadığı hayat sonucunda kendisini güçsüz bir kadın olarak görüp geçmişe dair anılarını paylaşırken; romanın sonunda ise yaşadığı olaylar sonucunda olgunlaşmış ve huzuru yakalamış güçlü bir kadına dönüşmüştür. Babası tarafından küçük yaşlardan itibaren sosyal hadiselerle duyarlı olarak yetiştirilen genç kadın, devir itibarıyla oldukça iyi bir eğitim almıştır. Tutkulu bir idealist olan Yıldız, vatan hizmetinde de aktif faaliyetlerde bulunmuştur. Yıldız, romanın başında Hasan'dan ayrılmış, Paris'ten tek başına dönmüş ve altı ay önce yerleşmiş olduğu Maltepe'deki "küçük tahta evinde" yaşadıklarını hatırlayan birisi olarak tasvir edilmiştir. Romanda geriye dönüş tekniğinin kullanılmasıyla roman şahsı Yıldız, çocukluk yıllarından yetişkinlik çağına kadar başından geçenleri samimi bir şekilde aktarır. Genç kadın, babasının vazifesinden dolayı çocukluk yıllarını Makedonya'da geçirir. Yıldız'ın yetişmesinde babası İhsan Bey'in, evlerinde arkadaşlarıyla yapmış olduğu toplantıların etkisi büyüktür. İhsan Bey, Meşrutiyet'in ilanında Jön Türkler'in faaliyetlerine katılmasının ortaya çıkmasıyla birlikte padişah tarafından cezalandırılır. Arabistan'a sürgüne gönderilen İhsan Bey, sürgün yolunda vefat eder. Yıldız, babasının vefatından sonra annesi ve iki ablasıyla birlikte İstanbul'a amcasının yanına gider. Yıldız ve ailesi, burada yeni bir hayata başlarlar. Amcasının oğlu Fahir, genç kadınla yakından ilgilenir. Yıldız, babasından sonra Fahir'in de düşüncelerinden çok etkilenir. İhsan Bey'in kızına kazandırdığı Namık Kemal sevgisinden sonra, Fahir de genç kadına Tevfik Fikret hayranlığı kazandırır. Fahir, bir gün Çanakkale Savaşı'na katılmak için yola çıkar ve bir daha ondan haber alınamaz. Fahir'in yokluğu Yıldız'ı ve ailesini derinden etkiler. Genç kadın, Fahir olmadan hayatına devam etmek zorunda kalır. Yıldız, eğitimini devam ettirebilmek amacıyla önce Çapa'daki Kız Muallim Mektebi'ne gider. Ardından İlk Muallim Mektebi'ni bitirip, Yüksek Muallim

Mektebi'ne kaydolar. O, burada memleket hayatını daha yakından tanıyan idealist ve cesur erkek talebelerle tanışır. Ara sıra Darülfünun'da ve Türk Ocağı'nda diğer yüksek mektep öğrencileriyle beraber toplanıp görüşülen bu mekâna artık Yıldız da davet edilir. Genç kadın, Millî Mücadele yıllarında Türk Ocağı'ndaki yapılan toplantılar sırasında Hasan ile tanışır. Yıldız, Hasan'ın mücadelecî ruhundan etkilenir ve bir süre sonra da onunla evlenir. Fatih Meydanı'nda ve Sultanahmet Meydanı'nda konuşmalar yapan Yıldız, vatan hizmetinde de aktif faaliyetlerde bulunma şansına sahip olmuştur. Romanın bu kısımları Şükûfe Nihal Başar'ın kendi hayatından izler taşımaktadır.

Yıldız, eşiyle birlikte ufak bir Anadolu gezisi yaptıktan sonra İstanbul'a döner. Bu sıralarda da herkesin öldüğü sandığı Fahir bir anda İstanbul'a geri döner. Hasan da amcasından almış olduğu sermaye ile kendisine bir iş yeri açar. Daha sonra da işlerini büyütmek isteyen Hasan, komşuları olan İsmet Hanım'ın eşi Namık Bey ile Bursa'da bir kumaş fabrikası açar. Hasan, Namık Bey ve İsmet Hanım ile tanıştıktan sonra kendisini tamamen yanlış anlaşılmış bir Batılılaşmaya kaptırır. Bu öyle bir kapılıştır ki vatani için mücadele eden saf Anadolu çocuğunun yerine ahlâksız ve para düşkünü bir adam gelir. Hasan; İsmet Hanım, Kadıköylü Raife ve daha birçok kadınla ilişkiler yaşamaya başlar. Yıldız, zamanla eşine olan sevgisini ve saygısını kaybederek ondan ayrılmak ister. Eşine bu fikrini açacağı zamanda Hasan bir cemiyet hastalığına yakalanır. Doktorlar, çifte bir Avrupa seyahatine çıkmalarını önerirler. Yıldız ve Hasan, bunun üzerine Paris'e giderler. Bu seyahat sırasında iyileşen Hasan, çeşitli bahanelere sığınarak Yıldız'ı yanında tutmayı başarır. Yıldız da bu süre zarfı boyunca Fahir ile mektuplaşır. Bir gün Yıldız ile Hasan'ın kaldıkları otele Hasan'ın amcasının kızı Kolejli Kuzin Gülsüm'den bir mektup gelir. Yıldız, mektubu açıp okuyunca on yıllık eşinin kendisinden sakladığı gerçekleri öğrenir. Hasan'ın, İstanbul'da açmış olduğu iş yeri için amcasından almış olduğu paranın karşılığında Gülsüm ile evlendiğini ve iki çocuğu olduğunu öğrenen Yıldız; uzun süren bir şaşkınlık anından sonra Kolejli Kuzin'e, Hasan'ın ağzından bir mektup yazar. Yıldız, onu ve çocuklarını Paris'te kaldıkları otele çağırır. Gülsüm çocuklarıyla birlikte bir hafta sonra Paris'e gider ve onları Yıldız karşılar. Yıldız, Kolejli Kuzin'i ve çocuklarını alıp Hasan ile kaldıkları otele götürür. Hasan, Gülsüm'ü ve çocuklarını Yıldız'ın yanında görünce şaşırır ve sinir nöbetleri geçirir. Yıldız, eşinin bu durumunu önemsemeden onları otelde bırakıp İstanbul'a dönmek için önceden ayırmış olduğu tren biletine yetişmek için bir taksiye binerek oradan uzaklaşır. Bu sırada da Yıldız, Fahir'e Paris'ten "*yalnız*

döndüğünü” belirten bir telgraf çekerek kendisini karşılamasını ister. *Yalnız Dönüyorum* romanı, Şükûfe Nihal Başar’ın bir kadın buhranını anlatan bir eseri olmasına rağmen içinde sosyal olayları da barındırmasından dolayı okunmaya değercek sayılı yapıtlar arasında yerini almaktadır.

Sanatçının beşinci romanı, *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Bu roman, Şükûfe Nihal Başar’ın bir toplumsal meseleyi anlatmak için mekân olarak ilk kez İstanbul dışında bütün yönleriyle Anadolu’dan bahsetmiş olduğu ilk romanıdır. Adile Ayda, onun bu eserini yazmak için uzun araştırmalar yapmış olduğunu ve seyahatlere de çıkmış olduğunu şu cümleleriyle dile getirir:

“Bir müddetten beri bir roman yazmakta olduğunu söylüyordu. Bunun için coğrafya ve tarih kitapları karıştırmış, bilmem kimin Kürt hizmetçisini konuşturmuştu. Günlerden bir gün ‘İşte roman çıktı’ diye elime bir kitap uzattı: *Çölde Sabah Oluyor*.” (1984:106)

Eserde Fahri Manas adlı bir romancı, Anadolu gezintisi yapmak üzere bir yolcuğa çıkar. Yolculuğu esnasında Millî Mücadele yıllarında babasını bulmak için yola çıkan Adnan Hocagil’in maceralarını öğrenir. Fahri Manas, öğrendiklerinin etkisi altında kalarak bir roman yazmaya karar verir. Bu amaçla Erzurum, Halep ve Bağdat yolu üzerindeki eski bir kasaba olan Kiğı’ya giderek Adnan’la ilgili araştırmalar yapar. Romanda mekân olarak da Doğu ve Güney Doğu Anadolu’dan Ankara’ya ve Bolu’ya kadar uzanan bir coğrafi bölge tercih edilmiştir. Adnan Hocagil, Kiğı’nın eski ailelerinden birine mensup olan Osman Hocagil’in oğludur. Osman Hocagil ise okumuş, kâtiplik ve hocalıkla uğraşan eğitimli bir insandır. İdealist baba, oğlu Adnan’a çocukluğundan itibaren kendi ideallerini aşılarmış ve onun memleketi kalkındıracak fikirleri gerçekleştirmesini istemiştir. Osman Hocagil, bu amaçla Adnan’ı Erzincan İdadisi’ne göndermeye karar verir. İdealist baba, Erzincan’da hâkim olan arkadaşı Saadettin Bey’e bir mektup yazarak Adnan’ın yakında oraya geleceğini ve onunla ilgilenmesini rica eder. Adnan, ailesiyle vedalaştıktan sonra yolculuğa çıkar. Adnan, zorlu geçen bir yolculuktan sonra Erzincan’a ulaşır ama bütün medreseler kapatılmıştır. Bunun üzerine Adnan tekrardan Kiğı’ya dönmek ister. Fakat genç adam, Kiğı’nın I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeniler başta olmak üzere Ruslar tarafından işgal edildiğini ve bütün Kiğı halkının göç ettiğini öğrenir. Adnan, ne yapacağını bilemez ve babasını bulmak için uzun bir Anadolu yolculuğuna başlar. Osman Hocagil de oğlunu bulabilmek ümidiyle her yere haber gönderir. Ne yazık ki acılı baba, oğlunu

bulamadan bu dünyadan göçüp gider. Adnan, gittiği her yerde ailesinden izler bulur. Fakat bir türlü onlara kavuşamaz. Genç adam, bir gün gittiği Halikan köyünde babasının öldüğünü duyunca yıkılır. Adnan, babasının öldüğünü öğrendikten sonra kendisine farklı bir yol çizerek hayatını devam ettirmek zorunda kalır. Genç adam, hocalık ve imamlık başta olmak üzere farklı meslek gruplarında çalışır. Halikan köyünde bir süre daha kalan Adnan, bu köyde bir aşiret beyinin Kürt kızı Meryem'e âşık olur ve onunla evlenmek ister. Fakat aşiretin ileri gelenleri, gelenekleri ve görenekleri bahane ederek iki âşığın kavuşmalarına engel olur. Adnan, sevdiği kadına kavuşamayınca Danişment köyüne gider. Bir süre sonra da on iki yaşındayken ayrıldığı memleketi Kiğı'ya döner. Fakat Kiğı'da hiçbir şey eskisi gibi değildir. Adnan, memleketine yerleşmeyi düşünse de daha sonra bu fikrinden vazgeçerek Ziraat Bankası memurluğu sınava girmek için Erzurum'a gider. Genç adam, daha sonra bu şehirde de demiryollarında ve belediyede çeşitli işlerde çalışır. O, buradayken kavuşamadığı aşkı Meryem'e benzeyen arkadaşı Sakip Bey'in kız kardeşiyle evlenir ve çocukları olur. Adnan, daha sonra Ankara'ya gider ve burada asfalt döşeme işinde çalışır. Bir süre sonra da Gümrük ve İnhisar Vekâletinde işe giren Adnan, Erzurum'daki ailesini de yanına alır. Adnan ve ailesi, İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar mutlu ve huzurlu yaşarlar. Savaşın etkisiyle herkes gibi onlarda açlık çekmeye başlarlar. Adnan'ın büyük oğlu Altan, ailesine yük olmamak için kimseye haber vermeden ortaokul parasız yazılı imtihanına girer ve başarılı olur. Altan'ın sınavdan başarılı olduğunu öğrenen Adnan, oğlunu da yanına alarak Bolu'ya giderler. Adnan, oğluyla vedalaştıktan sonra evine döner. Bir süre sonra Bolu'da büyük bir deprem olur. Adnan, oğlunu bulmak için yeniden Bolu'ya gider. Oğlu Altan'ın İstanbul'a gönderildiğini öğrenen Adnan, vakit kaybetmeden İstanbul'a gider. Adnan, oğlunu sağ salim bulduktan sonra Altan'ı annesinin yanına bırakır ve daha sonra Ziraat Kombinasında çalışmak için Ceylanpınar'a gider. Adnan, burada tarım üzerine çalışmalarından dolayı artık Kâtip Bey olarak tanınmaya başlar. Fahri Manas'ın da gezisinin son durağı Ceylanpınar olur. Burada tesadüfen Adnan ile tanışır. Fahri Manas, Kâtip Bey ve onun gibi çalışkan insanlar sayesinde Anadolu'da çöl olarak nitelendirilen yerin nasıl da bir cennete dönüştüğünü görünce şaşırarak onları tebrik eder. Eser, ilk başta bir kişinin macerasına dayandırılarak yazılmışken; daha sonra düşman tarafından tahrip edilen Anadolu'nun yeniden imarına yer verilerek sonuçlandırılmıştır.

Şükûfe Nihal Başar'ın son romanı, *Vatanım İçin* adlı romanıdır. Fakat bu eser onun üzerine araştırma yapanların çok fazla bahsetmedikleri ve tefrika halinde kalmış olan bir eserdir. “*Vatanım İçin* romanı Yeni İstanbul gazetesinde 1 Ocak 1955-28 Şubat 1955 tarihleri arasında 59 gün boyunca yayımlanmıştır. 1960 yılında yayımlanan *Yerden Göğe* şiir kitabının kapağında basılacak olan kitapların arasında da ‘*Akdağ Kahramanları*’ adlı bir romandan bahsedilmiştir. *Vatanım İçin* romanının şahsı olan Ali Gördes’in, eserin başında kendisini kasabalılara tanıtırken ‘Ama şöyle bir düşünün, şöyle bir on yıl geriye dönün, ‘Akdağ’ yoldaşlarını bir hatırlayın, o zaman belki aklınıza gelirim. Birbirlerine bakıştılar, Akdağ adı hepsinde bir sarsıntı yaratmıştı.’” (Argunşah, 2010:327-328) cümlelerinden de hareket ettiğimizde romanın ilk adının *Akdağ Kahramanları* olduğu yorumunu yapabiliriz. Çünkü Şükûfe Nihal Başar, bu eserinin adını sonradan değiştirerek “*Vatanım İçin*” adını vermiş olabilir. Eserin konusu Anadolu’dur. Ali Gördes’in uzun yıllar sonra memleketini ziyaret etmesiyle olaylar halkası başlamaktadır. Sanatçı, bu romanında Ali’yi kendisine seçerken onun etrafına tarihî bir hadiseye de yer vermiştir.

Eserde, Kurtuluş Savaşı’nda Balıkesir, Akdağ ve Gördes civarındaki halkın istiklal mücadelesi anlatılmaktadır. Şükûfe Nihal Başar, bu eserinin tamamen bir tarih kitabı olarak algılanmaması için de olayların merkezine Ali ve Makbule’nin aşkını yerleştirmiştir. Bu iki genç, küçük yaşlardan itibaren birbirlerini çok severler. Ali, büyüüp zabıt olduktan sonra Makbule ile evlenmek ister. Bu isteğini de Makbule’nin abisi Asım’a söyler. Asım da Ali’nin İstanbul Kuleli’deki zabıtlık eğitimi bitene kadar kız kardeşini kimseye vermeyeceğine dair söz vererek bu izdivaca razı olduğunu söyler. Ali ve Makbule, birbirlerine kavuşacakları için mutludurlar. Fakat Asım, cepheye savaşmaya giderken; köylerine Çerkez Ethem’in birlikleri gelir. Çerkez Ethem, ilk başlarda vatani için mücadele ederken daha sonra düşmanla iş birliği yapar. Düşmana teslim olmaya giderken de birliğindeki bazı efeler düşmanla aynı safta yer almamak için Çerkez Ethem’in yanından ayrılır. Köylüler, yanlarında kalan bazı efelerin düzenli orduya yeniden kazandırılması ve onların kendilerine zarar vermelerini önlemek amaçlarıyla köydeki kadınlarla evlendirirler. Parti Pehlivan dul olan Hatice’ye, Halil Efe ise Makbule’ye talip olur. Makbule’nin annesi Zeliha Hanım, bu evliliğe ilk başlarda razı olmaz ama daha sonra efenin korkusundan dolayı kızını Halil Efe ile evlendirmek zorunda kalır. Böylece Kuvayı Milliye kuvvetlerinden olan Halil Efe, istemeden de olsa iki âşığın birbirlerine kavuşmasına engel olur. Makbule,

küçük yaşlardan itibaren babası Abdullah Bey'in evlerinde yaptığı toplantılara katılır. Bu toplantılar onun vatanî duygularını geliştirmesine yardımcı olur. Genç ve güzel kadın, tıpkı erkekler gibi ata binip, silah kuşanıp memleketini savunmak arzusuyla yanıp tutuşur. Böylece Makbule, Halil Efe ile de evlenince düşman kuvvetleriyle en önde çarpışma şansına sahip olur. Makbule, kocasıyla birlikte dağlarda gezer ve düşmanlarla savaşıır. 17 Mart gecesinde Koca Yayla'nın Muhacir köyünde konaklayan Makbule ile Halil Efe'nin birliğine baskın yapılır. Korku nedir bilmeyen cesur efeler ve gözü pek kadın, son mermilerine kadar düşmanla mücadele ederler. Gördesli Makbule'nin çatışma esnasında şehit düşmesiyle birlikte roman sonuçlandırılmıştır.

Şükûfe Nihal Başar'ın tek hikâye kitabı: *Tevekkülün Cezası*'dır. Eser, ilk kez 1928 yılında Arap harfleriyle İlhami-Fevzi Matbaasında basılmıştır. Bu hikâye kitabı, daha sonradan 2008 yılında Yaprak Zihnioğlu tarafından, *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.4 Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi* kitabının içinde Türkçe halinde yayımlanmıştır. Kitapta, yirmi hikâye bulunmaktadır. Eser, aynı zamanda adını ilk hikâyesi olan *Tevekkülün Cezası*'ndan almaktadır ve "*Küçük Hikâyeler*" ibaresiyle sunulmuştur. Bu hikâye kitabının içinde yer alan hikâyeler; *Tevekkülün Cezası*, *Ayrılmayacak Arkadaşlar*, *Ne Kadar Yanılmış!*, *Sabri Bey'in Eşeği*, *Baba Mirası*, *Düşenler Önünde Kadın*, *Dilenciler*, *Ziyan Olan Genç*, *Hocamın Endişesi*, *Saadet Timsali*, *Gururun Yalanı*, *Mavi İstirap*, *Kaybolan Şair*, *Himmetleri Hazır Olsun!*, *Küçük Osman*, *Hangisi Budala Oldu?*, *Domuzlar*, *Ne Çıktı?*, *Fikret'in Derdi* ve *Tabiat Aşkı*'dır. Onun hikâyelerinin dikkatli bir şekilde okunup, incelendiğinde hemen hemen tamamını gözlemlerine dayalı olarak yazdığı fark edilecektir. Şükûfe Nihal Başar, her hikâyesinde âdeta okurlarına kıssadan hisse sunmaktadır.

Gezinin önemini belirtmek isteyen sanatçı, *Finlandiya* ve *Domanıç Dağlarının Yolcusu* adlı eserlerini yazmıştır. Hülya Argunşah'ın belirttiğine göre *Finlandiya*; 1932 yılında bu ülkeye yapmış olduğu gezisinde edindiği izlenimlerine bağlı olarak yazılmış olan bir eserdir. Şükûfe Nihal Başar, bu gezi yazısında yoksulluk ve imkansızlıklara rağmen arı gibi çalışkan insanlar sayesinde yeni bir medeniyetin nasıl inşa edilebileceğini anlatmıştır. *Domanıç Dağlarının Yolcusu* adlı gezi kitabında ise Anadolu'ya yaptığı seyahatlerinden bahsetmiştir (2010:339-347). Şükûfe Nihal Başar'ın eserleri sırasıyla şunlardır:

ŞİİR KİTAPLARI:

1. Yıldızlar ve Gölgeleler (1919)
2. Hazan Rüzgârları (1927)
3. Gayya (1930)
4. Su (1933)
5. Şile Yolları (1935)
6. Sabah Kuşları (1943)
7. Yerden Göğ'e (1960)
8. Şükûfe Nihal / Şiirler (Şiirlerinden seçmeler, 1975)

ROMANLARI:

1. Renksiz Izdırap (1926)
2. Yakut Kayalar (1931)
3. Çöl Güneş'i (1934)
4. Yalnız Dönüyorum (1938)
5. Çölde Sabah Oluyor (1951)
6. Vatanım İçin (1955)

HİKÂYE KİTABI:

- Tevekkülün Cezası (1928)

HATIRA-GEZİ NOTLARI:

1. Finlandiya (1935)
2. Domaniç Dağları Yolcusu (1947) (Işık, 2007:3375)

İKİNCİ BÖLÜM
ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HİKÂYELERİNİN VE
ROMANLARININ TEMA
BAKIMINDAN
İNCELENMESİ

2.ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR'IN HİKÂYELERİNİN VE ROMANLARININ TEMA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Tema kavramı üzerine farklı tanımlar yapılmakla birlikte izlek kelimesi de kullanılmaktadır. İzleği ise yazarın eserinde söz konusu ettiği gerçek veya kurgusal olan bir olayın yorumlanması şeklinde tanımlayabiliriz. Nurullah Çetin de tema kavramı yerine izlek kavramını kullanmıştır ve ona göre izlek; nesnel bir konunun farklı yazarlara göre öznel bir biçimde yorumlanmasıdır. (2013:121)

Philip Stevick ise tema kavramını şu şekilde tanımlar: “Tema, bir ilgi ve değerlendirme meselesidir; eserin bütününe dayalı olarak hayatı bütün yoğunluğuyla hissettiğimiz bir ana belli belirsiz hissettiğimiz bir lezzet katan herhangi bir duruma veya bölüme uygun bulduğumuz bir addır. Bunun için tema, en güzel ifadesiyle bir yorum ve özel şartlar meselesidir. Bu özel şartlar bilinmeksizin arada sırada anlatmak fırsatını bulduğumuz büyük olayların bazıları hiçbir anlam ifade etmezler.” (1988:60)

Bir yazarın öncelikli görevi, eserini okura iletmek istediği bir ana düşünce etrafında şekillendirmesidir. Her yazarımız gibi Şükûfe Nihal Başar da hikâyelerini ve romanlarını, duygularını ve düşüncelerini aktarmak için bir araç olarak kullanmıştır. Sanatçı, aynı zamanda eserlerinde her alanda olduğu gibi duyguları ve düşünceleri bakımından da kendisini her alanda temsil edecek şahıslara da yer vermiştir. Bu şahısların çoğunu hikâyelerinde kadın şahıslar oluştururken; romanlarında ise hem kadın şahısların hem de erkek şahısların oluşturdukları görülmektedir.

Onun eserlerinin en belirgin özelliği temalardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: aşk, evlilik, kadın, sanat, edebiyat ve tarih, eğitim, aile, yalnızlık, tabiat, yoksulluk, Doğu - Batı Karşılaşması vb. temalardır. Çalışmamızda Şükûfe Nihal Başar'ın hikâye ve romanları ayrıntılı bir şekilde okunup, incelenmiştir. Tespit edilen temalar “bireysel temalar” ve “toplumsal temalar” olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmış ve alt başlıklar açılarak analiz edilmiştir.

2.1. BİREYSEL TEMALAR

2.1.1. Karmaşık Bir Duygu: Aşk

Aşk, göreceli bir kavramdır. O yüzden tam bir tanımını yapmak mümkün değildir. Yine de aşkın bir tanımını yapmak istersek bazen bir başka varlığa duyulan sevgi bazen de aşırı ilgi veya bağıllık olduğunu söyleyebiliriz. Rollo May, *Aşk ve İrade* adlı eserinde aşk ile ilgili şunları söylemektedir:

“Ötekinin gereksinimlerinin, arzularının ve hislerinin küçük farklarının farkındalığından gelen şefkat vardır. Şefkat deneyimi, birey olduğumuz için mirasçısı olduğumuz ayrılığı ve yalnızlığı her birey gibi yenmeyi isteyen iki kişinin o an için iki ayrı benlikten değil bir birleşimden oluşan ilişkiye katılabilmesinden doğar.” (2008:388)

Aşk teması, geçmişten günümüze kadar edebiyatımızda işlenen temaların başında gelmektedir. Örneğin; Tasavvuf Edebiyatı’nda, dünyevi sevgiye benzemeyen manevi bir aşktan bahsedilirken; Klasik Türk Edebiyatı’nda ise âşık ile maşuk arasında daha çok âşığı ilgilendiren bir duygu olarak âşğın gönlünde tecelli etmesi şeklinde tasavvur edilmiştir. Her yazar, eserlerinde aşkın kendi ruhundaki yarattığı duyguyu yansıtmaya çalışmıştır. Örneğin; Halit Ziya Uşaklıgil *Aşk-ı Memnu* adlı eserinde aşkı, yasak aşk olarak tasvir etmeye çalışırken; Reşat Nuri Güntekin ise *Çalıkuşu* adlı eserinde aşkın acı veren bir yanının olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Aşk, aslında ne kenarı ne de ucu bucağı olmayan engin bir deniz gibidir desek yerinde bir söz söylemiş oluruz.

Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyelerinde ve romanlarında, önemli bir yer tutan tema “aşk” temasıdır. Onun eserlerinde genellikle insanın aklını başından alan fakat sonu hüsrarla biten aşklarla karşılaşılır. Bu aşklar içinde sadece en mutlu görüneninin *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Fahir’e sığınan Yıldız’ın aşkının olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü iki genç, ne yaşarlarsa yaşasınlar sonunda birbirlerini oldukları gibi kabul ederek yollarına devam ederler. *Renksiz İstirap*, *Yakut Kayalar*, *Vatanım İçin* ve *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanlarında da sonu çaresi olmayan ve acılarla biten aşklarla karşılaşırız. Sanatçı, eserlerinde genellikle kendi aşk anlayışının izlerini yansıtmıştır.

Ona göre aşk; acı veren, romantik söyleyişlere götürdükten sonra ayrılıklarla biten, ani bir bunalım anında bireyi bir çıkmaza sokarak ya intiharla sonuçlanan ya da

iç yalnızlıklarla dolu olanlardır. Kadınlar ve erkekler yetiştikleri dönemin şartlarında aşk duygusunda birbirlerinden farklı fikirlere sahiptirler. Sanatçının eserlerinde başlarından aşk maceraları geçen kişilerin, kendisinin arzu ettiği aşk hayatını yaşayanlar olarak tasvir edildikleri görülmektedir. Onun hikâyelerinde ve romanlarında “aşk” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.1.1. Kadınlar ve Aşk Anlayışı

Şükûfe Nihal Başar, gerçek aşkın varlığına inandığı için eserleri aracılığıyla okurlarının da bu varlığa inanmalarını arzu eder. Sanatçıya göre kadınlar, gerçekten sevmek ve ruhen de anlaşılabilirler isterler. Çünkü onlar ihtiyaçlarını her anlamda karşılayabilecek erkeklerle son nefeslerini verene kadar büyük bir aşk yaşayabileceklerini düşünürler. Aşk, onlar için her türlü kapıyı açabilecek ilahi bir güce sahiptir. Fakat bazı erkekler kadınları gerçekten severken bazıları içinde kadınların sadece fiziki görünüşleri önemlidir. Oysa ki dış görünüş herkesi yanıltır. Karşı cinsini sadece dış güzelliğinden dolayı elde etmek isteyen kişiler, kadınların güzellik anlayışlarında ister istemez değişikliklere sebep olabilmektedir.

Sanatçının, *Çöl Güneşi* adlı romanın da Feriha (Çöl Güneşi), dillere destan olacak kadar güzelliğe sahip bir kadındır. O, eşi İhsan ile ailesinin isteği sonucunda evlenir. Onun bir süreye kadar kocasıyla mutlu bir evliliği vardır. Fakat bu izdivaç İhsan'ın Avrupa'da gönlünü başka bir kadına kaptırmasıyla uzun süreli olmaz. Feriha, boşandıktan sonra annesinin akrabalarından genç bir zabıt olan Halûk ile nişanlanır. Genç ve güzel kadın, bir süre sonra Halûk'un kendisini sadece zevki için istediğini ve çocuğundan ayıracak kadar bencil biri olduğunu fark edince yıkılır. Erkeklerin onu sırf güzelliğinden dolayı istemelerinden bir hayli sıkılan Feriha'nın zamanla aşka karşı bakış açısı da değişir. Çöl Güneşi, yaşadığı hayal kırıklıklarından dolayı erkeklerden, hayattan hatta aşktan dahi intikam almak ister:

“Kadının hangi noktalarda geriye dönebileceğini ve nerelerde inat ve kinle saplanacağını bilmeyecek kadar basit duygulu erkeklerin çekeceği cezadan tabii ben mesul değilim. Yalnız bundan sonra, ben de bana fenalık eden insanlara fenalık etmeye karar verdim. Kapımı, kalbimi yeniden ve kati suretle herkese kapadım. Önüme gelen erkeği çileden çıkardıktan, kendime bağladıktan sonra

elimini bile tutturmadan, o kıvrılırken ben kahkahalarla geri döndüm. Böylece hayattan intikam almaya başladım.” (ÇG, 144)

Şükûfe Nihal Başar’a göre gerçek aşk, sadece sevgiyle beslenebilir. Çünkü zamanla bir kadın güzelliğini ya da bir erkek yakışıklılığını kaybedebilir. Hiçbir şey sonsuza kadar değişmeden varlığını devam ettiremez. Böyle bir durumda ancak birbirlerini gönülden sevenler yollarına devam edebilirler. Bu yüzden aşkta da maddiyattan ziyade manevi yön daha ağırlıklı olmalıdır. Çünkü her ne olursa olsun hayatta sonsuza kadar baki olarak kalabilecek tek şey maneviyattır. Sanatçının *Vatanım İçin* adlı romanın da Makbule, Ali’yi onun dış güzelliğinden ziyade maneviyatı için sevdiğini şu cümleleriyle dile getirir:

“Gümüş aynayı köşeye fırlattı. Ali de güzel, kendisi de. Ama bu güzelliklerden ne çıkar, bunların ne kıymeti var ki... Sonra, o da Ali gibi, çocukluklarından beri onları birbirine yakınlıştıran birçok şeyleri hatırladı. İşte Ali’nin de, kendisinin de birbirine kıymet vermek için asıl düşündükleri ve aradıkları şeyler bunlardı. Ali kendisine mutlak o kıymetlerde bağlandığı için unutamadı.” (Vİ, 246)

Onun eserlerindeki kadın şahısların en belirgin özelliği, sevdikleri adama tam bir aşkla bağlandıklarında gözlerinin onlardan başkasını görmemesidir. Bu yüzden kadınların erkeklere göre sevgi konusunda daha sadık olduklarını söyleyebiliriz. Birbirlerini sevenlerin arasına başkaları girse de âşıklar ömür boyu sevdiklerine aittirler. *Yakut Kayalar* adlı romanının Genç Kız’ı ile *Vatanım İçin* adlı romanının Makbule’si sevdikleri adamlara kavuşamamaları da hayatlarının sonuna kadar âşık oldukları adamlara kimsenin olmayacaklarına dair söz verirler:

“Ben ona yalvardım: ‘Vaziyetimi düşün, her şeyi zamana ve bana bırak. Ben kimsenin olmayacağım!’ dedim.” (YK, 93)

“Bir an birbirlerine bakiştılar. Ali’de heyecan yerine sükûnet vardı. ‘Makbule ablama verdiğin cevap doğru mu?’ ‘Doğru, Ali.’ ‘Efeyle evleneceksin demek?’ ‘Demek bu iş olacak?’ ‘Ali.’ ‘Söyle?’ ‘Dert etme bunu kendine... Ben Efenin olmayacağım.’” (Vİ, 276)

Sanatçının *Renksiz İstirap* adlı romanında da Handan, evli bir kadın olmasına rağmen duygusal bir boşluk yaşamaktadır. Onun asla tek başına dolduramayacağı kadar büyük bir buhran yaşamamasına neden olan kişi kocasıdır. Çünkü Fazıl mühendis olduğu için her şeye hatta karısına da madde boyutunda yaklaşmaktadır. O, Handan’ın his ve şiir kadını olduğunu anlayabilecek kadar ince ruhlu birisi değildir. Genç kadın, zamanla karşılanamayan hislerine iyice hapsolür. Ne yapacağını bilemediği bir anda

Sahir ile tanışır. Handan, Sahir’e âşık olduğu andan itibaren etrafında hiçbir şeyin tadı tuzu olmadığını ve her şeyin de renksiz olduğunu fark eder. Genç kadın, aşkın kendisinde ne ifade ettiğini şu cümleleriyle dile getirir:

“Ruhumda en yüksek duygularla yaşayan bu aşkı inkâr etmek çok sahte bir gurur olmaz mı? Yüksek bir sanat eseri karşısında duyulan hürmetkâr hisleri, sarsıntıları gizlemek için ne hodbin [bencil], ne kıskanç, ne hasis, ne garazkâr olmalı!.. Buna ‘sevgi’ demek, ‘aşk’ demek ne gülünç, ne küçük ve manasız bir şey!.. Kalbimde ısrarla yaşayan şeyin büyüklüğüne, ebediyetine hiçbir isim bulamıyorum.” (RI, 13-19)

Handan’ın Sahir’e olan hislerinden hareket eden Şükûfe Nihal Başar, aşkın insanın en kuvvetli duygusu olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Çünkü aşk, insanın elinde olmadan gerçekleşen duygusal bir eylemdir. Bireyi mutluluktan havalara uçurabildiği gibi aynı zamanda bireyin ıstırap yaşamasına da sebep olabilir. Önemli olan aşkın hangi şekilde yansıtıldığıdır. Handan, Sahir’e âşık olmasına rağmen yaşadığı devir itibarıyla de sevdiği adama aşkını itiraf edemez ve aşkını içinde sessizce yaşatmaya devam eder. Handan, acı çekmesine rağmen Sahir’i de kalbinden bir türlü söküp atamaz. Bütün bu yaşananlara rağmen genç kadın, yasak aşkında asla fiili bir aldatmaya başvurmamıştır. Onun aşkı sadece Sahir’e olan duygularını yüreğinde hissetmesi şeklinde varlığını devam ettirmiştir ve böylece hiçbir şekilde suçlu görülmemiştir. Onu böyle bir şey yaşamaya sevk eden ve suçlu olarak gösterilen kişiler; eşi Fazıl ile âşık olduğu adam olan Sahir’dir. Bu durum Handan’ın doktoruyla arasında geçen bir konuşmada şöyle ifade edilir:

“‘Doktor,’ dedim, ‘beni kabahatli buluyor musun?’ ‘Hayır; hayır; hiçbir zaman! Kocan senin kalp meselelerinde bu kadar hassas olduğunu anlamalı, seni işgal etmeli idi; hiç olmazsa ne yapıp yapmalı, seni yalnız bırakmamalı, senin gençliğini, hassasiyetini düşünmeli idi. Evvela onu kabahatli buluyorum. İkinci olarak da genç kadınları baştan çıkarmayı kendilerine meslek edinmiş olan züppeleri itham ediyorum.’” (RI, 21)

Şükûfe Nihal Başar’a göre aşk, aynı zamanda mutluluğun hüzne karıştığı acı bir duygudur. Çünkü aşk da tıpkı hayat gibi bazen tatlı bazen de acıdır. Sonsuza kadar mutluluğu getirebileceği gibi beraberinde azabı da getirebilir. Âşık olan kişi, sevdiğini göklere de çıkartabilir, ona aşk acısı da çektirebilir. Hangisinin yaşanacağını bir garantisi yoktur. Sadece zaman içinde yaşananlar aşkın sonunu belirler. İnsan, bazen sevgilisine duygularını açıkça ifade edemediği için bazen de sevgisine karşılık

bulamadığı için aşk acısı çekebilir. Sebep her ne olursa olsun aşk acısı öyle bir acıdır ki dünyadaki hiçbir acıyla boy ölçüşemez. Rollo May da *Aşk ve İrade* adlı eserinde, aşkın trajik yönünün de olabileceğini şu cümleleriyle dile getirmektedir:

“Aşkın trajik yönünün bir başka kaynağı vardır. Bu da, birbirimizi sürekli arzulamamıza, geçici olmaya mahkum tamamlanma hasretine yol açan, kadın ve erkek olarak yaratılmış olduğumuz gerçeğidir. Bu, neşe ve düş kırıklığının, esriklik ve umutsuzluğun diğer bir kaynağıdır.” (2010:137)

Eserlerinde kendi aşk anlayışından hatıralarına yer veren Şükûfe Nihal Başar, aynı zamanda yaşadığı aşk acısına da yer vermiştir. Daha önceden belirttiğimiz üzere Mithat Sadullah’la evliyken büyüklüğünü daha sonradan fark edeceği büyük bir aşk yaşar. Bu aşkın kahramanı ise Osman Fahri’dir. Şükûfe Nihal Başar’ı deliler gibi seven Osman Fahri, yakın arkadaşının eşine âşık olmayı kendisine yakıştıramadığı için İstanbul’dan uzaklaşmak ister. Tayinini isteyerek Harput’a gider. Ancak bu şehir de Osman Fahri’ye İstanbul’daki sevgilisini unutturamaz. O, derin buhran anları yaşamaya başladığı zamanlarda beynine bir kurşun sıkarak intihara teşebbüs eder. Fakat bu intihar teşebbüsü ölümle sonuçlanmaz. Osman Fahri, beyninde kurşun parçasının kalmasıyla tedavi için götürüldüğü İstanbul’daki La Paix Fransız Hastanesi’nde bir anda cinnet geçirerek vefat eder.

Hayattaki tek aşkını da kaybeden sanatçı, anlamsız bir boşluk içinde çırpınmaya başlar. Bu boşluktan kurtulabilmek için de bütün ömrü boyunca sadece Osman Fahri’yi sevdiğini ve ona kavuşamadığı belirtmek için şiirler yazar. O, üstelik bütün şiirlerini âşık olduğu adam için yazdığını da her fırsatta dile getirmeye çalışmıştır. Şükûfe Nihal Başar, şiirleriyle de yetinmemiş ve bu yaşadığı aşk acısına *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Mavi İstirap* hikâyesinde de yer vermiştir. Sanatçı, bu hikâyesinde ise kendi aşk acısını Vedia’nın üzerinden “*Vedia’nın hatıra defterinden*” başlığına yer verdiği kısımda adını belirtmediği bir şairle yaşadığı aşkına ait hatıralarına yer vererek anlatmıştır. Bestekâr bir kadın olan Vedia, bir şaire hatta onun şiirlerine âşık olur. O, aşkından dolayı ne yapacağını bilemeden ve etrafındaki kimseyi tanımadan hayatına devam eder. Fakat bu hayat artık ona mutluluk değil derin ıstıraplar yaşatan bir hayattır. Vedia, bir baygınlık halinde âşık olduğu şair ile yaşadıklarını sayıklar. Genç kadın, sevdiği adamın yokluğundan dolayı kâinatta bütün renklerin silindiğini ve her yerde mavi bir ıstırapın kaldığını düşünür:

“Ben onları tanımıyorum; gözlerimi mavi bir alev dalgası sardı. Ve her şey silindi. Yalnız koyu, derin bir mavilik... Mavi bir alev... Bu alev beni yakıyor mu? İstirap veriyor mu? Bilmem ki? Yanmanın başka manası vardı galiba! Bu alev öyle değil, yakıyor; öldürmüyor. İstirap veriyor, acıtmıyor... Tatlı bir ıstırap... Sarhoş eden bir ıstırap... Bu vahşet, bu hudutsuzluk, bu esrar beni korkuttu... Kaçtım; nereye? Kâinat koyu mavi bir dalga ile kaplanmıştı... Bütün renkler birer rüya izi gibi silindi; her yerde mavi bir hakikat, mavi bir ıstırap kaldı...” (MI, 69-72)

Şükûfe Nihal Başar için asıl önemli olan şey erkeklerin kadınlarının dış görünüşüne değil iç güzelliklerine âşık olmaları gerektiğidir. Aşkta maddiyattan ziyade maneviyat ön planda olmalıdır. Birbirlerini seven kişileri sonsuza dek ayakta tutabilecek olan tek güç gerçek aşktır. Aşk, beraberinde mutluluğu getirebildiği gibi acıyı da getirebilir. Fakat her şeye rağmen aşk insanın başına gelebilecek en güzel duygudur. Aynı zamanda insanlığın anası olan kadınlar ruhen anlaşılacak ve sevilme isterler. Ancak böyle bir erkeğe âşık olarak ömürlerinin sonuna kadar mesut olabileceklerini düşünürler. Bu yüzden önemli olan erkeklerin, kadınların ruhlarına eşlik edebilecek sağlam bir karaktere sahip olmalarıdır.

2.1.1.2. Erkeklerin Aşk Anlayışı

Onun hikâyelerinde ve romanlarında, kadınlar ön planda olmasına rağmen erkekler de önemli bir yere sahiptirler. Sanatçı, tıpkı kadınların aşk anlayışında olduğu gibi erkeklerin de aşk anlayışında ideal bir aşk anlayışının olmasını arzu eder. Ona göre olması gereken erkek tipi, sevdiği kadın için her türlü sıkıntıyı göze alabilecek olandır. Buna rağmen Şükûfe Nihal Başar, bazı erkeklerin aşk konusunda yanlış düşünceler içinde olmalarını da eleştirir. Sanatçı, kadınlarda olduğu gibi erkeklerin de aşkta maddiyattan ziyade manevî yönünün daha ağır olması gerektiğini düşünür ve bu düşüncesini de *Vatanım İçin* adlı romanında dile getirir. Roman şahsı Ali Gördes, Makbule’yi dış güzelliğinden ziyade manevi özelliklerinden dolayı sevdiğini şöyle itiraf eder:

“Onun koyu akik parlıtlı gözlerinden, erimiş altın sütunu gibi, bembeyaz yüzünün iki yanından sarkan göz alıcı saçlarından belki bir gün usanabilir; lakin bütün bu maddi güzelliklere gölgesi vurmuş büyük, eşsiz ruhunun güzelliği, Makbule’nin varlığını yaratan o cevherin zerrelere gözlerinden asla, asla sönemez.” (Vİ, 243-244)

Çölde Sabah Oluyor adlı romanda ise eserin asıl kişisi Adnan Hocagil, ailesini bulmak için uzun bir yolculuğa çıkar. Yolda konakladığı bir köyde Meryem ile karşılaşır. İki genç, birbirlerine âşık olur. Âşıklar bir süre sonra evlenmek ister. Fakat köyün ileri gelenleri, gelenekleri ve görenekleri bahane göstererek onların kavuşmalarına engel olur. Adnan, Meryem’e kavuşamasa da ona olan aşkıdan asla vazgeçmez. Aradan yıllar geçmesine rağmen Adnan, her gördüğü güzel kız da Meryem’in hayalini hatırlar:

“İkide bir tanıdıklar vasıtası ile kızlarını teklif edenler, istemesini bekleyenler oldu. Ama Adnan, ne Mehmet Ağa’nın kendisine âşık kızına, ne de başka güzellere gönül verecek halde değil; bağrındaki yara hâlâ ilk acısı ile kanıyor! Onu saracak hiçbir kuvvet yok yeryüzünde... Danişment köyünün güzelleri, Meryem’den kat kat üstün olsa da onu tahtından kovamazlar! Vatan sevgisi gibi kadın sevgisi de onda bir özentî değil, bir kutsiyet! Toprağına nasıl bağlıysa, ruhuna eş olan kadına da öyle rıyasız bağlarla bağlı !..” (ÇSO, 142)

Sanatçı, *Vatanım İçin* adlı romanında da aşk temasına yer vermiştir. Ali Gördes ve Makbule çocukluk yıllarından itibaren birbirlerine âşıktırlar. Ali, büyüyünce Makbule ile evlenmek ister. Fakat genç adam, araya giren engeller sonucunda sevdiği kadına kavuşamaz. Ali, sevdiğine kavuşamasa da ona tam bir aşkla bağlıdır. Bu yüzden onu hiçbir zaman unutamaz. Makbule, başka bir adamla evlendirilir. İki âşık uzun bir süre görüşmezler. Ali, bir zaman sonra tesadüfen kalabalık insanların arasında Makbule’yi görür. Onun güzelliğinden hiçbir şey kaybetmediğini fark eder:

“Ali, biraz önce kafasına düşen yıldırım ateşini unutmuş, komşulara yardım için kapıdan kapıya koşuyor. Bir aralık yokuştan inenlerin arasında Makbule’yi tanıdı. Onun da, yıllardan beri görmediği yüzü açıldı. Hiç değişmemiş, yalnız bin kat daha güzelleşmiş... Bir an acıklı bir anlaşıma ile göz göze geldiler. Gidecekleri yol belki de ölüme çıkacak. Lakin mademki bakışları iki alev halinde birbiriyle karıştı, böyle karışan iki alevi birbirinden ayırmaya mademki hiçbir kuvvet yetiştirmez, bundan sonra birbirlerini kaybetse de ne zarar?... Bu bir anlık bakışma, onlara, ruh bağlarının nasıl sonsuz olduğunu anlatmıştı. Onlar büyük, gerçek aşkın sırrına ermişlerdi !..” (VI, 256)

Şükûfe Nihal Başar, bazı erkeklerin kadınları sadece cinsel bir obje olarak görmelerini de doğru bulmaz. *Çöl Güneşi* adlı romanda Cemal Fahir, güzelliğiyle bütün erkeklerin akıllarını başından alan Feriha’nın peşinden koşarak onunla evlenmek istediğini dile getirir. Cemal Fahir, bu düşüncesini Zehra’ya söyler ve Feriha’yı evlilik için ikna etmesini ister. Feriha, arkadaşının önerisiyle Cemal Fahir ile

evlenip, mutlu bir yuva kurmayı kabul eder. Zehra, müjdeli haberi vermek için Cemal Fahir'in yanına gider ve onun sevinçten havalara uçacağını düşünürken aniden bir hayal kırıklığına uğrar. Zehra'nın hüsrana uğramasının nedeni genç adamla aralarında geçen bir konuşmadır. Cemal Fahir'in de bir kadın avcısı olduğunu ve Feriha'yı sadece cinsellik ihtiyacını karşılamak için isteğini anlayan Zehra, onu şu cümleleriyle suçlar:

“Çöl Güneşi'ni de o kadar yakından tanıdım, onun görünüşünden büsbütün başka, ne kıymetli bir kadın olduğunu anlayınca ikisinin arasını bulmaya, Feriha'yı Cemil Fahir'le evlendirmek için razı etmeye karar verdim. Nihayet sonu gelmez telkinlerim, ona büyü gibi tesir etti, bir gece başını omzuma koydu, siyah güneş gözlerini kapadı. Gözlerime yaş getiren mazlum sesiyle: 'Peki, Zehracığım, razı oluyorum,' dedi. Ertesi gün, kalbim sevinçle dolu, koşa koşa matbaaya, Cemil Fahir'e gittim. 'Müjde, Cemil Bey,' dedim. Heyecanlı sesimle bağırır gibi söyledim: 'Feriha, sizinle evlenmeye razı oldu.' O ne yaptı, biliyor musun, Müeyyet? Senelerce bu güzel kadının uğrunda gözyaşı döken, belki bir hafta evvel, bana, yana yakıla ona ait hatıralarını okuyan, daha bilmem ne şekillerle ağlayıp sızlayan duran adam, onun kendisiyle evlenmeye razı oluşu haberini alınca terbiyesiz, şımarık bir çocuk gibi soğukkanlılıkla: 'Ben bu meseleden çoktan vazgeçtim Zehra Hanım, teşekkür ederim beyhude yorulmuşsunuz,' demesin mi? 'Siz,' dedim, 'sahiden Bakırköylü bir mecnunsunuz. 'Demek bütün gayeniz, bütün o bitmek tükenmek bilmeyen ıstırap rolleriniz, nihayet bir kadını kendinize ram edebilmek (boyun eğdirmek) zevkini tadıncaya kadar. 'Ve yüzüne bütün nefretimle haykırdım. 'Bu zevk, yüksek, mert bir erkeğin zevki değil.'” (ÇG, 147-148)

Sanatçı, bazı erkeklerin sevdikleri kadınla evli olmalarına rağmen Batılılaşmanın da etkisiyle başka kadınlara cinsellik açısından yaklaşmalarını doğru bulmaz. Bu tip erkekler, sadece kadınların güzelliklerinden, kıyafetlerinden hatta konuşma tarzlarına kadar daha çok fiziksel özelliklerinden hoşlanırlar. Onlar için gerçek aşk önemli değildir. Bir anlık zevk onlara mutluluğun kapılarını aralar. Şükûfe Nihal Başar, birçok erkeğin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için balolara ve gece eğlencelerine gitmelerini de tenkit eder. Sanatçı, bu durumun eleştirisini de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanın da Yıldız'ın eşi üzerinden yapmaktadır. Hasan, ilk başlarda Anadolu'dan gelmiş, saf bir köylü çocuğu olarak tanıtılırken; daha sonra da yanlış Batılılaşmanın etkisiyle olumsuz bir tip olarak okuyucuların karşısına çıkarılır. Yıldız'a çok âşık olduğunu ve onu sevdiğini belirten Hasan, buna rağmen eğlence partilerinde boy göstermek arzusuyla da yanıp tutuşur. Hasan, karısının apandisit

hastalığının pençesinde kıvrandığı bir gece onu yalnız bırakmasıyla kendisi üzerinde bir tezatlık oluşturur:

“Hasan yerinden kalktı, uzun uzun esnedikten sonra elektrikleri yaktı; ben yatağın içinde yüzümü bile buruşturmadan ıstıraplarımı çekmeye devam ediyorum. Hasan yanıma gelip soruyor: ‘Nasılsın yavrum sancın devam ediyor mu?’ Ben yorganın altında tırnaklarımla bileklerimi koparıırken gülümsemeye çalışıyorum, dudaklarımı kıpırdatarak, ‘İyiyim,’ diyorum. Hasan ropdöşambrının yakasını düzeltiyor, aynaya bakarak saçlarını tarıyor. Hasan’ın neden böyle kıvrandığını tabii biliyordum. Yeni hayat, balo, bar, birçok kadın onun için bırakılmaz şeylerdi! Şimdi bir kadın için bunlardan nasıl vazgeçilir? İsterse o kadın üç yıldan beri tapınılırcasına sevilmiş, elde etmek için bin türlü çareye başvurulmuş kadın olsun!.. Hasan yine yanıma yaklaştı: ‘Eğer izin verirsen... Mümkün olduğu kadar erken gelirim, belki on ikiye bile kalmam!..’ Hiçbir şey belli etmeden, ‘Git’, dedim, ‘benim bir şeyim yok ki!.. Herkes apandisitten ameliyat olur, korkulacak ne var?’ Hasan giyindi, süslendi; gülümseyerek kendisini aynada seyretti; beğendi. Fırladı gitti...” (YD, 191-192)

Erkekler, âşık oldukları kadınları araya başkaları dahi girse asla unutmamalıdır. Sırf bir anlık maceralar için hasta yatağındaki karısını bırakanlar için hayatın bir saniyesi bile değerli değildir. Böyle insanlar için önemli olan şey sadece cinsel ihtiyacını karşılayabilecek bir kadınla vakit geçirmektir.

Şükûfe Nihal Başar’a göre aşk acısına, genellikle kadınlar katlanabildiği gibi bazen erkekler de katlanabilir. Sanatçı, bu düşüncesine de *Vatanım İçin* adlı romanında yer vermiştir. Roman şahsı Ali, sevdiği kadına kavuşamasa da yaşadığı aşk acısından dolayı onu kalbinden bir türlü söküp atamaz. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen Ali, Makbule’yi hâlâ neden unutmadığını düşünür. Ali, yıllardır yüreğinde ona olan aşkının taze kalmasını sağlayan şeyin onun vatansever bir kadın olmasına bağlı:

“Kırpiklerinden bir anda birkaç damla yaş süzüldü. Tek başına bir kadın aşkı olsaydı, bu gönül yarası belki biraz hodkam [bencilce] bir duygu sayılırdı, hâlbuki Ali’nin ıstıabına vatan yarasının o ulvi acısı karışıyor. Bu aşk, toprak çocuklarının çektikleri gönül acılarından büsbütün ayrı... O mukaddes sevgilinin ruhunda böyle ulu bir ideal yaşamasaydı bu hatıra da ölüme kadar sürmez ve o kadın bir ilahe gibi edebileşmezdi.” (VI, 196)

2.1.1.3. Kadınların Vatan Aşkı

“Bebem anasız büyür de vatansız büyüyemez.” diyerek beşikteki bebeğini bırakan Nene Hatun veya Türk Kurtuluş Savaşında milis güçlerin arasına erkek kılığında katılan Halime Çavuş, Gördesli Makbule, Nezahat Onbaşı gibi vatansever kadınlarımızın tek aşkı vatan aşkıdır. Şükûfe Nihal Başar, babası Miralay Ahmet Abdullah Bey sayesinde küçük yaşlardan itibaren vatan hassasiyeti ile büyümüştür. Bu yüzden de sanatçı, eserlerinde aşk teması altında kadınların bazen tek aşkının vatan aşkı olabileceğini de dile getirmeye çalışmıştır. O, vatanı için kendi canlarını hiç düşünmeden verebilecek olan cesur Türk kadınlarının fedakârlıklarını *Vatanım İçin* adlı romanında Makbule üzerinden gözler önüne sermektedir. Genç kadın, hayatı boyunca Ali ve vatan toprağı olmak üzere sadece iki kişiye âşık olmuştur. Aşkları arasında kalan genç kadının vatan aşkı, Ali’ye duyduğu aşktan önce gelmektedir. Sanatçı, Gördesli Makbule’nin şahsında kahraman kadınlarımızın vatan aşkı için neler yapabileceğini şu şekilde dile getirir:

“Ali’de de heyecan yerine sükûnet vardı: ‘Makbule, ablama verdiği cevap doğru mu?’ ‘Doğru, Ali.’ ‘Efeyle evleneceksin demek?’ ‘Memleket öyle istiyor.’ ‘Ya sen?’ ‘Bana söz düşmedi.’ ‘Demek bu iş olacak?’ ‘Ali.’ ‘Söyle?’ ‘Dert etme bunu kendine... Ben Efenin olmayacağım.’ Ali hiddetlenemeyecek, isyan edemeyecek kadar bitkin. ‘Ama düğüne hazırlanıyorsun? Gelinliğin, telin duvağın bile hazır.’ ‘Bırak onları, Ali seninle kaçamam. Senden, benden önce vatan var.’” (VI, 276)

Şükûfe Nihal Başar’a göre bazı kadınlar, hem beşerî boyutta birine âşık olabileceği gibi hem de manevî boyutta bir vatan toprağına bile âşık olabilir. Vatan aşkı, bir insana duyulan aşk gibi değildir. Vatan toprağına âşık olmak demek, kutsal bir ilaha âşık olmak demektir. Bir kadın için önemli olan hangi aşkı seçeceği ve onun uğrunda yapabileceği fedakârlıktır.

2.1.2. Aile ve Toplum Arasında Bir Köprü: Kadın

Edebiyat tarihimizde Batı Edebiyatı’nın etkisiyle birlikte gerçek bir kadının varlığına bağlı olarak kadın temasına yer verildiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemden önce kadınlarımız sadece şiirlerde hayali bir varlık olarak yerini almıştır. Cumhuriyete kadar da daha çok “ev işleri” yapmakla sorumlu olarak görülen kadınlar, daha sonra sosyal hayatta bu statüsünden farklı statülerde de karşımıza çıkmaya

başlarlar. Buna bağlı olarak bazı kadınlarımız ev içindeyken bazıları da memleketi için çalışan, dahası iş hayatına atılmış kadınlar olarak toplum içinde yerlerini alırlar. Elbette ki her dönemin ve edebiyatın kendi içinde kadına yüklediği anlamlar farklı olabilir. Eserlerde kadın temasına bu kadar çok yer verilmesinin nedeni herhalde aile ve toplum arasında bir köprü denildiğinde ilk akla gelen kişilerin kadınlar olmasından dolayıdır. Geçmişten günümüze kadar olan süre zarfı boyunca kadınlar ya erkeklerin malı ya da onların eğlenceleri için bir oyuncak olarak görülmüştür. Halbuki insanlığın atası olan kadınlarımız omuzlarda taşınmaya layık tek varlıktır. Şemsettin Sami, *Kadınlar* adlı eserinde kadınlara hak ettikleri değerin hiçbir zaman verilmediğini şu cümleleriyle dile getirmiştir:

“Kadınların doğası ve önemi pek güç anlaşılmış ve kendilerine hiçbir zaman gerektiği gibi davranılmamıştır desek, abartmış olmayız. Kadına hiçbir zaman gerçek bir bakışla, yani dişi bir insan gözüyle bakılmamıştır; kadın kah erkeklerin esiri, malı, mülkü ve kah onların oyuncağı, eğlencesi, ziyneti sayılarmıştır.”
(1996:12)

Şükûfe Nihal Başar’a göre de kadınlara gereken önem verilmemektedir. O, kadını sadece erkeğe hizmet etmek dışında hiçbir işe yaramadığını düşünen geleneksel toplumun karşısında durmuştur. Bu yüzden sanatçı, kadınları sadece belirli işler için kullanılan bir nesne olarak gören ve onlar hakkında var olan tabuları yıkmaya çalışmıştır. Ona göre bir kadın, hem eş hem anne hem de çalışan bir kadın olarak bütün rollerini gerçekleştirebilir. Yeter ki kadın kendine inansın ve erkek egemen topluluğunun önünde dimdik durabilme cesaretini gösterebilir.

Kadınların toplum içinde sadece fiziki özelliklerinin dışında ekonomik özgürlüklerini kazanmış olan güçlü kişiler olarak da var olabileceğine inanan Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde kadın sorunlarına bir hayli yer vermiştir. Aynı zamanda sanatçı, Türk kadınına verilmesi gereken değeri de “*Sakat Cemiyet-6*” başlıklı yazısında dile getirmiştir. Yaprak Zihnioğlu, tarafından 2008 yılında yayıma hazırlanan *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.5 Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)* adlı eserinde onun düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

“Kadınların genel durumu üzerine gelişigüzel bazı levhalar serdik. Bunların her biri üzerinde uzun uzadıya düşünölmeye değeri. Bizim kısaca vardığımız sonuç, şu oluyor: ‘Her kadın, cemiyet içinde içtimai bir mevkie, bir işe sahip olmalıdır. Bazılarının sandığı gibi, maksadımız aileyi yıkmak, zayıflatmak değeri, tersine olarak onu yükseltmek, kuvvetlendirmek, sağlam temel üzerine kurmaktır.

İnsanlığın anası olan kadının hayatını, geleceğini iyi sağlamayan bir cemiyet ‘sakat!’tır. Her kadın istediği ve kendisini kabiliyetli gördüğü işi yapmakta hür olmalıdır. Bugün yurdumuzda gerek ihtiyacı, gerek ideali yüzünden çalışan kadınları hâlâ küçümseyenler, onları aşağı görenler vardır... Halbuki, bir milletin yarı azası demek olan kadının tembel, verimsiz kalması bizim gibi çok kola, çok kafaya ihtiyacı olan bir memlekette ne büyük bir eksiklik yaratabileceğini düşünmeliyiz. [Kadın Gazetesi, s. 11 (10 Mayıs 1947- 1.3)]” (2008:305-307).

Sanatçı, kadınların toplum içinde birbirinden farklı roller üstlenmesini ister. O, aynı zamanda kadınların sadece süs, eğlence ve gezmek gibi bir hayatın içinde sıkışıp kalmalarını da istememektedir. Bir kadın çalışmak istiyorsa elbette çalışabilmelidir. Şükûfe Nihal Başar, toplumun temelini inşa eden kadının geleceğini ancak iyi bir cemiyetin sağlayabileceğine inandığı için eserleri aracılığıyla kadınlara hak ettikleri değerin verilmesi gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır. Onun eserlerinde “kadın” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.2.1. Kadına Bakış

Ataerkil bir toplumda kadın hep ev içinde hayatını devam ettiren, kocasının ve çocuklarının bakımından sorumlu bir varlık olarak görülmüştür. Böyle bir toplumda, kadının ne bir söz hakkı ne de ekonomik olarak özgürlüğünü kazanması bile söz konusu olamaz. Şükûfe Nihal Başar, artık kadınlara olan bakış açısının değiştirilmesini ve toplum içinde onların da söz sahibi olmalarını istemektedir. O, bir toplumda kadın kendi ayakları üzerinde durabiliyorsa işte o zaman kendilerine dair kalıplaşmış olan bakış açılarının da değişeceğine inanmaktadır. Sanatçı, *Çöl Güneşi* adlı romanında Zehra’nın Müeyyet ile olan mektuplaşması aracılığıyla kadınlara karşı olan bakış açılarının değişmesini isterken; aynı zamanda modern bir kadının nasıl olacağının da tarifini yapmaktadır:

“Yalnız senin kocan değil, onun gibi birçok münevver erkekler de kadının bir mevki sahibi olmasına bir türlü tahammül edemiyor. Kadını asırlarca kafes, dam, peçe altına hapsederek bütün kabiliyetlerini körelttikten sonra... uluorta mahkeme yürütüyorlar. Erkekler kadında hâlâ bir kukla güzelliği görmekte iktifa ediyorlar. Çalışan kadın inceliğinden kaybetmez. Siz, kadın diye, kırık dökük tavırlı, sürmeli gözlü, süzgün bakışlı, cilveli bir mahluk düşünüyorsunuz. Bu kadın düşünen, emniyet edilen, erkeğe fikir, ruh, hayat arkadaşı olabilen kadın değildir. Halbuki, işi, gücü, muayyen bir gayesi olan kadın, ciddi, bir iş, bir meslek, bir sanat kadını

böyle midir? Kadın bugüne kadar mesut olmamıştır. Hayatta her şeyi kaybederiz. Annemiz, babamız ölür, çocuğumuz büyür, bizden uzaklaşır, sevdiğimiz bize hıyanet eder, gider, bize hıyanet etmeyen, bize bütün ıstıraplarımızı unutturan, bizi oyalayan şey, yalnız gayemizdir, yalnız işimizdir. Erkeği de kadını da zaten hayata bağlayan tek şey, iştir, gayedir. İstikbalin kadını böyle bir kadın olacaktır.” (ÇG, 151-153)

Kadına bakış açısı teması içinde yazılmış olan bir diğer eser ise *Vatanım İçin* adlı romandır. Şükûfe Nihal Başar, Makbule aracılığıyla kadının sadece evde oturup ev işi yapan birisi olarak görülmemesini ister. Gördesli Makbule, köyündeki diğer kadınlardan farklıdır. Başka kadınlar, sabahtan akşama kadar sadece ev işleriyle uğraşırken o da azda olsa ev işi yapmasına rağmen onun aklı her zaman ata binmek ve silah kuşanıp vatanını savunmaktadır. Makbule’ye göre, vatan söz konusu olduğunda kadın-erkek gibi bir ayrım yapılmamalıdır. Romanda savaşçı Türk kadınıni temsil eden Makbule, Ali’nin düşünceleriyle şu şekilde tanıtılır:

“Kadınlığını unutmuş gibi görünen Makbule’ye karşı duyduğu iki büyük hayranlıktan biri zaten yavaş yavaş kuvvetini kaybediyor. Ali, onun ‘güzel, genç’ kadın tarafını düşünemiyor artık! Daha mektep sıralarında iken, Kumderesin’de, Umman Çayı’nda başlayan ve sonra, yıllarca uykusunu kaçıran eşsiz Gördes kızının yerinde, şimdi ancak vatan göklerine kanat açmış kurtarıcı bir melek var. Bu, olağanüstü kahraman varlığa kendisinin de, başkalarının da hayran olması en tabii bir hak değil mi?” (Vİ, 316)

Şükûfe Nihal Başar, artık kadınlarımızı geleneksel yaşantı içinde farklı şekillerde görmek ister. Sanatçı, onların önünde hangi engel olursa olsun yine de değişmelerini arzu eder. O, kadın denilince artık akıllara sokağa çıkamayan, sürekli ocak başında olan birisi olarak tasavvur edilmesinden rahatsızlık duyar ve bu rahatsızlığını da *Çöl Güneşi* adlı romanında Zehra aracılığıyla dile getirir:

“Hem asırlarca ocak başında kalan kadının aldığı mükâfatı hepimiz biliriz. Nihayet ona: ‘Saçı uzun aklı kısa!’ sıfatını bahşetmediler mi? Başında köhne asırların ananelerini [geleneklerini]sürüklemeye artık kadının mantığı, görüşü müsaade etmiyor. Kocasının hakaretine boyun eğen, ev işi görmeye müstait [yatkın] olan, aylarca evden çıkmayan kadın, bugüne kadar en iyi, en yüksek, en faziletli kadın sayılırdı. Halbuki sen zamanın ahlak görüşlerini, kıymetlerini de değiştirdiğini elbet birlisin. Bence böyle kadın, faziletli, yüksek değil, miskin, şahsiyetsiz, zavallı bir mahlûktur.” (ÇG, 145)

Toplum içinde tıpkı erkekler gibi kadınlar da dil bilmeli, iyi bir eğitim almalı ve kültürlü bireyler olarak var olmalıdırlar. Bu yüzden kadınlar, her alanda kendilerini

yetiştirebilme cesaretini gösterebilmelidirler. Aynı zamanda bir kadın, aklı ile kalbini eşit bir şekilde kullanabilmelidir. Sanatçı, bu düşüncelerine *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında yer vermiştir. Şükûfe Nihal Başar, Seyhan ile Yıldız arasında geçen bir konuşmada kadınlar hakkındaki fikirlerini şu cümleleriyle ifade eder:

“Kadından maksadım ne olduğunu anladınız, tabii, değil mi? Herhalde kadın dediğim zaman yağlı böreklerden bahsetmiyorum, yani entelektüel kadın demek istiyorum. Evet, hiç yok değil, lakin tahsil görmüş, lisan bilir bazı kadınlar tanıdım ki bunlar, ukala kesilmişler; sonra iç yüzleri yok, kupkuru... Cansız, heyecansız... Kadın dost olacak burada yalnız sizi tanıyorum siz onlardan değilsiniz. Görünüşünüzde sertlik, sonra iç yüzünüzdeki coşkunluk, samimiyet, bu ne bulunmaz şey bir kadın da! Siz kafası ile kalbinin muvazenesini bulmuş bir kadınsınız.” (YD, 296)

Tevekkülün Cezası adlı hikâye kitabındaki *Domuzlar* hikâyesinde de kadın duyarlılığı üzerinden kadına bakış temasına yer verilmiştir. Burgaz’da sahile yakın bir harap kulübede adı bilinmeyen bir kadın, iki çocuğu ve sarhoş kocasıyla beraber yaşamaktadır. Eserde, bir erkeğin karısını ve kızını aşāğılaması anlatılmaktadır. Pejmürde kıyafetli, kuru ve solgun yanaklı bir kadın telaş içinde beş yaşındaki kızıyla kocası gelinceye kadar her türlü ev işini halletmeye çalışır. Kadının, sefalet içinde gençliğinden ve güzelliğinden eser bile kalmamıştır. Sabahtan akşama kadar kocasına saçını süpürge eden bu fedakâr kadın, kocasından hiç hak etmediği şekilde hakaretlere maruz kalır. Sarhoş kocası gelene kadar her işi halledip üstüne yemek de hazırlamasına rağmen bu talihsiz kadın, her zaman “domuzlar” sözünü işitir. Bu kadının içler acısı durumu yazar anlatıcı tarafından şöyle tasvir edilir:

“Burgaz’da, sahile yakın birkaç çamın gölgesine sıkışmış, toprak üzerinde bir kat, harap, kapkara bir kulübecik vardır. Pejmürde kıyafetli, kuru, solgun bir genç kadın, telaşlı telaşlı içeri dışarı mütemadiyen dolaşır. Beş, altı yaşında, başı yemenili, ayakları yalınayak bir kız çocuğu hayata karşı aynı feragatle kulübesinin önünde annesine yardım eder. Kadın, genç ve güzeldi. Bu sefil hayata onu hiç layık görmedim. Kulübenin kapısına, korkunç yüzlü, pos bıyıklı, yağlı fesi arkaya atılmış, bir insandan ziyade korkunç bir hayvana benzeyen bir adam yaklaştı... Bir elinde bir okka ekmek, öteki elinde bir şişe rakı vardı. Ekmeği hiçbir şey söylemeden kapının önünde duran karısının olduğu tarafa, fırlattı attı. Korkunç adam rakısını açtı, bardağa boşalttı. Sonra siyah, vahşi gözleri ile, etrafına bakındı. Hiç unutamayacağım aksi, dik, çirkin bir sesle küfür eder gibi haykırdı: ‘Ekmek getirin, be!.. Domuzlar...’ (D, 91-93)

Şükûfe Nihal Başar’a göre kadınlar, toplum içinde kendi kimliklerini ne pahasına olursa olsun kazanmalıdırlar. Çünkü erkek egemen topluluğunun içinde kadın sadece bir hizmet aracı olarak görülmektedir ve kadınlara asla saygı duyulmamaktadır. Oysa ki kadın demek, ev dışında da her türlü işi yapabilecek kadar güçlü birisi demektir. Toplum içinde bir kadın, farklı statülere sahip olabilir. Bu yüzden sağlıklı bir toplumun temelinin inşasında kadınlara hak ettikleri değerler verilmelidir.

2.1.2.2.Kadınların Fedakârlığı

Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyeleri ve romanları dikkatli bir şekilde incelendiğinde, eserlerindeki şahısların çoğunu kadınların oluşturduğu fark edilmektedir. Kendisi de bir bayan olduğu için ve en çok kendisini rahatça ifade edebileceğine inandığından dolayı da kadın şahısları seçmeyi tercih etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kadını içinde bulunduğu olumsuzluklardan kurtaracak olan yine hiç şüphesiz başka güçlü bir kadındır.

Toplumda her nedense fedakârlık deyince de akla gelen ilk kişi kadınlardır. Çünkü hayatın her alanında her işin üstesinden gelebilme kabiliyetine sahip tek güçlü varlık kadınlarımızdır. Onlar; evlilikleri, çocukları için hatta hiç tanımadıkları ve yardıma muhtaç birisine bile karşılık beklemeden fedakârlık yapabilirler. Evlilik ilişkilerinde fedakârlık denilince, herkesin zihninde genellikle bir kadının hayatındaki erkek için kendi çıkarlarından vazgeçebilmesi gelmektedir. Bu yüzden kadınlar, onları aldatan kocaları için bile hayatlarını feda edebilirler. Sanatçının, “kadınların fedakârlığı” teması altında yazmış olduğu *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Saadet Timsali* ve *Düşenler Önünde Kadın* hikâyeleri bu durumun en somut örneğidir.

Saadet Timsali hikâyesinde; Namık Bey ve karısı Refia Hanım, on beş yıllık evli bir çifttir. Herkes tarafından saadet timsali olarak nitelendirilen bu çekirdek aile, ne yazık ki Namık Bey’in karısı Refia Hanım’ı aldatmasıyla bir hüsrana uğrar. Namık Bey, bir anlık duygusal boşluğuyla hafif bir kadına kapılır ve onun peşinden koşar. O, elinde avucunda ne varsa her şeyini ahlaksız bir kadın uğruna harcar. Namık Bey, daha sonra cebinde bir kuruş parası olmadan ve hastalanarak karısına geri döner. Kocası tarafından aldatılan Refia Hanım, bir gün bile şikâyet etmeden kendisini aldatan erkeğe sabırla bakar. Çünkü Refia Hanım, sadakatin beraberinde fedakârlığı da getirdiğine

inanmaktadır. Aldatılan, evine ve eşine sadık olan Refia Hanım'ın bu fedakârlığını gören herkes ondan imrenerek bahseder:

“On beş seneyi, herkese gıpta veren bir saadet içinde, berrak, asude [rahat/dingin] geçirdiler... O saadet, zavallı Refia Hanım'dan çok zaman evvel, edebiyen, hem de feci bir ölümle ölmüş!.. Namık Bey'in önüne bir gün adi bir kadın çıkıyor; yüksek, vakur, kibar Refia Hanım'ın beceremediği, belki de kıymet vermediği için becermek istemediği bir iki baygın bakış, biraz taşkın bir neşe, biraz mübalağalı, şuh kadın hareketleriyle onu mesut yuvasından çekiyor. Fakat Namık Bey'in evden uzaklaşması o kadar kısa ki!.. Hemen yirmi gün, bir ay... Sonra nadim [pişman], mahcup evine dönüyor... Dönüyor... fakat? İğrenç bir hasta olarak... Refia, kocasını, saadetini artık edebiyen kaybetmiştir... Fakat büyük bu kadın, bu iğrenç hastayı şikâyetsiz, serzenişsiz, en şefkatli ihtimamları ile tamam on iki sene yorulmadan tedavi ediyor... Bu münzır, zehirli hastalık karşısında sabaha kadar hıçkırıyor...Ve sabahleyin gözlerini sildikten sonra, eskisi gibi etrafa taşkın bir memnuniyetle çıkıyor; onu görenler, birbirlerine 'saadet timsali!' diye gösteriyorlar...” (ST, 64)

Düşenler Önünde Kadın hikâyesinde de kadınların fedakârlığı temasına yer verilmiştir. Hikâyede, kadınların hiç tanımadıkları insanlara bile nasıl yardımcı oldukları gözler önüne serilmektedir. Adı bilinmeyen bir kadının Eftal Hastanesi'nde hastabakıcı olarak çalışan Sabiha Hanım'a yaptığı yardımına ve fedakârlığına değinilmiştir. Sabiha, olur olmadık yerlerde bayılma hastalığı olan bir kadındır. Genç kadın, Sabiha'yı tramvayda baygın bir halde bulur. Bir anda hastalanan kadına hiç kimse yardımcı olmaz. Vicdanının sesini dinleyen fedakâr kadın, Sabiha'yı hastaneye götürür. Hastane doktoru, Sabiha'nın tedavisini tamamladıktan sonra yazar anlatıcıya dönerek şu cümleleriyle kadınların fedakârlığından bahseder:

“Geçen sene Eftal Hastahanesi'nin pavyonlarını geziyordum, bahçede bir araba durdu, genç bir kadının kolunda bir hasta kadın yatıyor, görünce hastabakıcılar hep koşuştular: 'Sabiha, Sabiha, bak yine bayılmış!' Birbirlerine: 'Kim o, yanındaki kadın kim? Getiren kim?' Doktor: 'Sabiha Hanım'ı tanır mısınız efendim?' 'Hayır efendim, kim olduklarını bilmiyorum... Yolda, İstanbul'da gördüm. Zavallı tramvayda bayılmıştı.' 'Çok teşekkür ederiz, efendim. O halde kiminle teşerrüf ediyoruz efendim? Şüphesiz ayıldıktan sonra zatı âlilerini görmek, teşekkür etmek isteyecektir.' 'Estağfurullah efendim, değmez efendim, bir şey değil ki? Vazifemizdi.' Doktorun nazik bir ısrarla ricada devam ederken genç kadın vicdani bir vazife yapılmış olmasındaki huzurla mesut, çalak [çevik] mermer merdivenleri atladı. Arkasına bakmadan çekildi gitti... Doktor bana

döndü, yüksek mesleğinin verdiği takdirle, ‘Kadınlar ne kadar müşfik, ne kadar fedakâr oluyor efendim,’ dedi.” (DÖK, 49-50)

2.1.2.3.Kadınlık Gururu

Gurur, kişinin kendisine saygı duymasıdır. Şükûfe Nihal Başar’a göre, nasıl erkeklerin bir gururu varsa kadınların da bir gururu vardır. Kimse gururunu bir başkası için ayaklar altına almamalıdır. İsmet Kür, *Yarısı Roman* adlı eserinde ablası Halide Nusret Zorlutuna ile çok yakın arkadaş olduklarından dolayı sanatçının gururlu bir kadın olduğunu şu sözleriyle belirtir: “Şükûfe Nihal’in en belirgin özelliği gururudur. Yani, kendisine ve kişiliğine duyduğu saygıdır. Bu hanımefendinin bu özelliğini bilmeyen, onu hiç tanımamış, hatta onunla aynı mecliste bile bulunmamış demektir.” (1995:156)

Şükûfe Nihal Başar için gurur, bu dünyadaki her şeyden hatta aşktan bile daha üstündür. Bu yüzden onun eserlerinde kadın teması başlığı altında yer verdiği bir diğer tema, “kadınlık gururu” temasıdır. O, her kadının da kendisine saygı duymasını ve kadınlık gururlarını korumasını ister. Sanatçı, bu düşüncelerine de *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Ne Kadar Yanılmış!* hikâyesinde; *Renksiz İstirap*, *Yakut Kayalar* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında yer vermiştir.

Ne Kadar Yanılmış! hikâyesinde yirmi beş yaşlarında, yeni evlenmiş olan Hayriye Hanım’ın kadınlık gururunu nasıl koruduğu anlatılmaktadır. Hayriye Hanım, yeni Türkiye’nin serbest, şen ama dürüst kadınlarından birisi olarak tanıtılır. O, hayatında ne yaşarsa yaşasın kocasına ve evine her zaman sadık bir kadındır. Hayriye Hanım ve kocası Namık Bey, yazı geçirmek için Makriköyü’ne (Bakırköy) giderler. Burada sahil tarafına yakın olan üç köşkten birine taşınırlar. İrfan Bey, Hayriye Hanım’ın hem yan komşusu hem de kadınlarla samimi olmak isteyen bir çapkın olarak tanıtılır. İrfan Bey, Hayriye Hanım’ı da elde etmek için her türlü oyuna başvurur ve onun peşinden bir an bile olsun ayrılmaz. Fakat gururlu olan Hayriye Hanım, kadın avcısı olan İrfan Bey’e yüz vermez:

“‘Ne güzel kadınsınız, Hayriye Hanım, ne sevimli şeysiniz... Ah, biraz, sert olmasanız!’ ‘Sert olmasam ne olacak?’ ‘Ne bileyim, hiç sizin gibi kadı görmedim de. Sahi, hiçbir şey olmadınız mı? İçinize hiçbir şeytan falan girmedi mi? Ah, bir defa saçma sapan söylemeye başlasanız!’ Vallahi çok delilik yaptım. Beni affediniz, hanımefendi! diye Hayriye Hanım’ın ellerini tuttu. Hayriye bir

huşunetle [sertlikle] ellerini çekti. Çok ciddi bir sesle, ‘Bir daha tekrar etmemesini rica ederim İrfan Bey! Görüyorsunuz ki karınızın arkadaşayım ve kocamın arkadaşısınız. Ben böyle şeylere tahammül edemem,’ dedi...” (NKY, 30-31)

Renksiz İstirap adlı romanda da toplum içinde kadınların bir gururu olması ve onu korumaları gerektiği Handan aracılığıyla vurgulanır. Handan, kocası Fazıl ile kendi iradesi dışında evlenir. Kocas, karısının duygularına hitap edemez. Handan da zaman içinde Sahir’e yakınlaşır. Genç kadın, Sahir’e olan duygularını doğrudan doğruya Sahir’e açıklamayı düşünse de bu düşüncesini kadınlık gururuna yakıştıramaz:

“Handan: Belki de beni hislerini beğendiği, sevdiği her adamın önüne seriveren alelaide gurursuz bir kadın sanacak! ...” (RI, 27)

Sanatçının, *Yakut Kayalar* adlı romanında ise bir kadının sevdiği adam içinde olsa gururunu çiğnetmemesi gerektiği Genç Kız ile Sanatkâr Sevgili arasında yaşanan aşkta anlatılmaktadır. Eserde Genç Kız, ailesinin isteğiyle cam gözlü ve ruhsuz biriyle nişanlanır. Bu nişanlı, kızın ruhuna hitap edemez. Genç Kız da zaman içinde başka bir erkekle yakınlık kurar. Fakat kızın babası bu aşka engel olur. Buna rağmen âşıkler mektuplaşmaya devam eder. Genç Kız, babasından mektupları saklamak için sevgilisine başka bir adrese mektupları göndermesini ister. Fakat Sanatkâr Sevgili, Genç Kız’ın babasının ve nişanlısının birbirlerini hâlâ çok sevdiklerini anlaması ve onların ilişkilerine saygı duymalarını istediği için mektupları aynı adrese göndermeye devam eder. Mektupları ele geçiren baba, kızını nişanlı olmasına rağmen başka bir erkekle mektuplaşacak kadar gurursuz bir kız olarak suçlar. Genç Kız da kendisini ailesinin gözü önünde bu şekilde zor durumda bırakan ve kadınlık gururunu zedelediği düşünen Sanatkâr Sevgili’ne karşı aşkla birlikte kin de duymaya başlar:

“Anlamayanların yanında benim yüzümü kızartmaya sebep olan adam, kim olursa olsun, benden ebediyen uzak kalmaya mahkûmdur! (...) Ne aşk kine mani olabilirdi, ne de kin aşka! Ona aynı zamanda, aynı parçalayıcı kuvvetle aşk ve kin duydum.” (YK, 93)

Sanatçı, *Vatanım İçin* adlı romanında da kadınlık gururu temasını, vatan temasıyla birlikte çok boyutlu olarak işlemiştir. Gördes, düşmanlar tarafından işgal edildiği süre içinde kadınların namusları da düşmanlar tarafından kirletilir. Kadınlar, bu lekeyle yaşamayı kadınlık gururuna yediremezler. Romanda, aynı zamanda Türk kadınının namusuna verdiği önem de şu cümlelerle dile getirilir:

“Yanık kütükleri kaldırdılar.; kül, taş kümelerini eşelediler; omuzları, göğüsleri sürgülenmiş kadınları çıkardılar. Son nefeslerini verirken, dudakları acıklı bir yalvarışla kıpırdanıyordu: ‘Öldürün bizi... Öldürün bizi...’ Sesleri vücutlarındaki yaradan ziyade, kadınlıklarına, şereflerine sürülen lekenin acısı ile titriyor gibi... Çok sürmedi, hepsi sonsuz, ilahi sükûna vardılar.” (Vİ, 263)

2.1.2.4. Kadınlara Karşı Yeni Bir Bakış Açısı: Feminizm

Feminizm, “XVIII. yüzyılda Fransa’da filozoflar ve kadın yazarlarca ortaya atılan ve savunulan, daha sonraki yüzyıllarda her toplumda yandaş bulan, kadının siyasal ve toplumsal haklar bakımından erkekle eşit olması gerektiğini öne süren ve bunu gerçekleştirmeye çalışan akımdır.” (Püsküllüoğlu, 2008:681)

Her alanda kadın ve erkek eşitliğini savunan feminizm akımı, ne yazık ki kadınların toplumsal hayatta üstünlüklerini savunan bir düşünce olamamıştır. Çünkü ataerkil bir toplumda kadın, sadece ev işi gören ve çocuk bakımından başka hiçbir şeyden sorumlu olmayan bir varlık olarak görülmüştür. Yazarlarımız, kadınların bu durumunu farklı edebî türdeki eserlerin de gözler önüne sermeye çalışmışlardır. Türk edebiyatında yazılan eserlere bakıldığında genellikle kadın temasının, erkek yazarlarımızın kaleminden şekillendirilmiş olduğu fark edilmektedir. Kadın yazarlarımız ise az da olsa eserlerinde kadın temasına yer verilmiş olmasına rağmen yeteri kadar bir başarı sağlayamamışlardır. Erkek yazarlarımızın eserleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde gözümüze çarpan ilk şey kadın temasını daha çok cinsellik boyutuyla ve güzellik unsuruyla birlikte işlemiş olduklarıdır. Kadın yazarlarımız ise eserlerinde artık “bir kadın beni”ni ortaya çıkarmak istemişlerdir.

Şükûfe Nihal Başar da hikâyelerinde ve romanlarında, kadın teması altında “kadının beni” ne fazlasıyla yer vermiştir. O da her yazarımız gibi kadınlara karşı olan bakış açısının değişmesi için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu yüzden onun eserlerinde, feminizmin etkileri açıkça görülmektedir ve sanatçı, feminizmin etkisiyle sadece “Şükûfe Nihal” adını kullanmayı tercih etmiştir. Hülya Argunşah da *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal* adlı eserinde sanatçıyı, “Şükûfe Nihal” olarak isimlendirmiş ve çalışması boyunca ondan hep bu isimle bahsetmiştir: “Yazarımı ‘Şükûfe Nihal’ diye isimlendirdim ve çalışma boyunca da ondan bu isimle söz ettim. Çünkü o, bütün yazdıklarında bu imzayı kullanmıştı. Çeşitli kaynaklar ikinci eşinin soyadı ‘Başar’la

birlikte ondan söz etmiş olmasına rağmen, ben seçimimi yazarımın kullanımı doğrultusunda yaptım.” (2011:25)

Sanatçı, daha önceden de ifade ettiğimiz gibi bulunduğu devir itibarıyla kadın hareketi içerisinde aktif bir konuma sahiptir. Hatice Nur Göde’nin, “*Şükûfe Nihal’in Yakut Kayalar ve Çöl Güneşi Romanlarında Sindrella Kompleksi*” adlı makalesinde belirttiğine göre Şükûfe Nihal Başar, Osmanlı’da 1908 Meşrutiyeti ve İstiklâl Savaşı ile belirginleşen “birinci dalga feminizm” hareketinin önemli isimlerinden olmuş, Türk kadınının toplumsal ve siyasi hayatta hak ettiği yeri kazanması için yapılan çalışmalara katılmıştır. (2019:741)

Feminizm kavramı, sanatçının düşünce dünyasında yeni bir kalıba koyulmuştur. Yine Hülya Argunşah’ın belirttiği üzere “Feminist yaklaşımların ışığında gözden geçirildiğinde, Şükûfe Nihal’in eşitlikçi feminist (liberal feminizm) görüşü benimsediği anlaşılmaktadır. Aslında liberal feminim, feminizmin en ılımlı ve belki de Türk toplumunun sosyal gerçekleri düşünüldüğünde en uygun şeklidir.” (2011:282)

O, Türk toplumunun yapısına en uygun olan bir feminizm anlayışını eserleri aracılığıyla yerleştirmeye çalışmıştır. Eşitlikçi bir feminizm anlayışını savunan sanatçı, bu anlayışını da toplumsal bir düzlemde aile kurumuna sadık kalacak şekilde yansıtmak istemiştir. Şükûfe Nihal Başar, kadın haklarıyla ilgili fikirlerini de Cumhuriyet Gazetesi’nde “*Kadınlık Dünyası Dünyanın Her Yerinde Kadının Kurtuluşu Yakındır*” başlıklı yazısında dile getirmiştir. Yaprak Zihnioğlu, tarafından yayıma hazırlanan *Şükûfe Nihal Bütün Eserleri C.5 Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)* adlı eserinde onun düşüncelerini şu cümlelerle aktarır:

“Gördüğü haksızlıktan, çektiği acıdan, düştüğü gerilikten kendisini kurtarmak için el ele veren dünya kadınlığı, önüne geçilmez coşkun bir sel halinde yol almış gidiyor... Nereye? Yaşayışının, özünün normal hakkı olan güneşleri görmeye!.. Bu çarpışmada epeyce yorulan ve birçok yerlerde hâlâ dileğine erişemeyen dünya kadınlarının en mutlusu, ‘Türk kadını’dır. En normal hakları yönünden bile birçok tutsaklığa uğrayan Türk kadınının ziyanını, sevgili Cumhuriyetimiz, -ona değeri olan haklarını bu kadar kısa bir çağda vermekle- ödemiş oldu. Bugün, mektep sıralarından Kamutay kürsüsüne kadar her ünlü yer, bize açıktır. Türk kadını hala kafes ardında sanan; Türk evlerinde harem daireleri düşünen yabancılar şaşakalsın. Bizde kadın meselesi artık eskimiş, modası geçmiş bir meseledir. Dünyanın dört bucağı akın akın İstanbul’a gelen Uluslararası Feminizm Kongresi

üyeleri, Türk kadınına içlerini çekerek bakacaklar. Ne olursa olsun, dünyanın her yerinde kadının kurtuluşu yakındır. Kadın da erkek gibi hür bir yaratıktır. [Cumhuriyet, s.3919 (15 Nisan 1935), 5.]” (2008:91-93)

Şükûfe Nihal Başar’ın feminizm anlayışını en iyi yansıttığı eseri, *Çöl Güneşi* adlı romanıdır. Kendisine belirlediği roman şahsı Zehra aracılığıyla yeni bir kadının nasıl olması gerektiğini tarif etmeye çalışmıştır. Eserde, kadın hareketlerinin başlangıcı sayılabilecek yıllardaki yeni bir kadın anlayışının durumu anlatılmaktadır. Zehra, her alanda kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını istemektedir. Sanatçı, geleneksel aile yapısında içinde büyüyen pek çok kadının kendi ayakları üzerinde durma cesaretini göstermelerini arzu etmektedir. O, Zehra’nın üzerinden kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanmaları gerektiğinin vurgusunu da şu cümlelerle yapmaktadır:

“Biliyorsun ki, ailem, kızlarının çalışıp para kazanmasını şerefleriyle mütenasip görmüyorlardı. Benim para kazanmam ayıpmış da kocamın parası ile yaşamam, onun koluna asılmam ayıp değilmiş! Nihayet, kendimi, hürriyetimi kullanabileceğim yaşlara gelince onları dinlemedim, hayata atıldım. Evet, mümkünse bir yuva kurmak bir kadın için en doğru harekettir. Lakin o yuvanın içinde ağzını açıp da yem beklemek! İşte bunu aklım almıyor... Erkeğin getirdiğine mukabil sen de evde çalışırsın. Evet, ben de evde soğan doğrarım, bulaşık yıkarım, değil mi? Lakin ya ben soğan doğramakla, bulaşık yıkamakla hayattan memnun olacak kabiliyette yaratılmamışsam? Ya, benim kafamda beni ocak başından kutuplara savuran kasırgalar esiyorsa? Hem, asırlarca ocak başında kalan kadının aldığı mükâfatı hepimiz biliriz. Nihayet ona: “Saçı uzun aklı kısa!” sıfatını bahşetmediler mi? Bence böyle kadın, faziletli, yüksek değil, miskin, şahsiyetsiz, zavallı bir mahlûktur. Soğan doğramak, yumurta pişirmek, eskiden beri alışılmış bir fikir olduğu gibi, yalnız kadına mahsus bir iş değildir. Bence, bunlar herkes için biraz umumi malumat sırasındadır. Sırası gelirse erkek de kadın da aç kalmamalı, basit bir akşam yemeğini hazırlayabilmelidir. Mesela yemek pişirmekle pasta yapmakla candan, gönülden hoşlanan bir hanımın bu kabiliyetinden niçin birçok insan istifade etmesin? Böyle bir hanım bunları vücuda getirecek bir müesseseyi idare ederse fena mı olur?” (ÇG, 144-145)

Çöl Güneşi adlı romanda, eşitlikçi bir feminizmin savunulduğu anlayışına Feriha’nın durumunu da ayrı bir örnek olarak verebiliriz. Feriha, küçük yaşlarda ailesi tarafından okuldan alınır ve evlendirilir. Feriha, evliliğin ne olduğunu bile anlamadan anne olur. Kocasına ve çocuğuna bağımlı olan bu kadının artık tek görevi ev işleridir. Sanatçı, Feriha’yı romanın başlarında yaşamak için bir erkeğe muhtaç ve salonların

süslü bebeği rolünde tanıtırken; romanın sonunda ise kendi hayatına hâkim olan iş kadını Feriha olarak okurlarının karşısına çıkarır. Şükûfe Nihal Başar, Feriha üzerinden her alanda eşitliği savunan bir feminist anlayışını dile getirmiştir. Romanın son kısımlarında sosyetenin güzel ve aranan başkişisi “Çöl Güneşi” Feriha, “Yeni Elişleri Mağazası” nda gösterilir:

“Çöl Güneşi evlenme kararını bozduktan iki gün sonra gene bana geldi: ‘Zehra, ben çalışmak istiyorum; buna iyice karar verdim. Tıpkı senin gibi, kimseye muhtaç olmadan, kimseye boyun eğmeden çalışacağım. Söyle bana ne yapabilirim?’ dedi. Uzun uzun düşündük, nihayet ben buldum, o da kabul etti. Çöl Güneşi elişlerinde fevkalade maharetli! Çöl Güneşi’nin biraz parası var; bununla ufak bir mağaza açılır, sermayesi konulabilir, bunu yaptık. Mağazanın adı: ‘Yeni Elişleri Mağazası.’ Çöl Güneşi neşe ve gurur içinde, onu insanların esaretinden, fenalıklarından muhafaza eden küçük dükkânında; avcılardan kaçıp da ormanına iltica eden minimini bir ceylan gibi, rahat, emin çalışıyor.” (ÇG, 167-168)

Sanatçı, romanları aracılığıyla kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını arzu etmektedir. Çünkü o, artık etrafında erkeklere bağımlı olmadan kendi ayakları üzerinde durabilecek kadınları görmeyi istemektedir. Şükûfe Nihal Başar, bu düşüncesine de *Yalnız Dönüyorum* ve *Çöl Güneşi* adlı romanlarında yer vermiştir. *Yalnız Dönüyorum* romanında, Yıldız aracılığıyla kadınlar için yavaş yavaş yapılan yeniliklerde hangi hakları nasıl kazandığının vurgusu yapılmıştır. İstanbul’da sosyal hayatın değişmesiyle birlikte kadınlar artık kara örtülerinden sıyrılırlar. Bu durumu sevinçle karşılayan pek çok kadın, sanki üzerlerinden bir mezar taşı kalkmış gibi yeniden canlanırlar. Evde sadece kafes altında oturan kadınlar artık erkeklerle bir arada olabilecekleri balolara da gitmeye başlarlar. Yıldız, çocukluğundan hatırladıkları arasında hafızasında kalanları şu cümleleriyle aktarır:

“İstanbul’da sosyal hayat alabildiğince değişiyor. Kadınlar kara örtülerinden sıyrıldılar, çocukluğumdan beri beklediğim ışıklı günler geldi. Üzerimizden bir mezar kapağı kaldırılmış gibi... Büyük otellerde, sefaretlerde sık sık balolar veriliyor; bunlara Türk kadınları da gitmeye başladı. Şehirde yepyeni bir kaynaşma var! Bazen de annem anlatırdı: Daha ben doğmadan evvel... Valisi konağında balolar verirmiş, oralarda erkeklerle ecnebi kadınlar dans ederlermiş. Vali bu balolara Türk kadınlarını da çağırırmış, lakin onlar loşça bir salonda oturarak baloyu uzaktan seyrederekmiş. Daha sonra babam, ben daha sekiz yaşında bir çocukken, ‘Büyüyünce göremeyeceksiniz, çocuklar, bari şimdi görünüz,’ diye çarşafa girmiş olan ablalarımı da alarak bizi ecnebi dostlarının evlerinde yapılan suarelere götürürdü. Oralarda uzun eteklerini sürüyerek dans

eden kadınların serbest hayatına imrenir, Türk kadınlarının kafes ardında geçen karanlık ömürlerine acırdım.” (YD, 179-180)

Şükûfe Nihal Başar, sosyal hayatta da aktif birisi olduğu için kadınların iş hayatlarına atılmalarının yanı sıra dernek faaliyetlerine de katılmalarını ister. Onun bu görüşü, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında yine Yıldız aracılığıyla dile getirilir:

“Harp Öksüzleri derneğinde yapılacak işlerim var. Son haftalarda toplantılara gidemedim, arkadaşlar ben olmadan bir şey yapmak istemiyorlar.” (YD, 177)

Kadınlarımızın Cumhuriyet ile birlikte kazandıkları haklarının farkına varmalarını isteyen sanatçı, artık etrafında ekonomik olarak kendi bağımsızlığını kazanan cesur kadınlar görmek istemektedir. Çünkü ona göre, bir toplum içinde kadınların var olabilmesi ancak onlar hakkındaki yerleşmiş olan tabunun yıkılmasıyla gerçekleşebilir. Ataerkil bir toplumda haklarını savunamayan kadınlar, çeşitli olumsuzluklarla karşılaşabilir. Bu durum *Tevekkülün Cezası* adlı hikâyeye kitabındaki *Hocanın Endişesi* hikâyesinde yaşlı bir hoca aracılığıyla dile getirilmiştir. Hoca, ders işlediği bir gün öğrencilerine bakarak iç çeker. Kız öğrenciler, hocalarının bu durumuna anlam veremezler. Muhterem hoca, okuma azmi olan öğrencilerinin bir gün değerini bilmeyen erkeklerle evleneceklerini düşünerek üzülür. Hocanın bu endişesi şu şekilde dile getirilir:

“Muhterem ihtiyar edibin etrafında yarım daire şeklinde sıralanmış; önümüzdeki eski bir divanı açarak birkaç satır okuyorduk. Sonra, ince mavi, asil damarları görünen bembeyaz eliyle beyaz sakalının uçlarını tutarak, parlak gözleriyle ayrı ayrı hepimizin gözlerine baktı. ‘Çocuklar,’ dedi. ‘Ben size bir şey söyleyeyim mi? Gelin, siz sevdadan vazgeçin!.. Bunları okuyup da ne yapacaksınız?..’ Şaşkın şaşkın, birbirimize baktık; istifhamkâr [sorgulayan] gözlerimiz muhterem ihtiyarın yüzünde dolaştı; o, ağır, vakur sesiyle ilave etti: Yarın buradan çıktıktan sonra sizi, sizden anlamaz birine verecekler. O adam sizin elinize belki süpürge verecek, ‘Süpür şu taşları!..’ diyecek...Belki ocak başına geçirecek, ‘Doğra şu soğanı,’ diyecek... Siz, kulağınızda hâlâ bu narin şiirlerin sermestisi [sarhoşluğu] çağlarken; bu haşin emirler karşısında ağlayacaksınız; kırılacaksınız yazık değil mi size?’” (HE, 59-60)

2.1.3.Bireylerin Birlikteliğini Meşrulaştıran Kurum: Evlilik

Evlilik, kadın ile erkeğin yasalara uygun olarak bir arada yaşamalarını sağlayan bir kurumdur. Bir evlilik ataerkil bir toplumda gerçekleştiriliyorsa eğer bu evlilikte

kadının evleneceği erkek için hiçbir söz hakkı yoktur. Kadının ailesi hatta babası ne derse o olur. Böyle bir izdivaç sonucunda da kadınlar, evliliklerinde daima erkeğe bağımlı olurlar. Oysa ki sağlıklı bir evlilik birbirini her konuda tanıyan bireylerin karşılıklı olarak fikir alışverişleri üzerine kurulu olmalıdır. Her yazar, eserlerinde mutlaka evlilik temasına yer vermiştir. Bu yazarlardan birisi de Şükûfe Nihal Başar'dır. Dolayısıyla onun, hikâyelerinde ve romanlarında yer verdiği ve üzerinde önemle durduğu bir diğer tema “evlilik” temasıdır. Çünkü sanatçıya göre, bir ailenin oluşmasında en etkili olan faktör evliliğdir. Bu nedenle evlenecek olan kişilerin birbirlerini her konuda çok iyi tanımış olmaları gerekmektedir. Şükûfe Nihal Başar'a göre evlilik, “kalben ve ruh arkadaşlığı” denilen sanatla ve ince duygularla şekillenebilir.

Sanatçı, hayatı boyunca iki evlilik yapmış ve ne yazık ki evliliklerin de mutlu olamamıştır. Bu yüzden Şükûfe Nihal Başar, hikâyelerinde ve romanlarında; bir evliliğin nasıl olması gerektiğini, evlilikte kadının ve erkeğin rollerini, ailelerin kız çocuklarını onların isteği dışında evlendirmesinin doğuracağı olumsuzlukları ele almıştır. Onun eserlerinde “evlilik” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.3.1. Görücü Usulüyle Yapılan Evlilikler ve Sakıncaları

Evlilik, toplumun temel direği olan ailenin ilk basamağıdır. Toplumsal yapıda yoğun olarak görülen evlilik çeşitleri; görücü usulü evlilik, aşk evliliği, mantık evliliği, kaçarak ya da zorla yapılan evliliğdir. Hangi çeşit evlilik türü seçilirse seçilsin sağlıklı bir ailenin ve evliliğin oluşmasında en önemli unsur, kişilerin eş seçimini tesadüflere veya ailelerin kararına bırakmadan bu kararı bilinçli olarak kendi özgür iradesiyle verilebilmiş olmalarıdır. Bireylerin özgürce eş seçimi daha çok her alanda gelişmiş olan topluluklarda görülürken; ataerkil bir toplumda bu durum söz konusu değildir. Geleneklerin ağır bastığı bir yerde bireyler, istedikleri eşi seçme konusunda kısıtlanmaktadır. Bu tür evlilikler de genellikle ailelerin isteğiyle görücü usulü evlilikler gerçekleşmektedir. Görücü usulü evlilik ise aracılar yoluyla gerçekleştirilen bir evlilik türüdür. Böyle bir evliliği tercih eden çiftler, genellikle birbirlerini daha önceden tanımadan sadece aile büyükleri veya evlenecek kişilerin yakınlarının aracılığıyla evlenirler.

Evlilik ve eş seçme, bireylerin kişisel sorumluluğu altında ve kendi bağımsız iradesiyle gerçekleşmelidir. Aslında en ideal evlilik çeşidi bu olmalıdır. Çünkü eş tercihi, insan hayatının en önemli kararlarından birisidir. Bireyin kendisine eş seçmesi demek, aslında hayatı boyunca okuyabileceği bir kitapla eş değerdir. Çünkü bir kitabın kapağı bize ne kadar ilgi çekici gelebiliyor ve bize her anlamda faydası bulunuyor ise eş seçiminde de böyle bir benzerlik vardır. Bireyin kendisine seçtiği eş iyiye eğer birey, bütün ömrü boyunca hayatındaki her şeyde iyiliklerle ve mutluluklarla karşılaşabilir. Fakat bireyin eşi kötü biriye o zaman onun için hayat, bir cehennemden farksız olmayacaktır. Aynı zamanda evlenecek çiftler arasında fizikî görünüşe çok fazla önem verilmemelidir. Çünkü dış görünüş insanı yanıltsa da iç görünüş asla yanıltmaz. O yüzden bireyler, eş seçiminde dış güzellikten ziyade karşısındaki kişinin iç güzelliğine önem vermelidirler. Evlenecek olan çiftler, aslında bir nevi hayatlarına yön verecek olan pusulayı da belirlerler. Yazarlarımız eserleri aracılığıyla evlilik kurumunda son sözün ailelere değil bireylere bırakılması gerektiği mesajını vermektedirler. Şükûfe Nihal Başar da eserlerinde ideal ve doğru bir evlilikte görücü usulüyle olanı değil de bireylerin özgürce kararlarını vermeleri gerektiği bir evlilik çeşidini savunmuştur.

Evlilik kurumunun ciddiyetinin farkında olan sanatçı, evlenmeye karar veren kişilerin mutlaka birbirlerini her konuda iyi tanımalarını istemektedir. Bilindiği üzere Şükûfe Nihal Başar, ilk evliliğini ailesinin isteği üzerine yapmış ve Mithat Sadullah Sander ile evlenmiştir. Fakat bu evliğinde bir türlü aradığı mutluluğu yakalayamamıştır. Bu yüzden sanatçı, hikâyeleri ve romanları aracılığıyla görücü usulüyle yapılan evliliklerin sakıncalarını dile getirmeye çalışmıştır. O, bireylerin ebeveynlerinin isteği sonucunda evlendiklerinde mutlu bir evliliklerinin olamayacağını *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Tevekkülün Cezası* hikâyesinde, *Çöl Güneşi* ve *Renksiz İstirap* adlı romanlarında dile getirmiştir.

Tevekkülün Cezası hikâyesinde görücü usulüyle evlenmeyi seçen Hikmet adlı bir gencin, kaderine razı gelmesiyle birlikteki meydana gelen dramı anlatılmaktadır. Eser şahsı Hikmet, ince ruhlu ve zeki bir genç olarak tanıtılır. Aynı zamanda da çok vesveseli birisidir. Arkadaşları onun bu özelliğinden dolayı evlilik konusunda kötü bir tesadüfle karşılaşmalarından korkarlar. Çünkü evlenmek isteyen bu genç, hayat arkadaşının nasıl seçileceğini dahi bilmemektedir. Bir gün Hikmet'in evleneceğine dair bir havadis yayılır. İş arkadaşları, ona kiminle evleneceklerini sorarak onun

hakkında malumat almak isterler. Hikmet, “Çamlıca’da... Bey’in Cavidan” adlı güzel kıızıyla evleneceğini, Cavidan’ın iyi bir eğitiminin olduğunu, Fransızca bildiğini, piyano çaldığını ve onun hakkında bu kadar bilgisi olduğunu söyler. Arkadaşları, Hikmet’in söyledikleri üzerine kıızı ne zaman göreceğini sorarlar. O, arkadaşlarının bu sorusuna evlenmeden önce onu görmeyeceğini söyler. İnce ruhlu bu adamın söyledikleri karşısında şaşırın iş arkadaşları, evlilik meselesinin ciddi bir şey olduğunu ve kesinlikle karşısındaki kişiyi iyice tanımadan onunla evlenmemesini tavsiye ederler. Fakat Hikmet, arkadaşlarının söylediklerine kulak asmadan evlilik konusundaki görüşlerini şu cümleleriyle dile getirir:

“‘Sanki,’ dedi, ‘tanışanlarda da mesut olanı gördünüz mü? Körebe oynayanlarla açık göz oynayanlar arasında ne fark var? Aynı ağa biri görmeden, diğeri ise ‘gördüm’ zannettiği halde göremeden düşüyor... Bence bu daha fena! Salabetini [sağlamlığını] almamış, seciyesi [karakteri] tebellür etmemiş [billurlaşmamış] memlekette hepimizin talihi tesadüfün elinde. Buna kanaat ettikten sonra, artık tanımak, tanımamak münakaşası lüzumsuz kalıyor. Bunun için, ne mukadderatımdan başkalarını mesul etmek ne de tanıdığım halde, tanımamışsam nihayete kadar kendime ‘aptal’ demek istemiyorum.” (TC, 7-8)

Çöl Güneşi adlı romanda da görücü usulüyle yapılan evliliklerin sakıncalarına değinilmiştir. Bu tür evlilikler de eşler arasında aşk ve sevgi olmadığı için saadet dolu bir yuvanın bile zaman içinde yıkılabileceği dile getirilmiştir. Romanda Feriha adlı bir kız çocuğu, küçük yaşta abisinin arkadaşlarından İhsan adlı bir gençle evlendirilir. Çöl Güneşi, evlendikten kısa bir süre sonra da anne olur. Feriha, anneliğin, evliliğin hatta kadınlığın bile ne olduğunu bilmeden hayatına devam eder. Bu durum bir gün kocasının Avrupa’dan başka bir kadınla dönmesiyle sona erer. Feriha, işte o zaman evliliğin ne olduğunu anlar. Fakat bu geç kalmış olan bir anlayış olarak romanda şöyle ifade edilir:

“Ağabeyimin arkadaşlarından ve Darülfünun talebesinden İhsan, beni beğenmiş, istemiş. Nihayet, daha on üç yaşını bitirmemiştik ki nişanlım bir akşam bizim evde kaldı, herkes yatmıştı, ben onun odasında Fransızca dersi okuyordum, o gece, beni odama salıvermedi, ertesi gün kendisi de bizim evden gitmedi, böylece, ben artık büsbütün büyük, evli bir hanım oldum. Üç sene sonra kızım ‘İnci’ dünyaya geldi... Üç sene sonra kocam, Avrupa’dan kolunda Fransız kadın ile birlikte döndü. Nasıl sessiz sedasız evlendiysek, gene öyle, sessiz sedasız, heyecansız ayrıldık. Bu ayrılış beni üzmedi değil: Bir defa, kocama, kocam diye, çocuğumun babası diye, senelerce beraber oynadığım, gezip yürüdüğüm, alıştığım bir arkadaşım diye bağlı idim. Sonra çocuğum, çok sevdiğim kızım babasız kalıyordu.

İnci'ye fenalık ediyorduk. Lakin çare yoktu. Çocuk yaşında beni ziyan eden bir erkek şimdi de bana hıyanet etmişti.” (ÇG, 134-137)

Şükûfe Nihal Başar, evlilik konusunda evlenecek kişilerin birbirleriyle görüşüp tanışmalarını ve yine son kararın onlara bırakılmasını istemektedir. Aynı zamanda eşler arasında fikrî ve ruhî bir eşitlik de olmalıdır. Sanatçı, bu düşüncesini ise *Renksiz Istırap* adlı romanında Handan'ın kocası Fazıl ile olan evliliğinden şu cümleleriyle aktarır:

“Benim Fazıl ile sakin, belki de mesut diyebileceğim bir hayatım vardı... Belki, bendeki şiir, heyecan boşluğunu pek dolduramamıştı; o kalbinden ziyade kafası ile yaşayan bir fen adamıydı... Ben kafasıyla değil kalbiyle yaşayan, hakikatten ziyade hülyalarına tapan bir kadındım. Seviyor muydum! Pek iddia edemem. Lakin sevmek için hiç ihtiyacım yoktu.” (RI, 33)

Sağlıklı bir evliliğin yolu, evlenmeye karar veren bireylerin her konuda birbirlerini iyi tanımalarından geçmektedir. Sadece ailelerinin isteğiyle görücü usulüyle evlilik yapanlar, evlilikten tam olarak ne beklediklerini bile bilmemektedirler. Böyle bir durumda evlilikten doğacak çocuklardan da hiçbir şey beklenilemez. Bu yüzden evlilikte olması gereken görücü usulüyle olan değil, çiftlerin her konuda karşılıklı olarak birbirlerini tanıyıp tamamlayabileceklerine inanan kişilerin yapacağı bir evlilik olmalıdır.

2.1.3.2.Çocuk Yaşta Yapılan Evlilikler ve Sakıncaları

Çocuk yaşta yapılan evlilik, toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Fakat bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de hâlâ karşımıza bir sorun olarak çıkabilmektedir. Bu tür evlilik, bazen ekonomik durumlardan dolayı bazen de geleneksel aile yapısından dolayı tercih edilebilmektedir. Bunun en önemli sebebi, genellikle kız çocuğunun aileye geçici olarak verildiğine ve asıl yuvasının evlendiği kişiyle olacağına dair bir inancın olmasından dolayı olduğunu söyleyebiliriz.

Şükûfe Nihal Başar'a göre sağlıklı bir ailenin oluşmasındaki en temel etken evliliğdir. Evlenmeye karar veren kişiler, her türlü konuda uyum içinde olmalıdırlar. Sanatçı, ebeveynlerin isteğiyle çocuk yaşta yapılan evliliklerin bireyleri sonraki hayatlarını ne kadar olumsuz etkilediklerini eserleri aracılığıyla okurlarına ulaştırmak istemiştir. O, çocukların okumalarını ve hayatta her ne olursa olsun çalışan bir kadın

olarak kalmalarını arzu etmektedir. Şükûfe Nihal Başar, arzu ettiği şekilde bir evliliğin yapılmadığında doğacak olan sakıncalara *Çöl Güneşi* adlı romanında Feriha (Çöl Güneşi) üzerinden değinmektedir. Feriha, küçük yaşta ailesinin isteğiyle mektepten alınıp, on iki yaşında hiç tanımadığı bir adamla nişanlanır. Dört sene gibi uzun süren bir zamandan sonra ise Feriha, on altı yaşında henüz çocuk denebilecek bir yaşta Fazıl ile evlendirilir. O, çocukluğunu yaşayamamış, eğitimi tamamlayamamış ve hayatta kendi ayakları üzerinde duramamış bir kadındır. Fazıl ve Feriha, her ikisi de aslında çocuk yaşta bir nişanlılık ve evlilik süreci geçirdiklerinden dolayı evliliklerinde istedikleri herhangi bir beklentiye ulaşamamışlardır:

“Kocam, çocuk denecek kadar gençti, yirmi yaşında idi, onunla bazı gezmeye çıkar, bazı çalışır, okur, akşamları bahçede top oynardık. Ara sıra arkadaşlarım gelirdi, onlarla odaya kapanırdık, kapıları kilitlerdik, dolaptan bebeklerimi, oyuncaklarımı çıkarırdım, gizli gizli bebek oynardık. Sonra gene, evli hanımlığıma halel gelmesin, onları kimse görmesin diye, itina ile yerlerine saklardım, tıpkı, genç, güzel annemin yaptığı gibi giyinir, süslenir, kocamı beklerdim.” (ÇG, 135)

Feriha, zaman içinde evliliğinde bir arayış içerisine girer. Onu böyle bir duruma sürükleyen şey küçük yaşta gerçekleştirdiği evliliktir. Genç kadın, bir gün içinde anlam veremeyeceği bir boşluk duymaya başlar. Ne kocasının ne de kızı İnci'nin varlığı bu boşluğu doldurmaya yetmez. Feriha, evinde her şeyi olmasına hatta diğer evli kadınlara göre iyi bir hayatı olmasına rağmen eksikliğinin ne olduğunu bulmaya çalışır. Bir gün karşısındaki iki çift siyah göz, ona kalbinde eksik olan şeyi bulmasına yardımcı olur. Onun hayatında eksik olan tek şey yirmili yaşlarında evli bir kadın olmasına rağmen henüz aşkı tatmamış olmasıdır. Feriha, aşk duygusunun ruhunda yarattığı boşluğu kocasında doldurmak ister. Böylece eşi Fazıl'a her zamankinden daha çok yakınlaşır. Fakat kocası da erken yaşta evlenmiş olmasından dolayı karısının arayışlarına karşılık veremez. Feriha, bunun neticesinde Fazıl'dan ayrılmasının sebebini şu şekilde izah eder:

“Bir gün içimde, sebebini kendim de anlayamadığım bir boşluk duydum. Evimin, kocamın, çocuğumun dolduramadığı bir boşluk!.. Evim, rahatım, her şeyim yerinde idi. Neyim eksikti? Bir akşam, karşımda ansızın parlayan bir çift kuvvetli, siyah göz bana anlattı: Kalbimde eksik olan şey, yirmi yaşımın heyecanıydı!.. Hayatımda eksik olan şey, yirmi yaşımın en tabii hakkı olan aşktı... Yirmi yaşında bir genci sarsması tabii ve mukadder olan heyecanı, evlendim, diye on iki yaşında bulmamın imkânı yoktu. Tabiat ister istemez kanunlarını yapacak, bana muhtaç

olduğum şeyi aratacaktı. O zaman, kendisini anlamaya başlayan bir genç kadın heyecanı ile kocama koştum, bu koşmakta büyük bir ümit vardı. İçimdeki boşluğu belki o kapatır, dedim. Halbuki... Kocamın da gözleri bomboştı. Sekiz seneden beri ihtimal ki o da bana alışmıştı, belki ben de onun için nihayet bir oyuncak olmuştum ve güzel yuvamız, bizim haberimiz olmadan, bizim şuurumuzun hiçbir hissesi olmadan, kendi kendine kurulmuştu ... Yuvamızın içinde bizim ruhumuz yoktu. Hayat, şimdi, bütün çetinliğiyle gözlerimin önüne serildi.” (ÇG, 136-137)

Şükûfe Nihal Başar’a göre çocuk yaşta bir evlilik yapılamaz. Böyle bir evliliğe neden olanlar hiç şüphesiz iyi eğitilmemiş, genelde kendileri de çocuk yaşta evlenmiş olan anne ve babalardır. Sanatçı, ailelerin isteğiyle yapılan evliliklerin bireylerin sonraki hayatlarını olumsuz etkilediğine inanmaktadır. Bu yüzden onun eserleri aracılığıyla özellikle de kız çocuklarına, ailelerine ve biz okurlarına ulaştırmak istediği mesaj; çocukların olmaları gerektiği tek yerin okul olması gerektiğidir. Bir kadın, aynı zamanda hayatta başına ne gelirse gelsin kendi ayakları üzerinde durabilme cesaretini gösterebilmelidir. Kendini geliştiremeyen kadınlar maalesef çocuk yaşta ailelerinin isteğiyle evlenirler. Bu durum aile ve toplum yapısında ciddi sorunlara neden olabilir. Böyle sorunların yaşanmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

2.1.3.3. Mutlu Evliliğin Önündeki Engel: Gelenekler ve Görenekler

Bir toplumu güçlü kılan unsurların başında kuşaktan kuşağa aktarılan geleneklerimiz ve göreneklerimiz gelmektedir. Fakat bazen geleneklerimiz ve göreneklerimiz, birbirlerine âşık olup da evlenmek isteyen kişilerin önünde büyük bir engel olabilmektedir. Anne-baba ve bireyler, genellikle yetiştikleri şartların öncesindeki toplumsal kurallar doğrultusunda hareket ederler. Bunun sonucunda da anlayış farklılıkları oluşabileceği gibi bazen eserlerde de bu durum bir çatışma haline dönüşebilir.

Şükûfe Nihal Başar, birbirlerini seven kişilerin önünde bir engel olarak gözüken geleneklerin ve göreneklerin eleştirisini *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında yapmaktadır. Roman şahsı Adnan Hocagil, ailesini bulmak için uzun bir yolculuğa çıkar. Yolda konakladığı bir köyde Kürt kızı olan Meryem ile karşılaşınca ona âşık olur ve onunla evlenmek ister. Ancak Meryem’in köyündeki aşiretinin ileri gelenleri, gelenekleri ve görenekleri bahane göstererek, iki genci birbirinden ayırmak isteyerek onların kavuşmalarına engel olurlar:

“Ananeye göre, kızları, ancak kendi aşiretlerinden veya o ayardaki yakın aşiretlerden birine verilmeli! Adnan ise bir yabancı...Üstelik de fakir bir muhacir!” (ÇSO, 124)

Birbirlerini seven ve evlenmek isteyen âşıkların önünde hiçbir engel olmaması gerekmektedir. Gelenekler ve görenekler elbette bir toplumdan diğer bir topluma aktarılması gereken sözlü kültür ürünleridir. Asıl önemli olan sadece bireylerin işine yarayacak bir sonraki kuşağa fayda sağlayacak olanların sağlıklı bir şekilde aktarılmasıdır. Geleneklerimiz ve göreneklerimiz, mutlu evliliğin önünde bir engel olmaktan ziyade kişilerin birbirlerine kavuşmasını sağlayacak bir köprü vazifesi görevini üstlenmelidir.

2.1.3.4. Evlilikten Kadınların ve Erkeklerin Beklentileri

İnsan, sosyal bir varlık olduğu için yalnız yaşamak yerine karşı cinsiyle yoğun ilişkiler kurarak ya arkadaş olmayı ya da evlenmeyi dahi arzu edebilir. Fakat birey, her ne kadar bu amaçla evliliği düşünse bile bazen evliliğe karşı bakış açısında değişiklikler olabilmektedir. Kimileri evliliği yalnızlıktan kurtulmak için kimileri de ekonomik olarak sıkıntılarından kurtulmak için tercih edebilir. Nevzat Tarhan da *Kadın Psikolojisi* adlı eserinde her iki cinsin de evliliğe karşı olan bakış açılarının farklı olmasını şu şekilde ifade eder: “Erkekler evliliği fiziksel ihtiyaçlarını giderecek bir beraberlik gibi görürken, kadın psikolojik ihtiyaçlarının karşılanacağını düşünür. Burada erkek, kadının psikolojik ihtiyaçlarını, kadında erkeğin fizyolojik ihtiyaçlarını anlamalıdır.” (2005:218)

Evlenmeye karar veren bireylerin arasında fikrî ve ruhî bir uyum olmalıdır. Kadın ve erkek; kendine güvenen, sorumluluk sahibi, eşine ve yuvasına sadık, merhametli, saygı ve sevgi çerçevesinde iyi bir eş sıfatlarını taşıyabilmelidir. Sağlıklı bir evliliğin yapılabilmesi için her iki tarafta birbirlerinin evlilikten beklentilerini açık bir şekilde ifade etmelidirler. Evlilikten hiçbir beklentisi olmayan kişilerin ne yazık ki mutsuz olma ve ileriki zamanlarda aldatılma ihtimali de çok yüksektir. Böyle bir durumda evlilik kurumu zaten üzerine düşen görevi yerine getiremez. Evlilikte erkeklerin beklentilerine göre bazı kadınlar onları en üst düzeyde temsil etmelidirler. Kadınların kıyafet, makyaj vb. özelliklerinin gidilen mekâna göre uyumlu olması hatta kadının eğlenmenin her türlüşünden anlamaları da gerekmektedir. Şükûfe Nihal Başar,

bu şekilde bir beklenti içinde olan erkeklerin eleştirisini *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Yıldız'ın eşi Hasan üzerinden yapmaktadır. Karı ile koca arasında geçen bir konuşmada Hasan, kendisini yeni bir hayatın cazibesine kaptırmasının ve eşinden evliliklerindeki beklentisinin de değişim sebebini şöyle dile getirir:

“İyi ol da inşallah hep beraber gideriz. Ne yapalım bunlar yeni hayatın icabatından! Bereket versin Namık var, yoksa oralara nasıl gidilir, ne yapılır, hiç haberim yok. Kadınlar dekolte giyeceklermiş, sen de iyileşince tabii öyle bir elbise yaptırırsın, artık Avrupa kadınları gibi giyinmeye alışırsın... Sana o bütün bilmediğin hayatı göstereceğim, seni Avrupalı bir kadın gibi yaşatacağım Yıldız!”
(YD, 181)

Sanatçı, eserleri aracılığıyla evlilikte kadınların ve erkeklerin beklentilerinin önemli olduğunun vurgusunu *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Hocanın Endişesi* hikâyesinde de yapmıştır. Eserde, kız öğrencilerinin değerini bilmeyecek kişilerle evlenmesinden korkan bir hocanın endişesi anlatılmaktadır. Muhterem hoca, bir gün öğrencileriyle Fuzuli divandan parçalar okurken birdenbire derin düşüncelere dalar. Daha sonra bembeyaz elleriyle sakalının ucunu tutarak parlayan gözleriyle her bir öğrencisinin gözlerine bakarak “Çocuklar, ben size bir şey söyleyeyim mi? Gelin, siz bu sevdadan vazgeçin!.. Bunları okuyup da ne yapacaksınız?” diyerek bir soru yöneltir. Bu sual karşısında hocanın söylediklerinin hikmetini anlamayan kız öğrenciler şaşkınlık içinde ne cevap vereceklerini bilemezler:

“Önümüzdeki divan Fuzuli divanıydı... Hepimiz birer parça okuduk. Aramızda hepimizden fazla şiire meftun bir arkadaşımız vardı. Açtığı bir sahifeden okumaya başladı. Hepimiz vecd içinde dinliyorduk. Sonra yine, ince mavi, asil damarları görünen bembeyaz eliyle beyaz sakalının ucunu tutarak, beyaz başını biraz yana eğerek nafiz [delip geçen], çukur, parlak gözleriyle hepimizin gözlerine baktı, derin bir meseleyi halletmeye uğraşan mütefekkir ağırlığı ile, bir filozof endişesiyle, ‘Çocuklar,’ dedi. ‘Ben size bir şey söyleyeyim mi?’ Gelin, siz bu sevdadan vazgeçin !.. Bunları okuyup da ne yapacaksınız?..’ ‘Ya,’ dedi, ‘bunları okuyacaksınız da ne olacak?! Yarın buradan çıktuktan sonra sizi, sizden anlamaz birine verecekler. O adam sizin elinize süpürge verecek, ‘Süpür şu taşları!..’ diyecek... Belki ocak başına geçirecek, ‘Doğra şu soğanı,’ diyecek... Siz, kulağınızda hâlâ bu narin şiirlerin sermestisi çağlarken; bu haşin emirler karşısında ağlayacaksınız, kırılacaksınız yazık değil mi size?’ ‘Çocuklar, gelin bu sevdadan vazgeçin... Sizi, sizden anlamaz adamın birine verirler; bedbaht olursunuz!..’
(HE, 59-61)

Bazı erkekler kadınların sadece fiziki özelliklerinden etkilenirler. Şükûfe Nihal Başar, kadınlarla sadece dış görünüşünden dolayı evlenmeyi düşünen ve daha sonrasında vazgeçen erkeklerin eleştirisini de *Çöl Güneşi* adlı romanında yapmaktadır. Romanın başlarında Feriha hakkında bugün bunun, yarın ötekinin metresi, kâh çılgınca gezen, kâh ortadan kaybolan esrarengiz bir mahluk gibi çeşitli dedikodulara yer verilir. Çöl Güneşi; esmer yüzlü, dümdüz ve parlak saçları olan, siyah gözlü, kızıl dudakları olmasından dolayı âdetâ İspanyol kadınları gibi güzel birisi olarak tasvir edilir. Bu kadar eşsiz güzelliğe sahip olan bir kadına bütün erkekler âşıktır. Güzel kadına âşık olanlardan birisi de babası ticaretle meşgul olan Nihat Bey isimindeki bir erkektir. Nihat Bey, Feriha'nın dış güzelliğinin cazibesine kapılarak onu elde etmek için her yola başvurur. Genç ve zengin adam, önce Çöl Güneşi ile evlenmek isteyip de sonra da bu vaadinden vazgeçecek kadar iki yüzlü birisidir. Nihat Bey'in evlilik mevzusunda kendisiyle çelişkiye düşmesi Zehra ile arasındaki bir konuşmayla şöyle dile getirilir:

“Nihat başladı: ‘Hanımefendi, siz, onun eski bir arkadaşısınız. Evlenmemiz hakkında ne düşünüyorsunuz? Hayretle gözlerimi açtım: ‘Zannedirim ki onunla evlenmeniz artık kararlaştırılmıştır. Bu mesele hakkında benimle görüşmenizi fazla buluyorum. ‘Feriha, sizin böyle görüştüğünüzü duymasın. Onunla evlenmeyi siz istediniz, kendinizi sevdirmeye çalıştınız. Şimdiye kadar kimseyi sevmeyen kadın şimdi siz seviyor. Bu meseleyi benden duydu. Nişanlı olduğunuz âleme ilan edildi, sonra onun vaziyeti ne olur?’ Nihat omuzlarını silkti: ‘Bu kadın, yalnız benimle mi söylendi? Benden evvel bin bir kişiye söylemişler, o, buna alışmış. Bu kadar dile gelmiş kadınla neden evleneyim? Hem ben evlenmek vaat ettim, diye evlenmeye mecbur değilim ki! Erkek ister, vaat eder, kadın inanmasın! Kadın, bir vaade inanacak kadar saflık gösterirse, bu, benim kabahatim mi? Kadının da, yaşayacağı erkeğin bin bir elde yıpranmamış olmasını istemeye hakkı vardır. Söylenmiş bir kadınla evlenemem.’” (ÇG, 157-158)

Şükûfe Nihal Başar için evlilik kurumu çok önemlidir. Çünkü kendisi de iki defa evlenmiş olmasına rağmen iki evliliğinde de aradığı huzuru ve mutluluğu bulamamıştır. Bu yüzden eserlerinde ideal bir evliliğin nasıl olması gerektiği üzerine fazlaca kafa yormuştur. Sanatçı, evlenmeye karar veren kişilerin mutlaka düşünerek mantıklarıyla hareket etmelerinin yanı sıra aşka dayalı bir evliliği gerçekleştirmelerini istemektedir. Ona göre evlenmeye karar veren çiftlerin, ileride sorun yaşamamaları için bazı şartlar dahilinde bir evlilik anlaşması imzalamaları gerekmektedir. Evlilik sözleşmesinde eşlerin birbirlerine saygı duymaları, hastalıkta ve sağlıkta birbirlerinin

yanında olmaları, çocuk bakımı, ayrılık olsa dahi çocuğun gelecekte sorunlar yaşanmaması için alınacak önlemlere ve en önemlisi de eşitlik ilkesine dayalı olmaları gerekmektedir. Çünkü antlaşmada her iki tarafta belirlenmiş olan şartları kabul ederek bir ömrü beraber geçirmek için resmi bir adım atmış olurlar. Evlilikte bazen sorunlar yaşansa da bu sorunların çözümü yine imzalanan antlaşmadadır. Maddelere dayalı olarak karşılıklı olarak imzalanacak bir sözleşme beraberinde sonsuz mutluluğu da getirebilir. Şükûfe Nihal Başar, ideal evliliğin gerçekleşmesinde bu konudaki düşüncelerini *Çöl Güneşi* adlı romanında Zehra aracılığıyla dile getirir. Zehra, Selim ile yapacağı evliliğinden arkadaşı Müeyyet'e yazdığı mektubunda aralarındaki evlilik sözleşmesinin maddelerini şu şekilde sıralar:

“Selim ile öyle güzel, mantıklı bir evlilik mukavelesi yaptık ki herkes hayran oldu. Sana da anlatayım:

‘Bir defa, Selim’le ben en samimi bir duygu ile evleniyoruz. Aramızda birbirimizden en ufak bir menfaat ummak, birbirimizi masraflara boğmak gibi münasebetsizlikler yok. İkimizde çalışacağız, evimizin masrafını beraber göreceğiz.

Birimiz hasta olursa, çalışamazsa, çalışabilen ona, bu hastalık bütün hayatında devam etse bile, şikâyet etmeden bakmaya mecbur olacak.

Çocuğumuz olursa, doğum ve bakım zamanında ben fazla çalışmayacağım için, kocam bana yardım edecek, çocuğumuzun masraflarını gene beraber yapacağız.

Beraber yaşarken, birbirimize hıyanet etmemeye bütün mukaddes tanıdığımız şeyler üzerine titreyerek yemin ettik.

İkimizden bir herhangi bir sebeple bu izdivacı bozmak isterse öteki taraf kabul edecek. Böylece hayatı birbirimizin üzerinde çekilmez bir yük gibi bırakmayacağız... Yalnız çocuğun mektep zamanına kadar birbirimizle iyi, dost geçinmeğe mecbur olacağız. Böylece, çocuğun ortada, bakımsız kalmasına mâni olacağız.

Sonra, birbirimizden herhangi bir sebepler ayrılmak istersek, bütün hayatta birbirimizin başına bela olmamak için, derhal ayrılacağız, lâkin evin bu dağılışından çocuğumuzun müteessir olmaması için, onu beş altı yaşına geldi mi, gece yatağı mektebine vereceğiz. Çocuk artık mektebin malı olacak, bir daha eve dönmeyecek. Onu mektebinde gündüzleri göreceğiz. Her şeyiyle uzaktan alakadar olacağız. Bu, birçok aileler belki biraz acı gelir, lakin evde büyüyen ve bir gün annesi, babası birbirinden ayrı çocukların çektikleri azap, bundan çok daha fecidir. Ben çocukları azaptan kurtarmak istiyorum. İşte bizim evlenmemizin ana şartları.” (ÇG, 159-160)

Sanatçıya göre evlenmeye karar veren kişilerin, birbirleriyle anlaşmalarının yanı sıra ekonomik olarak da aralarında bir eşitliğin olması gerekmektedir. Şükûfe Nihal Başar, bu fikrinin savunmasını da yine Zehra üzerinden yapmaktadır. Çünkü, o kendisine temsilen belirlemiş olduğu yeni kadın tipidir. Zehra, evliliğe karşı değildir. O, sadece evleneceği adamla arasında aynı düzeyde bir maddi gelirinin olmasını ister. Çünkü Zehra, başka bir erkeğe muhtaç olmadan yaşayan bir kadın olarak özgürlüğün tadını bilen bir kadındır. Ona göre bir kadının kocasının parasıyla yaşaması demek, hayatı boyunca yan gelip oturmak demektir. Böyle bir evlilik, kadını herkesin gözünde düşüren hatta küçülten şeylerdir. Bu yüzden eşler arasında mutlaka ekonomik açıdan bir uygunluk olmalıdır:

“Zengin bir adamla evlenerek yan gelip oturmak, büsbütün kadını küçülten hiçe indiren bir şey! Bunu da bir tarafa bıraktıktan sonra, kalıyor benim de kocam gibi para kazanarak, onun insanlığına hâkim, haysiyetine hâkim bir arkadaşı olmak!.. Yalnız bir fikir ve kalp arkadaşı... Yoksa o, her gün fikren, ilmen yükselirken, bildiğini de ocak başında küllendiren ve zaman geçtikçe ondan ayrı düşen manasız zavallı bir arkadaş değil!” (ÇG, 146)

Evlilikten kadınların ve erkeklerin beklentilerinde, bazen erkekler evlenecekleri kadına istemeden de olsa beyaz bir yalan söyleyebilir. Bu durum erkeğin eşinin gözünde küçük düşmesine sebep olabilir. Söz konusu duruma Şükûfe Nihal Başar, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Gururun Yalanı* hikâyesinde değinmiştir. Munise ile Nâzım, birkaç gün öncesinde evlenirler. Bir gün Nâzım, Munise ve Nâzım’ın ablası birlikte vakit geçirirken bir anda köşkün kapısı çalar. Köşke, Nâzım’ın çocukluk arkadaşı olan Naciye Tayyar Hanım adındaki genç bir kadın misafir olarak gelir. Uzun zamandan beri birbirini görmeyen üç genç, maziye ait eski hatıralarını karmakarışık şekilde anlatmaya başlarlar. Bir aralık söz Erenköy’de yaptıkları musikiye geçince Munise’nin birdenbire rengi uçuverir. Çünkü bu muhabbet genç kadına, bir zamanlar kocasının bir kadınla yaşadığı kısa süreli sevgililik ilişkilerini hatırlatır. Munise, Naciye Tayyar Hanım gittikten sonra avazı çıktığı kadar Nâzım’a bağırıp, çağırmaya başlar. Karısının hareketlerine anlam veremeyen Nâzım ne yapacağını şaşırır. Karısına neden böyle yaptığını sorunca da kocasına Naciye Hanım’ın onun eski sevgilisi olduğunu ve bu kadar samimi bir şekilde sohbet etmelerinden dolayı sinirlendiğini söyler. Nâzım’ın ablası da duydukları karşısında şaşırarak Naciye Hanım’ın on yıldan sonra İstanbul’a ilk defa geldiğini ve Nâzım ile aralarında hiçbir şey yaşanmadığını açıklar. Nâzım, yaşananlar sonucunda bir an

Munise'ye söylediği yalanı hatırlar. Nâzım, karısıyla evlenmeden önce onun isteyenlerin çok olduğunu ve karısının gözünde küçük düşmemek için eski sevgili yalanı uydurduğunu itiraf etmek zorunda kalır:

“Munise evleneli birkaç gün olmuştu; zevci Nazım, ona parlak vaatlerle dolu vefakâr bir saadet vaat ediyor; kendisinden evvel hiçbir hakiki aşkla müteahhasis olmadığını [duygulanmadığını] söylüyordu. Bir gün, eve, Munise'nin hiç tanımadığı genç bir kadın misafir geldi. Görümcesi, kendisine bu misafirini takdim etti: ‘Naciye Tayyar Hanım.’ Görümcesiyle Nazım'ın çocukluk arkadaşları, güzelce, hoş bir kadın... Uzun zamandan beri birbirlerini görmeyen üç genç, maziye ait birçok hatıraları karmakarışık anlatmaya başladılar. Bir aralık söz musikiye geçti; Naciye Hanım; ‘Erenköy’de Nazım Bey’i ne kadar üzerdim,’ diyordu.; bir türlü nota okumasını öğrenemez, sonra da öğreteceksin diye ikide bir de başına giderdim...’ Musiki bahsi üzerine Munise'nin hatırasında birtakım tedailer [çağrışımlar] oldu. Musiki, bu isim, sonra Erenköy... Genç kadının birden rengi uçu. Munise, ablasının kollarında müthiş asabi bir buhran geçiriyor. Ne oldu Munise? Ben bir şey yapmadım ki! Ben ne yaparım?’ Munise: ‘Bir şey yapmadınız tabii! Yalnız ne hakkınız vardı, arada başka birisi varken; beni bedbaht etmeye ne hakkınız vardı?’ Nazım: ‘Kimden bahis olunuyor?’ Munise: ‘Erenköy’ünde iki sene evvel bütün bir yaz sizi eğlendiren, mesut eden Naciye Hanımefendi macerasını şimdi inkâr mı edeceksiniz?’ ‘Altı ay evvel, daha yeni nişanlandığımız günlerde anlatmadın mı?’ Nazım ellerini yüzüne kapayarak şeytan, yaramaz bir çocuk gibi kakhahalarla gülmeye başladı...Bu hikâyenin teferruatını pek iyi bilmiyorum, yalnız yaptığım maskaralık aklıma geliyor. Munise’yle ilk görüştüğümüz zaman tabii olarak geçen günlerimize ait birbirimizden malumat istedik. Biliyordum ki Munise'nin birçok perestîşkârları [taparca sevilenleri] vardı. Ben onun karşısında hiç kimse tarafından düşünülmemiş, sevilmemiş bir adam gibi kalmak–zahir bu da çocukluk–kıbrime dokundu; bunun için Munise’ye şimdi hiçbir hatırımda olmayan yalancı aşklar, maceralar kıvırdığımı biliyorum; işte bu da mutlaka onlardan biri olmalı!..” (GY, 65-68)

Şükûfe Nihal Başar’a göre, evlilikte kadınların ve erkeklerin farklı düşünceleri olabilir. Fakat her ne olursa olsun eşler arasında fikrî ve ruhî bir uyum kadar ekonomik uygunluk da olmalıdır. Evlenmeye karar veren kişiler birbirlerine beyaz yalan dahi olsa söylememelidir. Çünkü evlilik bir ömür boyu süren bir kurumdur. Evli çiftlerin arasına yalan girerse eğer o evlilikte eşlerin birbirlerine karşı güven sorunları yaşamasına sebep olabilir.

2.1.3.5.Evli Çiftlerin Arasındaki Sorun: Üçüncü Kişinin Varlığı

Evlilik, sadece birbirini seven ve birbirlerini her konuda tamamlayan iki kişi arasında gerçekleşir. Bu yüzden evli çiftlerin hayatına yakın veya uzak çevreden hiç kimse dahil olmamalıdır. Fakat bazen eşlerin arasına bazı kişiler istemeden de olsa dahil olabilir. Böyle bir durum karşısında önemli olan karı ile kocanın birbirlerine karşı olan sadakatleridir. Bu iki temel duygu eşlerin arasında yoksa maalesef aralarına giren üçüncü kişi ister istemez bir sorun yaratabilir. Şükûfe Nihal Başar’a göre de eşlerin arasına yakın veya uzak çevreden de olsa hiç kimse dahil olmamalıdır. Çünkü bazen evli çiftlerin arasına sonradan dahil olan kişi, eşler arasında bir kıskançlık duygusunun oluşmasına da sebep olabilir. Sanatçı, bu sorunu da *Tevekkülün Cezası* adlı hikâyeye kitabındaki *Ayrılmayacak Arkadaşlar* hikâyesinde dile getirmiştir.

Sermed ile Nihad, mektep yıllarından beri tanışan iki yakın arkadaştır. Onlar, evlendikten sonra da birbirlerinden ayrılmayacaklarına ve karılarıyla tek bir aile gibi yaşayacaklarına dair söz verirler. Her ikisi de eğitimlerini tamamladıktan sonra hayata atılırlar. Sermed, Hülya adındaki bir kadınla evlenir. Nihad ise askerlik görevini yapmak için Anadolu’nun uzak bir köşesinde vatani borcunu ödemeye gider. Sermed, arkadaşına yazdığı her mektubunda karısından bahseder. Nihad ise askerliğini tamamladıktan sonra İstanbul’a giderek Sermed ile Hülya’nın Bebek’teki evlerini ziyaret eder. Sermed, eşine arkadaşından o kadar çok bahseder ki her ikisi de yeni tanışmış olmalarına rağmen çok iyi anlaşırılar hatta arkadaş olurlar. Nihad, Hülya’ya askerlik maceralarını anlatır. Karısı ile arkadaşının birlikte vakit geçirmelerini kıskanan Sermed, başının ağrıdığını söyleyerek onların yanından ayrılıp odasına çıkar. Hülya, Nihad ile sohbetini yarıda keserek kocasına bakmak için yatak odasına gider. Genç kadın, Sermed’in hiç kıpırdamadan yattığını görünce telaşlanır. Kocasının bu durumuna anlam veremeyen Hülya, eşini zorla da olsa konuşturur. Sermed, karısına zehir içtiğini söyler. Kocasının söyledikleri karşısında bir süre hareketsiz kalan Hülya, Nihad’dan yardım istemek için ayağa kalkar. Fakat Sermed, karısının kolundan tutarak ona engel olur. Sermed, daha sonra Hülya’ya kendisini ne kadar sevdiğine dair bir soru sorar. Hülya da kocasına onu çok sevdiğini ve onsuz yaşamayacağını, içtiği zehirden kendisine de vermesini ve beraber ölmek istediklerini söyler. Sermed, ecza dolabından beyaz bir komprime alır ve karısına verir. Hülya da bu zehri içerek kocasının yanına uzanır. Bir süre sonra kendinden geçen genç kadın yatakta hareketsiz kalır. Sermed, karısını bu halde görünce çılgık çılgılığa yatağından kalkarak arkadaşı Nihad’dan

yardım ister. Uzun bir uğraştan sonra genç kadın gözlerini açar. Hülya, gözlerini açar açmaz Nihad'ı karşısında görünce kocasının yaşayıp yaşamadığını öğrenmek için ona sorular sorar. Nihad, ilk başta olanlara anlam veremez ve Sermed'den izahat almak ister. Fakat Sermed, arkadaşına değil de karısına izahat vermeye başlar. Hülya'ya şaka yaptığını, içtiği şeyin zehir değil karbonat olduğunu ve kendisine gösterdiği ilginin hoşuna gittiğini söyleyerek oyununa devam ettiğini itiraf eder. Nihad, Sermed'in Hülya'ya yaptığı şakanın doğru olmadığını söyleyerek Sermed'e kızar. Genç adam, odasına çekilince bu duruma istemeden de olsa biraz da kendisinin sebep olduğunu düşünür. Nihad, ertesi gün işlerinin olduğunu bahane ederek evli çiftin evinden ayrılır. Akşamüzeri bir adamla Sermed ve Hülya'ya bir mektup gönderen Nihad, mektubunda İzmir'deki amcasının onu davet ettiğini ve vedalaşmadan gittiği için onlardan özür dilediğini yazar:

“Bu gece Sermed'in başı ağrıyordu. ‘Siz asker hikâyelerinize devam edin çocuklar, ben yatacağım.’ dedi. Odasına çekildi. Sermed derin bir uykuda uyuyordu. ‘Sermed, uyansan a! Nen var?’ diye heyecanla haykırmaya başladı. Sermed gözlerini aralık etti. Kuvvetsiz, yavaşça, ‘Bağırma Hülya,’ dedi... ‘Çaresi olmayan bir şey Hülyacığım, zaman geçti, bir şey yapılamaz!’ ‘Ölüyorum, intihar ettim.’ ‘Ben nasıl yaşarım sensiz. Beni de öldür!’ Sermed, başı önünde derin derin düşündü; sonra istemeyerek bir günah yapanlara mahsus tavırla ağır ağır, başı düşük, kolları yanında küçük ecza dolabına yürüdü. Elde bir kadeh su ve gayri muntazam beyaz bir komprime ile döndü. Gözleri yerde, onu su ile beraber Hülya'ya uzattı. Hülya zehri bir yudumda içti.’ Hülya'nın yorgun gözleri yavaş yavaş kapandı. Sermed, kilidi açarak bir deli gibi kendini odadan dışarıya attı, doğru Nihad'a koştu, ‘Nihad koş, karım bayıldı. Birçok uğraşıldıktan sonra, Hülya içli bir ağlama ile gözlerini açtı. ‘Sermed öldü mü?’ diye çırpınmaya başladı. Nihad bundan bir şey anlamamıştı. Sermed'in yüzüne baktı. Onun yüzünde acı bir tebessüm vardı. Nihad'a izahat vermeden Hülya'yı temin etmeye başladı: ‘Vallahi şaka yaptım, Hülya içtiğim zehir değil, karbonattı... Biraz şaka olsun diye, biraz da Hülya beni sahiden istediğim kadar seviyor mu, diye yaptım.’ Sonra Nihad'a dönerek ona meseleyi olduğu gibi anlattı. Nihad onun omuzlarına vurdu: ‘Aferin sana, koca çocuk, bu telkinle kadını öldürebilirdin,’ dedi. Odasına döndüğü vakit, Nihad, bu tuhaf oyunda biraz kendi mevcudiyetine ait bir şeyler sezer gibi oldu. Akşamüzeri bir adam Sermed'le Hülya'ya yazılı bir zarf getirdi, Hülya Nihad'ın yazısını tanıdı, zarfı açtı, Nihad İzmir'de bulunan amcasından bugün bir haber aldığını, kendisini oraya davet ettiğini, bir saat sonra hareket edecek olan vapurla gitmek istediğini yazıyor, kendilerine veda edemediği için affetmelerini ve bavulunu vermelerini rica ediyordu.” (AA, 17-22)

Evli çiftlerin arasına üçüncü kişi girse bile önemli olan onların birbirine her konuda güvenmesidir. Çiftlerden biri eşine güvenmezse eğer onu denemek için çeşitli oyunlara başvurabilir. Belki de eşlerden birinin oynayacağı oyun sevdiği kişinin hayatına bile mâl olmasına sebep olabilir. Bu yüzden evlenen çiftlerin arasında hiçbir şekilde güven ve sadakat sorunu olmamalıdır.

2.1.4. Sanat - Edebiyat ve Tarih

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde karşımıza çıkan temalardan birisi de “sanat - edebiyat ve tarih” temasıdır. Sanatçının, hikâye ve roman şahıslarının en önemli özelliği sanata ve edebiyata ilgi gösteren kişiler olmalarıdır. Çünkü o, sanata düşkün birisi olduğu için eserlerindeki bireylere de bu özelliğini yansıtmıştır. Sanatçı, eserleri aracılığıyla sanatsal duyarlılıklara sahip insanların toplumda yer alması gerektiğini vurgulamak istemiştir. Onun, eserlerinde sıklıkla bahsettiği bazı sanat dalları şunlardır: resim, musiki, edebiyat ve tarihtir. Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyelerinin ve romanlarının, detaylı bir şekilde incelenmesiyle “sanat - edebiyat ve tarih” teması altında şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.4.1. Sanat

Dünden bugüne kadar sanatın ne olduğu ve tanımı üzerine pek çok şey söylenilmiştir. Her sanatkâr veya herhangi bir felsefî ekol, sanatı kendi anlayış biçimine göre tanımlamaya çalışmıştır. Bu yüzden sanatın kesin bir tanımını yapmak çok zordur. Bütün bunlara rağmen yine de sanatı tarif etmek istersek onun bir yansıtma olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insan gördüklerini, duyduklarını veya hissettiklerini estetik bir tarzda ifade etmek ister. Bunun içinde mutlaka sanata başvurur.

Orhan Okay'ın da belirttiği gibi; “Sanat, dinleyen ve gören de estetik bir zevk ve heyecan yaratan, gerçekliği sembolik olarak ifade eden eser ve hareketlerdir” (1990:17). Sanat eserinin birinci niteliği elbette ki insana ait bir ürün olmasıdır. Çünkü sanatkâr, elinde olan malzemelerle yani ses, dil veya bir taş parçasını dahi kullanarak kendine has diyebileceği bir ürün ortaya çıkarabilir. Sanata önem veren değerli sanatçılarımızdan birisi de hiç şüphesiz Şükûfe Nihal Başar'dır. Daha önceden belirttiğimiz üzerine onun sanat ve edebiyat zevkinin gelişmesinde babasının rolü

büyüktür. Sanat dolu bir ortamda büyüyen sanatçı, etrafında sanat ve edebiyattan bahsedilmediğinde beyninin uyuştüğunu söyleyerek sanattın hayatındaki yerini açıklamaya çalışmıştır.

Sanat, onun her zaman kalbinin en derin köşelerinde varlığını devam ettirmiştir. Ona göre sanat, insanın ruhunu derinden etkiler ve sanatsız bir hayat yaşanılmaya değmeyecek kadar boştur. Sanatçı, ayrıca sanatla uğraşan kişilerin aydın ve bir o kadar da herkes için faydalı şeyler vücuda getirebileceğine inanmaktadır. Bu inancı doğrultusunda da eserlerine seçtiği roman şahıslarının da sanata ilgi duyanlar olmasına dikkate etmiştir. O, sanatla ilgili görüşlerini yine kendisine belirlediği temsilcileri ile ifade etmeye çalışmıştır. Roman şahısları da tıpkı Şükûfe Nihal Başar gibi sanatsız bir hayat düşünemezler. Sanatçı; *Yakut Kayalar*, *Yalnız Dönüyorum*, *Çölde Sabah Oluyor* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında “sanat” temasına yer vermiştir.

Yakut Kayalar adlı romanda, sanat teması yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Roman şahsı Genç Kız da Şükûfe Nihal Başar gibi çocukluğundan itibaren sanat dolu bir ortamda büyümüştür. Sanat heyecanı ile yanıp tutuşan genç kadın, yaşadığı devrin önemli dergilerini okuyarak kendisini yetiştirmeye çalıştığını belirtir. Bir yanında İstanbul’da çıkan *Servet-i Fünûn*, *Musavver*, *Muhit* ve *Şehbal* adlı önemli dergilerin ve gazetelerin olduğunu diğer bir yanında da edebiyat kitaplarının olduğunu söyler. O, böyle sanat dolu bir ortamda büyüdüğü için çok mutludur. İçinde bin türlü heyecan ve ıstırapları olan Genç Kız, sanatın hepsini bastırdığını dile getirir. Ona göre sanat, iyi, temiz ve şefkatlidir. Sanat, onun kalbine güzellik verdiği gibi aynı zamanda sonsuz heyecanlar da verir. Sanatsız yaşamayacağını düşünen roman şahsı Genç Kız, sanatın kendi hayatındaki yerini şu sözleriyle belirtir:

“Önümde İstanbul’da çıkan bütün edebi gazeteler; eski *Servet-i Fünûn*’lar, *Musavver* *Muhit*’ler, *Şehbal*’ler, sonra *Yeni Mecmualar*. Bütün edebiyat kitapları, albümler boyalar... Ruhumda engin bir heyecan... Bin türlü heyecanım, ihtirasım var. Sanat hepsini bastırıyor. Acıların karşısında Beethoven’in ruhu ile çağılayan sanatkârları bulmak; ‘Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dirahşân’ diye iğrençliğe isyan eden şairin muhitinin havası ile sarsılmak için çıldırıyorum. Sanatın sihirli tüllerine bürünmeyen her şey çıplak, katı geliyor. Duyamıyorum, sevemiyorum. (...) Sanat beni iyi, şefkatli, temiz, engin yapıyor. Sanat kalbimde iyiye, doğruya, güzele karşı olan heyecan kabiliyetine sonsuzluk veriyor... Göğsümün altında bir volkan var, oradaki alevler bir sanat havası bulursa fırlıyor, yanıyor... Göklerin ötesine geçecek kadar.” (YK, 61-63)

Şükûfe Nihal Başar'ın, sanat temasına yer verdiği bir diğer eseri de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Yıldız da sanatsal meselelere karşı olan duyarlılığını babasının sayesinde küçük yaşlardan itibaren kazanmıştır. Babasının ölümünden sonra hayatına sonradan dahil olan kişiler de Yıldız'ın sanata karşı olan ilgisini desteklemişlerdir. Genç kadın, sanatsal hassasiyetinden dolayı kendisiyle arkadaşlık ilişkisi kurmak isteyen kişilerde de sanatla ilgilenip ilgilenmediklerine dikkat etmiştir. Sanat onun için âdeta ekmek, hava ve su gibidir. Yıldız, kendisi açısından bu kadar önemli olan sanat duygusundan dolayı arkadaşlarının da tıpkı kendisi gibi sanat dolu olmalarını ister. Yıldız, kendisine eş seçerken de sanatla içli dışlı olan biriyle evlenmeyi arzu etmiştir. Fakat eşi bırakın sanata ilgi duymayı kitap dahi okumak istemeyen cahil birisidir. Yıldız, evli olmasına rağmen kocası onun bu sanata karşı olan duyarlılığını asla dolduramamıştır. Bunun için Yıldız, kendisine bu boşluğu doldurabilecek sanatkâr ruhlu bir dost aramaya başlar ve onunla hayatının her alanında sanat dolu bir ortamı paylaşmak ister:

“Baş başa vererek, anlaşıp bir dosta öyle ihtiyacım var ki... Mesela, diyorum; bu dost bir şair olsa, ben söylesem, o yazsa... Mesela, diyorum; bu dost bir musikişinas olsa, ben söylesem, o çalsa ... Mesela, diyorum; bu dost bir ressam olsa, ben söylesem, o çizse... Bu karışık, çirkin, kaba resimli hayat yerine sabahları başucumda ince bir su gibi süzülüp akan birkaç mısra duysam... Bir flüt sesinin verdiği ürperişle gözlerimi açsam... Boyalar, alçılarla dolu bir atölyede, beyaz önlüklü bir sanatkarın karşısında büyüüne kapılmış, saatlerle, günlerle oturup da bıkmamam...” (YD, 324)

Çölde Sabah Oluyor adlı romanda da Adnan Hocagil, sanata ilgi duyan bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Onun sanatsal bir duyarlılık kazanmasında etkili olan kişi, babası Osman Hocagil'dir. Adnan, dünyaya gözlerini açtığından beri şiirler ve nağmeler dinler. Küçükken Türk, Arap ve Acem Edebiyatları ile kaynaşarak büyüyen genç adam, sanata asla kayıtsız kalmaz. Adnan, etrafındakiler tarafından da sanatkâr ruhlu biri olarak tanınmaktadır. O, hayatının her aşamasında başına ne gelirse gelsin sanattan asla vazgeçemez. Babasını bulmak için tek başına çıktığı çetin yolculukta dahi sanatı hep kalbinde yaşatır. Bir gün Diyarbakır'a uğrayan Adnan, Diyarbakır çarşısında Divan şiirleri okuyan yaşlıları görür. Adnan, onları gördüğünde içindeki sanatsal ruhunu doyuracak bir ortama sahip olmadığı için içten içe üzülür. Adnan'ın bu durumu romanda şu cümlelerle tasvir edilir:

“Eşyalara bakıyormuş gibi yaptı, kulak verdi. Aman ya Rabbi, tıpkı babası gibi, tıpkı çocukken aralarında yetiştiği erkekler, kadınlar gibi bu iki ihtiyar Divan şiirleri okuyorlar. Aruz vezinli mısraların uzunlu kısıklı hecelerine ve manaya göre sesleri de yükselip alçalıyor. Yüzleri pembeleşmiş, gözleri ışıklar içinde... Başını sokağa çevirdi, elleriyle gözyaşlarını sildi. O da böyle şeyler yazmak ve böyle şeyleri okumak ve böyle şeyleri bilen, seven insanlar arasında yaşamak istiyor. Halbuki bugünkü hali ne?..” (ÇSO, 105)

Sanat temasına yer verilen bir diğer eser ise *Vatanım İçin* adlı romandır. Ali Gördes, İstanbul’da okuduğu zamanlarda sanata ilgi duymaya başlar. Yıllar sonra Gördes’e döndüğünde de kendi yörelerine ait olan duvar halılarının âdeta bir sanat eseri olduğunu fark eder. Evlerinin duvarında ablasının kendi elleriyle yapmış olduğu asılı olan halıya farklı bir şekilde yaklaşarak böyle bir halının ancak bir sanatkârın elinden çıkabileceğini düşünerek onu hayranlıkla seyrederek:

“Ablasının güllü halısı, büyük analardan kalma bir aile yadigârı... On yedinci yüzyılın bir sanat harikası...Yeryüzünde eşi benzeri pek az kalmış bir hazine... Ali o zamana kadar güzelliğinin farkına varmadığı bu halının karşısında eşsiz bir çiçek bahçesine dalmış gibi... Büyük bir ressamın elinden çıkmış bir tablo karşısında mest olmuştu sanki. (...) Güllü halıya doğru yürüdü. Parmaklarını orta ve kenarlardaki krem rengi zemine sürdü, stilize çiçeklerin, yaprakların üzerinde gezdirdi; incitmekten çekindiği en nazlı bir şeyi okşar gibi, kadife tüylerin teması onu mest ediyordu. Geriye doğru çekildi, gözlerini araladı, adeta vecd içinde, ‘Şu ahenge bak, abla’ dedi; ‘bu renkler tabiattan daha üstün bir zevkle birbirine uydurulmuş. Şu güllerin, yaprakların bir eşine yeryüzünde rastlanamaz. Bunlar bambaşka güzel...’ (...)” (VI, 212-213)

İnsan var olduğu günden itibaren sanatla uğraşmış ve sanatın verdiği estetik hazla duygularını yansıtmaya çalışmıştır. Şükûfe Nihal Başar da sanatın kendisinde ne gibi bir anlam ifade ettiğini eserleri aracılığıyla belirtmeye çalışmıştır. Ona göre, müzik gibi sanatta insanın ruhunu derinden etkiler. Bu yüzden asla sanatsız bir hayat düşünülemez. Sanatın aynı zamanda eğitici bir yönü de vardır. Bireylerin kendilerini geliştirebilmesi için sanata gereken değer mutlaka verilmelidir.

2.1.4.2. Resim Sanatı

Sanatçının eserlerinde yer verdiği temalardan birisi de “resim sanatı” dır. Onun eserlerinde bu temaya yer vermesinin en önemli nedeni kendisini etkileyen bir şairin varlığının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Şükûfe Nihal Başar’ın, her

alandaki olduğu gibi sanat anlayışının da gelişmesine yardımcı olan kişi elbette ki Servet-i Fünûn Dönemi'nin önemli temsilcilerinden Tefvîk Fikret'tir. Şair, bilindiği üzere şiirlerinin dışında ressamlığıyla da tanınmaktadır. O, çocukluğunda şiirden önce resim merakından dolayı kendi kendisini “Resam Tefvîk” diye adlandırmıştır (Yalçın, 2010:1013). Tefvîk Fikret'in, Servet-i Fünûn dergisinin başyazarlığını yaptığı dönemde de resimle uğraşmış olduğu bilinmektedir. İsmail Parlatır da Tefvîk Fikret'in bu yönünü şöyle belirtmiştir:

“Resmin ince ve zarif çizimleri Servet-i Fünûn'un mizanpajını da yansıtmış; üstelik derginin sayfaları arasına serpiştirdiği resimler, okuyucu üzerinde çok olumlu izlenimlerin doğmasına yol açmış; böylece dergi o sıralarda en çok okunan ve aranan bir edebiyat dergisi durumuna gelivermişti.” (2012:16)

Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde resim sanatını bireylerin sanata karşı olan bakışlarını yorumlayacak şekilde kullanmıştır. Sanatçı, kendisine seçtiği roman şahıslarına da resim sanatı hakkındaki düşüncelerini yansıtmıştır. O, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Yıldız üzerinden resim sanatı temasına değinmiştir. Genç kadın, babası İhsan Bey'in katkılarıyla küçük yaşlardan itibaren resim sanatına ilgi duymaya başlamıştır. Yıldız, oturduğu evin bir odasını kütüphane yapar. Kitaplarına her şeyden çok önem veren bu kadın herkesi kütüphanesine almaz. Çünkü orası onun en mahrem yeridir. Yıldız'ı, evinde temizlik yaptığı bir gün arkadaşı Namık Bey ziyaret eder. Yıldız, salonu dağınık olduğu için arkadaşını kütüphanesine almak zorunda kalır. Namık Bey, ev sahibinin kütüphanesini ilk kez gördüğü için etrafını şaşkınlıkla inceler. Genç adamın, bu kadar şaşırmasına sebep olan şey duvarlarda Şarklı ve Garplı bazı büyük adamların fotoğraflarıdır. Daha aşağıda yazıhanenin üstünde de asılı ve büyütülmüş bir erkek resmi Namık Bey'in dikkatinden kaçmaz. Namık Bey, fotoğraftaki kişinin kim olduğunu merak ederek Yıldız'a dönüp “Babanız mı?” diyerek bir soru sorar. Yıldız da babasının olduğunu söyler. Yıldız ve Namık Bey, arasında geçen bu konuşma da Yıldız resim sanatına duyduğu ilgiyi şu cümleleriyle ifade eder:

“Sonra duvardaki resimlere baktı; bunlar Şarklı, Garplı bazı büyük adamların fotoğraflarıydı. Ayakta her birine ait bazı şeyler konuştuk; sonra Namık Bey, daha aşağıda yazıhanenin üstünde asılı, büyütülmüş bir erkek resminin önünde durdu; uzaktan, yakından baktı, bana döndü: ‘Babanız mı?..’ ‘Evet.’ ‘Ne güzel adam...’” (YD, 283-284)

Sanatçının hayatında resim sanatı vazgeçilmez bir yere sahiptir. O, eserleri aracılığıyla bireylerin sanat zevkinin resminle de devam edebileceğini göstermek istemiştir. Çünkü ne demiştik bir sanat eseri, sesle, dille hatta boyayla bile ifade edilebilir. Yeter ki insan içindeki duygularını, düşüncelerini ve hayallerini sanatla birleştirebilsin.

2.1.4.3. Müzik Sanatı

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde yer verdiği bir diğer tema ise “müzik sanatı” temasıdır. Sanatçı, kendi kişiliğini romanlarına başarılı bir şekilde yansıttığı için eserlerine seçtiği şahıslarının da hemen hemen hepsinin müzikten hoşlandıkları göze çarpmaktadır. Onlar, küçük yaşlardan itibaren müzik eğitimi alırlar. Hatta bazıları da çok güzel piyano çalabilmektedirler. Ayrıca bu kişilerin müziğe verdikleri önem ve ilgilerinden dolayı müzik düşkünü olduklarını da söyleyebiliriz. Sanatçının; *Renksiz Istırap*, *Çölde Sabah Oluyor*, *Yalnız Dönüyorum*, *Vatanım İçin* ve *Yakut Kayalar* adlı romanlarında müzik sanatı temasıyla karşılaşırız.

Renksiz Istırap adlı romanda, müzik sanatına ait bazı unsurlara yer verilmiştir. Romanın asıl baş kişisi Handan'dır. Genç kadın ve Sahir, Büyükada'da Nizam'a ait bir köşkte misafirdirler. Handan ve Sahir, Nizam'da kaldıkları bir gün birlikte bir akşam gezisine çıkarlar. Bu gezi Handan'ın hayatının en ilahi akşamı olur. Yürüyüşlerine yan yana sıralanmış olan çamlar da eşlik eder. Onlar, Dil'e kadar uzanan yolda beraber giderlerken bir keman sesi duyarlar. Handan'ın bu gezisi Sahir'den etkilenmesine sebep olur. Romanda bu ruhsal durumu yansıtmada müzikten yararlanılmıştır:

“Çamlardan süzülen tatlı, serin bir rüzgâr, saçlarımda, omuzlarımda bin bir muattar [güzel kokulu] buse bırakarak geçiyor; yeşillikler içinde kaybolmuş bir pencereden, akşamın ilahi esrarına çok yakışan bir keman sesi dağılıyor...” (RI, 8)

Sanatçı, *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında da müzik sanatı temasına yer vermiştir. Adnan Hocagil, çocukluğundan itibaren müzik sanatına ilgi duyan birisi olarak tasvir edilmiştir. Bir gün Erzurum'un Taş Mağazalar denilen çarşısında dolaşırken bir dükkân dikkatini çeker. Adnan, dikkatini çeken dükkânın camında keman, ut, gramofon gibi musiki aletleri görür. Adnan, içindeki müzik hassasiyetiyle

hocadan ders almaya karar verir. Fakat hocanın musikiden anlamadığını görünce hayal kırıklığına uğrar. Şükûfe Nihal Başar, bu eserinde aslında müzikten anlayan insanların müzik sanatını ne kadar bildiklerinin önemli olduğunu vurgusunu yapmak istemiştir:

“‘Size isterseniz musiki öğreteyim.’ Adnan buna da sevindi. Musiki ile uğraşmak için o zamana kadar zaman, imkân bulamamıştı. Hocanın musiki üstatlığı da zaten herkesçe malum! Dükkânın önünden geçenler onu hep ya bir keman, ya bir ut üzerine eğilmiş olarak bulurlar. Adnan musiki dersine nota öğrenmekle başlanır sanıyordu. Hâlbuki böyle olmadı; hoca önce ut tellerinin üzerinde parmaklarını gezdirerek çıkan seslerin adlarını öğretti. Bu ders, beş dakikada bitti. Sonra da mızrabı nasıl tutacağını gösterdi, bu da kolay! Mızrabın dokunduğu tellerden sesler çıkıyor, parmakların basıldığı yere göre makamlar meydana geliyor. Musiki hocası bu sesleri tekrar ettirdi ve söylemeye başladı: ‘Oğlan yaylı kız yaylı, dayanamam ben gayri.’ Bu aşağılık şarkı Adnan’ın pek sinirine dokunmuştu, ama belli etmeden hocaya uydu, devam etti. Bunu iyi öğrendikten sonra, hoca nota öğreteceğini söylüyordu. Ertesi ders yine notaya başlamadı, bu defa da, ‘Telgrafın telleri, pamuk gibi elleri’ şarkısını tutturdu. Notadan hiç söz açmıyordu. Adnan artık hocanın, Fransızca gibi musiki de bilmediğini anladı ve bir daha dükkâna uğramadı.” (ÇSO, 157-158)

Sanatçının müzik sanatı temasına yer verdiği bir diğer eseri ise *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Roman şahsı Yıldız, küçük yaşlardan itibaren musikiye ilgi duyan birisi olarak tanıtılır. Onun bu ilgisinde etkili olan kişi hiç şüphesiz babasıdır. İhsan Bey, kızının musikiye ilgi duyması için onu sık sık dostlarının evine götürür. Yıldız, küçük yaşlardan itibaren kazandığı musiki duyarlılığını şu cümleleriyle ifade eder:

“Babam beni sık sık ecnebi dostlarının evine de götürdü. Oralarda Garp musikisi dinlerdim. Babam kendi kendisine ıslıkla uzun uzun alafranga bir şeyler söylerdi, benim bunları merakla dinlediğimi görünce tekrar eder ve anlatırdı: ‘Bu, ... operasından. Bu, ... operasından bir parçadır,’ diye...” (YD, 203)

Yıldız’ın hayatında musiki çok önemlidir. Onun için müzik demek, sadece kulağa hoş gelen şeyler demek değil aksine onu hayata bağlayan bir güç demektir. Yıldız, etrafındaki her şeyde bir müzik sesi duymaktadır ve tabiatta dahi bir musiki olduğunu görebilecek kadar hassas bir ruha sahiptir. Tabiattaki musikinin Yıldız’ın ruhunda uyandırdığı etkiler şöyle tasvir edilir:

“Uzaktan bir melodi geliyor, güneşi karşılayan kuşların sesine karışıyor, tatlı bir rüyaya benzeyen bu ağır musikiyle gözlerimi açarken bu sabah bunların hepsini birden duydum. Yeşil yaprakların arasından süzülerek kâfir bir kudretle ruhumun

dinmeyen nağmelerine karışan bu sabah melodisi, beni en yüksek göklere kadar uçurdu...” (YD, 196)

Şükûfe Nihal Başar, *Vatanım İçin* adlı romanında da müzik sanatına yer vermiştir. Sanatçı, Ali Gördes aracılığıyla samimiyetten uzak, güftesi ve bestesi yavan şeylerin musiki diye yayılmasından duyduğu rahatsızlığını dile getirmiştir:

“Çarşının iki büyük sıralı dükkânlarından, karşıdaki Büyükçay’haneden avaz avaz radyo sesleri dağılıyor; İstanbul, İzmir, Ankara her biri bir başka teraneden çalıyor ve bu çığırkan sesler, küçük tunç güllerle yorgun yolcunun beynini eziyor içine bunaltı veriyor:

‘Kıskan beni, göğsünde uyut, yan ateşimden!’

‘Ben esmeri lokum ile beslerim’

‘Sevdimse seni kalbe ateş koy demedim ya’

Nerelere kaçmalı? Şu güftesi de, bestesi de yavan şeyleri musiki diye yurdun dört bucağına yayanlara Allah akıl ve zevk ihsan eylesin!” (Vİ, 196)

Yakut Kayalar adlı romanda da Genç Kız’ın çocukluk hatıralarından başlamak üzere her anısında müzik sanatına yer verildiği görülmektedir. Dünyaya gözlerini bir keman sesiyle açan kızın hayatında musiki çok önemli bir yere sahiptir. Genç Kız, musikinin kendisi üzerindeki etkilerini şu cümleleriyle ifade eder:

“Dünyaya gözlerimi bir keman sesiyle açtım. Beş yaşında var mıydım, bilmem. Bir yaz gecesi olmalıydı. Pencere açıktı, birdenbire uyandım, hayran hayran etrafi dinledim, küçük ruhumu duymaya davet eden bu ince, sihirli sese ruhumu verdim. Gözlerim yaşadığım dünyanın tanıdığım küçük parçasından başka bir yere uçtu. Sesi, rengi, şekliyle başka bir dünyaya kapıldım gittim. Gözlerim bulutlandı, kalbim titredi. Üç sene daha geçti. Gece yarısı, bu ses nereden geliyor? Beni rüyalarımın uyandıran ağır, içli fakat mağrur bir viyolonsel sesi ... kalbimi yerinden kopardı, fakat, ben rüya mı gördüm, ne ses ne bir şey! Rüyaların bu kadar hakikate yakın sesi olur mu?” (YK, 59-60)

Genç Kız, bir gün arkadaşlarıyla birlikte çıktığı gezi sırasında da uzaklardan gelen neyin sesiyle bir anda ürperir. Bu ses sadece Genç Kız’ı değil Sanatkâr Sevgilisi’ni de derinden etkiler. Her ikisi de o an göz göze gelirler. İki gencin yakınlaşmasıyla musiki bir kalp birleşmesi olarak yansıtılır:

“On sene evvel... On on beş genç arkadaş, güle söyleye geçiyorduk. Tozlu yolun kenarında bir yanık ney sesi yükseldi. Biz ikimiz farkında olmadan durduk. Bir kalp vuruşuyla duygularımız birleşti.” (YK, 57)

Sonuç olarak Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde, müzik sanatı temasına ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Çünkü müzik onun eserlerindeki şahısların en önemli özelliklerindendir. Müzik, âdeta onların ruhlarındaki yankılanmaları ortaya çıkaran bir görevi üstlenmiştir. Sanatçıya göre müziksiz bir hayat düşünülemez. Çünkü müzik ruhun gıdasıdır.

2.1.4.4. Edebiyat ve Tarih İkili

Edebiyat kelimesinin dilimizde en yaygın halde kullanımı güzel sanatların ana kollarından birisi olması ve dille yapılan bir sanat türü olmasıdır. Kimilerine göre edebiyat bir yaratmadır, kimilerine göre de bir sanattır. Prof. Dr. Gürsel Aytaç ise *Genel Edebiyat Bilimi* adlı eserinde edebiyatı şu şekilde tanımlar: “Edebiyat, malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık, başka bir deyişle bir sanat dalıdır.” (2003:9)

Tarih; araştırmak ve bilgi vermek gibi değişik anlamlar taşımaktadır. Edebiyat ve tarih, geçmişten günümüze kadar her alanda birbirleriyle ilişkisi olan bilim dallarıdır. Edebiyat, bireyin duygu ve düşüncelerini sanatsal yolla ifadesi etmesine yardımcı olurken; tarih ise insanlığın zaman içerisinde yaşadığı olayların kayıtlara geçirilmesini katkı sağlar. Her iki edebî eser de bünyesinde mutlaka yazıldığı dönemin izlerini taşır. Çünkü tarih, bir dönemin olaylarını aktarırken; o olayların etkisini de edebî bir şekilde anlatıp yeniden yaşatacak olan ise edebiyattır. Bir sanatkârın eserinde tarihten bahsedebilmesi için illa ki tarihçi olması gerekmez. Çünkü sanatçı, eserinde tarihten bahsetse bile onu kendi duygu ve düşünce dünyasında kendine has olarak yorumlayarak bahseder.

İnsan, fizyolojik ve psikolojik yönleriyle karmakarışık ve anlaşılması kadar anlatılması da güç olan bir varlıktır. Bu yüzden insan; hayallerini, isteklerini, korkularını veya sevinçlerini dışa yansıtmak için farklı sanat dallarına başvurabildiği gibi edebiyata da başvurabilir. Özellikle de sanatçılar, edebî eserlerini meydana getirirken edebiyattan ve tarihten yoğun olarak faydalanmışlardır. Bu sanatçılardan birisi de Şükûfe Nihal Başar'dır. O, duygu ve düşüncelerini yansıtmak için edebiyatı bir araç olarak kullanmıştır. Sanatçı, çocukluğundan itibaren edebiyatsever bir ortamda büyüdüğü için eserlerinde “edebiyat ve tarih ikili” temasına yer vermiştir.

Şükûfe Nihal Başar, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Kaybolan Şair* hikâyesinde sadece edebiyat temasına yer vermiştir. Hikâyede, Suad ismindeki genç bir kadının, on dört yaşlarındayken hayranı olduğu bir şairin yıllar sonra edebiyatla ilgisini kesip ticarete atılmasıyla yaşadığı hayal kırıklığı anlatılmaktadır. Suad, çocukluk yıllarında şiirlerini beğenerek okuduğu şairin bütün eserlerini okumak için o dönemin bütün gazetelerine abone olur. Genç kadın, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra tüccarlıkla uğraşan birisiyle evlenir. Suad, kocasıyla bir gece ziyaretinde yıllar önce hayranı olduğu şairle tanışır. Suad, onun edebiyatla uğraşmayı bırakıp ticaretle uğraşmaya başladığını öğrenince şaşırır. Bir süre sonra şair, onları evlerine davet eder. Suad, hayranı olduğu şairle edebiyat üzerine sohbetler yapacağını düşünerek eşiyle davete icabet eder. Ne yazık ki Suad, hiç de hayal ettiği gibi bir ortam bulamaz. Şair, kısa bir hâl hatır sorma merasiminden sonra Suad'ın eşiyle iktisadi ve ticari bir konuşmaya başlar. Genç kadın, bir ara onların konuşmalarının kesilmesiyle şairle edebiyat hakkında konuşmak için sohbet etmeye başlar. Fakat şair bir iki kelimeyle edebiyat bahsini geçiştirir. Suad, çocukluğunda hayranı olduğu bu şairin davranışlarına anlam veremeyerek büyük bir hayal kırıklığı yaşar:

“Bende o yaşlarda iken her hafta hemen bütün mecmualarda yazısı çıkan genç bir şair vardı, onun evvela ismini beğenmiştim, hafif ahenkli harflerden mürekkep ince, seyyal iki isim. Bence tam bir şair ismiydi... On dört yaşımın üzerinden seneler, uzun seneler geçti... Zevcimle bir gece ziyaretinden dönüyorduk. O, beni kolumdan çekerek, ‘Suad, bir dakika gel,’ dedi’... Bey’e bir şey soracağım. Tüccar kocamla... Bey arasında konuşacak ne olurdu. ‘Sen onu nerden tanıyorsun,’ dedim; ‘A, tanımaz mıyım,’ dedi, ‘Şair... Bey şimdi tüccar oldu ...’ Kısa bir hatır alma merasiminden sonra kocamla iktisadi, ticari bir mübahaseye daldılar... Bir aralık sustular, söz bana düştü; hemen işi edebiyata döktüm. Ne yazık, meğer, o, hiç o yolun yolcusu değilmiş, öyle kayıtsız tavırlarla, bir iki sözden sonra bu bahisten öyle bir uzaklaşması vardı ki!..” (KŞ, 73-77)

Sanatçıya göre edebiyat, uçsuz bucaksız bir gökyüzü gibidir. Edebiyatla uğraşmak emek ister. Sadece bir zamanlar uğraşıp sonraki yıllarda edebiyata yüz çeviren kişilerin sadece bir hayal kırıklığından başka bir şey olamaz. Oysa ki edebiyat, bir ticaret amacıyla kullanılabilecek bir alan değildir. Tam tersine edebiyat, insanın bir nesneye veya varlığa karşı duygu ve düşüncelerini kendine has bir üslupla ifade edebileceği ve hoşça vakit geçirebilmesini sağlayan bir daldır.

2.1.4.5. Namık Kemal Sevgisi

Türk edebiyatı tarihinde vatan, millet ve hürriyet gibi kavramlardan ilk kez bahseden kişi denildiğinde akla gelen vatan şairi hiç şüphesiz Namık Kemal'dir. O, hayatının sonuna kadar siyasal ve toplumsal düşüncelerine bağlı kalmıştır. Aynı zamanda Namık Kemal, bu fikirlerini de bir eyleme bağlayarak uygulamaya çalışan yetkin bir sanatçımızdır. Murat Yalçın, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde onunla ilgili olarak şu bilgilere yer verir: "Hürriyet gazetesinin ilk sayısında yayımlanan '*Hubbü'l vatan mine'l-iman*' adlı makalesinden başlayarak vatan düşüncesini ve vatan sevgisini Türk edebiyatında en geniş çerçevede ele alıp işleyen Namık Kemal'dir" (2010:734). Namık Kemal, yazmış olduğu her edebî türdeki eserlerinde vatana karşı olan hissiyatını yoğun bir şekilde dile getirmiştir.

Şükûfe Nihal Başar da küçük yaşlardan itibaren vatan sevgisi ile büyüdüğü için Tanzimat Dönemi sanatçılarından Namık Kemal'in siyasal ve toplumsal düşüncelerinden etkilenmiştir. Sanatçı, bir röportajında "Namık Kemal'i nasıl tanırırsınız?" sorusuna vermiş olduğu; "Tarih birçok büyükler, kahramanlar kaydetti; bunlar arasında beşeri zaafıların dalgalarından kurtularak çelik bir mevcudiyetle karşımıza çıkanlar nadirdir. Namık Kemal bu kahramanların en büyüğü diye tanıyorum. Onun haksızlığa gürleyen men sedası, senelerin karanlığını aşarak hala ufukları sarsıyor... [Resimli Ay, s. 3 (Mayıs 1930), 16.]" (Zihnioğlu, 2008:791) cevabıyla aynı zamanda Namık Kemal'in kendi hayatındaki yerini de belirtmiş olmaktadır. Şükûfe Nihal Başar'a her alanda örnek model olan babası, kızına Namık Kemal sevgisi de kazandırmıştır. Miralay Ahmet Abdullah Bey, edebiyatsever birisi olduğu için katıldığı toplantılara kızını da götürür. Sanatçı, bu toplantılar sırasında Namık Kemal'in eserlerini dinler ve bu anısını da *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Yıldız aracılığıyla dile getirir:

"Babamın misafirleri arasında Asım adlı, levend boylu, yeşil gözlü, zengin saçlı, rütbesinin ne olduğunu pek bilmediğim genç, güzel bir zabıt vardı. Memleket halinden, şuradan buradan konuşulurken o, birdenbire volkan gibi parlar:

'Altı da bir, üstü de birdir yerin;

Arş yiğitler vatan imdâdına!'

diye haykırırdı. Öbür yanda birkaç genç zabıt, hâlâ unutamadığım, ta ruhuma işlemiş bir beste ile coşar, Kemal'in meşhur vatan şarkısını söylerdi:

'Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır;

Serhaddimize kal'e bizim hâk-i bedendir.

Top patlasın, âteşleri etrafa saçılsın;

Dünyâda ne bulduk ki ölümden kaçılsın?’

Onlara yalvardım, şarkıyı bana da yazarlardı; bir köşeye çekilir, çabucak ezberlerdim; sonra, gezip dolaştığım yerlerde incecik sesimle haykırır dururdum:

‘Top patlasın, âteşleri etrafa saçılsın;

Dünyâda ne bulduk ki ölümden kaçılsın?’” (YD, 198-199)

2.1.4.6. Tefvîk Fikret Hayranlığı

Daha önceden de belirttiğimiz üzere sanatçının hayatının her döneminde duygu ve düşüncelerini etkileyen bazı kişiler olmuştur Bunlardan birisi, Servet-i Fünûn Edebiyatı’nın önemli temsilcilerinden Tefvîk Fikret’tir. Şükûfe Nihal Başar’ın, hayatı ve sanatı üzerindeki Tefvîk Fikret etkisi “*Yalnız Dönüyorum*” adlı romanında açık bir şekilde görülmektedir. Sanatçı, kendi temsilcisi konumundaki Yıldız karakteriyle büyük üstada olan hayranlığını dile getirmeye çalışmıştır. Onun yeri geldikçe Yıldız’a, Tefvîk Fikret’in şiirlerinden belli bölümler okutması da bunun en önemli göstergesidir. Şükûfe Nihal Başar, bu romanında kendisini derinden etkileyen Tefvîk Fikret’e yoğun bir şekilde yer vermiştir.

Servet-i Fünûn Dönemi’nin önemli şairlerinden birisi olan Tefvîk Fikret, yazın hayatına şiirle başlamıştır. İsmail Parlatır’ın belirttiği üzere Galatasaray Sultanîsi’nde okuduğu zamanlarda Muallim Naci, Şeyh Vasfî Efendi ve Feyzî Efendi’yi örnek alarak ilk şiirlerini Divan şiirinin etkisinde kalarak yazan şair, daha sonra Recaî-zade Ekrem ve Abdülhak Hamit’in tesirleri ile Servet-i Fünûn şiirine yönelmiştir. (2012:49-51)

Tefvîk Fikret’in şiir dünyası oldukça zengindir. Şairin, şiir ve düşünce dünyasını daha yakından tanıyabilmek için şiirlerinde işlemiş olduğu temalara değinmemiz de fayda vardır. Mehmet Kaplan, Tefvîk Fikret’in şiirlerini tema açısından şu şekilde sınıflandırmıştır: “Fikret’in kendi ben’ini, duyuş tarzını anlattığı şiirler, Sanatla ilgili şiirler, Kötümserlik temî, Hayal şiirleri, Aşk şiirleri, Tabiat şiirleri, Halûk, Kız kardeşi, Portreler, Merhamet şiirleri, Vatanî şiirleri, Dinî konulu şiirler.” (1995:104-148)

Tevfik Fikret, sanat anlayışında bir ikilem içerisinde kalmıştır. Servet-i Fünûn Dönemi'nde “sanat sanat içindir” ilkesine bağlı iken, 1901'den sonra sanat anlayışını şahsî olmaktan çıkarıp sosyal hayata yöneltmiştir. (Tekin, 2010:1117)

M. Fuat Köprülü, *Bugünkü Edebiyat* adlı eleştiri yazılarını topladığı kitabında Şükûfe Nihal Başar'ın *Yıldızlar ve Gölgeleler*'inde çok belirgin bir şekilde Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın izlerinin bulunduğunu, hatta *Rûbâb-ı Şikeste*'den çok *Halûk'un Defteri*'nin tesirleri olduğunu kaydeder. (2007:140)

Ferit Ragıp Tuncor ise 11 Eylül 1950 tarihli Kadın Gazetesi'nde yer alan *Türk Kadın Şairlerimizden Şükûfe Nihal Başar* adlı yazısında sanatçı ile ilgili şöyle bir yorumda bulunmuştur: “Servet-i Fünûnculardan en çok Tevfik Fikret'i sevdi. Ve onun etkisi altında çok kaldı. 1329'dan 1334'e kadar olan şiirleri Fikretânedir desek hemen hemen yanlış bir hüküm vermemiş oluruz, kanaatindeyim.” (Tuncor, 1950, Aktaran Işık, 2007:3373)

Şükûfe Nihal Başar'ın üzerindeki Tevfik Fikret etkisi sadece şiirlerinde değil roman dünyasında da varlığını hissettirmiştir. O, “*Yalnız Dönüyorum*” adlı romanın bazı kısımlarında metinlerarası ilişkiler yönteminden yararlanarak Tevfik Fikret'in mısralarına yer vermiştir. Yıldız da tıpkı Şükûfe Nihal Başar gibi Tevfik Fikret'e hayran biri olarak tanıtılmıştır. Onun idealist bir kimliğe sahip olmasında etkili olan kişiler; babası ve Fahir ağabeyi'dir. Onlar sayesinde Namık Kemal ve Tevfik Fikret olmak üzere vatansever aydınları yakından tanıma şansına sahip olan Yıldız, babasından aldığı Kemal sevgisinden sonra Fahir'in kendisine kazandırdığı Tevfik Fikret etkisinden şöyle bahseder:

“Fahir ağabeyle en çok Fikret'i okurduk. Onun varlığı benim ruhumda bir inkılap yaptı... Babamın bana verdiği Kemal sevgisinden sonra Fahir ağabey de şimdi Fikret sevgisi aşılyordu. Fikret'in kaya gibi eğilmez, memlekete, gençliğe her sanat adamından daha çok bağlı bir sanatkar olduğuna beni ilk defa Fahir ağabey inandırmıştı.” (YD, 209-210)

Yıldız, çocukluğunda babasının dostlarıyla yaptığı toplantılara katılır. Memleketten, hükümetten, saltanattan, hak ve hukuktan bahsedilip şiirlerin okunduğu bu ortam küçük kızın ruhunda derin izler bırakır. Yıldız, vatan sevgisini daha bu yaşlardan itibaren kazanır. İhsan Bey'in ölümünden sonra, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç eden Yıldız, gençlik yıllarını Rumelihisarı'nda oturan amcasının yalısında geçirir. Genç kadının babasının ölümünden sonra hayatında oluşan manevi boşluğu amcası ve

onun oğlu Fahir doldurmaya çalışır. Fahir, Yıldız'ı görünce etrafındaki diğer kızlardan farklı olduğunu; silah sesi duyunca ödö kopan kadınlardan olmadığını, vatan ve millet arzusıyla yandığını fark edince onunla özel olarak ilgilenir. Romanda ateşli ve cesur bir genç olarak tanıtılan Fahir, Galatasaray Sultanisi'ne gitmektedir. Burada aldığı eğitim doğrultusunda Yıldız'a Tefik Fikret'in hak, kadın, çocuk, vatan gibi düşüncelerinden bahseder. Bu düşünceler Yıldız'ın daha önceden var olan fikirlerinin şekillenmesine vesile olur. Zaman zaman Fahir ağabey'i ile *Rübab-ı Şikeste (1900)*'den okudukları şiirler üzerine düşünürler. Yıldız, artık Tefik Fikret'i görmek arzusıyla yanıp tutuşmaya başlar:

“Fahir ağabey ara sıra eline Halûk'un Defteri'ni, Rübab-ı Şikeste'yi alır, ‘Bak Yıldız,’ derdi; ‘şu mısraları belleyeceksin!’ O söylerdi, ben tekrar eder, küçük defterime yazardım. Fikret gözümde bir ilah, Rübab elimde bir Kuran oldu!.. Karşımda, etrafımda, yeryüzünde büyük insan, büyük sanatkâr, büyük kahraman görmek ihtiyacı ile yanıyordum. Fahir ağabey'in bana tanıttığı Fikret'i bunun için sevmiştim...” (YD, 210-211)

Şükûfe Nihal Başar, Tefik Fikret'in temiz ahlâkından da etkilenmiştir. Tefik Fikret, Hariciye İstışare Kalemine memur olarak girer. Buradan ve Sadaret Mektubi Kalemi memurluğundan ayrılır (Işık, 2007:3304). Şairin buradan ayrılmasının nedeni memurların işlerinde usulsüzlükler yapması ve aylığının ödenmemesidir. Tefik Fikret, bir süre sonra birikmiş olan maaşları kendisine gönderildiğinde bu parayı almayı ahlâkına uygun bulmadığı için kabul etmez. Mehmet Kaplan, şairin ahlâkının şekillenmesinde babasının rolünün büyük olduğunu belirterek onun ahlâk anlayışı hakkında şu bilgileri aktarır: “Fikret'in şahsiyetine hâkim olan ve davranışlarına tesir eden büyük ahlâk duygusunun, maddî ve manevî titizlik ve temizliğin, kendisini çevresinin üstüne çıkaran hal ve tavrının baba tarafından gelmiş olması muhtemeldir.” (1995:62)

Tefik Fikret, karşılaştığı zorluklar karşısında kimseden bir şey beklememiş ve emeğinin karşılığından başka herhangi bir çıkar gözetmemiştir. Şair, kendisini *Rübab-ı Şikeste (1900)*'ndeki “*Kimseden Ümmîd-i*” adlı şiirinde “fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür şâirim” diyerek tanıtmıştır. Memed Fuat, Tefik Fikret'in bu kişilik özelliğine değinmekle birlikte onu Batılı bir edebiyatçı olarak görmüştür: “Boyun eğmeyen, kimseden bir şey beklemeyen, tarihe, dine bile karşı çıkabilen kişiliğiyle, Aşîyan'ında toplumsal konulara değinen, siyasal olaylara tavır alan şiirler yazarken, Batılı bir edebiyatçı gibidir.” (1995:86)

Şükûfe Nihal Başar da Tevfik Fikret'in hem Batıcılığından hem de haksızlıklara karşı boyun eğmeyen mücadeleci kişiliğinden çok etkilenmiştir. Sanatçı, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Tevfik Fikret'in *Halûk'un Defteri (1911)*'nde yer alan “*Bir Tasvir Önünde*” adlı şiirinde geçen “Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!” (YD, 210) ve “*Deve'nin Başında*” adlı şiirindeki “Haksızlık eden başları bir gün koparırlar...” (YD, 210) mısralarını hatırlatarak ona olan hayranlığını dile getirmiştir.

Aynı zamanda Şükûfe Nihal Başar, halka hitap ettiği bazı şiirlerinde özellikle de gençlere seslenirken, Tevfik Fikret'in *Halûk'un Defteri (1911)*'ndeki, “*Ferdâ*” adlı şiirindeki şu mısraları hatırlatarak onu bir kılavuz olarak gösterir: “Yükselmeli, dokunmalı alnın semâlara, Doymaz beşer dedikleri kuş, i'talâlara...” (YD, 210)

Yıldız, eşi Hasan ile Türk Ocağında tanışır. Hasan ile Yıldız'ın vatan için mücadele etme duyguları zaman içinde onları birbirlerine yakınlaştırır. Bir süre sonra Yıldız ile Hasan evlenir. Hasan, Anadolu duyarlılığı modası geçtikten sonra zaman içinde ahlâksız bir adama dönüşür. Hasan, evli olmasına rağmen etrafındaki kadınlarla yakın ilişkiler kurar. O, Batılılaşma adı altında düzenlenen eğlence yerlerinde düşük kadınlarla birlikte olmaktan geri durmaz. Hasan'ın ahlâksızlıkları gün geçtikçe artmaya başlar. Yıldız, bir gün eşinin yazıhanesine uğrar. Genç kadın, yazıhanede Kadıköylü Raife isimindeki bir kadının Hasan'dan para istediğine dair bir not bulur. Yıldız, okudukları karşısında en ufak bir tepki veremez. Bu olay genç kadını, büyük bir depresyona sürükler. Bu sırada Fahir'in kendisine tanıttığı Tevfik Fikret'in *Rûbab-ı Şikeste (1900)*'nin içinde yer alan “*Hemşirem İçin*” adlı şiirinde geçen “Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer...” (YD, 210) mısralarını hatırlayan Yıldız, şairin ahlâka ne kadar değer verdiğini göstermeye çalışırken; aynı zamanda yaşadığı çöküntü sırasında da Tevfik Fikret'e sığınarak huzur bulur. Yıldız, şairi görünce tıpkı bir saf çocuğun hayata yeniden gelmiş olmasının sevinciyle şifa bulur:

“Tevfik Fikret yaşıyordu... Fikret aramızdaydı... Bunu görmek, buna inanmak, ne büyük bir şifa... Yıllar süren bir didinmeden, bir an içinde derin bir ruh sükûnetine ulaştım. Şimdi, Fikret'i görünce ben yepyeni, azap çekmemiş, iğrenmemiş, baş eğmemiş; bir çamur denizinden kurtulabilmek için deprenmemiş saf bir çocuk oluvermişim; gözlerimde güller, güneşler açmıştı!.. Onu bulunca şifa buldum...” (YD, 311-312)

Genç kadın, yaşadığı depresyon sonucunda haftalarca süren aşırı bir zihin bulanıklığı yaşar. Yıldız, kırk dereceye kadar yükselen ateşler içinde yanarken hiç

kimseyi tanımadan hasta yatağında sayıklar. Genç kadın, birkaç defa ölümle burun buruna geldiği anlarda dahi rüyalarında Tefvik Fikret'e sığınır. Yıldız, onu kendisine yol gösteren büyük bir adam hatta bir pusula olarak görür ve hayatını kurtaran Tefvik Fikret'ten şu şekilde bahseder:

“Üç beş defa ölümle yüz yüze geldikten sonra tekrar gözlerimi dünyaya açarken, Büyük Adam, Büyük Fikret, birçok zaman daha yürüyeceğim bu taşlık, dikenlik yokuşta sanki bana yol göstermek ister gibi, bana kuvvet, cesaret vermek ister gibi, uykumda, rüyamda karşıma çıkıyor ve beni kendi eliyle hayata bırakıyordu...”
(YD, 314-315)

Görüldüğü üzere Yıldız'ın, Tefvik Fikret'ten etkilenmesi sadece bunlarla sınırlı kalmamıştır. Onun ruhunu babasından ve Fahir'den sonra işleyen diğer bir kişi Tefvik Fikret'tir. Genç kadın, Tefvik Fikret'i tapınacak bir ilah kadar sevmektedir. Yıldız, onu görmese de çok iyi tanımaktadır. Fakat onun kendisini tanımamasından dolayı derin bir üzüntü duymaktadır. Eğer Tefvik Fikret hayatta olsaydı ona kendisini tanıtmaya şansının olacağını dahi düşünmektedir. Şair, Yıldız'ın hayatında âdetâ onu yönlendiren bir öğretmen gibi tasavvur edilmiştir. Genç kadın, hayatının her alanında kendisini etkileyen Tefvik Fikret'i rüyasında da olsa gördüğünden çok memnundur. Yıldız, onun tekrar öleceğini düşünerek kendi canını onun için feda etmeyi bile arzu etmektedir. Çünkü Yıldız'a göre Tefvik Fikret bu yurda ve gençliğe lazımdır:

“Fikret aramıza nasıl geldi; nasıl oldu da yine yaşıyor? Onu bilmiyordum; yalnız içim titriyordu, bir daha gitmesin, bir daha ölmesin... Fikret yaşamalı idi, onun yerine ben ölebilirdim. O, büyük bir insandı, ben, bir hiçtim... O, bu yurda, bu gençliğe lazımdı; benim bu dünyaya ne faydam vardı!...” (YD, 312-313)

Tefvik Fikret, kendi döneminde ve kendisinden sonraki dönemlerde de her zaman hatırlanıp örnek alınmış önemli bir şahsiyettir. Şükûfe Nihal Başar'ın hayatını ve özellikle de sanatını şekillendirmiştir. Sanatçının üzerindeki Tefvik Fikret etkisi sadece şiirlerinde değil roman dünyasında da varlığını yoğun olarak hissettirmiştir. Sonuç olarak Şükûfe Nihal Başar, Tefvik Fikret'in vatan sevgisinden, ahlâkçılığından, Batıcılığından ve toplumsal meselelere karşı olan duyarlılığından yoğun olarak etkilenmiştir.

Sanatçı, kendisini her alanda bu kadar etkileyebilen Tefvik Fikret'e eserlerinde yer vermeyi ona karşı bir vefa borcu olarak görmüştür. Şükûfe Nihal Başar, bu borcunu da hem şiirleriyle hem de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında kendine

temsilcisi olarak belirlediği Yıldız karakterine metinlerarası ilişkiler yöntemiyle yeri geldikçe Tefvık Fikret’in şiirlerinden bazı mısraları okutarak ödemeye çalışmıştır.

2.1.4.7. Bireyin Ruhsal Durumunu Yansıtan Mavi Rengin Çağrışımı

Renkler, resim sanatının temel ögesi olduğu kadar aynı zamanda insanların da inandıkları değerlerin bir simgesidir. Çünkü her rengin kendisini niteleyen bir anlamı vardır. Mesela beyaz renk, saflığı ve masumiyeti ifade ederken; mor renk ise asaleti ve zenginliği temsil eder. Renkler, anlamlarından dolayı edebiyatta da farklı şekillerde ele alınılmıştır. Bir edebî eserde kullanılacak olan renk daha çok yazarın içinde bulunduğu ruh durumunu yansıtır. Şükûfe Nihal Başar da hayatının her alanında kendisini en iyi ifade ettiğine inandığı “mavi” rengine hikâyelerinde ve romanlarında yer vermiştir. Çünkü mavi renk sakinliği, umudu ve gökyüzünü çağrıştırır. Sanatçı, mavi rengin çağrışımının ruhunda uyandırdıklarını *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Mavi İstirap* hikâyesinde dile getirmiştir. Mavi renk, hikâyenin tamamına yerleştirilerek tek bir renk halinde sunulmuştur. “*Vedia’nın defterinden*” notuyla başlayan bölümde Vedia, hayatının her alanını saran mavi rengin kendi ruhunda uyandırdığı çağrışımı şu cümleleriyle belirtmeye çalışmıştır:

“Mavilik içindeyim... Başımı döndüren bir mavilik... Nihayetsiz bir sema mı; engin bir deniz mi?... Sarhoş gibiyim! Sarhoş, ne demek?... Ben bu kelimeyi onun lisanından, onun his, heyecan taşan dudaklarından öğrendim. Ufuklar, dalga dalga, hep mavilik... Mavi bir köpük, mavi bir esir... Mavi bir ruh... Yoksa, mavi bir hakikat mi desem... Hakikat!.. Evet, hakikat!.. Tatlı bir ıstırap veren mavi bir hakikat!.. Bütün renkler, tanıdığım bütün renkler maviye inkılâp etti; kâinata hiçbir madde kalmadı. Bomboş, her yer bomboş!.. Bir şey görmüyorum; bir şey bilmiyorum... Hep maviliğe bürünmüş bir çok müphem eşya yığını... Ben onları tanımıyorum; gözlerim, mavi bir alev dalgası sardı. Ve her şey silindi. Yalnız koyu, derin bir mavilik... Mavi bir alev... Bu alev beni yakıyor mu? İstirap veriyor mu? Bilmem ki?. Yanmanın başka manası vardı, galiba!.. Bu alev öyle değil, yakıyor, öldürmüyor. İstirap veriyor, acıtmıyor... Tatlı bir ıstırap... Kâinat ayaklarının ucundan kayıyor; ben, mavi bir boşlukta, mavi bir esir içinde, gözlerim kapalı yuvarlanıyorum.” (MI, 69-70)

Yakut Kayalar adlı romanda ise mavi renk, roman şahsı Genç Kız’ın fiziki bir özelliği olarak tasvir edilmiştir.

“Akşamları, mavi gözlerim, mavi göklere karışırken onu düşünüyorum. Benim bir gök parçası gibi bulutlu, mavi, hülyalı gözlerim...” (YK, 64-65)

Sanatçı, *Renksiz İstirap* adlı romanında da bireyin ruhsal durumunu yansıtan mavi renk çağrışımına yer vermiştir. Handan, Sahir ile birlikte bulunduğu anlarda tabiatta mavi rengin hüküm sürdüğüne inanır. Genç kadın, sevdiğiyle yan yana oldukları zamanlarda mavi rengin ruhunda çağrışımını şöyle izah eder:

“Mavi odadayız... Karşımda mavi bir akşam var... Perdeleri indirdik... Köşede mavi abajurun mavi ziyası bize yine mavi tebessümler yolluyor. İçimizdeki üç senelik ıstıraptan eser yok!.. Hülya, neşe içindeyim artık, ne onun beni aldattığını, ne de teselli etmek için öyle göründüğünü düşünemiyorum.” (RI, 44)

Şükûfe Nihal Başar, hikâyelerinde ve romanlarında yer verdiği mavi rengini, uşsuz bucaksız enginliklerin ve genişliklerin simgesi olarak çok boyutlu olarak işlemiştir. Sanatçı, mavi rengi daha çok eserlerindeki şahısların ruhsal özelliklerinin yansıtmak için bir araç olarak kullanmıştır.

2.1.4.8. Edebî Eser Kahramanı: Mustafa Kemal Atatürk

Bilindiği üzere yirminci yüzyılın başlarında sosyal ve siyasal hayat da çok önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte Türk edebiyatı da yeni bir döneme girmiştir. 29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yeni bir Cumhuriyet kurulmuştur. Bu süre boyunca yaşanan olaylar da her alanda olduğu gibi edebiyatımızı konu bakımından etkilemiştir. Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in, silah arkadaşlarının ve Türk halkının özgürlüğümüz için yaptıkları destansı mücadeleler eserlerimizde vücut bulmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, tarih kitaplarının yanı sıra Türk edebiyatında da bir edebî eser kahramanı olarak yerini almıştır. İnci Enginün'ün belirttiğine göre; “Romanlarda Atatürk'ün müstakil bir karakter ve şahsiyet olarak alınmasına gelince, o bütün Millî Mücadele edebiyatımızda kişiler üzerindeki tesiriyle kendisini gösterir. Onu cephede, en buhranlı günlerde görmüş olan romancılar, görülen şahsın ruhî portresini de çizmiş ve onu romanlarının karakterlerine tesiri açısından işlemişlerdir.” (2004:453)

Ulu önderimiz için yazılmış olan romanlarda, dikkatimizi çeken şey onun tek başına bir roman kahramanı olarak eserlerde yer almamasıdır. O, sadece vatani ve milleti uğruna azimle göstermiş olduğu mücadelesinin yansıtılması şeklinde vücut

bulmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin gibi daha birçok yazarımızın eserlerini okuyanlar edebî eser kahramanı olarak Mustafa Kemal'e yer verdiklerini bilirler. Şükûfe Nihal Başar da Atatürk'ün kendi ruhunda bıraktığı tesirlerine bazı eserlerinde kendisine temsilci olarak belirlediği roman şahıslarıyla dile getirmiştir.

Yalnız Dönüyorum adlı romanda Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele yıllarındaki faaliyetlerinin Yıldız tarafından hatırlatılmasıyla romana dâhil edilmiştir. Onun, milleti için yapmış olduğu her şey genç kadın aracılığıyla aktarılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bayrağını seven İstanbul gençleri ve Yıldız tarafından bir yol gösterici olarak algılanmıştır:

“Zaman zaman Çanakkale’de, Kafkaslarda, Filistin’de büyük zaferlerini duyduğumuz bir kahraman, kumandan Mustafa Kemal İstanbul’dan Anadolu’ya geçmiş, Samsun’a çıkmıştı... Bir akşam Ocakta toplanan gençlik bunu birbirine müjdeledi. O zaman gözlerimiz umutla yaşardı... Az sonra Erzurum, Sivas kongreleri bu umutları kuvvetlendirdi. Milletin kurtuluşu için, şerefle yayabilmesi için ancak kendi kendine dayanması, kendi hâkimiyetini kendi kurması lazımdı; millet bunu istiyordu... Mustafa Kemal, milletin vicdanında yaşayan, tutuşan bu arzuyu, bu imanı çoktan sezmiş, büyük dehası ile onun önünde bir güneş gibi parlayarak yol gösteriyordu. Anadolu’da milli bir iman doğmuştu...” (YD, 229)

Mustafa Kemal Atatürk ve vatanı için hiç düşünmeden canından vazgeçen birçok isimsiz kahramanlarımız sayesinde yeni bir devlet kurulmuştur. Bu yüce kahramanı, herkes gibi Yıldız’da yakından görmek arzusuyla yanıp tutuşur. Yıldız, Hasan ile birlikte bir gün Çankaya’ya gider. Eserde Atatürk, romanda büyük bir kurtarıcı olarak betimlenir:

“Çankaya’da oturuyordum. Her akşam, bağların rengi kararınca ağır ağır Çankaya tepelerine çıkardım; Mustafa Kemal’in köşküne gidebilecek son yakınlığa kadar yürüdüm; koyu, büyük ağaç dalları arasında kule gibi çatıları ile sivri bu köşk, akşamın loş gölgelerine bürünerek büyük, mukaddes bir mabede benziyordu... Orası aslanlar gibi çarpışan millete büyük kumandalar verirken, karlı bir dağ başında bir kara taş parçasını yastık yaparak, paltosuna bürünüp uyuyan, efsanevi Türk kahramanının yuvasıydı... Ben onu karşısında dakikalarca durur, büyük kurtarıcının büyük varlığına karşı duyduğum sevgi ve saygıyı rüzgârlara anlattırdım.” (YD, 246-247)

Şükûfe Nihal Başar’ın, edebî eser kahramanı olarak Mustafa Kemal Atatürk’e olan sevgisini anlattığı bir diğer eseri de *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Atatürk,

bu romanda da Millî Mücadele'nin önderi oluşuyla hatırlanmış bir kişi olarak yerini almıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde yapmış olduğu ateşli konuşmaların halkın üzerinde bıraktığı tesirler şu cümlelerle dile getirilmiştir:

“15 Mayıs'ta İzmir'e Yunan askeri çıkarılmış! Ta Sakarya köylerine kadar yayılan, İzmir'i aldıktan sonra İstanbul'u bile tehdit eden Yunanlılara karşı koymak üzere, Erzurum'da bir kongre toplanacaktı. Mustafa Kemal adlı bir kahraman, bu kongreye başkanlık edecekmiş! Mustafa Kemal adı bütün Anadolu'ya yayıldı. Her tarafta kurtarıcıya yardım heyecanı var.” (ÇSO, 108)

Sanatçının *Vatanım İçin* adlı romanında da Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele yıllarında halkın ve direnişçilerin ruhlarında millî heyecanlarını uyandırmasından dolayı bir edebî eser kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“[...] kabileleri böylece uzun uzun konuşup dertleştiler; ruhlarındaki alevi birbirine aşıladılar. Bir ara söz büyük kahramanlara geçti, Mustafa Kemal'den bahsolundu. Zafere erişmek için hep onun, onun kuvvetlendirdiği milli heyecanın bu tarafa yetişmesini bekliyorlardı.” (Vİ, 350)

2.1.4.9. Kuvayı Milliye Kahramanlarının Hatırlatılması

Kuvayı Milliyeciler, İtilaf Devletleri'nin Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesine dayanarak Anadolu'da başlattıkları işgallere karşı Türk halkı tarafından kurulan silahlı direniş örgütleridir. Çete veya milis kuvvetler gibi isimlerle de anılan bu birlikler, düzenli ordunun henüz kurulmadığı ve Osmanlı Devleti'nin de düşmanların işgallerine sessiz kaldığı zamanlarda kurulmuştur.

Millî Mücadele yıllarında kadınlarımız da tıpkı erkekler gibi gerek cephe önünde gerek cephe arkasında düşmanlarla savaştı. Bu savaş sırasında bazıları halkı cesaretlendirmek için konuşmalar yapmış, bazıları da askerlerimize yiyecek ve teçhizat götürmüşlerdir. Kahraman kadınlarımız, erkeksiz kalan köylerini düşman baskınlarına karşı ellerinde bazen bir taşla bazen de bir odun parçasıyla korumuşlardır. Türk halkını, işgallere karşı tepki vermeleri için Halide Edip Adıvar ve Şükûfe Nihal Başar gibi adını anamadığımız daha birçok kadını meydanlarda nutuklar vermeye başlamıştır. Çete Emir Ayşe, Kara Fatma, Tayyar Rahmiye, Binbaşı Ayşe, Nene Hatun, Nezahet Onbaşı ve Gördesli Makbule gibileri de silah kuşanıp düşmanla birebir çatışmışlardır.

Gönüllülük esasına göre oluşan silahlı sivil birliklerin mücadelelerine tarihçiler kadar edebiyatçılarımız da eserlerinde yer vermiştir. Şükûfe Nihal Başar da *Vatanım İçin* adlı romanında Kuvayı Milliye kahramanlarına yer vermiştir. Onun, bu romanında yer verdiği kadın kahramanlarımızdan birisi Gördesli Makbule'dir. Genç kadın, vatan için üstün fedakârlık ve mücadele örneği olarak romanda vücut bulmuştur. Makbule, topraklarımızı savunma hususunda erkeklerden bir adım bile geri kalmayan savaşçı Türk kadının temsilcisidir. Efelerle birlikte dağa giden bu genç kadın, cesareti ve çevikliğiyle bütün dikkatleri üzerine çekmiştir:

“Makbule’yi yakından tanıyanlar şaşakaldılar. Kafilenin idaresini eline kendi almış kadar mağrur, başı dimdik. Biraz geride, sağda tek başına, boz atına kurulmuş, erkeklerden daha erkek!.. Ona, kasabanın sokaklarında bile rastlayan olmazdı. Dizlerine kadar inen siyah paltosu, bir tel saçını bile göstermeyen siyah kalpağı, göğsüne beline dizdiği silahları ile on dokuz yaşındaki destan kahramanı, bütün gözleri kendisine çekiyor, ama bakmaya kimin cesareti var?” (Vİ, 289)

Tarihî bilgilerden de hareket ettiğimizde Makbule, Gördes ve çevresinin Yunan işgalinden kurtarılması adına kahramanca mücadele etmiş yiğit bir kadındır. Halil Efe’nin eşi olan genç ve cesur kadın, Gördes-Sındırgı-Akhisar üçgeni içindeki bir sahada düşman kuvvetleriyle çarpışır. Makbule, 17 Mart 1922’de Kocayayla’da meydana gelen mücadelede alnından aldığı bir mermi yarasıyla yere yığılır. Gördesli Makbule, Yunan kuvvetleri tarafından yapılan bir baskında şehit düşer. Onun ölümü kocası Halil Efe başta olmak üzere bütün erkekleri sarsar. Mevcut siperlerden birine olduğu gibi yatırılan şehidin cesedi, birkaç avuç toprakla örtülür. O, vatan ve bayrak söz konusu olduğunda korku nedir bilmeyen bir kadın olarak şu sözlerle övülmüştür:

“Ateşli Gördes kızı, bütün ömrü boyunca ruhunu kavuran ‘kurtarıcı melek’ heyecanı şu son dünyadan ayrılış anında her zamandan fazla şahlanmış, onu alev kanatlı bir mabude haline getirmişti. Evet, her şey, her savaş bitmiş, aralarından en büyük varlığı kurban vererek sona ermişti!.. Büyük ruhlu Gördes kızını, açtıkları derinlik, karanlık mahbese bırakmaya cesaretleri yok! Aziz yurdun aziz ilahesi, ebedi huzura varmış, ne güzel uyuyor.” (Vİ, 363-365)

Şükûfe Nihal Başar’ın *Vatanım İçin* adlı romanında yer vermiş olduğu bir diğer Kuvayı Milliye kahramanımız ise Halil Efe’dir. Bu kahramanımız. Yunanlılarla yapılan savaşlarda yer almış ve düşmana ağır kayıplar verdirmiştir. Çerkez Ethem’in adamlarından birisi olan Halil Efe, Ethem’in Yunanların yanına kaçışından sonra Gördes civarında Parti Pehlivan’ın yanında kalarak millî kuvvetlere katılmıştır. Halil

Efe, Parti Pehlivan'ın planı doğrultusunda Makbule'yle evlendirilir. Eserde, Millî Mücadele de katkıları bulunan bu kahramanımızdan şöyle bahsedilmiştir:

“Sakin görünüşünün altında canlı ve demir gibi kuvvetli bir ruhu var. Çok namuslu adam. Kısa, bodur, kara gür bıyıklı adamın yüzüne uzun uzun bakıyor; iyi yürekli ... Bakışları insana emniyet veriyor. Efe, düşmana da kahramanca saldırıyor.” (Vİ, 240-266)

Vatanım İçin adlı romanında yer verilen bir diğer Kuvayı Milliye kahramanımız da Parti Pehlivan'dır. Çerkez Ethem'in adamlarından olan Parti Pehlivan, onun düşmana sığınmasına doğru bulmayarak Çerkez Ethem'e karşı çıkar. Yunanlara sığınmayı kendisine yakıştıramayan Parti Pehlivan, Gördes civarında kalarak millî kuvvetlere katılır. Çerkez Ethem ile girdiği bir tartışma esnasında söylediği sözleriyle eserde vücut bulmuştur:

“Seni bütün ecdadını beslemiş olan şu vatana nasıl hıyanet ediyorsun? Zaten şimdiye kadar elinden gelen kötülüğü ardına koymadın, yakmadığın can kalmadı, bizi de bu kötülöklere sürükledin, kandırdın. Ama yeter artık, yeter bu kötölöklör! Gâvurun elinde rahat yaşarım sanma. Hem bana kalırsa askerinde seninle beraber gelmeyecek. Zaten yarısı Demirci'de kaldı. Hele benimkiler Türkoğlu Türk'tür, hiçbirisi bu kahpeliği yapmaz.” (Vİ, 234)

Parti Pehlivan, Gördes'teki millî kuvvetlerden gelen affedildiği haberiyle kendini toplayarak Millî Mücadele'de en ön safta yer alarak savaşır. Parti Pehlivan, Kaymakam İbrahim Ethem Bey tarafından sert ve atılgan yapıli birisi olarak tanıtılır:

“Pehlivanla daha Demirci'de tanışmıştım. Biraz sert huyludur, ama çok merttir. Cephe kumandanlığını vermek maneviyatını düzelitti. Kendisini artık tamamıyla bizden sayıyor. Onu kazanmak iyi oldu doğrusu.” (Vİ, 240)

Gördes ve civarındaki millî direniş hareketinin başında olan bir diğör kişı de yukarıda adını andığımız Kaymakam İbrahim Ethem Bey'dir. O, Millî Mücadele'nin başında Ankara Hükümeti tarafından Demirci'ye kaymakam olarak atanmıştır. Romanda, kendisine dair herhangi bir detaylı bilgiye yer verilmezken olaylar içinde daima etkin bir konumdadır. Kaymakam İbrahim Ethem Bey, birliğindeki efelerin moral olarak çöktüğü bir sırada bir konuşma yapar. Bu konuşmasında onları cesaretlendirirken aynı zamanda direniş kuvvetlerinin kuruluş amacı hakkında da az da olsa bilgi verir:

“Ağalar, efendiler! Dedikleriniz doğru, lakin maksadımız üç beş düşman öldürmek değil, düşmanı ürküterek buralardan uzaklaştırmak. Bunu kaç defa

tekrarladık, biz olmasaydık, çoktan içerilere kadar girer, basmadık köy bırakmazdı. Hep beraber karar vermedik mi, ordu hazırlanıp, kuvvetlenip buralara yetişinceye kadar biz şu dağlarda kol kanat gerelim diye?” (Vİ, 327)

Şükûfe Nihal Başar’ın *Vatanım İçin* adlı romanında yer verdiği bir diğer şahıs da Millî Mücadele yıllarında Kuvayı Milliye’ye katılan Çerkez Ethem’dir. O, Ankara Hükümeti ile arası açıldığı sıradaki faaliyetleriyle romana dahil edilmiştir. Önemli isyanları bastıran bir kişi olmasına rağmen; düzenli ordu kurulunca emir altına girmek istemeyerek isyan çıkarır. Çerkez Ethem, daha sonra çıkarları için Yunanlılar ile anlaşıp onlara teslim olmaya karar verir. Yunanlara katılmak üzere giderken Gördes’ten geçen Ethem’in içinde bulunduğu ruh hali ve adamlarının davranışları yansıtılmıştır. Onun gelişini merakla bekleyenler, efelere dair tanıtıcı bilgi niteliğinde bir sohbete başlarlar:

“Çerkez Ethem genç, cesur, topu tüfeği, ordusu, serveti olan bir kahraman... Ankara tarafından affolunduktan sonra Salihli’de teşkilat kurmasına müsaade edilmiş ve birinci seyyar Kuva-yı Milliye kumandanı tayin olunmuş. Gördeslilerin artık düşmandan korkuları yok. Dağ başında yıllarca başı boş yaşayan Çerkez Ethem ve arkadaşları başka efeler ara sıra soygunculuk ederler, devlete asi insanlardır. Lakin böyle bir gün de madem imana geldiler, faydaları çok olur. Baskın işlerinde çok mühim unsurlardır. Bir efe sekiz on kızanı ile sekiz yüz kişiye karşı gelebilir. Pusu kurmakta yamandırlar. Daha başka meziyetleri de vardır. Devlet postalarına el sürmezler, milletin, askerin malıdır diye... Yaylalarda rastladıkları ecnebiler yan gözle bakmazlar, milletin şerefine söz getirmemek için... Çünkü onlar bu millete güvenerek buralara gelmişlerdir. Irza, namusa karşı da hürmetkârdırlar. Namuslu kadınlara yan gözle bakmazlar.” (Vİ, 226)

2.1.5. Bireyin Onarılamayan Yarası: Yalnızlık

Yalnızlık, insanoğluna has olan bir duygudur. Bu duygu, genellikle bireyin yaşamında karşılaştığı bazı durumlar veya bu durumların sebep olduğu bazı davranışlar sonucunda ortaya çıkabilir. Fakat sebep ne olursa olsun yalnızlık insanın hayatının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Birey, her ne kadar yalnız olmak istese de yine de başkalarıyla birlikte olup zaman da geçirmek ister. Şükûfe Nihal Başar da bir yandan etrafında hayranlar kitlesinin bulunmasını isterken bazen de tamamen kendini dünyadan soyutlayıp yalnız kalmak ister. Onun böyle bir ikilem içinde kalmasının nedeni hayatının bazı evrelerinde iç dünyasında kırgınlıklar, yalnızlıklar ve yorgunluklar yaşamış olmasıdır. Bunlardan ilki, babasının ölümüyle

ruhunda başlayan ve hiç kimsenin dolduramadığı bir boşluktur. *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında, roman şahsı Yıldız’a babasının kendisi üzerindeki etkilerini “Babam, benim dünyada ilk tesirinde kaldığım büyük adam!’ cümlelerini söyleten Şükûfe Nihal Başar, daha sonraki hayatında da babasının etrafına kurduğu ilgi ve ihtimam dolu, sosyal ve duygusal tatminleri olan anlayışın peşinde olur. Eş, arkadaş arayışında babası bir ölçü olarak şuur altında devam eder.” (Argunşah, 2011:29)

Daha önceden de belirttiğimiz üzere sanatçı, iki kez evlenmiş ve evliliklerinde de aradığı saadeti bulamadığı için zamanla yalnızlaşmıştır. İlk evliliğini ailesinin isteğiyle; ikinci evliliğini de kendi isteğiyle yapmasına rağmen yine de eşlerinde aradığı mutluluğu bir türlü bulamaz; farklı ilgi ve düşünce dünyası onu eşlerinden uzaklaştırır ve içindeki yalnızlık duygusunu daha da derinleştirir.

Şükûfe Nihal Başar’ın yalnızlığını artıran bir diğer etken ise Halide Nusret ve İffet Halim gibi yakın arkadaşlarının İstanbul dışında olmalarıdır. Aynı zamanda onların yokluğuyla, sanat dünyasında da yalnız kalan sanatçının sosyal çevresi de gittikçe daralır. Fakat o, yalnızlığını paylaşarak yok etmeye çalışan bir insandır. Onun için evinde sık sık edebiyat toplantılar yapar ve ev dışında da yapılan toplantılara katılır. Ne var ki ruhindaki boşluğu doldurmaya bunlar da yetmez ve o, bir köşede sessiz kalmayı tercih eder. Öyle ki Halit Fahri Ozansoy hatıralarında, sanatçıdan bahsederken “Ders aralarında sessiz durur, az konuşur, çok kere eli şakağında hülyalara daldı.” (2015:186) diye bahseder.

Sanatçının, 1962 yılında geçirdiği bir trafik kazası onun yaşamının son zamanlarını hasta yatağında geçirmesine sebep olur. Bir süre sonra da yalnız yaşamayacağını düşünen Şükûfe Nihal Başar, bir huzurevine yerleşir. Fakat huzurevindeyken de onun yalnızlığı giderek artar. İsmet Kür’ün belirttiğine göre Şükûfe Nihal Başar, kaldığı huzurevindeyken kimseyle konuşmaz ve onun bu durumu âdeta bir çeşit hayat protestosu olarak yorumlanır:

“Huzur evinde kalırken de ne odasından ne de yatağından çıktı... Orada yaşayanlarla konuşmayı da reddediyordu. ‘Nasıl konuşabilirim ben o insanlarla?.. Ne konuşurum?.. Nasıl oturabilirim aralarında?..’ diyordu. Ama bu kendini beğenmişlik değil de bir çeşit protestoydu belki... Şimdi bunları yazarken aklıma geldi bu olasılık... Asıl kabullenemediği bir huzur evinde yaşamaktı... ‘Yaşam’ın ta kendisiydi belki de...” (1995:37)

Kızı Günay'ın ölümü ve oğlu Necdet'in de ziyaretine gelmemesi nedeniyle git gide yalnız kalan Şükûfe Nihal Başar, yavaş yavaş konuşmayı bile unutarak bu dünyadan elini eteğini çeker. Artık kendisini yalnızlığa mahkûm eder. Aydın bir Cumhuriyet kadını, anne ve eş olan Şükûfe Nihal Başar, talihinin bir parçası olan yalnızlığını eserlerine büyük bir başarıyla yansıtır. Ancak yazmak onun yalnızlığını hafifletmez. Sanatçı, artık yalnızlığı dayanılmaz bulmaktadır ve ümitsiz bir ruh hâliyle bir an evvel ölmek ister. Çünkü artık onu bu dünyaya bağlayacak hiçbir şey yoktur. Kendisini bu dünyaya ait hissetmeyen sanatçı, büyük bir tükenmişlik hissine kapılır. Bu nedenle kalabalıklar arasında yalnız bir kadın olan Şükûfe Nihal Başar, romanlarında yoğun olarak yalnızlık temasını ele alır ve roman şahıslarına da kendi yalnızlığını yaşatır. Sanatçının roman şahısları, genellikle anlaşılmamış ve yalnız bırakılmış kadınlardır. Bu durum şahısların hepsini bir buhrana sürükler.

Renksiz İstirap adlı romanında Handan'ın, *Yakut Kayalar* adlı romanında Genç Kız'ın, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Yıldız'ın ve *Çöl Güneşi* adlı romanında Feriha'nın evliliklerinde, eşleriyle aradıkları ruh arkadaşlığını kuramamış olmaları neticesinde kendi iç dünyalarına kapanarak büyük bir yalnızlığa hapsedikleri görülür. Yasak bir aşk yaşayan ya da kendi isteği dışında evlendirilen kadınların çektiği sıkıntıları işleyen bu romanlara; hayattan memnuniyetsizlik ve kaçış gibi temalar da hâkimdir. Şükûfe Nihal Başar'ın romanlarında yalnızlık teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.5.1. Bireyin Kimsesizliği: Yalnızlık / Kaçış

Gerçek hayatın zorlayıcı koşulları karşısında çaresiz kalan kişiler, zorluklarla mücadele etmek yerine genellikle kolay olanı seçerek yalnızlaşmak isteğiyle çareyi kaçmakta bulurlar. Bu kaçışlar bazen bir mekân değişikliği bazen de hayal âlemlerine yönelmek olarak karşımıza çıkabilmektedir. Şükûfe Nihal Başar'ın *Renksiz İstirap*, *Yakut Kayalar* ve *Yalnız Dönüyorum* adlı romanlarının incelenmesiyle bireylerin etraflarını âdeta yalnızlık duvarıyla çerçevelendikleri görülür.

Renksiz İstirap adlı romanda, istemediği birisiyle sırf ailesinin baskısı sonucunda evlenen Handan adlı bir genç kızın iç dünyasında yaşadığı yalnızlıktan kurtulmak için sonu hüsrarla biten bir yasak aşka sürüklenişi anlatılır. Şükûfe Nihal Başar, bu romanında ailelerin tesiri altında kalınarak yapılan evliliklerin bireyin ileri

ki yaşamlarında olumsuz sonuçlar doğurabileceği fikrini ortaya koymaya çalışmıştır. Handan, ailesinin isteğiyle kocası Fazıl ile evlenir. Fazıl, mesleğinin de etkisiyle etrafındaki her şeye hatta eşine de madde boyutunda yaklaştığı için eşinin isteklerini hiçbir zaman karşılayamaz. Kocasından tarafından anlaşılmayan ve beklentileri de karşılanmayan Handan, Fazıl'ın onda bıraktığı yalnızlık boşluğunu, bir gönül avcısı olarak nitelendirilen Sahir ile yakınlaşarak doldurmaya çalışır. Genç kadın, Sahir'e olan imkânsız aşkından dolayı bir an olsun rahat nefes alabilmek için İstanbul'un kalabalığından uzaklaşıp Büyükkada'ya misafirliğe giderek yine çareyi yalnızlaşmakta bulur:

“Büyükkada'nın en güzel bir akşamıydı... Beyaz buğulu, mavi bir haziran seması... Havada asabı gevşeten, sermet eden bir ılıklik... Nizam'da misafir olduğum bir köşkün bahçesinde yalnız, yapayalnızdım.” (RI, 5)

Sanatçının yalnızlık sonucu bir kaçışın yaşandığına dair yer vermiş olduğu bir diğer eseri de *Yakut Kayalar* adlı romanıdır. Roman şahsı Genç Kız, karşılaştığı güçlüklerle mücadele etmek yerine kaderine razı olur. Genç Kız, ölen amcasının vasiyetiyle amcasının oğluyla nişanlanmaya mecbur kalır. Ruhsal çöküntüde olduğu bir dönemde Genç Kız, Sanatkâr ruhlu sevgilisiyle tanışır. Ruhundan anlayan bu insanla hoş vakitler geçirir; Boğazda çıkılan gezintiler, yapılan sanat sohbetleri Genç Kız'ı çok mutlu eder. Ailesi, nişanlısını bekletip, başka birisiyle bu şekilde vakit geçirmesine tepki gösterir. Ailesi ve sevdiği adam arasında kalan Genç Kız, ailesini seçerek Sanatkâr Sevgilisi'nden ayrılır. Zamanla ruhsal bir yalnızlık yaşayan Genç Kız'ın, yalnızlığı giderek çoğalır ve etrafındaki kimse onun bu yalnızlığını göremez. O, karşılaştığı güçlüklerle mücadele etmek yerine kaderine razı olur. Kendisini yalnızlığa iten insanlardan bir nevi intikam almak ister gibi onlardan uzaklaşarak kendi yalnızlığının boyutlarını çizer:

“Bir yere sürünemiyorum, bir yere sürünmemek için büzülüyorum, kendi içime çekiliyorum. Kâinata artık ziya yok, ılık yok, güneş yok. Şimdi her şey katı bir maddeden ibaret... Rüzgâr donmuş, esmiyor. Ağaçların yaprakları, çiçekleri eğilmiyor. Dokunduğum her şey katı... Karşıma geçen insanların ruhları kımıldamıyor. Benden giden çok şey var. Benden giden bütün bir ruh var... Bittim! ...” (YK, 70-71)

Şükûfe Nihal Başar'ın, yalnızlık temasını kaçışla birlikte yansıttığı bir diğer eseri de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Eserde iyi yetiştirilmiş, fikrî, ruhî ve sanatsal derinlikleri olan fakat kendisini anlayabilecek bir eşle karşılaşmamış olan

Yıldız'ın hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Mutluluğu bir türlü yakalayamayan roman şahsının, adım adım yalnızlığa mahkûm oluşu gözler önüne serilir. Yaşadıkları karşısında ruhen bir çöküntü yaşayan Yıldız yalnızlığa kaçmayı kendisine bir sığınak olarak görür:

“Kalabalıktan kaçtım, insanlardan kaçtım. Burada ne şehrin tozlu, gürültülü sokakları, ne havasız salonların dedikodulu kalabalığı var. Üç odalı, boyasız, tahta evimde tek başımayım! Bütün kış burada hemen hemen yalnız yaşadım.” (YD, 174)

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet devrine uzanan süreçte Yıldız'ı hemen hemen her ortamda görmek mümkündür. İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya gidip Millî Mücadele'ye katılmak isteyen Yıldız, o sıralarda gidip geldiği Türk Ocağı Derneği'nde Hasan ile tanışır. İdealist kadın, Hasan'ın o dönemdeki vatan ve millet konularındaki heyecanlı tutumlarından etkilenir. Bu etkilenme zamanla karşılık bulup, aşka dönüşür. Yıldız ve Hasan, bir süre sonra da evlenirler. Romanın bu kısmı sanatçının kendi hayatından izler taşır. Şükûfe Nihal Başar'ın ikinci eşi Ahmet Hamdi Başar ile İstiklal Savaşı yıllarında tanışması, onu sevmesinde ve etkilenmesinde millî hassasiyetler taşımasının etkileri romanda yansımalarını bulmuştur. Yıldız, Hasan ile birlikte İstanbul'da işgallere karşı protesto mitinglerine katılır. Onlar, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra da Anadolu'ya giderler. Çünkü Yıldız, Anadolu'nun kalkındırılması fikrini benimsemiştir. Ancak Anadolu'yu hayallerindeki gibi bulamayarak Hasan ile geri İstanbul'a döner. Hasan, İstanbul'da ticaretle uğraşmaya başlar ve zengin olur. Maddî refahı artıkça öz benliğine yabancılaşan Hasan, modern hayat tarzına uymaya çabaladıkça ahlâkî bir yozlaşma yaşar. Bu durum Yıldız'ı gitgide kocasından uzaklaştırır. Yıldız'ın etrafı Hasan'ın bulaştığı bu kirli âlemden insanlarla doludur. İğrenç kalabalığın içinde kendisini yalnız hisseden Yıldız, bu buhranlı ortamlardan uzaklaşıp hayal alemlerine doğru bir kaçış sergiler. O, bu haldeyken bile kendisine bir kurtarıcı olarak belirlediği bir ruh arkadaşının hayaline sığınır:

“Baş başa verecek, anlayacak bir dosta öyle ihtiyacım var ki... Mesela, diyorum: bu dost bir şair olsa, ben söylesem, o yazsa... Mesela, diyorum: bu dost bir musikinaş olsa, ben söylesem, o çalsa... Mesela, diyorum; bu dost bir ressam olsa, ben söylesem, o çizse...” (YD, 324)

Gerçek şu ki birey, her ne kadar doğası gereği sosyal bir varlık olsa da kimi zaman kendi seçimiyle içine kapanır, kimi zaman da çeşitli sebeplerden dolayı tek

başına kalır ve yalnızlaşır. Ancak yalnızlık, sevgi ihtiyacını yok edemez. Bu bakımdan Irvin Yalom'un "Her birimiz varoluşta yalnızız. Fakat yalnızlık o şekilde paylaşılabılır ki, sevgi yalıtımın acısını telafi eder." (2001:572) sözü, Yıldız'ın içinde bulunduğu ruh hâlini anlamayı kolaylaştırır. Bireyin yalnızlığı sıradan bir şekilde seyretse de en sonunda bir diğerine derin ve anlamlı bir biçimde bağlanmasını sağlayan şey yalnızlıkla yüzleşmektir. Kalabalıklar içinde yalnız olan kişi, tek başına kalmışlığına da bir anlam ve zenginlik katarak yalnızlığı içinde çoğalmayı becerebilendir. Bu bağlamda Yıldız, yalnızlığıyla başa çıkmak için saf bir duyguyla aynaya bakarken kendi özünü arar:

"Ara sıra aynaya gözüm ilişiyor, bir dakika durarak kendime bakıyorum: Alnımdaki çizgiler düzelmiş, dudaklarım kıvrıl, gözlerim endişesiz, canlı!.. 'Canım kızım, benim temiz, cici, iyi kızım, sen bu çektiklerini çekecek miydin? Sen bu iğrençlikler, bu yalancılıklar arasına düşecek miydin?' diye kendi kendimi seviyorum!" (YD, 174)

Görüldüğü üzere Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde yalnızlık teması, aynı zamanda bir kaçış olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gerçek hayatın bunalıcı durumlarından kaçmak isteyen bireyler çareyi ıssız bir yere kaçmakta bulurlar. Bu durum aslında Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarında görülen bir özelliktir. Daha önceden de belirttiğimiz üzere sanatçı, kendi mizacına yakın bulduğu Servet-i Fünûn'dan oldukça etkilenmiştir ve bu etkilenme neticesinde yalnızlığı bir kaçış olarak görmesi de son derece normaldir.

2.1.5.2. Bireyin Kendisiyle Yüzleşmesi: İntihar / Ölüm

Şükûfe Nihal Başar'ın romanlarında yalnızlık yaşayan roman şahısları, toplumdan kaçtıkları gibi kendi benliklerinden de kaçarak yalnızlığı seçerler. Bu kaçış ve yalnızlığa bürünme hali, çoğu kez bireyin kendisiyle yüzleşmesi neticesinde ümitsizliğe dönüşür. Genellikle kadınlar, sorunlarıyla ve yalnızlıklarıyla baş edemeyerek bunalıma girerler. Sebep her ne olursa olsun bireylerin sonuçta rahatsızlanarak ölmeleri ya da intihar etmeleri kaçınılmaz olur. Bu nedenle bu ölümler biraz da gönüllü bir kaçıştır. İntihar ise bireyin psikolojik yapısında meydana gelen bozulma sonucunda yaşamaktan vazgeçerek ölümü seçmesidir. Şükûfe Nihal Başar, *Renksiz İstirap* ve *Yakut Kayalar* adlı romanlarında bireyin kendisiyle yüzleşmesi neticesinde intihar / ölüm temasına yer verirken; *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye

kitabındaki *Fikret'in Derdi* hikâyesinde ise sadece bir kadının vefat sebebi belirtmeden ölüm temasına yer vermiştir.

Sanatçının *Renksiz İstirap* adlı eserinde roman şahsı Handan'ın, kendisiyle yüzleşmesi sonucunda yalnızlığa dayanamayarak bile bile ölüme sürüklendiği görülmektedir. Henüz yirmi sekiz yaşında ve evli bir kadın olan Handan, yasak aşkı Sahir'den beklediği ilgi ve sevgiyi göremeyince büyük bir boşluğa düşer. Zaten ona âşık olduğundan beri hayat anlamını yitirmiştir. Handan, kocası Fazıl'da da aradığı sıcaklığı bulamayınca, ölümün kendisi için tek çözüm olacağına inanır. Genç kadın, aynı zamanda verem hastalığının da pençesindedir; geçirdiği ani bir bunalımla intihar eder. Handan, son sözlerini arkadaşı Selma'ya söyleyerek kendisine ızdıraptan başka bir şey vermeyen hayata gözlerini kapar. Handan'ın intiharı arkadaşı Selma aracılığıyla şu cümlelerle tasvir edilir:

“Bütün mücadelelerimden yorgun, mağlup olarak çıktım... Dünyada tek bir hakikate inandım; aşk!.. Her şeyi arkamda bırakıyorum; her şeyi istihfaf ediyorum [küçümsüyorum]... Sevdim... Ölüyorum... Bana günahkâr deme, Selma. Serzeniş bile etme!.. Yalnız, söyle, ikinci bir cinayet daha yapmaktan sakınsın!.. Mariz [hastalıklı], hisli kadınlarla zevk kadınlarını birbirinden ayırsın; masum kadın kalplerinden ellerine ikinci bir leke daha sürmesin!.. Aralık gözlerinin içinde hayata karşı serzenişli bir tebessümün son parıltıları, hissedilen bir süratle sakın sakın sönüyor...Fırtına dindi; karanlık gölgelere dalga dalga pembe güller döküldü; fakat, ufukta son yıldız söndü ve Handan, öldü...” (RI, 47-49)

Yakut Kayalar adlı romanda da yalnızlığa bağlı olarak sonu hüsrân ile biten bir ölümle karşılaşılır. Eserde, ailesinin ve geleneklerinin kurallarının daha baskın olmasıyla Genç Kız'ın âşık olduğu Sanatkâr Sevgilisi'ne kavuşamaması anlatılır. Bir yanda ailesi bir yanda sevdiği adam arasında kalan Genç Kız, bu arada kalmışlık haliyle sevdiğinden uzak durur. Bunun üzerine sevgilisi de tıpkı *Renksiz İstirap*'ın Handan'ı gibi bir buhran geçirerek intihar ederek ölür. Genç Kız, ilk başlarda Sanatkâr Sevgilisi'nin ölümüne kayıtsız kalsa da daha sonra duyduğu vicdan azabıyla iki damla göz yaşını döker:

“Bir gün, bana çok fena bir haber getirdiler. O, uzaklarda, intihar etmiş! Ölmemiş, fakat dimağındaki asap bozulmuş, bir cinnet buhranı içinde imiş! Bana bunları, anlatanların yüzüne gözlerimi kırpmadan baktım. Kalbimin kapıları her duyguya kapalıydı. Bir yabancının felaketinden bahsolunuyor gibi dinledim. Bir zaman sonra, onu tedavi için İstanbul'a getirmişler, diye duydum. Bir gün, hepsinden

daha fena ve en son haber geldi. ‘Öldü!’ Seni bekleyerek, seni söyleyerek, öldü...
Gözlerimden iki damla yaş döküldü. Hepsi o kadar...” (YK, 103-104)

Romanda intihar eden Sanatkâr Sevgili ile Genç Kız aşkı, aslında Şükûfe Nihal Başar’ın hayatından bir kareyi yansıtmaktadır. Sanatçı, Mithat Sadullah ile evliyken Osman Fahri’den aruz dersleri aldığı zamanlarda aralarında gizli bir aşk hikâyesi başlar. İki âşık, geleneğin katı kuralları altında birbirlerine kavuşamaz. Arkadaşının karısına âşık olmayı ve ona kavuşamamayı kendisine yediremeyen Osman Fahri Anadolu’nun uzak bir şehrine gider. Ne yazık ki gittiği bu şehir de ona Şükûfe Nihal Başar’ı unutturamaz. Bunun neticesinde ruhundaki aşk ateşiyle yanarak ani bir bunalımla intihar eder, fakat ölmez ve İstanbul’a getirilir. Osman Fahri, Şükûfe Nihal Başar’ı görmek istese de sanatçı onun bu isteğini cevapsız bırakır. Git gide yalnız kalan Osman Fahri, bir süre sonra tedavi gördüğü hastanede sevdiği kadının ismini sayıklayarak ölür. Şükûfe Nihal Başar’ın ve Osman Fahri’nin bu yarım kalmış olan aşk hikâyesi, *Yakut Kayalar* adlı romanda Genç Kız ile Sanatkâr Sevgili’nin yaşadıklarıyla benzerlikler gösterir.

Şükûfe Nihal Başar, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Fikret’in Derdi* hikâyesinde de ölüm temasına yer vermiştir. Fakat bu hikâyede yer alan bir kadının ölümü, bireyin kendisiyle yüzleşmesi olarak intiharla sonuçlanan bir ölüm olarak gerçekleşmemiştir. Hikâyede genç bir kadının ölümü, âdeta bir sır perdesi olarak saklanmıştır. Eserin sonunda da kadının ölüm nedeni belirtilmemiştir. Sanatçı, bu eserinde güzelliğine ve bilgisine hayran olduğu bir kadının ölümünün etkisini, annesinin öleceğini önceden hisseden kadının beş yaşındaki oğlu Fikret üzerinden anlatmaktadır. Bu yüzden hikâyede ölüm temasının duygusal ve manevî bir boyutta ele alındığını söyleyebiliriz. Yazar anlatıcı, babasının çocukluk zamanında mektepten arkadaşının kızı olan evli, güzel ve genç kadınla sık sık görüşür. Genç kadın, kendisini ziyarete gelen yazar anlatıcıyı o kadar çok sever ki onu her zaman bir yetişkin gibi görür ve onunla sohbet eder. Ona, hayatın hiç bilinmeyen zorluklarından bahseder. Yazar anlatıcı, bu kadının kendisine yaşıtı gibi sıcak ve samimi davranmasından oldukça mutludur. Ne zaman Rumelihisarı’nda bir köşkte oturan sevdiği kadının evine gitse onun için piyano çalan bu kadını seyretmekten kendini alamaz. Yine bir sabah yazar anlatıcı, genç kadının piyanosunu çaldığında yanlarında oyuncaklarıyla oynayan Fikret, bir ara başını kaldırıp “of felek of!” der. İki kadın, çocuğun söylediklerinden sonra birbirlerine bakıp gülümserler. Daha sonra yazar anlatıcı,

Fikret’e felekten ne istediğini sorar. Fikret ise kendisine sorulan soruya “annemi” cevabını verir. Yazar anlatıcı da Fikret’e annesinin burada yanı başında olduğunu söyleyince Fikret, bir cevap vermeden yeniden oyuncaklarıyla oynamaya devam eder. Yazar anlatıcı, o gecedan sonra aylarca genç kadını görmez. Bir süre sonra da genç ve güzel kadının hasta olduğu haberini alan yazar anlatıcı, onu ziyaret etmek istese de hep bir bahaneyle Rumelihisarı’na gitmesine engel olunur. Bir gün yazar anlatıcı, genç kadının köşküne gider. Fakat yazar anlatıcı, bu ziyaretinde kendisini her zaman karşılayan kadının yerine ağlamaktan gözleri büzüşen annesini görür. Annesi, kızının vefat ettiğini söyler. Yazar anlatıcı, aldığı üzücü haber sonucunda hıçkırarak hıçkırarak ağlarken; içeriye genç kadının oğlu Fikret girer. Fikret, anneannesinin dizlerine yaslanıp acı bir şikâyetle etrafına bakarak “of felek of!” der:

“O, evli, genç bir kadındır. Bu genç kadın, dünyanın en güzel mahluku idi. O piyanoda, ben köşemde, beş yaşında oğlu Fikret yerde oyuncaklarla meşgul... Çocuk, oynarken, bir aralık başını kaldırdı, etrafına bakındı ve sonra minimini yavruya hiç yakışmayan bir şikâyetle, ‘Of, felek, of!’ dedi. Güldük: ‘Felekten ne istiyorsun Fikret?’ İçini çekti: ‘Annem,’ dedi. ‘Annen işte burada.’ O gecedan sonra onu aylarca görmedim. Bir gün ısrar ettim; göturdüler. Biraz sonra karşıma onun yerine, ağlamaktan gözleri büzülmüş annesi çıktı. Hıçkırarak boynuma atıldı: ‘Görmeye geldin, değil mi kızım, o öldü; sevgili ablan öldü. Onu topraklara gömdük! Biraz sonra odaya küçük, mahzun yüzü ile Fikret girdi. Büyükannesinin dizlerine dayandı. Minimini çocuk sesine hiç yakışmayan acı bir şikâyetle etrafına baktı: ‘of felek of!’ dedi. (FD, 97-98)

2.1.6. Ben’in Gerçek Anlamını Bulduğu Mekân: Tabiat

Tabiat, insanın ruhunda ve hayatında büyük değişiklikler yapan ilahi bir güce sahiptir. Çünkü tabiat karşısında bütün insanlar üzüntülerini bir kenara bırakarak yeniden hayata tutunurlar. Böylece hem bireyler hem de yazarlarımız tabiat karşısında duygu ve düşüncelerini dile getirme şansına sahip olurlar. Her sanatçımız ve bireyimiz gibi Şükûfe Nihal Başar da tabiatla haşır neşir olmayı tercih etmiştir. Bu yüzden onun eserlerinde yer vermiş olduğu bir diğer tema ise “tabiat” temasıdır.

Sanatçı için tabiat; bir kaçış, dinlenme ortamı ve kişinin yalnız kalarak âdetâ yeni doğmuş bir bebek gibi kendini yeniden bulma yeridir. Onun hikâyelerinde ve romanlarında tabiat; yalnızlık, kaçış ve hüznün gibi duygularla birlikte çok boyutlu olarak işlenmektedir. Şükûfe Nihal Başar; *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki

Tabiat Aşkı hikâyesi ile *Renksiz İstirap*, *Yakut Kayalar*, *Çölde Sabah Oluyor*, *Yalnız Dönüyorum*, *Çöl Güneşi* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında tabiat temasına yer vermiştir. Onun eserlerinde yer vermiş olduğu “tabiat” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.1.6.1. Tabiat Sevgisi

Şükûfe Nihal Başar, küçüklüğünden itibaren tabiatla iç içe yaşamış ve tabiatın insan ruhunda büyük değişiklikler yapabileceğini gözlemlemiştir. Bu gözlemleri sonucunda tabiata olan sevgisini *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Tabiat Aşkı* hikâyesinde dile getirmiştir. O, yıllar önce Çengelköy’ünde Talimhane denilen bir köşke misafir olarak gider. Burada bir eylül akşamının heyecanlarını yaşatan renklerin hâkim olduğu İcadiye denilen Boğaz’a bakan ağaçlık bir tepeyi keşfeder. Bir an önce bu güzel tepenin ay ışığını görmek için çıldırır. Fakat etrafında onu oraya götürecek hiç kimse yoktur. Çünkü misafir olduğu köşkün hanımı korkak, eşi de sanatçının tabiat karşısında olan heyecanını anlayacak bir ruha sahip değildir. Şükûfe Nihal Başar, bir sabah vakti köşte yaşayan evin hanımı ve birkaç çocukla birlikte köye iner. Akşam olmadan eve dönmek için tarlaların arasına girerler. Tam bu esnada güneşin batmasıyla hava kararmaya başlar ve yollarını kaybederler. Sanatçının dışındaki herkes telaşa düşüp korkmaya başlarlar. Şükûfe Nihal Başar, onların bu hallerini görünce kahkaha atmaktan kendini alıkoyamaz. O, daha sonra da onlardan ayrılıp gitmek istediği ama bir türlü gidemediği tepeye koşarak çıkar. Çünkü orada güneşin son izlerini görüp de evin yolunu bulmak mümkündür. Şükûfe Nihal Başar, evin hanımını ve çocuklarını çağırır. Fakat onlar kendi bildikleri bir başka yoldan eve dönmeyi tercih ederler. Bunun üzerine sanatçı da onlara katılmayarak İcadiye’ye doğru ilerler. Burada bir süre tepedeki bir ağaca yaslanarak tabiatı seyreden Şükûfe Nihal Başar, tabiata karşı olan sevgisini şu cümleleriyle dile getirir:

“Tabiat, benim en eski, en samimi sevgilimdi... Çengelköy’ünde Talimhane denilen mevkide bir köşte misafirdim. Orada ‘İcadiye’ denilen Boğaz’a nazır ağaçlık tepeyi pek sevmiştim... Koşa koşa tepeye çıktım. İcadiye’nin yakınında idim... Ufuklarla öpüşen geniş kırların sahaları yavaş yavaş küçülüyor... Yer, gök, deniz o kadar sessiz, o kadar sessiz ki!.. Her şeyde derin bir istiğrak [kendinden geçiş]... Oh, şimdi tabiatla baş başa, sermestim [sarhoşum]... Bu nurani gecede bir ağacın, bir yaprağın, yıldızlı mavi denizin, geniş altın kırların o

kadar ulvî bir ruhu var ki!.. Kendimin de onlara karışması için bir iştiyak [heyecan] duydum.; mutlak onların yalnız halka bakan bir nazarları, yalnız halkla konuşan bir ruhları vardı...” (TA, 99-101)

2.1.6.2. Bir Kaçış Yeri: Tabiat

Yaşadığı zamandan ve mekândan memnun olmayan fakat içinde bulunduğu durumu da değiştirme gücüne sahip olmayan bireyler genellikle kaçmak isterler. Bu kaçışlar bazen hayal alemlerine bazen de tabiata kaçış şeklinde gerçekleşebilir. Tabiata sığınma duygusu aslında Servet-i Fünûn yazarlarına ait olan bir tavidir. Bilindiği üzere Servet-i Fünûn Edebiyatı, Sultan II. Abdülhamit Devri’nin edebî oluşumlarından birisidir. Bu dönemde padişah, her alanda getirmiş oldukları yasakların yanında kendisini eleştiren gazete ile dergilerin de yayımlanmasını yasaklayarak basına karşı da bir baskı ve sansür uygulamıştır.

Servet-i Fünûn Dönemi’nin sanatçıları da bu baskıcı ortamdan etkilenerek memleket meselelerinden ve kötü yönetim tarzından şikâyet etmişlerdir. Bunun sonucunda doğal olarak bazı şairler ve yazarlar yaşamak için yeni bir ortam veya uzak ülkelere gitme hayaline kapılmışlardır. Bu ortam ise önce Yeni Zelanda sonra da Manisa’nın Sarıçam ilçesi olarak hayal edilen bir mekân olmuştur. Fakat bu mekâna gitme arzusunu yerine getirme cesaretini gösteremeyen sanatçılar, zaman içinde içlerine kapanmışlar ve yaşadıkları devirde kendilerini evinde hissedemedikleri için ruhsal bir yalnızlık yaşamışlardır. Bu ruhsal yalnızlık da onları tabiata kaçışa sürüklemiştir.

Şükûfe Nihal Başar da yazarlık hayatının başlarında Servet-i Fünûn’dan etkilenmiş olduğu için eserlerinde, bir kaçış yeri olarak tabiat temasına yer vermiştir. Onun eserlerinde tabiat, bazen sevilen bir mekân olarak bazen de bir kaçış yeri olarak betimlenmiştir. Dolayısıyla eserlerindeki şahısların da hemen hepsinin ruhsal bir yalnızlık yaşadıkları anlar da ya tabiata kaçış ya da tabiata sığınma kaygısı içinde oldukları fark edilmektedir. Sanatçı; *Yakut Kayalar*, *Yalnız Dönüyorum*, *Çöl Güneşi*, *Çölde Sabah Oluyor* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında “bir kaçış yeri: tabiat” temasına yer vermiştir.

Yakut Kayalar adlı romanının Genç Kız’ı, hayallerinin çok uzağında olan nişanlısıyla vakit geçirdiği zamanlarda ruhsal bir bunalım yaşar. Onunla birlikte

olduğu zamanlarda etrafındaki hiçbir şeyin renginin olmadığını fark eden Genç Kız, yavaş yavaş tükenmeye başlar. Onun bu ruhsal durumu da tabiatın üzerinden şu cümlelerle yansıtılır:

“Kâinata artık ziya yok, renk yok, güneş yok. Kûsûf [tutulma]. Sonu ümit olmayan bir kûsuf... Şimdi her şey katı bir maddeden ibaret... Rûzgâr donmuş, esmiyor. Ağaçların yaprakları, çiçekleri eğilmiyor. Dokunduğum her şey katı...”
(YK, 70)

Sanatçının, bireyin yaşadıkları sonucunda tabiata kaçış temasına yer vermiş olan bir diğer eseri ise *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Romanda, âdeta insanın ruh haline uygun bir hal alan tabiat, Yıldız’ın içinde bulunduğu duygu ve düşünce dünyasını yansıtmada bir araç olarak kullanılmıştır. O, şehrin ve kalabalıkların bunaltıcılığı karşısında tabiata sığınarak ruhunu ve varlığını derinlemesine temizleyerek tedavi etmek ister:

“Salonlar, saltanatlar, ışıklar, eğlenceler onun, onların olsun... Bana yeşil kırlar, mor salkımlar arasındaki bu üç odalı, tahta ev yeter... Burada ruhum dinleniyor, burada varlığım temizleniyor... Kalabalıktan kaçtım, insanlardan kaçtım. Burada ne şehrin tozlu, gürültülü sokakları, ne havasız salonların dedikodulu kalabalığı var.” (YD, 173)

Çöl Güneşi adlı romanda da tabiat, bir kaçış yeri olarak tasavvur edilmiştir. Eserin roman şahsı Feriha, bütün erkeklerin hayranlıkla bakıp âşık olduğu; hemcinslerinin ise kışkırdığı, İstanbul sosyetesinde güzelliğiyle ve cazibesiyle meşhur olan bir kadındır. Her köşede onu bekleyen, onun aşkıyla yanıp tutuşan erkekler vardır. Feriha, ise peşinde koşan erkekleri güzelliğiyle cezbe ettikten sonra onları terk edip, ilgi göstermeyerek onları ıstırap çekmeye mahkûm eder. O, etrafında bu kadar çok insanlar topluluğu olmasına rağmen yaşadığı debdebeli hayatın etkisinden olacak ki kalabalıklar içinde ruhsal yönden bir boşluk yaşar. Feriha, bu ruhsal boşluğundan kurtulmak için Burgaz Ada’da tabiata kaçır:

“Burgaz, Marmara’nın mavi suları ortasında minyatür gibi ince işlenmiş bir adadır. Yeşil, taze çamları ile bütün adalardan daha gençtir. Burgaz, sabah başka, akşam başka, gece başka güzeldir. Burgaz, günün her saatinde, akşamın ve gecenin her saatinde, her an değişen bir güzel. Gündüzün güneş, geceleri yıldız ve ay, genç, yeşil çamlı tepelere, mavi, lacivert sular gümüş, altın ışıklar serper. Burgaz tepeleri, Burgaz kıyıları mütemadi bir peri ayini içinde gibidir. Üst üste yığılan felaketlerden, uzun bir hastalıktan sonra, böyle bir tabiat köşesinde ruhumu tedavi etmeye ihtiyacım varmış...” (ÇG, 139)

Sanatçının tabiata kaçış temasına yer verdiği bir diğer eseri ise *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Eserde, Osman Hocagil'in oğlu Adnan Hocagil'in acılarla dolu olan hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Baba ile oğul, I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeni ve Rus tehlikesi sebebiyle meydana gelen göçler sonucunda birbirlerini kaybederler. Osman Hocagil, kaybettiği oğlunu geri bulamamanın acısına dayanamayarak vefat eder. Adnan ise bütün çocukluğunu ve gençliğini babasına kavuşmak amacıyla çıkmış olduğu zorlu yolculuğunda harcar. Bu geziler sırasında Adnan, donmak üzereyken Halikan köyünde Hacı Hasan Ağa'nın evine sığınır. Adnan, kendine geldikten sonra köydeki çocuklara Hasan Ağa'nın evinde, bir odada ders verir ve geceleri de burada kalır. Hasan Ağa'nın kızı Meryem ile Adnan arasında bir aşk hikâyesi başlar. Adnan'ın, Meryem'e âşık olmasıyla birlikte çektiği kalbi ıstırapları ve bunun neticesinde çaresizliği dile getirilir. Birbirlerini seven iki genç evlenmek ister. Fakat aşiretin ileri gelenleri, Meryem'in Adnan'a verilmesine karşı çıkar. Çünkü bir aşiret kızının aşiret dışından biriyle evlendirilmesinin doğru olmayacağını inanırlar. Aşkları ve aşiretin ileri gelenleri arasında kalan genç âşıklar, içinde bulundukları ruhsal sıkıntılardan kurtulmak için tabiata kaçarlar. Romanda tabiat, kişilerin ruh halleriyle bağlantılı olacak şekilde bir bütün olarak ele alınmıştır. Adnan'ın sevgilisi Meryem ile baş başa kaldığı sırada tabiat onların ruhuna eşlik ederek aşklarını yansıtan bir hale bürünür:

“Yaz çabuk geldi geçti; tabiatta sonbahar güzellikleri başladı. Kör Palah yaylasının kaynaklarında çoğalan sular, kıvrıla kıvrıla dört yana dağılırken, toprak sarı, mavi, kırmızı dağ çiçekleriyle renkleniyor. Kavak dallarının arasından geçen rüzgâr davet edici besteler yaratıyor, yanı başlarındaki derenin birbirini sürükleyen damlalarından ritmik melodiler doğuyor, başuçlarındaki elma dallarında kuşlar eşsiz bir konsere dalmışlar!.. Bu, ancak rüyalarda duyulabilen, eşsiz, dünya ötesi bir saadet anı...” (ÇSO, 120-121)

Vatanım İçin adlı romanda da bir kaçış yeri tabiat temasına yer verilmiştir. Roman şahısları olan Ali ve Makbule, çocukluk yıllarından itibaren birbirlerine âşıktırlar. Ali, büyüyünce âşık olduğu kadınla evlenmek ister ve gerekli hazırlıkları yapar. Fakat Ali, düğününü yapamadan acil bir mücadeleye katılıp düşmanla çarpışmak için Gördes'ten ayrılmak zorunda kalır. İzmir'in işgalinden sonra Yunan kuvvetleri, Gördes civarındaki köylerde insanları katletmeye başlar. Çerkez Ethem'in adamlarıyla birlikte Gördes tarafına doğru geldiğini duyan Yunanlar bunun üzerine Gördes'ten çekilir. Çerkez Ethem, bir süre Gördes'te kalır ve halktan çeşitli isteklerde

bulunur. Halk, Çerkez Ethem'in isteklerini karşılamakta güçlük çektikleri için ruhsal bir bunalım yaşar. Ali, ince zekasıyla köyünü Çerkez Ethem'den kurtarır. Ali'nin Çerkez Ethem'i oyuna getirerek Gördes'ten kaçmasını sağlamasından sonra Gördes'in tabiat manzarası halkın genel ruh halini yansıtacak şekilde ele alınmıştır. Çerkez Ethem kuvvetlerinin Gördes'i terk etmesinden sonra rahatlayan halk tarafından tabiat şu şekilde tasvir edilir:

“Bahar sabahı... Ağaçlar, tomurcuklarla bezenmiş, yeşillenmiş... Çınarlı Pınar'ın ak köpükleri pırıl pırıl... Tepede Şahinkaya'nın başı göklere değiyor... Çevresindeki ormanlar, belinde yeşil kadife bir şal gibi... Ne güzellik, ne ihtişam... Gün doğarken uyuyan askerler bu eşsiz tabiat manzarasına hayretle bakıyor, hepsinin gözlerine ilişen bahar renklerini birbirine gösteriyor. Başlarının üstündeki dala yuva kurmuş kuşlar, türlü bestelerle onlara, 'İyi olun birbirinizi sevin,' diyor gibi” (Vİ, 233)

Tabiat teması, Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyelerinde ve romanlarında belirgin bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tema, bazen insanın kendisini arayıp bulmasına vesile olan bir ortam bazen de insanı mutlu ederek, ona sonsuz bir huzur veren ortam olarak karşımıza çıkabilmektedir. Fakat her ne şekilde çıkarsa çıksın önemli olan tabiatın insan ruhunda yaptığı değişimlerdir.

2.2.TOPLUMSAL TEMALAR

2.2.1. Toplumun Temelini İnşa Eden Kurum: Aile

Aile kurumunu tek bir tanımla açıklayabilmemiz mümkün değildir. Çünkü aile, bünyesinde toplumsal ve sosyolojik yapıları bulunduran çok yönlü bir kurumdur. Yine de ailenin genel bir tanımını yapmak istersek “birbirine akrabalık rabıtasıyla bağlı olan fertlerin mecmuu demektir.” olarak tanımlayabiliriz. (Gökalp, 1992:70)

Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyelerinde ve romanlarında aile, toplumun temelini inşa eden ve sağlıklı bir şekilde gelecek nesillerin yetiştirilmesini esas alan bir tema olarak işlenmiştir. Sanatçı, iki kez evlenmiş ve evliliklerinde mutlu olamadığı için aile kurumunun üzerinde önemle durmuştur. O, aile olmaya karar veren bireylerin arasında mutlaka fikrî ve ruhî bir yakınlaşmanın olmasını istemiştir. Çünkü sanatçıya göre, sağlıklı bir toplumun temeli ancak kendisini her alanda tamamlayan bireyler aracılığıyla var olabilmektedir. Onun eserlerinde yer vermiş olduğu ailelerin genellikle siyasî, sosyal ve toplumsal yönden birçok değişikliğe uğramış oldukları fark edilmektedir. Bu ailelerin ya görücü usulüyle evliliğin tercih edilmesiyle ya da yanlış Batılılaşmanın etkisiyle üzerine düşen görevleri yerine getiremedikleri görülmektedir. Sanatçı, eserlerinde olması gereken ideal bir aile kurumundan bahsederken; aynı zamanda evli çiftler arasında sevgi ve saygının ortadan kalkmasıyla birlikte aile kurumunun da değerini kaybedebileceğinden yakınmıştır. Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyelerinde ve romanlarında “aile” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.2.1.1. Aile ve Gelenekler - Görenekler

Sanatçının eserlerinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun geleneklerini ve göreneklerini devam ettiren bir aile kurumuyla karşılaşmaktayız. Bunun en somut örneğini de *Yakut Kayalar* adlı romanda görmekteyiz. Eserde aile kurumu, eski örf ve adetleri devam ettiren bir aile yapısı olarak okurların karşısına çıkarılmıştır. Roman şahsı Genç Kız, ölen amcasının vasiyeti üzerine hiç tanımadığı amcasının oğluyla evlendirilmek üzere nişanlanmak zorunda kalır. Genç kadın, bu nişanlılık sürecinde zaman zaman ailesiyle karşı karşıya gelir. Çünkü anne ve babası, kızlarının fikirlerini önemsenmemektedir. Genç Kız, iyi bir tahsil de almış olmasına rağmen evlilik

öncesinde nişanlılık sürecinde ailesine karşı gerekli olan mücadeleyi veremeyerek kendisiyle bir tezatlık oluşturmaktadır. Romanda genç kadının ailesinin ona kiminle nişanlanacağı hakkında vermiş oldukları malumatlar ve kızın ailesiyle yaşamış olduğu çatışma sonucunda nişanlanmayı kabul etmesi şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Bir akşam, babam yanıma geliyor, elinde büyük, karışık bir yazı ile yazılmış bir kâğıt var. ‘Dinle, kızım,’ diyor... Aklımda kalmayan, aklıma girmeyen bir şeyler okuyor. Sonuna doğru gözlerimi dehşetle açıyorum: ‘Ne münasebet? Böyle şey olmaz...’ ‘Niçin olmasın kızım? Bundan da daha münasibi olur mu? Hem bir ölünün hatırını kıramayız. Göreceksin, sen de sonra memnun olacaksın. Zaten o, senin tanımadığın yabancı bir çocuk da değil. Beraber büyüdünüz amca çocuklarınsınız. Kâtiyen böyle şey olmaz. Ben, ölen ihtiyar bir amcanın vasiyetiyle mukadderatını tayin edecek budala kızlardan değilim. Bana böyle şey yaptırmayınız. Evde kıyametler kopuyor. Babamın kalbi tutuyor, anneme baygınlıklar geliyor. Akraba, eş, dost arasında dedikodular oluyor. Derdimi gecelere boş göklere, dilsiz aya söylüyorum. Beni anlayan yok! Birden omzumu bir el okşuyor; gözlerimi açıyorum, ihtiyar babam, boynunu bükmüş, gözlerimin içine bakıyor: ‘Razı oluyorsun değil mi?’ Sesim bir son nefes halinde iniliyor: ‘Evet.’” (YK, 66)

Tevekkülün Cezası adlı hikâye kitabındaki *Hangisi Budala Oldu?* hikâyesinde ise bir anne, ailesi tarafından eski geleneklere ve göreneklere göre yetiştirilmiştir. Bu kadının annelik duygusundan dahi haberi yoktur. Şükûfe Nihal Başar’a göre, annelik duygusu yüce bir duygudur ve herkes anne olmamalıdır. Sanatçı, bu düşüncesini de “*Annelik Bilgimiz Yok!*” başlıklı yazısında dile getirmektedir. Şükûfe Nihal Başar, bu yazısında Türk kadınına her şeyden önce “ana” olmayı öğretebilirsek; Türk toplumunun “kurtuluş” basamağının da en önemlisine sağlam adımlarla ayak atmış olabileceğini ifade etmektedir [Kadın Gazetesi s.182 (21 Ağustos 1950), 1, 6.]” (Zihnioğlu, 2008:719-721). Hikâyede ismi belirtilmemiş olan bir anne, yetiştiği şartlara göre de toplumun gelecek nesilleri olan çocuklarını da aynı usullere göre büyötmektedir. Hikâyede çocuklarının uyku sorunuyla uğraşan bir anne, eski geleneklerden ve göreneklerden hareket ederek yapmış olduğu bir zehri çocuklarına içirir. Hikâyede bu annenin farkında olmadan çocuklarının hayatında geri dönüşü olamayacak bir hata yapması ve çocuklarının aptal olmasına sebep olması şöyle dile getirilir:

“Deli gibi gözlerimi açtım; ‘Aman o zehirdir. Küçücük çocuğa nasıl verilir? Çocuk ölür, aptal olur,’ dedim... Hanım, ‘A, ilahi kızım,’ dedi; ‘Hangisi aptal oldu?’

Görüyorsun ya, maşallah evlatlarım arslan gibi! Sen korkma, bunu yap, yap!..
Amma, sakın babasına söyleme; sonra fayda etmez.” (HBO, 89)

Şükûfe Nihal Başar’ın eserlerinde, aile kurumu çok önemli bir yere sahiptir. Ona göre, sağlıklı bir ailenin oluşabilmesi için tek seçim hakkı bireylere bırakılmalıdır. Aynı zamanda evlenmeye karar veren bireylerin eski geleneklere ve göreneklere göre hareket etmelerinin de nelere sebep olabilecekleri gözler önüne serilmek istemiştir.

2.2.1.2. Aile ve Çocuk İlişkileri

Aile, çocuğu toplumsal yaşama hazırlayan aynı zamanda ona toplumun bir üyesi olduğunu da hissettiren ilk sosyal kurumlarımızdan birisidir. Çocuklar, iyi ya da kötü her şeyi aile ortamında öğrenirler. Anne ve babasını rol model alan çocuklar da daha sonraki hayatlarında âdeta onların bir yansıması olarak hayata atılırlar.

Şükûfe Nihal Başar’ın eserleri dikkatli bir şekilde okunup, incelendiğinde çocukların eğitime ve aile kavramlarına da ayrı bir yer verdiği görülmektedir. Sanatçı, eserleri aracılığıyla çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesinde bilinçli ailelerin son derece önemli olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Bu durumun en somut örneğini de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanda görmekteyiz. Yıldız babasının sayesinde almış olduğu aile terbiyesiyle olumlu özellikler gösterebilen bir birey olmuştur. İhsan Bey, aydın birisi olduğu için kızının da kendisini her alanda geliştirebilmesini ister. Bilinçli bir baba olan İhsan Bey, yaşadığı devrin şartlarına rağmen elinden gelenin fazlasını yaparak Yıldız’ın aydın bir kimliğe sahip olması için çabalamıştır. Yıldız da babasının bu emeklerini boşa çıkarmamıştır. Genç kadın, hayatının her aşamasında üzerinde daima babasının tesirini hissetmiştir:

“Babam, bana ince hatıralar bıraktı; onların yerine birkaç apartman bıraksaydı, bugün kalbimde bir taş yığını ağırlığından başka bir şey duymayacaktım. Zavallı babacığım, her fırsatta beni o köhne saltanat Türkiye’sinin geriliğinden kurtarmak, kafamı, ruhumu açmak için elinden geleni yapıyor, beni uyandırıyor.” (YD, 202-203)

Ailelerin, çocukların üzerinde iyi bir model olmaları gerekmektedir. Çünkü çocuklar anne ve babalarını kendilerine örnek alırlar. Bu yüzden bazen ebeveynlerinin iyi ya da kötü davranışları da ister istemez kendilerine geçebilir. Bir baba, eşine nasıl davranırsa çocuğu da büyüyüp aile kurduğunda kendi eşine o şekilde davranır. Eşlerin

birbirlerine karşı davranışları çocuklarının sonraki yaşamlarında onlara iyi veya kötü huy olarak miras kalabilir. Bu durum *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Baba Mirası* hikâyesinde Fevvere ve kocası Cevad üzerinden dile getirilmektedir.

Hikâye, bir arkadaş grubunun kendi aralarında yapmış oldukları bir toplantıyla başlamaktadır. Toplantının konusu ise kocaları tarafından dövülen kadınlardır. İçlerinden birisi artık bu asırda karısını dövecek bir kocanın olmasına imkân olmadığını söylerken; bir başka kadın da hâlâ kocasından dayak yiyen kadınların da olduğunu söyler. Fevvere ismindeki bir kadın, bu asırda kocası tarafından dayak yiyen kadınların da olduğu tezine katılarak kendi durumunu örnek gösterir. Toplantıda bulunanlar Fevvere'nin söylediklerine bir an şaşırırlar. Çünkü Fevvere ve kocası Cevad, çevresindekiler tarafından birbirlerine karşı olan hürmetleri ve nezaketleriyle tanınmakta olan bir çifttir. Fevvere, kendisine inanmayan arkadaşlarına bütün samimiyeti ve ciddiyetiyle yaşadıklarını anlatmaya başlar. Cevad, bir gün en ufak bir sebeple hiddetlenerek bana elini kaldırdığında deli gibi isyan ettim. Kocamı o anda terk ettim ve evden kaçtım. Daha sonra Cevad, beni bularak bana kendisini affettirebilmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Ben de kocamı çok sevdiğim için onu affettim. Bu tatsız hadisenin üzerinden bir yıl geçmeden Cevad bana tekrardan bir tokat daha attı. Kocam, sinirli bir halde evden çıktı ve birkaç dakika sonra elinde Doktor Mazhar Osman tarafından yazılmış olan bir raporla geri döndü. Raporu bana uzattı ve raporda kocamın asabi bir hastalığının olduğunu öğrendim. Ben, kocamın bu hastalığını öğrendikten sonra kendimi unutup kocamın sinirlerini tedavi edecek çareler düşünmeye başladım. Fakat hiçbir çare işe yaramadı. Aradan bir iki ay geçtikten sonra bir gün evime geç kaldım. Eve geç saatte geldiğime hiddetlenen Cevad, bana yine sert bir tokat attı. Ben, bu tokadın etkisiyle hastalandım ve haftalarca hasta yatağımda yattım. Uyandığım zamanda ayaklarımın ucunda iki büküm duran Cevad'ı gördüm. Kocam, göz yaşları içinde benden özür diledi. Bir zaman sonra yine kocamı affettim. Yaşadığım bu üzücü olaydan kısa bir süre sonra Cevad ile kayınvalidemin evine akşam yemeğine gittik. Biz, bir odada otururken bir anda gelen gürültüyle yerlerimizden kalkarak sofaya doğru koştuk. Sofaya geldiğimizde kayınvalidemin yüzünün kızardığını ve ağladığını gördüm. Kayınbabamdan da bu zamana kadar duymadığım küfürler işittim. Kayınvalidem, beni görünce bana kocasının eskiden bir sinir hastası olduğunu, gençken de kendisine tokat attığını ve artık bu sebepsiz tokatlara

dayanamadığını söyledi. Ben, yaşanan bu olaydan sonra kocamın bana sebepsiz yere attığı tokatların kimden miras kaldığını anlamış oldum:

“Karısını döven kocalardan bahsediyorlardı; bir tanesi diyordu ki: ‘Artık bu asırda da karısını dövecek kadar kaba bir erkek tasavvur edemem; imkân yok!..’ Bütün muhavereyi [konuşmayı] manidar bir sükûtle dinleyen Fevvere son itiraz üzerine söze karıştı: ‘Neden inanmıyorsunuz,’ dedi. ‘hâlâ bu zamanda karılarını döven erkeler vardır.; işte kocasından dayak yiyen kadınlardan biri de benim...’ Fevvere ile kocası Cevad muhitlerinde, birbirlerine karşı hürmetleriyle, nezaketleriyle tanınmış gençlerdi, bunların arasındaki dayak meselesine kahkahalarla gülmek gayet tabii! ‘Peki,’ dediler, ‘ne olursa olsun, bu, tahammül edilir şey değil! Hem sen ne kadar mağrur, isyankâr bir kadın olduğun halde onunla nasıl yaşayabiliyorsun?’ Size anlatayım: Ufacık bir sebeple hiddetlenerek bana elini kaldırdığı gün, deli gibi isyan ettim; onu bırakarak evden kaçtım; bu tahkir [aşağılanma] karşısında duyduğum izzetinefis acısı ile deli gibi olmuştum... Hepimiz hayret içinde kalmıştık, hasta da olsa, sinirli de olsa, o kadar zarif, ince görünen Cevad Bey’in bu kabalıkları yapabilmesini garip buluyorduk; Fevvere, geçenlerin hatırası ile sarsılmış gibi ağır, dalgın devam etti: ‘Bir gün kayınvalideme davet olunduk; gittiğimiz akşam, biz odamızda otururken evde bir gürültü koptu, biz Cevad’la, anlamak için sofaya koştuk. İhtiyar kayınvalidem, gözleri yaşlı, yüzü kıpkırmızı olmuş, odasından çıkıyor; kayınpederim, arkasından hücum ederek ve birçok anlayamadığım, o zamana kadar dünyada işitmediğim küfürler savurarak haykırıyordu. Kadıncağzı beni görünce çok kızardı; ‘Yavrum,’ dedi; ‘sen de artık bizim oldun; ayıplamazsın. Bu adam ihtiyarladıkça daha sinirli oldu; gençliğinde bazen yapardı; o zaman ben de gençtim, tahammül ederdim; amma, hâlâ bu fena huyunu bırakmadı; kızınca gözüne işte böyle bir şey görünmüyor; birdenbire suratıma bir tokat atıyor!..’ Bu vakadan sonra Cevad’ı hiç itham etmedim; çünkü ona bu fena miras babasından kalmıştı!..” (BM, 43-46)

Aile ve çocuk ilişkilerinde, dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da bireylerin kişiliğinin oluşmasında anne ve babaların rol modelliğidir. Çünkü bir bireyin sağlıklı bir kişiliğinin oluşmasında ailenin önemi büyüktür. Birey, anne ve babalarını her konuda kendisine örnek alır. Şükûfe Nihal Başar, söz konusu duruma örnek verebilmek amacıyla *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanını yazmıştır. Eserin roman şahsı Adnan Hocagil’in, kişiliğinin oluşmasında babasının ve ablasının çok fazla emekleri vardır. Adnan, küçük yaşlardan itibaren ailesinden aldığı terbiye sonucunda olumlu ve dürüst bir kişilik oluşturabilmiştir. Onun bu kişiliği, karşılaştığı her zorluğun üstesinden de gelmesine vesile olmuştur. Bu durum romanda şu cümlelerle ifade edilir:

“Teftiş reisiyle araları günden güne açılıyor. Her gün bir başka anlaşmazlık! Bir gün, işletme müdürünü karşılamaya giderken dairede teftiş reisiyle karşılaştı. Yüz yüze geldiler. Reis birdenbire üstüne yürüdü: ‘Sen ne haltlar karıştırıyorsun, eşek oğlu eşek!’ diye haykırmaya başladı. Şuurunu kaybetmişti. Reisin üstüne atıldı, parmaklarını boğazına doladı. Araya bir komiser girdi. Ertesi gün Adnan vaziyeti uzun bir yazı ile Hareket Reisliğine bildirdi. Gördüğü haksızlıkları, suistimalleri anlattı. Bu iş için toplana reisler, bu küçük memurun işten el çektirilmesine karar vermişlerdi, bu kararı Hareket Reisliğine bildirdiler, halbuki Adnan’ı çok haklı bulan reis onlara uzun bir cevap verdi, meseleyi de Adnan’a hiç bildirmeden kapattı. Bunu duyanlar, kendisini tanımak için birer bahane ile istasyon binasına gidiyor, bu mert, namuslu gencin nereden geldiğini hangi aileden, nasıl yetiştiğini soruyordu.” (ÇSO, 156)

Sonuç olarak Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde aile ve çocuk ilişkilerine de fazlasıyla yer vermiştir. Ailelerin çocuklarını yetiştirmesinde çok büyük görevleri vardır. Çünkü anne ve babasını örnek olan bireyler kendi yaşamlarında da ailesinden ne gördüyse ister istemez onları uygularlar. Burada önemli olan ebeveynlerin olumlu davranışlarıyla çocuklarına uygun bir model olabilmeleridir.

2.2.1.3. Aile Kurumu ve Yanlış Batılılaşma

Osmanlı İmparatorluğu’nda, Tanzimat Fermanı ile yeni bir dönem olarak adlandırılan Tanzimat Dönemi başlamıştır. Bu dönemde Batı medeniyeti ile kurulan ilişkiler her alanda olduğu gibi ister istemez aile kurumunu da etkilemiştir. Yanlış Batılılaşmanın etkisiyle zaman içinde aileler, eğlence merkezlerinde boy göstermeye başlamışlardır. Kendilerini Batı medeniyetinin cazibesine kaptıran ailelerde, ne yazık ki aile kurumu önemini kaybetmiştir. Türk edebiyatında, Tanzimat Dönemi’nden itibaren sıklıkla işlenen bir tema olan Yanlış Batılılaşma, Şükûfe Nihal Başar’ın eserlerinde de yer bulmuştur. Sanatçıya göre, Yanlış Batılılaşma sonucunda aileler yeri geldiğinde kendi çocuklarını bile ihmal etmekten geri kalmamışlardır. Bu durumun en somut örneği de *Yalnız Dönüyorum* romanında görülmektedir. Romanda, Yanlış Batılılaşmanın aile kurumuna olan olumsuz etkisi Yıldız’ın, Namık Bey ve İsmet Hanım’ın evlerine yaptığı bir ziyaretinde şöyle gözler önüne serilir:

“Bir gece, ne içindi bilmem, Namık Beylere uğradım; kapıyı hizmetçi kız açtı; evde olmadıklarını söyledi. Söyleyeceğimi dadıya da söyleyebilecektim; içeri girdim; hizmetçi kız beni dadanın ve çocuğun odasına götürdü... Aman Allahım,

o ne sefalet! O ne kirlilik, ne bakımsızlık!.. Salonlarında ağır, muhteşem eşyaları olan, en büyük terzilerden giyinilen, her akşam bara, baloya, ziyafete, kadına avuç avuç para dağıtılan bu evde bu çocuğun hali ne?.. En fakir, en geri bir ailede bile çocuk bu kadar bakımsız kalamaz...” (YD, 276-277)

Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde Yanlış Batılılaşmanın aile kurumuna olan olumsuz etkisinden bahsetmiştir. Batılılaşmanın etkisi her alanda olduğu gibi aile kurumunda da olabilir. Fakat önemli olan ailelerin kendisini tamamen Batılılaşmaya kaptırmamasıdır. Ailelerin kendi kültürleriyle Batı kültürünü doğru bir şekilde özümsemeleri ve aile kurumuna gereken önemi vermeleri gerekmektedir.

2.2.2. Eğitim

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nın önemli kadın yazarlarımızdan birisi olan Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde içinde bulunduğu dönemle birlikte Cumhuriyet’in ilanıyla kurulmuş olan yeni bir devletin her alanda karşılaşılabileceği sorunlarına da yer vermiştir. Sanatçı, bu sorunlara karşı da kendi imkanları doğrultusunda çözümler bulmaya çalışmış ve eğitimci kimliğiyle okurlarının karşısına çıkmıştır. O, uzun yıllar öğretmenlik mesleğinin de etkisiyle hikâyelerinde ve romanlarında eğitim temasına ayrı bir yer vermiştir. Ona göre, bir ülkenin kalkınabilmesi ancak kadınlara verilecek olan iyi bir eğitime bağlıdır. Çünkü iyi bir eğitim alan kadınlar da tıpkı erkekler gibi ülkelerinin kalkınmasında üzerine düşen görevleri fazlasıyla yerine getirebilir. O, Cumhuriyetle birlikte Türk halkının özellikle de kadınların haklarının farkına varmaları için çabalamıştır. Sanatçı, aynı zamanda kadınlar için yapılan yeniliklerin eğitim yoluyla topluma benimsetilmesini istemiştir.

Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyeleri ve romanları, dikkatli bir şekilde okunup, incelendiğinde roman şahıslarının çoğunu kadınların oluşturdukları görülmektedir. Bu yüzden sanatçı, eserleri aracılığıyla özellikle de kadınların her ne olursa olsun okumaları gerektiğinin vurgusunu yapmıştır. Eserlerinde roman şahıslarının özelliklerini belirleyen en önemli unsur, hemen hemen hepsinin eğitime önem vermiş kişiler olmalarıdır. Sanatçı, eğitimin önemini belirtmek için yapıtlarında eğitim alanında kendi duygu ve düşüncelerine yer vermiştir. Onun eserlerinde “eğitim” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.2.2.1. Bireylerin Eğitiminde İlk Kurum: Aile

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerindeki şahısların, kadın ya da erkek olsun genellikle eğitim düzeyi yüksek kişiler olmaların da ailelerin önemli rolleri bulunmaktadır. Bu bireyler, aileleri tarafından ya evde özel hocalardan özel dersler almışlar ya da o zamanın yüksek mekteplerinde okutulmuşlardır.

Eğitim konusunda ailelerin rollerinin büyük olmasının sebebi; sanatçıya göre bireylerin ilk eğitimlerini ailelerinin yanında almış olmalarıdır. Böylece ailede alınan ilk eğitim, bireylerin sonraki yaşamlarını da olumlu yönde etkiler. Eğer bir aile, çocuğuna yanlış bir model olursa çocuk da sonraki yaşamında bu yanlışlıkları doğal olarak devam ettirebilir. Bu durumun en somut örneği de *Renksiz İstirap* adlı romanda gözler önüne serilmiştir. Roman şahsı Handan'ın yasak aşkı olan Sahir, ilk başta olumlu özelliklere sahip birisi olarak tasvir edilmiştir. Sahir'in eğitimi konusunda annesinin yetiştirme tarzının etkileri büyüktür. Bu durum Handan'ın Sahir ile yaptığı bir konuşmasında onun kadınları elde etmeye çalışmasından sonra nasıl acımasız birisine dönüştüğü şu cümlelerle dile getirilir:

“Hayatımda bir tatsızlık vardı... İstemeyerek etrafımdakilerin bayağı neşelerine karışarak gülmeye uğraşıyordum... Hakiki, kalpten gelen neşeyi ve hakiki ulvi hüznü, ıstırabı bana siz öğrettiniz... Siz ince zekânızla, ince ruhunuzla bir kadınla görüşmeyi öyle biliyordunuz ki!.. Birçok erkekler tanırım ki, kadınlara cazip görünmek isterlerken, haberleri olmadan türlü bayağı, manasız şekillere girerler... Sizi yetiştiren muhit o kadar zarif yetiştirmiş ki... Sizi bu kadar asil bir incelikle yetiştiren mesut anneyi herhalde tanımak isterdim...” (RI, 16)

Bireylerin ilk eğitimlerini almış oldukları yer aile kurumu olduğu için aileler, çocuklarına her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da rol model olmalıdır. Bu yüzden ailelerin ilk yapması gerektiği şey çocukları için uygun bir eğitim ortamı oluşturmalarıdır. Sanatçının *Yakut Kayalar* adlı romanı bu duruma güzel bir örnektir. Roman şahsı Genç Kız, eserin başlarında ailesinin tek çocuğu olarak okurlara tanıtılır. Anne ve baba, bu sebepten dolayı kızlarının eğitime önem vermişlerdir. Genç Kız, bu durumunu şöyle ifade eder:

“Babamın, annemin tek çocuğuydum. Bu nazlı küçükhanımı mektebe bile vermediler. Evde oldukça iyi bir tahsil yaptım. Önümde, İstanbul'da çıkan bütün edebi gazeteler; eski Servetifünun'lar, Musavver Muhit'ler, Şehbal'ler, sonra yeni Mecmua'lar. Bütün edebi kitaplar, albümler, boyalar...” (YK, 61)

Şükûfe Nihal Başar'ın, bireylerin eğitiminde ilk kurum olan aile temasına yer vermiş olduğu bir diğer eseri ise *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Adnan Hocagil, ilk eğitimini mektep hocası olan babası Osman Hocagil'den almıştır. Adnan'ın eğitimiyle ilgilenen kişi sadece babası olmamıştır. Üvey annesi ve üvey ablası da onun eğitimi konusunda üzerlerine düşen rollerini fazlasıyla yerlerine getirmişlerdir. Babası, bazı zamanlar da oğluna kendisinin de çok beğendiği Ziya Paşa'nın *Terci-i Bend*'inden mısralar okur. Aynı zamanda Adnan'ın üvey annesi ise Adnan'a *Muhammedi*'yeden bazı parçaları okurken; üvey ablası Samiye de İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'sinden şiirler okur. Adnan, böyle şiir dolu bir ortamda büyüdüğü için hayatının her alanında eğitimine önem vermiştir:

“Osman Efendi küçüğe, gökte pırıldayan yıldızların adlarını öğretir; nasıl meydana geldiklerini, nereden ışık aldıklarını müspet bilginin görüşüne göre anlatır; kâinat denen esrar dolu âlemin ululuğu karşısında hayranlığını söyleyerek, Ziya Paşa'nın *Terci-i Bend*'inden, Adnan'ın hiç anlamadığı mısralar okurdu. Osman Hocagil, kendisi de şairdi. Zaman zaman, hatta irticalen şiirle söyler; küçük, onları hemen defterine yazar, manalarını sorar ve ezberlerdi. Adnan'ın yalnız babası değil, bütün ev, aile muhiti bir şiir heyecanı aşılyordu. Ve ara sıra Temran'da evde kaldığı zaman, analığı uzun kış geceleri ocak başında çorap, dantela örerken ince, tesirli sesiyle Muhammediye'den parçalar okurdu. Üvey ablası Samiye'de İbrahim Hakkı'nın *Maarifetname*'sindeki şiirleri ve Fuzuli'yi dilinden düşürmezdi. Adnan sekiz dokuz yaşında iken Leyla ve Mecnun'dan birçok parçaları onun ağzından duyarak ezber etmişti.” (ÇSO, 27)

Görüldüğü üzere her alanda olduğu gibi eğitim konusunda da ailelerin rolü büyüktür. Bir çocuk ailesinde ne görürse onu devam ettirir. Bir aile çocuğuna olumlu bir şekilde rol model olursa çocukta ileriki yaşamında kendi aile üyelerine doğru bir örnek olabilir. O yüzden aileler üzerlerine düşen görevlerini fazlasıyla yerlerine getirebilmelidirler.

2.2.2.2. İdeal Eğitim

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde, üzerinde önemle durduğu bir diğer husus ise bireylerin ideal bir eğitim almaları gerektiğidir. O, öğretmenlik görevindeyken de öğrencilerine her zaman ideal bir eğitim çerçevesinde bir eğitim vermeye dikkat etmiştir. Bireylerin eğitimi konusunda aynı zamanda ailelerinde payının büyük olduğunu her fırsatta eserleri aracılığıyla dile getiren sanatçı, bu düşüncelerine de

Yalnız Dönüyorum, *Çölde Sabah Oluyor* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında yer vermiştir.

Yalnız Dönüyorum romanında Yıldız aracılığıyla ideal eğitim konusundaki fikirlerini savunmaya çalışan Şükûfe Nihal Başar, bu romanında aynı zamanda Yıldız karakteri üzerinden ideal bir eğitimin nasıl olması gerektiği üzerinde de durmuştur. Yıldız'ın babası İhsan Bey, hayattayken kızının eğitimiyle yakından ilgilenmiştir. Kızının kendisini geliştirmesi için bulundukları devir itibarıyla elinden geleni yapan İhsan Bey bazı zamanlarda Yıldız'ı arkadaşlarıyla katıldığı toplantılara da götürmüştür. Babası bu toplantılar sayesinde Yıldız'a eğitim sevgisi kadar edebiyata, sanatsal ve kültürel alanlara karşı da bir duyarlılık kazandırmıştır. Bu edebî toplantılarda Namık Kemal'in şiirlerinden parçalar okunur. Yıldız, babasının ona iyi bir eğitim duygusu kazandırmasındaki rollerini şu cümleleriyle dile getirir:

“Ben daha sekiz yaşından beri Makedonya dağlarında esen kahramanlık havasını kokladım. '10 Temmuz' beni, dokuz yaşında bir çocuk değil, bağrına vatan sevgisi dağlanmış bir küçük mustarip halinde buldu. Hakkınız var, bu fikirleri bana babam aşıladi, bana Kemal'in kitaplarını okuttu, ezberletti, hatta Celaleddin-i Harzemşah'ı bitirdiğim zaman bana keman alacaktı.” (YD, 213)

Yıldız, babasının ölümünden sonra annesi ve ablalarıyla birlikte İstanbul'daki amcasının yanına geçer. Genç kadının ideal bir eğitim almasında babasının yanı sıra amcası ve amcasının oğlu Fahir'in de rolleri büyüktür. Yıldız, bazı zamanlar evde özel hocalardan dersler alırken bazen de Fahir ağabeyinden dersler alır. Romanda ideal eğitim konusunda Yıldız'ın nasıl bir eğitim alması gerektiği hakkında Yıldız'ın amcası ve onun oğlu Fahir'in şu konuşmalarına yer verilmiştir:

“Amcamla Fahir ağabey bir akşam karşı karşıya geçtiler, beni nasıl okutacaklarını, nasıl yetiştireceklerini düşündüler. Fahir Ağabey mektepleri hiç beğenmiyordu. Nihayet beni evde okutmaya karar verdiler, hocalar tutuldu, Fahir ağabey de bana ders verecekti.” (YD, 208)

Sanatçının *Çölde Sabah Oluyor* romanında da ideal eğitim temasına değindiği görülmektedir. Adnan Hocagil, babasını bulmak için çıkmış olduğu zorlu yolculuk serüveninde bir gün Danişment köyüne gider ve bu köyün çocuklarına hocalık yapmaya başlar. Adnan, okuma azmiyle yanıp tutuşan köy çocuklarına elindeki imkânlar dahilinde dersler verir. Aynı zamanda Adnan, kendisinden önce köyde

görevli olan sözde hocaların eğitimi sadece bir geçim aracı olarak görmelerinin de eleştirisini şöyle yapmaktadır:

“Çocuklar hiç okuyup yazma öğrenmemişler, Kuran’ı bile güç söküyorlardı. Kendisinden önce gelen hocalar, çocukları teamül ve usule göre okutuyorlarmış; elifbeyi heceletmeyi öğrettikleri zaman, bir bahşış alırlarmış; ebcede geldikleri zaman bir ikinci bahşış, sübhaneke’ye gelince bir üçüncü, ammeye gelince bir dördüncü, elem terede bir beşinci... Böylece bahşışleri vere vere çocuklar cüzlerin birinden öbürüne atlar, fakat asla bir şey öğrenemezlermiş. Hocaların maksadı öğretmek değil, bahşış koparmak ve bir an evvel ceplerini doldurup köylerine dönmek!..” (ÇSO, 135)

Adnan Hocagil’in babası da mektep hocasıdır. Osman Hocagil, hem oğlunun hem de Türk gençlerinin de ideal bir eğitim almalarına özen göstermiştir. Romanda, Ermenililerin eğitim konusunda millî bir duyarlılık içinde hareket etmeleri Osman Hocagil tarafından anlatılır. Türk mekteplerinde de tıpkı onların mekteplerinde olduğu gibi yenilikler yapılmasını arzu eden Osman Hocagil, bu düşüncelerini şu cümleleriyle ifade eder:

“Taşnak Cemiyeti’nin açtığı modern mektepler, Ermeni gençlerine daha sağlam ve ‘millî!’ bir tahsil veriyor, bu mektepler Türk mektepleriyle rekabete geçiyordu. Düşman Rusya’nın emrinde çalışan patrikhaneden de Ermeni ailelerine ardı arkası kesilmeyen emirler, öğütler gelirdi: ‘Sakın askere gitmeyin, kırılmayın, bedel verin! Zenginler parası olmayanlara yardım etsinler!’ Bir ilk mektep hocası olan Osman Hocagil; kendilerinden daha rahat, daha zengin yaşamaya başlayan Ermenilerin bu ileri gidişlerindeki sebebi görmüş; gaflet içinde gerileyen Türklerin gözlerini açmak, Türk mekteplerinde de yenilik yapmak, gençlikte millî duyguları kuvvetlendirmek sırası geldiğine inanmış bir adamdı.” (ÇSO, 24)

Sanatçının ideal eğitim temasına yer verdiği bir diğer eseri de *Vatanım İçin* adlı romanıdır. Ali Gördes ve Makbule’nin, yetişme ortamı üzerinden eğitim kurumundan bahsedilmiştir. Savaşçı Türk kadının temsilcisi olan Makbule’nin kişiliği üzerinden olması gereken eğitimin nitelikleri belirtilmiştir. Düzenli bir eğitim alamayan Makbule, babasının evde düzenlediği toplantılara katılır ve böylece açık görüşlü bir kişilik geliştirir. Babasının ölümünden sonra kendini geliştirme yolunu kaybeden Makbule, okula giden kardeşi İbrahim’in derslerini takip ederek gelişimini devam ettirmeye çalışır. Aslında genç kadının vermek istediği mesaj; bireylerin her ne olursa pes etmeden eğitimleri için çabalamaları gerektiğidir:

“Makbule için sıkıntılı bir ev hayatı başlamıştı. Babası öldükten sonra bir şeyle uğraşamıyordu. Sıkılıyor, fena halde sıkılıyordu. Ancak küçük İbrahim’in mektepten döndüğü zamanlar evin havası biraz değişirdi. Makbule ona derslerinden o gün neler öğrendiğini sorar, hocalarının tarihten anlattığı bahisleri dinler, böylece evin dışında, ayrıca zekâsını doyuracak şeylerden biraz haber alırdı.” (Vİ, 209-210)

Sanatçıya göre, bireylerin ideal eğitim konusunda da ailelerin payı çok büyüktür. Çünkü ailelerin rol modelliğinde iyi bir eğitim alan bireyler sonraki yaşamlarında ideal eğitim konusunda etraflarına örnek olurlar. Böylece vatanına ve milletine faydalı olacak pek çok bireyler yetiştirilebilir.

2.2.2.3. Cehalet / Cahillik

Öğretmenlik mesleğinin etkisiyle eğitim kurumuna verdiği önemden dolayı Şükûfe Nihal Başar, aynı zamanda cehalet / cahillikle de savaşımıştır. Eğitimsiz ve cahil bireyler, genelde her şeyi bildiklerini düşünerek ona göre yaşamlarını devam ettirirler. Fakat bu düşüncede olan bireyler hem kendi hayatlarına hem de başkalarının hayatlarına istemeden olsa geri dönüşü olmayacak bir şekilde zararlar verebilirler. Bu durumun en somut örneği *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Hangisi Budala Oldu?* hikâyesinde görülmektedir. Hikâyede, yazar anlatıcının betimlemesiyle basit ve cahil bir anne ile aydın ve zeki bir babanın çocuklarının acı sonları anlatılmaktadır. Bu çiftin on beş yaşında koyun gibi bakan bir kızı, bir de alt dudağı aşağı sarkmış, dili hep dışarıya uğrayacak bir şekilde olan kekeme bir erkek çocuğu vardır. Aydın bir insan olan baba, çocuklarının da kendisi gibi olmasını istediği için iki çocuğunu da İstanbul’un en iyi mekteplerine gönderir. Üstelik evinde de çocuklarının bazı özel hocalardan özel dersler almasını sağlar. Fakat her iki çocukta da bir adım bile olsun olumlu yönde bir ilerleme görülmemektedir. Baba, çocuklarının bu hallerinden rahatsız olarak bir gün eşinin karşısına geçip, çocuklarının bu halde olmalarının sebebini sorar. Kadın da “A, çocukların nesi var? Oğlumuz maşallah tosun gibi, kızımız da boylu poslu, güzel ama mektepte onu çok üzüyorlar. Evimizde otursun, nasılsa bu güzellekle sabah akşam olmadan kısmeti açılır evlendiririz.” diyerek çocuklarını eşine karşı savunur. Bir gün cahil anne, komşusu olan yazar anlatıcıyla oturup sohbet ederlerken; yazar anlatıcı kendi çocuğunun uyku sorunundan dert yanar. Cahil anne de kadına kendisinin de önceden bu sorunu yaşadığını ve çocuklarına

uyguladığı eski usul bir ilaçtan bahseder. Bu ilaç, bakkaldan beş kuruşa alınan haşhaşın bir cezve suyun içinde bir fincan kalıncaya kadar kaynatılmasıyla hazırlanır. Hazırlanan ilaca biraz da şeker ilave edildikten sonra ağlayan çocuğa, sabah ve akşam olmak üzere iki kez verilir. Fakat ilacın bir tılsımı vardır. O da bu ilaçtan babaya hiçbir şekilde bahsedilmemesidir. Ben, kocama çocuklarıma verdiğim bu ilaçtan hiç bahsetmedim ve öyle rahat ettim ki sende kocana söyleme diyerek tembih eder. Cahil anne, komşusuna bu ilaçtan bahsederken hem kendinin hem de çocuklarının rahatladığını düşünürken aslında çocuklarına en büyük kötülüğü yaptığının bile farkında değildir. Hikâyede, eğitimsiz cahil bir kadının akıl almaz cinayeti şu cümlelerle gözler önüne serilir:

“Kızım altı aylıktı... Uykusuzluğundan şikâyet ediyordum; anneleri ‘Gel kızım,’ dedi. ‘Ben sana bir şey tarif edeyim de bak bana dua edersin; sen de rahat edersin, çocuk da. Fakat bu ilaç, gizli yapılacak, erkeklere, hele babaya söylenirse olmazmış; tılsımı bozulmuş; bana öyle tembih ettilerdi; sahiden ben de babalarına söylemedim; maşallah öyle bir iyi geldi ki!.. Bakkaldan beş kuruşluk haşhaş alırsın; bir cezve suyun içinde bir fincan su kalıncaya kadar kaynatırsın; biraz şeker atarsın akşam memesini verirsın; sabahleyin bir aralık uyanır; yine öğleye kadar uyur... Ben bunu ikisinde de yaptım; öyle rahat ettim; öyle rahat ettim ki!..’ Deli gibi gözlerimi açtım; ‘Aman o zehirdir. Küçük çocukla nasıl verilir? Çocuk ölür, aptal olur,’ dedim... Hanım, ‘A, ilahi kızım,’ dedi; ‘Hangisi aptal oldu? Görüyorsun ya, maşallah evlatlarım arslan gibi! Sen korkma, bunu yap, yap!.. Amma, sakın babasına söyleme; sonra fayda etmez. Mazinin cahil kadının yaptığı cinayetten tüylerim ürperdi. Aldatılmış babaya, cehle kurban olan çocuklara acırken bu cani anneye de acıdım... Çünkü onun hayatında kendisinden fazla başkalarının günahı; onu böyle cahil bırakarak günahlara sevk eden mazinin idraksiz erkeğinin günahı vardı!..” (HBO, 89)

Sanatçıya göre, eşlerin arasında aynı zamanda eğitim aşamasında da bir eşitlik olması gerekmektedir. Bu eşitlik olmadığı sürece eşlerden birisi cahil olduğu için çocuklarını da bilinçsizce yetiştirebilir. Cahil birisine cahilliğini kanıtlamak kolaydır. Fakat ona cahilliğini itiraf ettirmek güçtür. Bu yüzden Şükûfe Nihal Başar, eserleri aracılığıyla her ne pahasına olursa olsun bireylerin okumaları gerektiği mesajını vermek istemektedir. Çünkü eğitim ömür boyu devam eder. Eğitimsiz cahil bireyler, hem kendi hayatlarına hem de etrafındakilerin hayatlarına geri dönüşü olmayan zararlar verebilir. Bu zararları önlemenin tek koşulu okumak ve eğitilmiş bir birey olabilmektir.

2.2.2.4. Eğitim ve Fedakârlık

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde yer verdiği bir diğer tema ise “eğitim ve fedakârlık” temasıdır. Fedakârlık, bireylerin bazen elinde olmayan sebeplerden dolayı ideallerinden vazgeçmesidir. Birey, hayatının her alanında fedakârlık yapılabildiği gibi bazen eğitim uğruna da fedakârlıklar yapabilir. Bu durumun en somut örneği *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Ziyan Olan Genç* ve *Küçük Osman* hikâyelerinde vücut bulmaktadır.

Ziyan Olan Genç hikâyesinin başlarında yazar anlatıcı, adı belirtilmemiş olan bir gazetenin cinai havadisler kısmında çalışan ve yirmi yaşında, solgun yüzlü, nazik yapılı bir gençle tanışır. Genç, etrafında bulunan dinleyici kitlesine ağır, alçak ve vakur bir sesle hitap eder. Yazar anlatıcı, bu genci kendi yaşlılarıyla kıyaslayarak onun diğerleri gibi şarlatanlığa benzer konuşmalar yapmadığını fark eder. Aksine ağzından çıkan her kelimeyi herkes pür dikkat dinler. Yazar anlatıcı, gencin bu heyecanlı konuşmalarından etkilenir ve bu gencin mutlaka Darülfünun'dan mezun olmuş olabileceğini düşünür. Bir gün yazar anlatıcı, yüz yüze konuşma fırsatı bulduğu bu gence hangi mektepten mezun olduğuna dair bir soru yöneltir. Genç ise iki sene evvel ... Sultanisinden çıktığını ve babasının ölümü nedeniyle maddi sıkıntı içine düşmüş olan ailesine bakabilmek için eğitimine devam edemediğini söyler. Ayrıca genç adam, konuşmasının arasına ailesinin geçimini sağlayabilmek için bu gazetenin ağır ve zor şartlar altında cinai havadisler bölümünde çalışmaya başladığını da ilave eder. Yazar anlatıcı, yaşlılarına göre oldukça bilgili ve yetenekli olan bu gencin hiç hak etmediği bir işte çalışmasına çok üzülür. Ne zaman gencin çalıştığı gazetenin haberlerini okusa onun aklına ailesi için eğitiminden vazgeçerek fedakârlık yapan ve ziyan olmuş olan bu genç gelir:

“Küçük mütefekkir bence şüphesiz henüz bir mektep çocuğu... belki küçük bir Darülfünun talebesiydi... Sordum: ‘Hangi mektebe devam ediyorsunuz? Galiba edebiyata da meraklısınız...’ ‘Hiçbir mektebe devam etmiyorum, efendim,’ dedi. ‘İki sene evvel... Sultanisinden çıktım.’ Sonradan öğrendim: Minimini bedbin, çocukluğundan beri ruhunda taşıdığı şiir ve insaniyet heyecanı ile, yüksek ilim aşkı ile sultani tahsilini muvaffakiyetler içinde bitirmiş... Yazık ki, o sırada babasının ölümü ile hayatı sarsılan ailesini kuvvetsiz omuzlarında taşımak mecburiyetinde kalmış. Artık ne tahsil, ne kitap, ne mektep!.. Her gün bin eza içinde, nefret ettiği cinai havadisleri topluyor, idarehanenin gürültülü, küflü havası içinde onları yazıp yetiştiriyor... Sonra mütemadiyen didiklenen ruhunun,

vücudunun nihayetsiz yorgunluğu... Ne zaman elime... gazetesini almış olsam, cinai havadisler karşısında gözlerimin önüne istikbalin ziyan olmuş büyük inkilapçı ve halaskâr [kurtarıcı] bir edibi geliyor..." (ZOG, 56-57)

Sanatçının, eğitim ve fedakârlık teması altında yazmış olduğu bir diğer eseri ise *Küçük Osman* hikâyesidir. Osman, hikâyenin başlarında on dört yaşında olmasına rağmen alnı kırışmış, masum gözleri çukurlaşmış, boyu bir metreyi geçmemiş ve yaşının çok üstünde ağır işlerde çalıştırılan bir çocuk olarak tanıtılır. Osman, ailesinin tek çocuğudur ve annesinin yanında çok bakımlıdır. Osman'ın babası savaşa gider ve bir daha geri dönmez. Bunun üzerine bütün mal mülk küçük çocuğa kalır. Fakat Osman'ın amcasının oğlu, malların tek sahibi olabilmek için Osman'ı okutmak bahanesiyle annesinden ayırıp İstanbul'a götürmek ister. Oğlunun okumasını isteyen fedakâr anne, Osman'ın eğitimi için amcasının oğluyla gitmesine izin verir. Osman, İstanbul'a gider gitmez mektepte öğrenci olacakken, şehirde amcasının oğlunun evinde ağır şartlar altında çalıştırılmak üzere uşak olur. Osman, sabahtan akşama kadar evin bütün işlerini yapar, odun keser ve çeşmeden su taşır. Küçük çocuk, bütün bu ağır işleri yapmasına rağmen her gün ev halkından dayak yer ve bir lokma ekmekle de karnını doyurmak zorunda kalır. Yazar anlatıcı, ev halkının çocuğa bu kadar kötü davranmalarını hazmedemez. Bu vicdansız çifte, çocuğu okula göndermeleri konusunda ısrar eder. Ev halkı da kısa bir tereddüt anından sonra Osman'ın gündüz okula gidip, akşam yine aynı işlerini yapması şartıyla okula gitmelerine izin verirler. Osman, çektiği bu acı ve sefalet dolu ortamdan yalnızca okuyarak kurtulacağını düşündüğü için derslerinde elinden gelenin fazlasını yaparak başarılı olur. Bir gün Osman'ın okuduğu okula öğrencileri muayene etmek için bir doktor gelir. Doktor, Osman'ı muayene ettikten sonra onun çok ileri derecede bir verem hastası olduğunu söyler. Osman bunun üzerine mektepten alınır. Küçük çocuğun amcasının oğlu, Osman'ı annesini özlemiş olduğu bahanesiyle yaşlı bir kadınla annesinin yanına gönderir. Yaşlı kadın aracılığıyla Osman'ın içler acısı hali şu cümlelerle ifade edilir:

"Talihsiz yavru böyle olacak çocuk muydu?! Anasının, babasının hiç evladı olmazdı, senelerden sonra bu doğduğu gibi dokuz tane kurban kestiler... Bir hafta şenlik yaptılar. Ne tosun gibi yavru idi... Sonra, baba askere alındı. Bir daha köye dönmedi. Mal mülk dolu! Köyün yarısı onların. Bu efendi, çocuğun amcasının oğludur. Köye geldiği zaman annesini: 'Osman'ı İstanbul'a götüreyim mektebe vereyim de adam olsun,' diye kandırdı da buraya getirdi. Hani ya nerede mektep? Yavrucak beş senedir uşaklık ediyor. Şimdi çocuğu kılığına koyduktan sonra memlekete yolluyor. Allahtan reva mı bu!?" (KO, 86)

2.2.2.5. Eğitim Kurumları ve Eğitim Materyalleri

Daha önceden de belirttiğimiz üzere Şükûfe Nihal Başar, öğretmenlik mesleğinin etkisiyle hikâyelerinde ve romanlarında eğitim kurumlarına ve eğitim materyallerinin önemine dikkatleri çekmek istemiştir. Sanatçı da içinde bulunduğu dönemin şartları içinde ilk başta özel hocalardan özel dersler alır. Daha sonra İnas Darülfünunu'na (Kadınlara Mahsus Üniversite) devam eder. 1919 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra bazı okullarda öğretmenlik yapar. Ona göre, bireylere verilen eğitimlerin kalıcı olabilmesi için mutlaka uygun bir materyal kullanılmalıdır. Şunu belirtmemiz gerekir ki eğitim kurumlarının çok olması önemli değildir. Asıl önemli olan bireylere verilen bilgilerin, ilim ve fen ışığında ilerlemelerine fırsat verecek bir eğitim anlayışında olmasıdır. Bu yüzden de bireylere verilmek istenen bir eğitim için mutlaka öğrenmeyi kolaylaştıracak uygun bir materyal kullanılmalıdır. Şükûfe Nihal Başar, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Ne Kadar Yanılmış!* hikâyesinde ve *Yalnız Dönüyorum*, *Çölde Sabah Oluyor*, *Yakut Kayalar* ile *Çöl Güneşi* adlı romanlarında eğitim kurumları ve eğitim materyalleri temasına yer vermiştir.

Ne Kadar Yanılmış! hikâyesinde Hayriye Hanım, okurlara tanıtılırken eğitim seviyesi ve okuduğu eğitim kurumu hakkında şu bilgilere yer verilir:

“Hayriye Hanım, Darülfünun’dan çıkmış, yeni evlenmiş yirmi beş yaşında genç bir kadındı. Hayriye Hanım, yeni Türkiye’nin serbest, şen fakat metin, dürüst kadınlarından idi. Ona herkes hürmet ederdi. Mektepten iyi tanıdığı bazı arkadaşları sık sık ziyarete gelirlerdi.” (NKY, 25-26)

Sanatçının, eğitim kurumları ve eğitim materyalleri temasına yer vermiş olduğu bir diğer eseri ise *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Yıldız, babası İhsan Bey’in özverileriyle önce evde özel hocalardan özel dersler alır. Genç kadın, sonra da eğitimini devam ettirmek için mektebe gitmeye karar verir. Yıldız, önce Çapa Kız Muallim Mektebi’ne kaydolar, ardından da İlk Muallim Mektebi’ne devam eder. Romanda eğitim kurumlarından en üst seviyede olanı Darülfünun’dur. Yıldız’da Darülfünun’daki toplantılara son sınıftaki öğrencilerle birlikte katılır. Yıldız, hayatı boyunca gittiği eğitim kurumlarını şu cümlelerle belirtir:

“Evdeki dersler beni doyurmadı, mektep, diye tutturdum. Başa çıkamayarak o yıl içinde beni Çapa’daki Kız Muallim Mektebi’ne verdiler... O zaman İlk Muallim Mektebi’ni bitirmiş, Yüksek Muallim Mektebine girmiştım. Ara sıra

Darülfünun'da, öbür yüksek mektep talebeleriyle birlikte toplanıp görüşülüyordu, bu toplantılara beni de çağırdılar.” (YD, 215-222)

Yalnız Dönüyorum romanında eğitim kurumları teması başlığı altında bahsedilmiş olan bir diğer kurum ise Yıldız'ın amcasının oğlu Fahir'in gittiği Galatasaray Sultanisi'dir:

“Yengemle amcamın, Galatasaray Sultanisi'ne giden Fahir adlı bir çocukları var; uzun boyu, kocaman siyah gözleriyle yeryüzüne göklerden bakan, mağrur bir genç ...” (YD, 206)

Çölde Sabah Oluyor romanında ise eğitim alanında en üst düzeyde olan kurum, Adnan'ın babası Osman Hocagil'in mezun olup, diploma aldığı Darülmuallimin'dir:

“O zamanlar Kığı'da... kâtibiydi. Bu işi bıraktı; yeni ufuklar kendisine teselli verir ümidiyle Erzurum'da yeni açılan Darülmuallimin' talebe yazıldı. Bütün kuvvetini toplayarak çalıştı, az sonra bu yeni mektepten diploma aldı.” (ÇSO, 26)

Aynı zamanda *Çölde Sabah Oluyor* romanında, eğitim kurumu teması başlığı altında yer verilmiş olan bir diğer kurum ise Erzincan İdadisi'dir. Osman Hocagil, mektep hocası olmasından dolayı oğlunun eğitimine de önem verir. Bu yüzden Adnan'ı Erzurum İdadisine göndermeye karar verir. Osman Hocagil'in bu kararı romanda şu cümlelerle izah edilir:

“Çocuğun yaşaması, yurdu kalkındıracak fikirlerini onun gerçekleştirmesi lazım! Düşündü taşındı; çocuğu Erzincan İdadisi'ne göndermeye karar verdi. Zaten tabii halinde de olsa, memlekette rüştiyeden başka mektep yok.” (ÇSO, 35)

Yine *Çölde Sabah Oluyor* romanında eğitim kurumu olarak karşımıza çıkan bir başka kurum ise Adnan Hocagil'in oğlu Altan'ın gittiği Bolu'daki Ortaokul Parasız Yatılı Okulu'dur. Altan, kimseye haber vermeden ortaokul parasız yatılı imtihanına girer ve başarılı olur:

“Kimseye haber vermeden 'ortaokul parasız yatılı' imtihanına girdi ve bunu ancak kazandıktan sonra babasına söyledi. Mektep Bolu'da... Noter senedi yapıldı, kâğıtlar tamamlandı, Altan yola çıktı.” (ÇSO, 172)

Adnan Hocagil, Danişment köyündeki öğrencilerine dersleri öğretebilmek için o dönemin şartları içinde elinde olan malzemelerle bir materyal hazırlar. Hazırlamış olduğu materyalle öğrencilerinin daha kolay bir şekilde okuyup yazmalarına yardımcı olur:

“Bir gün kurum, is ve yumurtayı birbirine karıştırdı, meydana gelen siyah boya ile geniş bir tahtayı boyadı, duvara astı, dersleri bu kara tahtaya yazarak öğretmeye başladı. Çocuklar yeni usul derse şaşır kalmışlardı. O hafta içinde dört sesli harfi, sonra da sessizleri öğrendiler, yazmaya da başladılar.” (ÇSO, 136)

Yakut Kayalar romanında ise Genç Kız’ın, eğitimi sırasında önemli rol oynayan bazı eğitim materyalleri hakkında şu ayrıntılara yer verilir:

“Önümde, İstanbul’da çıkan bütün edebi gazeteler; eski Servetifünûn’lar, Musavver Muhit’ler, Şehbal’ler, sonra Yeni Mecmualar. Bütün edebi kitaplar, albümler, boyalar...” (YK, 61)

Çöl Güneşi romanında da Zehra, Babiâli Caddesinde açtığı dükkânındaki eğitim materyalleri arasında şunları sıralar:

“Yan yana geniş, kristal camdan gayet şık dört tane vitrin yaptırdım. İkisine Türkçe edebi, içtimai, felsefi kitaplarla mektep kitapları, ikisine de Fransızca, İngilizce, Almanca kitapları yerleştirdim. Alt gözlere gayet güzel defterler, albümler, kalemler koydum.” (ÇG, 129-130)

Şükûfe Nihal Başar, eğitimci kimliğiyle eserlerinde eğitim kurumlarının ve eğitimde kullanılabilecek materyallerin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bir öğretmen, öğrencilerine vermiş olduğu eğitimin kalıcı olmasını istiyorsa mutlaka dersinin amacına uygun bir materyal kullanmalıdır.

2.2.3. Vatan

Vatan, bir insanın doğup büyüdüğü toprak parçası, evi veya memleketidir. Vatan toprağı, üzerinde yaşayan ve vatanının havasını teneffüs eden her insan için paha biçilemez bir duygudur. Doğal olarak her insan topraklarını mutlaka dahili ve harici düşmanlarına karşı korumak ister. Çünkü vatan duygusu herkes için kutsaldır. Bu kutsallık yazarlarımız tarafından da edebiyatımızda değişik başlıklar altında ele alınıp işlenmiştir. Şükûfe Nihal Başar da özellikle babasının ona kazandırmış olduğu vatan sevgisiyle romanlarında, vatan temasına yer vermiştir. Ona göre, vatan söz konusuysa erkek ve kadın ayrımı yapılmadan mücadele edilmelidir.

Türk Kadınının Mazisine Bakış 2 yazısında, Türk kadınının kahramanlığına değinen Şükûfe Nihal Başar, Türk kadını hakkındaki duygu ve düşüncelerini yansıttığı bu yazısında kadınlarımız için şu cümlelerini sarf etmiştir:

“Büyük Harp’te, İstiklal Harbi’nde İstanbul hele Anadolu kadını, evinin dışında da elinden gelen vazifeyi yapmış; erkeğin boş bıraktığı tarlada çalışıp memleketi besledikten başka, bir de hepimizin görüp işittiği o mertçe kahramanlıkları göstermiştir. Evet, Anadolu toprakları; köyüne yaklaşan düşmana, silah bulamazsa taşla, baltayla saldıran; düşman askerini dişleriyle boğan; bıçağını düşman kumandanının böğrüne saplayan, yere seren ve zaferin kazanılmasına yardım eden kadınların, genç kızların, ninelerin tüyler ürperten kahramanlık menkıbeleriyle doludur. İşte Türk kadını, budur... [Tan, s. 2087 (10 Haziran 1941), 2.]” (Zihnioğlu, 2008:237)

Vatan savunmasında her ne kadar erkekler en büyük savunmayı yapsa da yeri geldiğinde kadınlar da üzerlerine düşen vazifelerini yerine getirir. Sanatçının eserlerinde “vatan” teması, detaylı bir şekilde incelendiğinde şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.2.3.1. Sevgilerin En Mukaddesi: Vatan Sevgisi

Vatan sevgisi, bir nevi insanların üzerinde yaşadıkları bir toprak parçasının onlara verdiği mutluluk sevinciyle ortaya çıkan millî bir duygudur. Bu duygu, öyle yüce bir duygudur ki dünya üzerinde başka bir duyguyla dahi boy ölçüşemez. Atalarımız, yüzyıllar öncesinde kanlarıyla elde ettikleri bu cennet vatanımızı bizlere emanet etmiştir. Onların bu mücadeleleri tarihte olduğu kadar edebiyatımızda da anlatılmıştır. Her yazarımız, kendi bakış açısıyla eserlerinde vatan sevgisi temasını işlemiştir.

Türk edebiyatında vatan sevgisi temasını, hiç şüphesiz açık yüreklilikle işleyen yazarlarımızdan ilki Namık Kemal’dir. Abdülhak Hamit Tarhan, Fatma Aliye ve Mehmet Âkif Ersoy vb. yazarlarımız ve onlar dışında da daha birçok yazarımız, geçmişten günümüze kadar eserlerinde vatan sevgisi temasına yer vermiştir. Vatan sevgisi temasına yer veren yazarlarımızdan birisi de Şükûfe Nihal Başar’dır.

Onun eserlerinde, vatan temasına yer vermiş olmasında Tevfik Fikret’in de etkisi büyüktür. Çünkü Şükûfe Nihal Başar’ı, hayatının her alanında etkileyen bir diğer kişi Tevfik Fikret’tir. Bilindiği üzere Servet-i Fünûn Dönemi, siyasî ve sosyal yapıda birçok sıkıntının yaşanmış olduğu bir dönemdir. Tevfik Fikret ve devrindekiler, II. Abdülhamit Dönemi’nin baskıcı yönetimine maruz kalmışlardır. “II. Abdülhamid, basını sıkı bir denetim altında tuttu, devlet, yönetim, padişah aleyhinde yayınlara izin

vermedi” (Çetişli vd., 2016:57). Bu baskıcı ortam Tevfik Fikret’i ve devrin sanatçılarını içine kapanmaya zorlamıştır. Şair, baskıcı yönetimi bazı şiirlerinde özellikle de vatanî şiirlerinde eleştirmiştir. Ancak Tevfik Fikret’in vatanî şiirler yazmış olması onun tıpkı Namık Kemal gibi bir vatan şairi olduğu anlamına gelmez. Mehmet Kaplan’ın da belirttiği gibi “Tevfik Fikret, birçoklarının zannettiği gibi, doğuştan hürriyet âşıkı, idealist ve vatanperver değildir. Bu duygular veya fikirler, muayyen şartlar altında doğar ve gelişirler. 1897 Yunan Savaşı dolayısıyla birçok Türk şairi gibi, Fikret’te bazı vatanî şiirler yazmıştır.” (1995:79-147)

Şükûfe Nihal Başar, babasının ona küçük yaşlardan itibaren kazandırdığı vatan sevgisiyle yarıp tutuşan birisidir. O, Tevfik Fikret’in etkisi altında kaldığı zamanlarda onun vatanî şiirler de yazmış olduğunu da belirtmek için *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında *Halûk’un Defteri (1911)*’nde yer alan “*Halûk’un Vedâı*” adlı şiirinde geçen “Söyle, ey mustarip vatan, bildir; Çektiğin hangi kanlı seyyi’edir?” (YD, 210) mısralarına yer vermiştir.

Yalnız Dönüyorum romanında, Tevfik Fikret’in memleketi ne kadar çok yürekte düşünen bir sanatkâr olduğu Yıldız aracılığıyla vurgulanmıştır. Ayrıca Tevfik Fikret’in sanatçı kimliği, inceliği ve vatan hassasiyeti gibi birçok özelliği de eserde sıralanmıştır. Tevfik Fikret, Yıldız’ın gözünden her yönüyle idealize edilmiş bir kahraman olarak okurlarına sunulmuştur:

“Onu tanımayanlar ölmeden de, öldükten sonra da insafsızca hırpaladılar... Onu çekemeyenler, kötülemek için kendi ruhlarının bayağılığını ona isnat ettiler... Onun kadar bu memleketi yürekte düşünen hangi sanatkârı gördük?.. Fikret’in, bu toprakta bir gün sabah olacağına imanı vardı; o güneş doğdu, o sabah oldu, lakin büyük sanatkâr onu da göremeyecek kadar bedbahttı... Onda insanlık, sanat, incelik, derinlik, vatan; onda her şey var...” (YD, 312)

Sanatçının vatan sevgisi temasına romanlarında sıklıkla değinmesinin bir diğeri sebebi ise bu sevginin onun için kutsal olmasıdır. O, eserleri aracılığıyla vatan savunmasında erkekler kadar kadınların da etkin bir rol oynayabileceği düşüncesini savunmuştur. Şükûfe Nihal Başar’ın romanları, dikkatli bir şekilde okunup, incelendiğinde genellikle vatanperver kişilerin idealize edilmiş roman şahısları olarak tasvir edildikleri görülmektedir. Sanatçı, romanlarında işgal altında kalan topraklarımızın bireyleri nasıl etilediğini onların ruh dünyasıyla detaylı bir şekilde yer vererek işlemektedir.

Onun eserleri arasında vatan sevgisi temasına yer vermiş olduğu ilk romanı, *Çöl Güneşi* adlı eseridir. Feriha (Çöl Güneşi), Yüzbaşı Halûk ismindeki bir askerle tanışır. Kısa bir süre sonra da koyu bir sohbe başlarlar. Halûk ile arasında başlayan bu konuşmadan sonra Çöl Güneşi, vatan için verilen mücadelenin kutsallığına inanmaya başlar. Halûk’un vatanı için yaptığı mücadelesinden etkilenen Feriha, İstanbul’dan daha önce hiç dışarı çıkmamışken; Yüzbaşı’nın sayesinde millî meselelere karşı bir duyarlılık kazanmaya başlar:

“İstiklal mücadelesinde, Türk askerinin yaptığı fedakârlıkları, Yunanlıların İzmir köylerini nasıl ateşe verdiğini, Türk kadınının, Türk kızının bu muharebede ne kadar büyük kahramanlıklar gösterdiğini hikâye ederdi. Sonra bana büyük bir iftiharla, iki büyük nişan gösterirdi. Bunların birisi göğsünde asılı duran istiklal madalyası, öteki şakağında oyulu olan bir kurşun yarası idi... Ben, bu kahraman, temiz zabitin anlattıklarını zevkle, heyecanla dinlerdim. Manasız, oyuncuğa benzeyen bir gençliğim, ciddi, büyük şeylerden bahsetmeyen bir muhitim vardı, şimdi, Halûk, bu manasız senelerin üstüne kalın bir perde çekiyor, gözlerimin önüne asıl ciddi hayatın levhalarını açıyordu. O zamana kadar ben, İstanbul Boğazından dışarı çıkmamıştım. Halûk bana yavaş yavaş büyük derin hisler aşılamıştı.” (ÇG, 140-142)

Sanatçının, vatan sevgisi temasına yer verdiği bir diğr eseri de *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Eserde, vatanın ne gibi imkansızlıklar ve güçlüklerle ele geçirildiğı anlatılırken; aynı zamanda roman şahsı Adnan, vatan sevgisine sahip birisi olarak tanıtılır:

“Vatan sevgisi gibi kadın sevgisi de ondan bir özenti değıl, bir kutsiyet! Toprağına nasıl bağılysa, ruhuna eş olan kadına da öyle riyasız bağlarla bağılı!” (ÇSO, 142)

Sanatçının *Vatanım İçin* adlı romanında da vatan sevgisi temasıyla karşılaşmaktayız. Eserin konusu isminden de anlaşılacağı üzere “vatan” dır. Romanda, insanların vatan toprağını kurtarmak için çektikleri çileler ile vatanın kurtuluşu için mücadele eden kahraman kadınlarımızdan bahsedilmiştir. Şükûfe Nihal Başar, eğer vatan söz konusuysa kadın-erkek ayrımı yapılmadan her bireyin vatanını savunması gerektiğı düşüncesini Makbule ve Ali Gördes aracılığıyla anlatmaya çalışmıştır. Ali Gördes ve Makbule, çocukluk yıllarından itibaren birbirlerini severler. Fakat her iki âşğın da vatan sevgileri birbirlerine karşı duydukları sevgiden daha büyüktür. Gördesli Makbule’nin, sevdiği adamdan vazgeçmesi aslında savaşı Türk kadınının vatanı için yapabileceğı fedakârlığı göstermektedir. Makbule ile Ali’nin ablası Samiye

Hanım arasında geçen bir konuşmada Makbule'nin şu sözleri onun vatan sevgisinin apaçık bir kanıtıdır:

“Hiç böyle şey olur mu Samiye Ablacığım, el âleme karşı böyle şey yapılır mı? Hem, şimdi öyle şeyler düşünülecek zaman mı? Memleket kan ağlıyor. Ali Bey’e söyle, kendisini tehlikeye atmasın, üzülsün, ne yapalım, kader kısmet böyleymiş. Senden benden önce vatan var.” (Vİ, 274-276)

Şükûfe Nihal Başar’ın, vatan sevgisi temasına yer vermiş olduğu bir diğer eseri de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Eserde, Yıldız’ın vatan sevgisini kazanmasında etkili olan kişi babasıdır. İhsan Bey, kızının eğitimiyle yakından ilgilenir. Aynı zamanda arkadaşlarıyla yapmış olduğu toplantılara Yıldız’ın da katılmasını sağlar. İhsan Bey, bu toplantılar sayesinde kızına edebiyata ve sanatsal meselelere karşı kazandırmış olduğu bir duyarlılığın yanında vatan sevgisi de kazandırır. İhsan Bey, Yıldız’a Namık Kemal’in kitaplarını okutup, ezberleterek küçük yaşlarından itibaren derin bir vatan sevgisi aşılar. Yıldız, kazanmış olduğu bu sevgi sonucunda, vatani için savaşmayı göze alan cesur bir kadın olarak tasvir edilir:

“Ben daha sekiz yaşımdan beri Makedonya dağlarında esen kahramanlık havasını kokladım. Bu toprağın bağrından sızan kanları daha o zamanlar gördü. ‘10 Temmuz’ beni, dokuz yaşında bir çocuk değil, bağrına vatan sevgisi dağlanmış bir küçük mustarip halinde buldu. Hakkınız var, bu fikirleri bana hep babam aşıladı, bana Kemal’in kitaplarını okuttu, ezberletti.” (YD, 213)

Vatan sevgisi sanatçıya göre, dünyadaki her türlü sevgiden daha üstün bir sevgidir. Vatan savunması söz konusu olduğunda herkes elini taşın altına koymalıdır. Çünkü atalarımızın kanlarıyla sulanan bu topraklardan kolay kolay vazgeçemeyiz. Onların emanetini şartlar ne olursa olsun her zaman korumalıyız.

2.2.4. Anadolu ve Anadolu’ya Bakış

Anadolu, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan bir coğrafi mekândır. Türkler için bu kadar önemli bir mekân olan Anadolu, yaşlısından gencine kadar herkesin topyekûn mücadelesi sonucunda Millî Mücadele ile kurtarılmıştır. Atalarımızın gayretleri sonucunda kurtarılmış olan Anadolu coğrafyasında yaşanmış olan savaşlar, açlıklar, sefaletler ve yoksulluklar vicdanı olan herkes gibi yazarlarımızı da derinden etkilemiştir. Millî Edebiyat Dönemi’ne kadar da olaylar genellikle mekân olarak İstanbul’da geçmiştir.

Edebî eserlerde mekân olarak yoğun olarak İstanbul'un tercih edilmiş olmasının en önemli sebeplerinden birisi İstanbul'un yüzyıllardan beri bir kültür merkezi olarak varlığını sürdürmüş olmasıdır. Aynı zamanda matbaacılığın gelişmesiyle gazete, dergi, kitap yayıncılığının İstanbul'da toplanmış olması ve edebiyat topluluklarının da bu şehirde toplanmış olmaları da (Okay, 2008:252) İstanbul'un popüler bir mekân olarak seçilmesinde de etkili olmuştur.

Türk edebiyatında mekân olarak Anadolu'ya yönelmenin Cumhuriyet ile birlikte eş zamanlı olmuş olduğunu o dönemin eserlerini göz önünde bulundurarak söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemin eserlerinde özellikle de romanlarında Anadolu'nun işlenmiş olmasının iki temel sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki; "Anadolu'nun aydınlarımız tarafından belli bir tarihten sonra artık bütün vatan coğrafyasının sembolü olarak benimsemiş ve romanlarında kullanmış olmasıdır. Bir diğer sebep ise önceleri "Halka Doğru", sonrasında da "Mektepten Memlekete" sloganlarıyla gelecek nesillere benimsetilmek istenen sosyolojik bir düşünce anlayışının bütün aydınlarımız tarafımızdan benimsenmiş olmasıdır" (Yalçın, 2002:159). Böylece artık yazarlarımız eserleri için popüler bir mekân olan İstanbul'dan uzaklaşıp yüzlerini Anadolu'ya çevirmişlerdir.

Anadolu, geçmişten günümüze kadar birçok sanat dalına konu olmakla birlikte edebiyata da konu olmuştur. Şiir, hikâye, roman, tiyatro vb. gibi pek çok edebî türlerde Anadolu temasına yer verilmiştir. Yazarlar, Anadolu'nun tanıtılması ve Anadolu'ya sahip çıkılması fikrini aşılayabilmek için eserlerini bir araç olarak kullanmışlardır. Böylece birçok yazarımız eserlerinde Anadolu temasını işlemiştir. Bu yazarlarımızdan biri de Şükûfe Nihal Başar'dır. Sanatçıya göre Anadolu; temizliği, bozulmamış hali ve saflığı ile insanın huzur bulduğu bir mekândır.

Onun eserlerinde, Anadolu denildiğinde dikkatimizi çeken ilk şey Cumhuriyet öncesinde idealist bireylerin Anadolu'nun kurtuluşu için göstermiş oldukları mücadele azmidir. Diğer bir husus ise Cumhuriyet'in ilanından sonra da bütün imkânsızlıklara rağmen Anadolu'nun kalkındırılması gerektiğine inanan çalışkan bireyler sayesinde Anadolu'nun yeniden imar edilebilecek bir mekân olarak okurlarının karşısına çıkartılmasıdır. Sanatçının, Anadolu ve Anadolu'ya bakış teması altında yazmış olduğu *Yalnız Dönüyorum* romanında Yıldız, Anadolu'nun kalkınması için hayaller

kurarken; *Çölde Sabah Oluyor* romanında ise Adnan, başına ne gelirse gelsin Anadolu'nun yeniden imar edilmesi için kendisini feda etmiştir.

Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde, Anadolu temasına yoğun bir şekilde yer vermiş olmasının bir diğer sebebi de kendisinin İstanbul Halkevi'nin Köycülük şubesine üye olmuş olmasıdır (Argunşah, 2010:136). Sanatçının üye olduğu bu şube Anadolu'nun farklı illerine köy gezileri düzenler. Bu gezintilerin birisi de Celalili'ye köyüne yapılır. O, bu köy gezisine katılmış ve bu köydeki anılarını da "*Celaliye'de İki Gün*" başlıklı yazısında dile getirmiştir. Sanatçı, bu yazısında Anadolu ile İstanbul'u karşılaştırmış ve İstanbul'u tercih edenlerin Anadolu'ya karşı olan memleketçi tavırlarını samimi bulmadığını şu cümleleriyle dile getirmiştir:

"Ah, bu İstanbul derdi!.. İstanbullu İstanbul'dan çıkmak istemez. Kafalarında Anadolu, köy, yurt zevkini yaşatanlar; bu harap toprağın bir parçasını olsun kurtarabilmek ateşiyle candan yananlar sayılacak kadar azdır [Yeni Türk Mecmuası 1, s. 3 (Kanunuevvel 1932), 200-206]" (Zihnioğlu, 2008: 61).

Anadolu'nun vatansever kişiler sayesinde yeniden inşa edilebileceğine inanan sanatçı bu inancını da *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında kendisine belirlediği Yıldız karakteriyle ifade etmeye çalışmıştır. Genç kadın, küçük yaşlardan itibaren kazanmış olduğu vatan aşkıyla Anadolu'nun kadın-erkek ayrımı yapılmadan kurtarılması gerektiğine dair düşüncelerini şu cümlelerle dile getirir:

"Anadolu'dan sık sık haber alıyorduk; orada hududa doğru, batıya doğru, ölüm bahasına kazanılacak şerefe doğru büyük bir akın vardı... Asırlardan beri bu memleketi kanı ile besleyen Anadolu, şimdi de son damla kanını harcayarak onu kurtarmaya çalışıyordu. Memlekette harp edecek vasıta yoktu; düzgün bir teşkilat yoktu; yer yer toplanıp büyüyen milli kuvvetler çakmaklı tüfeklerle, iki üç eski, bozuk uçakla düşman karşısına gidiyorlardı... Anadolu şehirleri bu fakir vasıtalarla birbirinin imdadına koşuyordu; genç, ihtiyar, kadın, erkek aşılmaz dağları yararak, bataklıkları geçerek, karları, buzları delerek develer üstünde, kağnılar içinde, onları da bulamazsa kendi sırtında yurdun bir ucundan diğer ucuna yiyecek, silah taşıyordu." (YD, 231-232)

Anadolu, uzun uğraşlar ve binlerce şehidimizin vatan toprağı için kendi canından vazgeçmesi sonucunda düşmanlardan kurtarılmıştır. Bundan sonra Anadolu coğrafyasında rahat bir nefes alınması gerekirken bu seferde ihmal edilen Anadolu ve Anadolu insanını medenîleşmesi için büyük bir mücadele başlamıştır. Bu mücadelede de en büyük rol elbette ki sanatçılarımıza ve aydınlarımıza aittir. Vatan hassasiyetine

sahip olan her sanatçımız, eserleri aracılığıyla idealist aydınları Anadolu'ya gitmeleri gerektiği mesajını vermek istemiştir. Şükûfe Nihal Başar da eğitimci kimliğiyle eserlerinde, Anadolu'nun kalkınması için elinden gelen her şeyi yapmayan çalışan idealist aydınlara yer vermiştir. Bu idealist aydın kişilerden birisi de kendi duygu ve düşüncelerinin temsilcisi konumunda olan Yıldız karakteridir. *Yalnız Dönüyorum* romanında Yıldız, Anadolu'yu kalkındırmayı kendisine vazife bilen tutkulu ve idealist bir kadındır. Genç kadın, Mütareke yıllarında her vatanperver gibi yaşanan bütün olayları yakından takip etmiştir. Yıldız, aynı zamanda Anadolu'yu ve Anadolu insanını yükseltmek için kendi imkanları doğrultusunda tek başına İstanbul'dan Anadolu'ya kaçmaya karar verir. Genç kadın, kararını gerçekleştireceği zaman Yüksek Muallim Mektebi'nde okuduğu yıllarda tanışıp, evlendiği eşi Hasan'ın kendisine vermiş olduğu bir sözle bu düşüncesinden vazgeçer. Çünkü Hasan, Yıldız'ı Anadolu'ya kendisinin götüreceğini söyler. Hasan'ın verdiği müjdeyle havalara uçan Yıldız, Anadolu'ya gitmeden önce kendisini Anadolu'yu kalkındırmak için uğraşan birisi olarak hayal eder:

“Memleketin derdi bugünkü kazancı ile bitmiş olmayacak, yıkılıp yıkılmış, asırlardan beri ihmale uğramış Anadolu bundan sonra da onu seven ellerin yardımını bekleyecek, onu karanlıktan, bilgisizlikten kurtarmaya çalışmak da mukaddes bir vazifedir. Çalıştığımız yerler elimizde birer cennete dönecekti; gözlerimizin, gördüğü, ayaklarımızın bastığı topraklarda hastalık, bilgisizlik, çirkinlik, fakirlik kalmayacaktı. Bütün arkadaşlarımızı bu ülkeye bağlamak için çalışacaktık. Anadolu'ya, köye gitmekten ürken; İstanbul gençleri yarış edercesine anayurdu yükseltmeye koşacaklardı. Yolları çamur, gübre dolu köyün ortasında şimdi çiçekli, ağaçlı havuzlu bir park vardı; güneşten kavrulan yollar iki sıra yeşillikle gölgelenmişti. Ben köyde ana, baba, kardeş, hoca, doktor her şeydim. Ülküsü, arzusu olmayan, çeşmeden şu taşımaktan başka bir iş bilmeyen genç kızlara bir atölye açmışım; onlara yerli Türk işlerinden örneklerle yeni işler yaptırıyordum. Her yıl köyde bir sergi açılıyor, orada genç kızların bir yıl içinde meydana getirdikleri eserler satılıyordu. Bu sergiyi görmek için Türkiye'nin her yanından akın akın ziyaretçiler geliyordu, aldıkları eşya ile köylüyü zenginleştiriyorlardı... Gözlerim kapalı, bunları düşünürken, heyecandan heyecana düşer damarlarımdaki kanın kaynayarak büyük ülkümün canlanacağı, hakikat olacağı yerlere atacak kadar beni sarstığını duyardım.” (YD, 234-236)

Yıldız, Hasan ile evlendikten sonra Anadolu'ya gider. Fakat Anadolu için kurduğu hayallerin hiçbirini gerçekleştiremez. Çünkü eşinin amcasının ve aile üyelerinin hareketlerinden rahatsız olan Yıldız, büyük hayallerle gittiği Anadolu'dan

bir gece yarısı kırılgan olarak döner. Genç kadın, Anadolu’da yaşadığı hayal kırıklığından sonra bir süreye kadar kendisine Anadolu’ya hizmet için gitme tutkusunu dile getirmeye cesaret bulamaz. Bu durum Anadolu’ya giden amcasının oğlu Fahir’in kendisine gönderdiği mektuplara okuyacağı zamana kadar devam eder. Yıldız, Fahir’den sık sık mektuplar almaya başlar. Fahir, Yıldız’a yazdığı her mektubunda Anadolu’da gezdiği yerlerden haberler verir, Anadolu’nun içinde sonsuz şiir kaynaklarının bulunduğu dağlarından ve derelerinden bahseder. Yıldız, babasının ruhuna aşıladığı yurt ve millet sevgisini yalnızca Fahir’in doldurabileceğine inanarak Fahir ile birlikte Anadolu ve Anadolu insanı için çalışmayı arzular. Yıldız, Hasan ile kurduğu hayallerini gerçekleştiremezse de Fahir ile kurduğu hayallerini gerçekleştirmek için kararlı bir adım atarak her şeyi ardından bırakıp, Anadolu’ya gidip, Anadolu’yu kalkındırma düşüncelerini harekete geçirmek ister:

“Bakımsız Anadolu, benim çocukluktan beri bütün rüyalarımı dolduran öksüz ülke gözlerimde alev alev yanıyor... Fahir ağabey yüreğimde, eski ateşi örten külleri bir bora gibi savurup dağıtıyor... Fahir ağabeyin dediği gibi, biraz da oralarda bir gezinti yapsam... O öksüz ellerin yanık bağrına ben de bir damla su serpssem... Bir yandan Fahir ağabeyin yazdığı ve benim bütün ömrümde özlemini çektiğim sevgili, güzel Anadolu’yu gezmek için sabırsızlanıyordum; şimdiye kadar benim ona hiçbir faydam dokunmamıştı; hiçbir işe yaramaz, iradesiz insanlar gibi, başkalarının bana verdiği ıstırapı çekmekle vakit geçirmiş, kendimi kurtaramamıştım; ne olursa olsun artık çalışacaktım; şehirde, köyde, mektepte, fabrikada, ne şekilde olursa olsun, ben de yurdum için çalışacaktım.” (YD, 348-349)

Sanatçı, *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında da Anadolu ve Anadolu’ya bakış temasına yer vermiştir. Eser, ilk başlarda Fahri Manas adlı bir yazarın romanı olarak kurgulanmış olmasına rağmen eserin konusu genel olarak Anadolu’dur. Fahri Manas, gelişigüzel bir Anadolu gezisi yapmak için çıktığı gezisinde Adnan’ın biyografisini öğrenir ve onu bulmak için gezisinin amacını değiştirir. Bunun üzerine Fahri Manas, Adnan’ın gittiği her şehre uğrayarak onun hakkında bilgiler alır. Olay örgüsü bu şekilde devam etmekle birlikte Adnan’ın çocukluk yıllarından orta yaşlarına gelene kadar ki maceraları da anlatılır. Eser, bir yandan bu şekilde bir vaka içinde devam ettirilirken aynı zamanda Cumhuriyet öncesi ile Cumhuriyet’in ilanından sonraki ilk yıllarda Anadolu’da yaşananların tasvir edildiği bir zaman dilimine de yer verilir. Adnan’ın gözünden uzun yıllar boyunca düşmanlarımız tarafından tahrip edilen Anadolu’nun, vatanseverlerimiz sayesinde kurtulmuş olduğu belirtilir. Tahrip edilen

Anadolu, ilk başlarda verimsiz topraklar gözüyle betimlenirken romanın en sonunda yeniden inşa edilmesiyle sonlandırılır. Şükûfe Nihal Başar, bu romanında Anadolu'nun çalışkan insanlarla kalkınabileceğine dair düşüncelerini kendisine seçtiği Adnan karakteriyle dile getirmektedir. Adnan, babasını bulmak için çıktığı zorlu yolculuk serüveninde Anadolu'da gitmediği şehir bırakmaz ve başına ne gelirse gelsin Anadolu'ya hizmet etmekten geri durmaz. Adnan, gittiği Anadolu şehirlerinde her türlü meslekten işler yaparak kendisini Anadolu'ya ve Anadolu insanının yükselmesi için feda eder. Adnan'ın Anadolu coğrafyasında en son durağı Ceylanpınar olur. Burada Kâtip Bey adıyla tanınan Adnan, ziraat faaliyetlerinde bulunur. Fahri Manas'ta Adnan'ı bulmak için çıktığı gezisinde bir rastlantı sonucunda Ceylanpınar'a uğrar ve Kâtip Bey (Adnan) ile tanışır. Fahri Manas, Kâtip Bey ile aralarında geçen bir konuşmadan sonra aradığı kişinin yani Adnan'ın Kâtip Bey olduğunu anlar. Kısa bir hasbîhalden sonra Fahri Manas, Ziraat kombinasyonunun müdürü Celal Umman ve Kâtip Bey ile Ceylanpınar'ı dolaşmaya başlar. Fahri Manas, Ceylanpınar'ın her yerinde verimsiz toprak parçalarının yerine yeşillikler ve biçerdöver makineleri görür. Şükûfe Nihal Başar, bu eserinde Adnan üzerinden güzel Anadolu topraklarımızın yine azimli insanlarımızın çalışmalarıyla kalkındırılabilirliği düşüncesini dile getirmekten çok uygulamaya başlama fırsatını bulmuştur. Fahri Manas hatta eserin gerçek yazarı olan Şükûfe Nihal Başar, Anadolu'nun arı gibi çalışkan insanlarımız sayesinde yeniden imar edilebileceği konusunda herkese Adnan'ı ve Celal Umman'ı örnek olarak gösterir. Romanın en sonunda ise sanatçı, Fahri Manas aracılığıyla Adnan'ı, Celal Umman'ı ve çalışan herkesi tebrik ederek çöllerin de istenilirse nasıl cennete dönüşebileceğini şu sözleriyle ispat eder:

“Nihayet, ekilmiş, biçilmiş tarlaları ile, şurada burada biçerdöver makineleriyle, küçük yeşil ağaçlığı ile ve beyaz evleriyle, işte Ceylanpınar! Ziraat kombinasyonunun genç, zeki müdürü Celal Umman anlatıyor: ‘Beş yıl önce buraya geldiğim zaman, on beş yerli evle iki dükkân, bir de kahve vardı. Şimdi 266 ev var. Öyle değil mi Kâtip bey?’ Kâtip bey dalgınlıktan silkindi: ‘Evet, müdür bey, hakkınız var, evet... Çöl sizin gayretinizle bu hale geldi.’ ‘Estağfurullah... Sizin gibi akıllı erer, memleketi sever, buradaki mahrumiyetlere katlanır bir arkadaşına rast gelmeseydim, belki tek başıma bir başarı gösteremezdim.’ Büyük zafer! İkinizi de tebrik etmeliyim. ‘Anadolu’da oturulur mu’ diye İstanbul, İzmir, Ankara derdinden bir türlü kurtulamayanlar görsünler de ibret alsınlar!.. Demek ki çalışılırsa çöller cennet oluyor.’” (ÇSO, 179-180)

2.2.4.1. Anadolu ve Yoksulluk

Şükûfe Nihal Başar'ın, hikâyelerinde ve romanlarında yer verdiği bir diğer temamız da “Anadolu ve yoksulluk” temasıdır. Eserlerinde bu temayı çoğunlukla I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı (Millî Mücadele)'nin yıkıcı etkileriyle birlikte işleyen sanatçı, aynı zamanda Anadolu halkının çektiği sefaleti de çok yönlü olarak işlemiştir. O, eserleri aracılığıyla lüks ve şatafatlı bir hayatı yaşayan zenginlerin karşısında, Anadolu için canından vazgeçen vatanseverlerimizin yoksullukla mücadele etmesinden duyduğu rahatsızlığını dile getirir. Sanatçı, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Dilenciler* ve *Düşenler Önünde Kadın* hikâyelerinde; *Çölde Sabah Oluyor*, *Yalnız Dönüyorum* ve *Çöl Güneşi* adlı romanlarında Anadolu'da görülen yoksulluk temasına yer vermiştir.

Dilenciler hikâyesinde, yazar anlatıcı Büyük Harp senelerinde tramvay da yaptığı bir yolculuk esnasında sağ bacağını ve bir kolunu kaybetmiş ve açlıkla da savaşıyor bir gazinin dilendiğini görür. Gazi, bir evin kapısını çalar ve kapının açılacağı ümidiyle yorgun bir şekilde bekler. Fakat kapı açılmaz ve evin içinden bir baykuş sedasını andıran insanların sokaklara kadar taşan ahenkli kahkahaları yükselir. Vatani için kolunu ve bacağını kaybeden bu vatansever Gazi, hayatını devam ettirebilmek için sadece kendisine lazım olan kuru bir lokma ekmek alabilmek hayaliyle kapının açılması için ısrarla kapıyı çalar. Fakat pencereden hala çılgın ve şuh kahkahalar yükselmeye devam eder. Artık kapının açılacağından tamamıyla ümidini kesen Gazi, pes ederek sanki eliyle kim kime demek ister gibi bir nefret işareti yaparak titreyen tek ayağı ile koltuk değneklerine yaslanarak kapıdan uzaklaşır. Yazar anlatıcı, Gazi'nin bu durumunu görünce insanlığın vicdanında açılan büyük ve iğrenç bir yarayla hem etrafındakilerin insanlığından hem de kendi insanlığından utanır:

“Büyük Harp senelerinde... Karşılık bekleyen tramvayın penceresinden görüyorum: Bütün bacağını ve bir kolunu, kim bilir hangi toprağımıza hediye ettikten sonra bu ulvi nişanı ile milletin karşısında, nihayet avuç açmaya mecbur olan bedbaht kahramanlardan biri... Bir kapı önünde solgun, bitap, bekliyor! Çaldı; durdu, yine çaldı... Yukarıda ağlayan milletin ıstırapı karşısında, insana baykuş sedası kadar meşum tesirler yapan bir musiki... Sokaklara kadar taşan bir ahenk... Uzaklara kadar yayılan bir kahkaha!.. Makul kahraman, kemik omuzlarını tahta istinadgâhlarına [değneklerine] doğru eğerek hâlâ bekliyor... Bir daha yerine gelmeyecek genç, sağlam, tamam ömrünün tükenmesine karşı, yalnız, bir lokma ekmek... Bizden, yalnız, yalnız, yarım kalan ömrünü bitirinceye kadar

kendisine lazım olan kuru bir lokma ekmek bekliyor... Gittikçe kemirildiğini duyduğum insanlığım, beynime birdenbire müthiş bir ısırap verdi. Bu manzara insanlığın vicdanında açılmış büyük iğrenç bir yaraydı.” (Dİ, 51-52)

Düşenler Önünde Kadın hikâyesinde de yoksulluk teması, Büyük Harp’in son senesinde İstanbul’un içler acısı haliyle birlikte gözler önüne serilir. Her gün gazetelerde kötü mağlubiyet haberlerini gören gözler bir yandan da hasta, aç, perişan, kolsuz, bacaksız ve gözsüz kaldırımlara yığılmış olan genç askerlerimizin acıklı hallerini de görür. Bu sefaletlerle dolu olan bu ortamı görmek istemeyen İstanbul zenginleri ise otomobilleriyle zevk ve eğlence yerlerine koşarlar. Bu acı tablo hikâyede şu cümlelerle tasvir edilir:

“Büyük Harb’in son senesi... İstanbul sokakları yürekleri parçalayan hakiki bir sefalet sahnesi olmuştu. Her gün gazetelerde inanılmaz mağlubiyetleri haber veren meşum satırlar gözlerimizi karartırken bir taraftan da bu meşum hezimet sebeplerinin en canlı izahı olan hasta, aç ve perişan askerler kaldırımın üzerine yığın yığın seriliyor. Adım başında, görebilen gözleri ağlatan bir sefalet-i heykel... Kolsuz, bacaksız, gözsüz genç maluller... Görmemek için insana ani ölüm arzuları veren bütün bu azap ve sefalet mahşeri önünden İstanbul zenginleri lakayt, sermest [sarhoş], bütün bu zavallıların hayat ve nasiplerinden kırpılmış parçalarla toplanan gayri meşru servetlerin iğrenç ihtişamı içinde otomobillerle, arabalarla sefahathanelerine koşuyorlar...” (DÖK, 47)

Şükûfe Nihal Başar’ın, Anadolu ve yoksulluk teması altında yazmış olduğu bir diğer eseri de *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Kiğı halkından Osman Hocagil’in oğlu Adnan, babasının isteğiyle Kiğı’dan ayrılmak üzere yola çıkan göç kafilesine katılır. Kafile, savaş esnasında düşman eline geçmemek için aileleriyle birlikte zorlu bir yolculuğa çıkar. Kafilenin arasında yanında ailesinden kimse olmadan yoluna devam eden Adnan, savaş esnasında yoksulluk çeken askerlerin ve yurtlarından göç etmek zorunda kalan insanların acıklı durumlarına şahit olur. Adnan, yoksullukla birlikte görülen kıtlığın da baş gösterdiği yerlerde halkın açlık ve sefaletinden şöyle bahseder:

“Kiğı, Erzurum-Halep-Bağdat yolu üzerinde eski bir kasaba... Adnan şimdi Erzincan yolculuğuna çıkarken, yol bir hafta sürdü. İşte, omuzlarda inilleyen hastalar birer birer gözlerini yumuyor.. Bir aralık bir acı kadın çılgılığı bütün kafileyi sarstı: ‘Amanın, belki gene döneriz de çıkarırım; malı mülküm hepsi o; illere kalmasin! Dedim; meğersem, kolumdan ‘bohçam’ diye yavrumu atmışım.’ Kiğı işgal olunmuş!’ Bir yurdun düşman tarafından işgal olunması bin türlü felakete çarpılması, sefil, perişan hale gelmesi demek! Pasinlerde kan gövdeyi

götürmüş, Allahuekber Dağlarında kırılan ordu, nihayet büsbütün bozguna uğramış, Erzurum'dan Erzincan'a naklolunmuştu. 'Düşman geliyor!' haberini alınca, başında bir tayfun esmiş gibi bütün halk dağılıp gitmiş! 'Zaten daha evvel de tifüs, halkı tırpan gibi biçmiş! Ölümler orada da hep ortada kalmış, gömülememiş!.. Bitler hastaların gözlerini kör etmiş. Bir aralık oraya uğrayan Enver Paşa, bu hali görünce, 'Neden bunlara bakmıyorsunuz, hastaları neden Erzurum'a sevk etmiyorsunuz?' diye kızıp haykırınca, 'Vasıta yok,' demişler." (ÇSO, 30-42)

Sanatçı, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında da Anadolu ve yoksulluk temasına yer vermiştir. Eserde, Anadolu köylerinin bakımsız olmasının yanı sıra buradaki insanların yoksulluğu ve çektikleri sıkıntılar da dile getirilmiştir. Sakarya köylerinden birinde yaşayan Nadide adlı, sekiz dokuz yaşlarında ve bembeyaz saçlı bir kız çocuğunun ailesinin yaşadığı yoksulluk şu cümlelerle aktarılır:

"Sakarya köylerindendi; büyük bir odaları vardı; bir yanda kendileri, bir yanda hayvanları yaşırdı. Bir köşede bir ocak vardı; orada yemek pişirirler, ısınırlardı. Nadide, cılız ve hastalıklı idi. İki ağabeyi, bir ablası vardı; Mustafa ile Ali ve Faize... Baba çoktan şehit düşmüştü, anneleri ağırca hasta idi. Nadide de bir köşede hasta yatıyordu. Paraları yok; hepsi aç... Hasta anneye, hasta Nadide'ye kuru ekmek bile yediremiyorlar. Büyük ağabey şurada burada patates kabukları buluyor; bunları kaynatarak ağır hasta olan anneye içiriyorlar; anne onun hepsini içmiyor, küçük yavrusunu gösteriyor: 'Ona da verin... Bazı ekmek kırıntısı bulurlarsa aralarında paylaşıyorlar.'" (YD, 244)

Anadolu ve yoksulluk temasına yer verilmiş olan bir diğer eser ise *Çöl Güneşi* romanıdır. Eserde, Zehra'nın gözlemleriyle yoksulluk temasına yer verilmiştir. İstanbul'da yaşayan sözde okumuş ve kültürlü bir kesimin süslerine önem verdikleri kadar kendi memleketlerindeki yoksul çocukların durumlarına kayıtsız kalmalarının eleştirisi şu cümlelerle yapılır:

"Hanımlar, kendi tuvaletlerinin derdinden zaman bulup da biraz memleket çocuklarını, memleketin muzdariplerini düşünmezler... Kışın karlar içinde, köprü altında, harap çeşme kovuklarında diri çocuk iskeletleri yatar. Manikürsüz, ipek çorapsız gezmeye utanan İstanbul halkının teneffüs ettiği hava içinde öz yavrularını diri diri ölmesinden yüzü kızarmaz. Ara sıra bunlardan bahsedilse bile bu heyecan havası gibi eser, duman gibi uçar gider." (ÇG, 155)

2.2.5. Savaşlar

Şükûfe Nihal Başar, eserlerini genellikle Osmanlı Devleti'nin topraklarının dört bir tarafının Yunan, İngiliz, Fransız vb. değişik düşman kuvvetleri tarafından işgal edildiği yıllarda yazmıştır. Sanatçı, savaşlar teması başlığı altında bir yandan düşman işgallerine karşı İstanbul ve Anadolu'daki vatanperver kişilerin mücadelesine yer verirken; bir yandan da halkın açlık ve sefaletini yansıtmıştır. O, aynı zamanda düşmanın ele geçirdiği yerlerde yaptığı zulümleri de tüm gerçeklikleriyle roman formu içinde anlatmıştır. Şükûfe Nihal Başar'ın yapıtlarının detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda “savaşlar” teması, şu alt başlıklara ayrılmaktadır:

2.2.5.1. Balkan Savaşları (1912-1913)'nın Etkileri

Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız olan Balkan Devletleri, (Sırbistan-Karadağ-Yunanistan-Bulgaristan) Rusya Çarlığı'nın himayesi altına girerek Balkanları kendi aralarında paylaşmak için Osmanlı'ya karşı savaş açarlar. Bu savaşın yıkıcı etkilerini her ne kadar tarihçilerimiz eserlerinde yer vermişse de edebiyatçılarımız tarafından da işlenmiştir. Vatanına karşı kendisini sorumlu hisseden her yazarımız, Balkan Savaşları'nın etkilerine eserlerinde kendi düşünce yapısında şekillendirerek yer vermiştir. Şükûfe Nihal Başar da vatanına düşkün kadın yazarlarımızdan birisi olduğu için Balkan Savaşları'nda yaşananlara daha çok romanlarında yer vermiştir. O, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında, Balkanlarda yaşayan Yıldız aracılığıyla bu savaşın halk üzerindeki yansımalarına değinmiştir. Yıldız, babasının vazifesi nedeniyle bulunduğu Balkan topraklarında düşmanlarla mücadele eden kahraman askerlerimizin durumunu anlatır. Genç kadın, çocukluk yıllarında Balkan Savaşları'nı yakından takip etme fırsatını yakalar ve bu savaşın kendi ruhunda açtığı tahribatı da şu cümleleriyle dile getirir:

“Makedonya... Ortasından kocaman bir dere geçen bir büyük şehir... Evde annem, büyükannem kafeslerin arkasından onlara bakarak ve derin ahlarla göğüs geçirerek, ‘Zavallı çocuklar, kim bilir sizin de kanlarınız hangi dağ başlarında akacak!’ diye fısıldaşıyorlardı. Annemin, büyükannemin üzüntüleri pek yerinde idi; çünkü kışlalara ve hastaneye giden büyük yolun üzerindeki evimizin önünden her gün araba araba yaralı Türk askeri geçirdi; tahta yük arabalarından topraklara süzülen kanlarını gözlerimiz dolarak seyrederdik...” (YD, 196-197)

2.2.5.2. I. Dünya Savaşı (1914-1918)'nın ve Çanakkale Cephesi (18 Mart 1915)'nin Yansımaları

I. Dünya savaşı, “İtilaf Devletleri denen Fransa, İngiltere ve Çarlık Rusyası ile İttifak Devletleri adı verilen Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devletleri arasında 1914 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen büyük bir savaştır” (Çetişli, vd., 2016:84). Osmanlı Devleti, bu dönemde Galiçya, Makedonya, Kafkasya, Kanal, Hicaz, Suriye-Irak ve Çanakkale Cephelerini açar. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı’nı en kısa sürede bitirebilmek amacıyla Çanakkale Cephesine askerlerini yığar. Kahraman askerlerimizin, Çanakkale Cephesinde düşmana karşı verdiği destansı mücadele hem Türk tarihinde hem dünya tarihinde önemli bir yer tutar. Çünkü Türk halkı, bu cephe sayesinde topraklarımızı parçalamaya ant içmiş olan bütün düşmanlarımıza Çanakkale’nin geçilemeyeceğini göstermiştir. Çanakkale’de vatanımızın her bir karış toprağı için şehit düşen askerlerimizin durumu ve savaşın büyüklüğü yazarlarımız tarafından gözler önüne serilir. Bu yazarlarımızdan birisi de Şükûfe Nihal Başar’dır.

Sanatçı, I. Dünya Savaşı yıllarında ve Çanakkale Cephesi’nde yaşananların yansımalarına *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında yer vermiştir. Yıldız’ın amcasının oğlu Fahir, Çanakkale’ye düşmanla savaşımaya gider. Yıldız, babasından sonra kendisini hayatın her alanında etkileyen Fahir’in gittiği Çanakkale cephesini yakından takip eder. Fahir’in cepheye gitmesiyle hem I. Dünya Savaşı hem de Çanakkale Savaşı’na dair bazı ayrıntılara yer verilmiştir:

“Büyük Harp memlekete bir taun [veba] gibi yayıldı, Türk topraklarını dört yandan alevler sardı. Balkan cengine gitmeyen Fahir ağabey, bir akşam, dumanları Marmara’nın mavi buğularına karışan kocaman bir vapurla Çanakkale tepelerinde düşmanla dövüşmeye gitti. Çanakkale’ye gidenlerden haber gelmiyor, Çanakkale’ye gidenler geri dönmüyor ... Fahir ağabeyden ancak ikişer kelime yazılı iki kart alabildik, sonra haftalarca süren uzun bir sükût ... İlk günler zafer bizdeydi, sonra birbirine uymayan haberler gelmeye başladı. Kâh düşmanın kaybettiğini, kâh bizim 15 bin, 30 bin şehit verdiğimizizi söylüyorlardı. Hele Avustralyalıların karanlıklar içinde siperlere dalarak askerlerimizi vahşice süngüleyip boğmaları tüyler ürpertecek şeydi!..” (YD, 216-218)

Vatanım İçin romanında da I. Dünya Savaşı yıllarında açılmış olan Çanakkale Cephesi’ne ait izlenimlere yer verilmiştir. Eserde, Çanakkale’ye savaşımaya giden Gördes’te erkeklerden kimsenin kalmadığından dolayı dert yanılır. Ayrıca savaşın

halk üzerinde yansıttığı açlık ve sefalet de Ali'nin ablasıyla aralarında geçen bir konuşmada şu cümlelerle gözler önüne serilir:

“Yarın bir çık, dolaş da gör Gördesimizin ne hale geldiğini. Askere giden gençler, Çanakkale dağlarından bir daha dönmediler. Gözyaşı dökmeyen ana, kapısı kapanmayan yuva bulamazsın burada. Gördes artık senin bildiğin, tanıdığın yer değil. Kasabada erkek kalmayınca, kadınlar kendi başlar [...] la sürdüler, az sonra topraktan da hayır beklenmez oldu, bağlara hastalık geldi, ‘filoksa’ mı ne diyorlar, bir gâvurca adı var. İşte o hastalıkla kütükler baştanbaşa yandı, yazları gökyüzü kuru, buğday sapları yandı, güdük kaldı. Kadın sokağa çıkınca evlerde tezgâhlar da sustu. Bir kıtlık bir kıtlık ki!..” (Vİ, 217)

2.2.5.3. Kafkas Cephesi (24 Ekim 1914) İzlenimleri

Kafkas Cephesi, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerine karşı savaştığı ilk taarruz cephesidir. Ruslarla savaştığımız bu cephe aynı zamanda toprak kazandığımız bir diğer önemli cephemizdir. Şükûfe Nihal Başar, *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında Kafkas Cephesi'nde yaşananların izlenimlerini yansıtmıştır. Roman, Fahri Manas adlı bir romancının Adnan Hocagil'in hayatını araştırmak için çıktığı yolculuğu esnasında düzenlediği notlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan bir zaman diliminde yaşananlar da bütün gerçekliğiyle roman formu içinde aktarılmıştır. Osman Hocagil ile Kiğı halkı, düşman eline düşmektense göç etmeyi tercih ederler. Kafkas Cephesi'ndeki yaşananlar Osman Hocagil'e gelen bir haber üzerinden romanda şöyle izah edilir:

“Adnan'ı her akşam telgrafhaneye gönderirdi, ajansların verdikleri haberleri öğrenmek için... Gelen haberler hep birbirinden kötüydü: ‘Erzurum bir hafta evvel düşman eline düşmüş, aileler göç etmişler. Ordu Erzincan'a gitmiş. Allahuekber Dağlarında ordular telef oluyor; Pasin Ovalarında kan gövdeyi götürüyor! Zaman zaman Kazak süvarilerinin Şeytan Dağlarını aştıkları; filan tepede, filan köyde görüldükleri söyleniyor. Türk askeri Büyükçay boyunca geri çekilmiş diyorlar.’” (ÇSO, 12)

Düşman, işgal ettikleri yerlerde halka zulüm eder. Bunu duyanlar Hasankale'den göç etmeye karar verirler. Kiğı halkı, kara kış demeden yanlarında sadece taşıyabilecekleri kadar eşya alarak yola çıkarlar. Fakat yolda olumsuz hava

şartlarından dolayı perişan olan ve Kiğı'dan kaçamayanların düşmanlardan çektikleri eziyetler şu cümlelerle gözler önüne serilir:

“Hasankale muhacirleri bir yıl evvel, ikincikânunda [ocak ayında] muhacir olmuşlardı. Bir gün yanar sobalarını, dopdolu kilerlerini olduğu gibi bırakmışlar, sıfırın altında otuza, kırka düşen soğukta yola çıkmışlardı. Binlercesi; ihtiyarlar, hastalar, çocuklar, fırtınanın, tipinin cehennem alevlerinden daha kavurucu estiği Pasınler ovalarında karlara gömülüp kaldı. Nasılsa kurtulanlar, hâlâ hıçkırarak anlatıyor: Bir ana on sekiz yaşındaki biricik oğlunu tandıra saklamış. Düşman çocuğu orada bulup çıkarınca, kadıncağız yalvarmış: ‘Önce beni öldürün!’ diye!.. Fakat hayır! Delikanlıyı ananın dizine yatırarak doğramışlar. Hasankale’nin en güzel gelinini, bir sabah burnu kulakları kesilmiş, karnından minimini bir çocuk kafası dışarıya fırlamış halde, kilisenin duvarına çakılı bulunmuş!.. Bacakları ikiye ayrılan çocuklar; evlerin duvarlarına haç gibi gerilerek mıhlанmış; beyinleri akmış, kafaları yerlerde, köpeklerin ağzında!.. Kadınlar ziynet eşyası, altınları, her şeyleri yağma edildikten sonra, hepsi çocukları ile birlikte camide yakılmış!..” (ÇSO, 42)

2.2.5.4. Millî Mücadele (19 Mayıs 1919- 29 Ekim 1923) Ruhunun Yaşatılması

Millî Mücadele; I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti’nin, İtilaf Devletleri’nce Misâk-ı Millî sınırları içinde ülkemizin bütünlüğünü korumak amacıyla 1919 ile 1923 yılları arasında gerçekleştirilen siyasî ve askerî bir mücadelemizdir. Bu kutsal mücadele, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı ya da İstiklal Mücadelesi olarak da bilinmektedir. Şükûfe Nihal Başar’ın eserlerinde, savaşlar teması başlığı altında sıklıkla ele aldığı savaşların başında Millî Mücadele gelmektedir. Çünkü sanatçı, yaşadığı zamanlarda Türk milletinin düşmana karşı vatanı, bayrağı ve bağımsızlığı için gösterdiği büyük mücadelelere tanıklık etmiş ve belleğinde kalmış olan anılarını okurlarına aktarmayı kendisine bir vazife bilmiştir. Sanatçı; *Yalnız Dönüyorum*, *Çöl Güneşi*, *Vatanım İçin* ve *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanlarında Anadolu coğrafyasının kaderini belirleyen Millî Mücadele’nin siyasî, sosyal hatta bireysel yansımalarına da kendi bakış açısıyla yer vermiştir.

Yalnız Dönüyorum romanında, Millî Mücadele’nin hazırlık evresinden sonuçlanmasına kadar olaylar halkasının her aşamasından bahsedilmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın (30 Ekim 1918) 7. ve 24. maddelerine bağlı olarak İtilaf

devletleri Osmanlı topraklarını haksız yere işgale başlarlar. Bu antlaşma, düşmanlarımızın saldırılarına karşı polislerimizin ve halkımızın elini kolunu bağlar:

“Arkadaşlar düşman en mukaddes köşemize kadar sokulmuş; her yer yabancı uyruklar altında... En mukaddes binalarımızın önünde düşman neferi nöbet bekliyor...Türk milletinin hâkimiyeti, Türk milletinin şerefi nerde kaldı? Bizi bugün için mi hududa gönderdiler? Düşman askeri istediğini yapıyor, bizim polisin eli kolu bağlı.” (YD, 223)

İstanbul’un düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmesi halkı tedirgin eder. Türk halkı, haksız yere topraklarımızı işgal eden ve kendisini esir eden düşmanlarımıza karşı hep birlikte hareket etmeye karar verir. Sokaklarda dolaşan İstanbul halkı, yabancı düşmanların kendilerine doğrulttukları tüfeklere âdetâ kendi canlarını siper eder. Eserde İstanbul’un durumu, düşman kuvvetlerinin eylemleri ve halkın tavırları Yıldız aracılığıyla dile getirilir:

“İstanbul’da kıyametler kopuyordu. Derdimiz büyüktü; bizi esir etmişlerdi... Sokaklarda türlü türlü serpuşları ile, renk renk, biçim biçim insanlar dolaşıyor, ayaklarının mağrur vuruşları ile topraklarımızı titretiyorlar, başımıza düşman uçaklarından güller yağarak gece yarılarında evlerimizi, damlarımız parçalıyor, bizi uykumuzun arasında yakıyor... Denizlerimizde kale gibi yabancı gemiler sıralanmış, toplarını bize çevirmişler... Türk kızı, Türk erkeği ölümden korkar mı?! Ta karşımızda, yanı başımızda dolaşan süngülü, tüfekli, kara derili insanlara baktık, baktık!..” (YD, 228-230)

Bir yandan genç-yaşlı, kadın-erkek demeden herkes bağımsızlığımız için kanlarının son damlasına kadar savaşmaya ant içerken; bir yandan da Türk milletinin azim ve kararlılığı sonucunda Anadolu’dan da müjdeli haberler arka arkaya gelir. Mustafa Kemal Atatürk, başkumandan sıfatıyla milletimizi bu kutsal mücadelenin ardından sürükler. Halk da memleketin ve bayrağımızın kurtarıcısına sonuna kadar inanır. Bu inançla Türk’ün istiklal mücadelesi bütün dünyaya duyurulur. Yaşanan bu gelişmeleri de yine yaşananlara tanıklık eden roman şahsı Yıldız aktarır:

“Bir yandan da Anadolu’dan yeni umut haberleri geliyor. Mustafa Kemal başkumandan olmuş!.. Büyük kahraman bir işaretiyle bütün milleti ardından sürükleyerek son kati emrini veriyor: ‘Türk çocuğu son ferdine kadar ölecek, lakin memleket kurtulacak!..’ Millet ona, o millete inanıyor... Bundan sonra, zaferler zaferlerin ardından yürüyor. Bu mutlu haberlerin neşesi içinde yaşadığımız sıkıntılı günlere katlanıyoruz... Artık alnımızda şeref ışığıyla, hâlâ topraklarımızı çiğneyen yabancıların arasında gururla dolaşıyoruz.” (YD, 242)

19 Mayıs'ta Samsun'dan yola çıkan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan Millî Mücadele, Türk milletinin de desteğiyle zaferle sonuçlanır. Atatürk'ün, düşmanların saldırılarına karşı “İlk hedef Akdeniz!” diye verdiği emirle topraklarımızın, bağımsızlığımızın, bayrağımızın hatta belirsiz olan her şeyin kaderi de bir daha bozulamayacak şekilde değişmiş ve belli olmuştur. Yenilen düşman kuvvetleri, Türk milletinin üstünlüğünü kabul ederek Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasıyla Anadolu, İstanbul ve İzmir düşmanlardan temizlenmiştir. Artık uzun ve yorucu bir savaşın ardından galibiyet sevincimiz başlamıştır. Acı dolu hıçkırıklar yerini sevinç gözyaşlarına bırakmıştır:

“On dokuz Mayıs'ta bir sabah Samsun ufuklarında beliren yıldız, şimdi Türk toprakları üstünde parıl parıl yanan bir güneşti!.. Birinci, İkinci İnönü, Sakarya savaşları Türk kanının ve gözyaşının birbiriyle karışıp çağıldığı birer mucize alanları idi; Dumlupınar bir siyaset meydanı haline geldi. Orada mukaddes haklarımıza el uzatan caniler hüküm giydiler... Bir gece Afyon tepelerinde gürleyen yıldırım, düşmanı rüyasından uyandırdı. Türk milletinin yetiştirdiği büyük kumandanlar, 30 Ağustos mucizesini yarattılar... Artık karanlık, korkunç bir devir kapanarak ebedi güneşler içinde yaşayacak bir devir başladı... En büyük kumandanın, ‘İlk hedef, Akdeniz!’ diye verdiği emir üzerine Türk bayrağı İzmir’de Kadife Kale’ye çekildi, kanımızı dökenlerin kanı Akdeniz’in dalgalarına karıştı... Sevr Muahedesi yırtıldı, Lozan Muahedesi imzalandı. İzmir kurtuldu; İstanbul hem dış, hem iç düşmanlardan temizlendi... Bir yandan geçen günlere, kaybolan kıymetlere ağlarken, bir yandan da gelecek umut dolu günler için sevinip gülüyorduk; başımız göklere yükselmişti; bu baş artık bir daha eğilmeyecekti!..”
(YD, 246)

Şükûfe Nihal Başar'ın Millî Mücadele ruhunun yaşatılmasına ve yansımalarına yer verdiği bir diğer eseri de *Çöl Güneşi* adlı romanıdır. Feriha (Çöl Güneşi) ve Halûk arasında geçen bir konuşmada Millî Mücadele yıllarına değinilir. Halûk, İstiklal mücadelesi için askerlerimizin yaptıkları fedakârlıkları ve kadınlarımızın kahramanlıkları gibi birçok anılarını Feriha'ya anlatır. Aynı zamanda Halûk da bu savaşta mücadele etmekten gurur duyduğunu belirterek göğsünde asılı olan İstiklal Madalyası ve şakağındaki kurşun yarası izi olmak üzere iki büyük nişanını da büyük bir iftiharla Çöl Güneşi'ne gösterir:

“İstiklal mücadelesinde Türk askerinin yaptığı fedakârlıkları, Yunanlıların İzmir köylerini nasıl ateşe verdiğini, Türk kadınının, Türk kızının bu mücadelelerde ne kadar büyük kahramanlıklar gösterdiğini hikâye ederdi. Sonra bana büyük bir

iftiharla iki büyük nişan gösterirdi. Bunlardan bir göğsünde asılı olan İstiklal Madalyası, öteki şakağında oyulu olan bir kurşun yarası idi ...” (ÇG, 140)

Vatanım İçin romanında da Millî Mücadele ruhunun yaşatılması temasına değinilmiştir. Eserde, düşman kuvvetlerinin işgallerine karşı direnen Gördes halkının bağımsızlık mücadelesi anlatılır. Fakat Gördeslilerin maddî değerlerden ziyade manevî değerleri için verdikleri mücadelelerinin vurgusu yapılmıştır. Yunan askerinin Gördes’te yaptığı eziyetler, zulümler ve işkenceler halkı harekete geçirir. Yurtlarını, kadınlarını ve çocuklarını korumak isteyen Gördesliler, ellerinde yeteri kadar cephanesi olmamasına rağmen düşmanın göğsüne saplayabilecekleri ne varsa ellerine alarak düşmana saldırmaya hazırlanırlar:

“Millî heyecan da içten içe volkanlar gibi tutuşup alevleniyor. Gençler, orta yaşlılar, Çanakkale cehenneminden arta kalan sakatlar, yorgunlar, henüz boy atmış tüysüz delikanlılar; yıllarca kurtulamadıkları Moskof mezbahasından nasılsa dönenler, düşman kafasına indirilecek, göğsüne saplanabilecek ne buldularsa ellerine aldılar. İntikam gününe hazırlandılar.” (Vİ, 213)

Şükûfe Nihal Başar, *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında da Millî Mücadele ruhunun yaşatılması temasına yer vermiştir. Roman şahsı Adnan aracılığıyla savaşın boyutları yansıtılır. Adnan, Millî Mücadele’de düşmanla kanının son damlasına kadar savaşmak için gönüllü olarak orduya katılır. Adnan ve Anadolu halkı, toprakları için bağımsızlık mücadelesi verirler. Romanda kahraman askerlerimiz, ordumuzun düşmanların baskısıyla terhis edilmesini kabul etmeyerek Millî Mücadele’nin yapılması konusunda ısrar ederler:

“Yıl 1335 [1919]... Osmanlı İmparatorluğu her tarafta çökmeye yüz tutmuş, ezilmiş bir durumda... Millet yorgun, fakir... Düşmanlarla ağır bir mütareke imzalanmış! İtilaf devletlerinin askerleri, donanması İstanbul’da... Adana Fransızların; Urfa, Maraş, Antep İngilizlerin; Antalya, Konya İtalyanların işgali altında... Urfa halkı düşmanı püskürtmek için çarpışıyor. Kendileri ne güne duruyor? ‘Biz İran içlerinde bunun için mi dövüştük? Biz, arslan kardeşlerimizi Allahuekber Dağlarında bunun için mi toprağa serdik? Terhis olmak istemiyoruz. Düşmana kan kusturuncaya kadar çarpışacağız, ondan sonra şerefle can vereceğiz!’ diyorlardı.” (ÇSO, 107-108)

2.2.6. Mitingler

Yurdunu seven, topraklarını dahili ve harici düşmanlardan kurtarmak isteyen her vatanperverimiz gibi sanatçılarımız da her türlü etkinliğe katılmayı kendilerine bir görev bilmişler. Vatanını düşünen ve onun için kendi canından vazgeçen sanatçılarımızdan birisi de hiç şüphesiz Şükûfe Nihal Başar'dır. O, babasının kendisine kazandırdığı vatan hassasiyetiyle hayatının her evresinde özellikle de öğrencilik yıllarında memleketin savunması için düzenlenen birçok etkinliğe ve mitinglere katılmıştır. Sanatçı, aynı zamanda katılmış olduğu mitinglerin programlı bir şekilde düzenlenmesinde de bizzat rol almış ve bu anılarına da özellikle romanlarında yer vermiştir. O, romanlarında Fatih'te yapılmış olan Fatih Meydanı Mitingi'ne ve Halide Edip Adıvar ile beraber halkı bilinçlendirmek için tertip edilmiş olan Sultanahmet Meydanı Mitingi'ne yer vermiştir. Bu iki mitinge de katılan sanatçı, vatanı için üzerine düşen görevlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Şükûfe Nihal Başar, katıldığı bu mitinglerde düşman işgallerinin haksızlığını tüm kamuoyuna duyurarak mücadele etmemizin gerekliliğini vurgulamak istemiştir. Onun romanlarında yer vermiş olduğu mitingler şunlardır;

2.2.6.1. Fatih Meydanı Mitingi

Fatih Meydanı Mitingi, İstanbul'un düşman askerleri tarafından işgal edilmesinin ardından düzenlenmiş olan bir mitingdir. Bu mitinge katılanlardan birisi de Şükûfe Nihal Başar'dır. O, katılmış olduğu Fatih Meydanı Mitingi'ne dair hatıralarını *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında anlatmaktadır. İzmir'den sonra İstanbul'un da düşmanlar tarafından işgal edilmesine tepki olarak ve halkı bilinçlendirmek için Fatih Meydanı'nda bir miting düzenlenilmek istenir. Polise yazılı bir beyanname verilerek gerekli izinler alınır. Miting, bir gün içinde aceleyle hazırlanır ve bu mitinge binlerce insan katılır. Halk, belediye binasının balkonundan gelecek umut sesini beklemeye başlar. Nihayet o ses duyulur ve bu ulu ses göklerde yankılanır. Gencinden yaşlısına kadar herkes, bu mitingle heyecanlanır. Türk milleti bu miting sayesinde topraklarımızı haksız yere işgal eden düşmanlarımıza gereken cevabı verir. Onlar, ne olursa olsun ölmeyeceklerini, ölseler dahi yine de düşmanı öldüreceklerini sesleri kısılana kadar haykırırlar:

“Fatih’te bir miting yapmak için hükümete müracaat olundu. Çoğu Hukuk talebesi olmak üzere aralarında genç kızlar da bulunan bir heyet bu miting için polise yazılı beyanname verdiler. Müsaadeyi almak o kadar kolay olmadı. Miting bir gün içinde acele ile hazırlandı, buna rağmen duyan halk İstanbul’un en uzak köşelerinden koşup geldi, Fatih meydanı binlerce insanla doldu... Heyecan son derecedeydi, bütün başlar yukarı kalkmış, belediye binasının balkonundan gelecek umut sesini bekliyordu... İlk ses yükselir yükselmez, ortaya bir hıçkırık dalgası yayıldı; erkek, kadın, çoluk çocuk binlerce insan, bir acıyla, bir dertle, bir ağızdan ağlıyor, hıçkırıyordu... Arada bir isyan sesi, kürsüden gelen sesin de, yerdeki hıçkırığın da üstüne yükselerek keskin bir ok gibi, tek başına havada inliyordu: ‘Ölmek lazım! Ölelim, her birden ölelim!.. Yaşamak haramdır... ‘Muhakkak,’ dedik, ‘Ölmeyeceğiz, ölürsek de öldürerek öleceğiz... Elbette İstiklal bizindir.’” (YD, 224-225)

Fatih Meydanı Mitingi sayesinde halk, hem bilinçlenmiş hem de düşmanlara karşı gereken mücadelenin önemini daha iyi anlama şansına sahip olmuştur. Türk halkı bu mitingle düşmana karşı olan haklı mücadelesini tüm dünyaya haykırmıştır.

2.2.6.2. Sultanahmet Meydanı Mitingi

Sultanahmet Meydanı Mitingi, aslında Fatih Meydanı Mitingi’nin devamı niteliğinde olan bir mitingdir. Şükûfe Nihal Başar, bu mitinge de katılmış ve buradaki hatıralarını da yine *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Yıldız aracılığıyla aktarmaktadır. Yıldız ve arkadaşları, Fatih Meydanı Mitingi’nden hemen sonra halkın heyecanının artmasıyla birlikte hem seslerini daha da çok kamuoyuna duyurmak için hem de yurdumuzdan düşmanları kesin olarak kovmak için Sultanahmet Meydanı Mitingi’ni düzenlerler. Bu miting için paraya ihtiyaç duyulur ve İstanbul’un zengin tüccarları kasalarının kapılarını sonuna kadar açarlar. Bu paralarla binlerce bayrak alınır ve şehrin en uzak köşelerine kadar el ilanları dağıtılır. Mitingi haber alan ihtiyar analar, dul kadınlar ve genç kızlar sabaha kadar gözlerini hiç kırpmadan kara bayraklar dikerler. Ertesi gün İstanbul baştan başa bu kara bayraklarla süslenir. Bir yanda İstanbul halkı, yurttaşlarının bağrından kopup hakkını isteyecek olan sesi duyabilmek için Sultanahmet Meydanı’na koşarken; bir yanda da düşman kuvvetleri bu cesur halka küçümseyen bir bakış atarak kaldırımlar da beklerler. Halk ise düşmana aldırmadan, korkmadan ve çekinmeden cesur bir şekilde yürüyerek kara bayrakların gölgesinde toplanır:

“Sultanahmet avlusunda kurulan kürsüye kara bayraklarla matem örtüleri gerdik. Duvarlarda dallarda ölüm renkli kanatlar açıldı. O gün bütün dükkânlar, mağazalar kapandı; İstanbul halkı milletin bağrından kopacak, hak isteyecek sesi duymak için Sultanahmet Meydanı’na koşuyor. Kaldırımlarda haksız bir gururla dolaşan yabancı kuvvetlerin arasından ya şerefini korumaya yahut da ölmeye and içmiş büyük insanların vakarı ile başını yukarıya kaldırarak, haksız ipe çekilmeye gidenlerin etrafa meydan okuyan istihkarı [küçümseyişi] ile adımlarını yere korkmadan, çekinmeden vurarak yürüyüp geçiyor, kara bayrakların gölgesinde toplanıyordu. Ticaret Mektebi’nden Ayasofya’ya kadar olan saha görülmemiş bir mahşer haline gelmişti... Meydana yaklaşarak kara bayrakları görenler, kendilerini tutamarak en acıklı seslerle hıçkırıyorlardı...” (YD, 226)

Nihayet herkesin dört gözle beklediği Sultanahmet Meydanı Mitingi başlar. Bu esnada kürsüye siyah bayraklar arasında çarşafı çenesinin altında solgun yüzlü bir kadın çıkar. Halk, bu kadının kim olduğunu öğrenmek arzusuyla birbirinin üstüne yükselir. Halkın merak ettiği bu kadın; genç, cesur ve korku nedir bilmeyen Halide Edip Adıvar’dan başkası değildir. Sultanahmet Meydanı Mitingi’nde, Yıldız’ın da gözlemleriyle en etkili konuşmayı Halide Edip Adıvar yapar. O, kısa bir duraksamanın ardından konuşmasına başlar ve onun konuşmasıyla halk yerinde duramaz. Hep bir ağızdan vatanımızı düşmandan kurtarmak için yeminler edilir. Bu coşkulu sesler hem yeri hem de göğü inletir. Halkın işgaller karşısında sessiz kalamayacağı düşman kuvvetlerine bir kez daha gösterilir. Romanda, Sultanahmet Meydanı Mitingi’nde yaşananlar yine Yıldız’ın gözlemleriyle şu cümlelerle tasvir edilir:

“Sonra siyah bayraklar arasında siyah çarşafı çenesinin altından iliştirilmiş, solgun yüzlü, ince bir genç kadın görüldü; başlar, birbirlerinin üstünden yükselmeye çalışarak ona baktı, ortada bir isim dalgalandı: ‘Halide Edip... Halide edip... ‘Bir zaman başlayamadı; kısılmış gözlerle etrafı süzdü; yutkundu; önündeki siyah kefenlere baktı; nihayet başladı: ‘Kardeşlerim, evlatlarım!’ ‘Ulu ecdadımızın ruhları önünde başımı eğip yemin ediyorum; bugün kolları kesilmiş Türk milletinin geçmiş günlerdeki kadar cesur bir ruhu var...Yemin ediyorum ki kuvvetini adalet ve insaniyetten alan ecdadımın ilahi namusuna hıyanet etmeyeceğiz! Türkler ecdatlarının şerefine, bayraklarına, Türk milletinin büyük hakkına hıyanet etmeyeceklerdir! Gökler baştan başa ürperdi ve büyük acıları, vatan, millet acısını candan duyan Türk kadınının başlarımızın üstünde titreye titreye yükselen, dalgalana sesi öz bir hitap halinde yine devam etti: ‘Şimdi yemin ediniz ve benimle beraber tekrar ediniz; milletlerin o büyük hakkı ilan olacağı güne kadar kalbimizdeki heyecan artacak, eksilmeyecektir... Yerdeki kara dalga, yeri ve göğü sarsan bir uğultuyla yine karıştı: ‘Yemin ediyoru...z!.. Yemin

ediyor...z!.. ‘Toprak yedi kat derinden sarsıldı, başım döndü, gözüm karardı, tüylerim dikenleşti... İki yanıma sendeleyerek, sesimi hıçkırıklarına karıştırarak etrafımda uğuldayan büyük dalga ile beraber dilim dolaşarak bir daha tekrar ettim: ‘Yemi...n ediyor...z!..’ ‘Ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz!.. Yemi...n ediyor...z, hıyanet etmeyeceğiz !..’” (YD, 226-228)

Sultanahmet Meydanı Mitingi, Türk halkının vatanı ve bayrağı için neleri yapabilecekleri duygularını yansıtmaya fırsat vermiştir. Fatih Meydanı Mitingi’nin devamı olan bu miting sayesinde halkın düşman işgallerine karşı sessiz kalmayacakları bir kez daha tüm dünyaya duyurulmuştur.

2.2.7. Dernekler ve Cemiyetler

Şükûfe Nihal Başar’ın yetiştiği devirde, topraklarımızın düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmesine tepki niteliğinde olan ve vatan savunmasıyla ilgili faaliyetler gösteren pek çok dernekler ve cemiyetler bulunmaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz üzere sosyal hadiselerle olan duyarlılığıyla bilinen sanatçının, vatanı ve milleti söz konusu olduğunda bu dernekler ve cemiyetlere kayıtsız kalması veya katılmaması dahi söz konusu olamaz. Çünkü Şükûfe Nihal Başar’ın, vatan ve millet sevgisi ile bayrağına olan bu hassasiyeti o kadar büyüktür ki yeri geldiğinde hiç düşünmeden kendi canından vazgeçmeyi dahi göze alması bu durumun en büyük ispatıdır.

Dernekler ve cemiyetlerin düzenlemiş olduğu etkinliklere katılan sanatçı, aynı zamanda bazı sosyal faaliyetlere de katılır. O, öğrencilik yıllarında Türk Ocağı tarafından tertip edilmiş olan ve vatanını seven aydınlar ile üniversite gençleri tarafından düzenlenmiş olan toplantılara da katılarak buralarda aktif faal roller üstlenir. Şükûfe Nihal Başar, katılmış olduğu dernekler ve cemiyetlere dair anılarını da bazı edebî eserlerinde kendisine belirlemiş olduğu şahıslar aracılığıyla aktarmaktadır.

Onun eserlerinde dikkatlerimizi çeken ilk özellik bu şahısların da hemen hemen hepsinin dernekler ve cemiyetlere aktif olarak katılmalarıdır. Sanatçının eserlerinde, genellikle karşımıza çıkan dernekler ve cemiyetler; Jön Türkler, Türk Ocağı, Harp Öksüzleri Derneği vb. gibi faaliyette bulunan kurum ve kuruluşlardır. Şükûfe Nihal Başar, romanlarında bu dernekler ve cemiyetlerin görevlerini ve faaliyetlerini daha çok roman şahıslarının hayatları üzerinden aktarır. Sanatçının

eserlerinin detaylı bir şekilde incelenmesiyle ortaya çıkan ve romanlarında yer vermiş olduğu bazı dernek ve cemiyetler, şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

2.2.7.1. Jön Türkler ve Faaliyetleri

“*Jön Türk*” ifadesi hem dilimize hem de edebî eserlerimizin arasına Fransızca “*Jeune Turc*” kelimesinden gelmektedir ve daha çok “*Genç Türk*” anlamında kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle de “1865-1890 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin siyasî ve sosyal anlamda batılı bir anlayışla değişiklik yapmak isteyen ihtilâlcilere “*Yeni Osmanlılar*”, 1890-1908 yılları arasındaki aynı gayeyi sürdürenlere “*Jön Türk*” denmektedir.” (Çetişli vd., 2016:31)

Berna Moran, ise *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (Ahmet Mithat’tan A. H. Tampınar’a)* adlı kitabında Jön Türkler hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

“Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) Batı uygarlığının temelini oluşturduğuna inandıkları anayasa ve özgürlük gibi kurumları ve kavramları bir yana iterek Batı’yı yüzeyden taklit eden, dine ve şeriata gereken önemi vermeyen Tanzimat hareketine ve bunu diktatörce yürüten seçkin bürokrasiye bir tepki olarak doğdular.” (2018:15)

Şükûfe Nihal Başar, Jön Türkler ile ilgili ait hatıralarına *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında yer vermektedir. Roman şahsı Yıldız’ın babası İhsan Bey, Jön Türkler cemiyetindendir ve katılmış olduğu toplantılara kızını da götürür. Yıldız, sekiz yaşındayken babasının arkadaşlarının evlerindeki konuşmalarına dair hafızasında kalmış olan anılarını şu cümleleriyle aktarır:

“Evimize şehrin kumral bıyıklı, beyaz eldivenli, iri yarı, mağrur kumandanıyla siyah, sivri sakallı, ince, uzun boylu valisi, genç, yaşlı birçok zabıtlar, sivil giyinmiş adamlar gelirdi. Ben evde herkesten kaçardım, babamın muhitine sokulurdum. Orada memleketten konuşulur, düşmandan konuşulur, hükümetten, saltanattan, istibdattan konuşulur, müzik yapılır, şiir okunurdu. Belli belirsiz anlamadığım bu konuşmalar benim çarpan, arayan, düşünen çocuk ruhumu inanış, sükûn verirdi.” (YD, 197-198)

Yıldız’ın hatıralarından aktarmış olduğu bilgilerden hareket ettiğimizde Jön Türkler’in, memleketin siyasî veya sosyal durumunu görüşmek üzere toplanmış olan bir topluluk olduğunu söyleyebiliriz. İhsan Bey’in kızıyla birlikte katılmış olduğu bu toplulukta aynı zamanda resimle, musikiyle, vatan ve millet hisleriyle dolu olan

konuşmalar da yapılır. Şükûfe Nihal Başar, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında, Jön Türkler’in daha çok edebiyatla uğraşmış olmalarına yer vermektedir. Bu toplantılar da Namık Kemal’in *Vatan Şarkısı*’nın beyitlerinden bazı dizeler yine Yıldız aracılığıyla dile getirilir:

“Babamın misafirleri arasında Asım adlı, levend boylu, yeşil gözlü, zengin saçlı, rütbesinin ne olduğunu pek bilmediğim genç, güzel bir zabıt vardı. Memleket halinden, şuradan buradan konulurken o, birdenbire volkan gibi parlar:

Altı da bir, üstü de birdir yerin;

Arş yiğitler vatan imdâdına!

Diye haykırırdı. Öbür yanda birkaç genç zabıt, hâlâ unutamadığım, ta ruhuma işlemiş bir beste ile coşar, Kemal’in meşhur vatan şarkısını söylerdi:

Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır,

Serhaddimize kal’e bizim hâk-i bedendir.

Top patlasın, âteşleri etrafa saçılsın;

Dünyâda ne bulduk ki ölümden ne kaçılınsın?” (YD, 199)

Yıldız, babasının da aktif olarak katıldığı bu toplantılardaki kişilerin Jön Türkler olduklarını sonradan öğrenir. Jön Türkler arasındaki gençlerden birinin adı da Asım’dır. Bir gün bu cemiyetin, evlerde yapmış oldukları gizli toplantıları padişah tarafından öğrenilir. Bunun üzerine topluluktaki kişiler birer birer ortadan kaybolmaya başlar. Asım ve Yüzbaşı Refik de ortadan kaybolanlar arasındadır. Kaçamayanlar ise padişahın emriyle sürgüne gönderilir. Sürgüne gönderilenlerden birisi de İhsan Bey’dır. Yıldız, babasının Arabistan’a sürgüne gönderilmesi ve yolda vefat etmesiyle ailesinin yaşadığı derin üzüntüleri şöyle aktarır:

“Sonra yavaş yavaş bir şeyler daha sezdim. Yeni bir şeyler daha öğrendim. Asım, Jöntürklerdendi... Bir gün yanındaki gizli kâğıtlar padişahın adamları tarafından ele geçirilmiş, o da, ele geçen bu kâğıtların cemiyetin esrarını ve arkadaşlarını ele vereceğine müteessir olarak rovelveriyle kendini öldürmüştü!.. Üç beş gün sonra aradan Yüzbaşı Refik de kayboldu. Onun için de, ‘Sürüldü!’ dediler. Babamı hemen o günlerde Arabistan’a sürgün ettiler... Daha yolda giderken ölmüş! Hangi çölün kumları arasında kaybolduğunu öğrenemedik bile!.. Evde herkes kendini yere attı, saçını yoldu, başını duvarlara çarptı...” (YD, 204-205)

2.2.7.2. Türk Ocağı ve Çalışmaları

Şükûfe Nihal Başar'ın romanlarında bahsetmiş olduğu dernekler ve cemiyetlerden birisi de Türk Ocağı'dır. Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklüğe hizmet etmek amacıyla oluşmuş olmasına rağmen daha sonra Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kurulmuş olan Yeni Türk devletinin inşasında da etkili olmuştur. Türk Ocağı'nın amaçları Nizamnameler'in 1912 tarihli ilk nüshasının ikinci maddesinde "Cemiyetin maksadı, akvam-ı İslamiye'nin bir rûkn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır." (Sarınay, 1994:137) cümlesiyle belirtilir.

Türk Ocağı'nın faaliyetlerinin, halk tarafından benimsenmesinde bu Ocağa katılmış olan aydınlarımızın yanında vatanına büyük bir aşkla bağlı olan bazı yazarlarımızın da eserleriyle aktif bir rol üstlendikleri görülmektedir. Bu yazarlarımızdan birisi de hiç şüphesiz Şükûfe Nihal Başar'dır. Sanatçının romanlarında sıklıkla bahsettiği Türk Ocağı, genellikle roman şahıslarının da aktif olarak katıldığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. *Çölde Sabah Oluyor* romanında Adnan aracılığıyla Türk Ocağı'nda aydın ve okumuş insanların bir arada oldukları bu ortamın faaliyetlerinden okurlara şu cümlelerle bahsedilir:

"Evinden, ailesinden ayrılalı tam on yıl oluyor. Türlü insanlarla karşılaştı, türlü aşığı muhitlere düştü. Kahvelerde de dedikodudan başka şey yok! Sigara dumanları arasında tavla, iskambil oynamak ona göre zevkli bir şey değil! Nihayet, Türk Ocağı en fazla uğradığı yer oldu. Orada ne dedikodu ne kumar, ne bayağı eğlenceler var. Akşamları münevver gençler baş başa verirler, memlekete ait bahisler görüşürler, kitap okurlardı. Kendisi de aralarına karıştı, bu sessiz çalışanlar arasında okumaya daldı, yarım kalan tahsilini tamamlamaya başladı." (ÇSO, 155-156)

Görüldüğü üzere Türk Ocağı, hem bireylerin düşman işgallerine karşı gösterdikleri mücadeleyi anlamalarına fırsat sunarken hem de bireylerin kültür, sanat ve edebiyat konusuna kadar her konuda kendilerini geliştirmelerini sağlayan bir ortam görevini üstlenmiştir.

2.2.7.3. Harp Öksüzleri Derneği

Harp Öksüzleri Derneği, Şükûfe Nihal Başar'ın romanlarında karşımıza çıkan bir diğer dernekler ve cemiyetlerdendir. Bu dernek, Millî Mücadele yıllarında açlık ve sefalet çeken kişilere yardım etmek amacıyla kurulmuştur. Sanatçı, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında bu derneğin faaliyetlerini Yıldız ve eşi Hasan aracılığıyla aktarır. Yıldız, eşiyle birlikte savaşın perişan ettiği halka ve onların çocuklarına yardım etmek ümidiyle Harp Öksüzleri Derneği'ni kurar. Yıldız, kendi devrindeki zengin ailelerinin vermiş olduğu paralarla yoksullara ve kimsesiz çocuklara yardım eder. Romanda, bu derneğin faaliyetlerinden şöyle bahsedilir:

“Adı Ali idi; babası, iki büyük kardeşi cenge gitmiş, hiçbiri dönmemiş; ihtiyar anası ağlaya ağlaya görmez olmuş!.. Küçük Ali gittikten sonra Hasan’la karşı karşıya gözlerimiz dolarak düşündük; onun gibi, onun kör ve yaslı anası gibi memlekette şimdi ne kadar korunması lazım gelen zavallılar, kimsesizler vardı... Hasan bir şey teklif etti. Bir cemiyet kurarak bu yoksul, mustarip insanları korumak... Bu mesele için yengemden istifadeyi düşündük; onun eski tanıdıklarından zengince aileler vardı, onların yardımı ile Hasan’ın düşündüğü bu cemiyeti pekâlâ kurabilirdik. Fikrimizi yengemde sevinerek karşıladı, cemiyetin adını ‘Harp Öksüzleri Derneği’ koyduk. Hasan müsaade almak için uğraştı, Beyazıt’ta küçük bir yer bulduk; otuz kırk aza ile başladık.” (YD, 243-244)

2.2.8. Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma

Türk toplumunda Batılılaşma, genel itibari ile XVIII. yüzyılda askerî, siyasî, ekonomi, bilim, kültür vb. gibi alanlarda modern değişiklikler yapmak amacıyla Avrupa’nın örnek alınmasıyla gerçekleşmiş olan bir süreçtir. Osmanlı aydınları, Batılılaşma sürecini Tanzimat Fermanı ile Batı kültürünü yakından tanımaya başlamalarıyla birlikte daha sistemli bir hale getirilmeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti tarafından Avrupa’ya eğitim için gönderilen bazı aydınlarımız, Batı’daki izlenimlerini eserleri aracılığıyla aktarmayı tercih etmişlerdir. Batılılaşmanın edebî eserlerde yerini almasıyla birlikte edebiyatımızda Doğu - Batı karşılaştırması yani Yanlış Batılılaşma temasına fazlasıyla yer verilmiştir. Berna Moran, bu durumu *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 (Ahmet Mithat’tan A. H. Tampınar’a)* adlı eserinde şu cümleleriyle izah etmiştir:

“Özellikle devrim sancılarının çekildiği, ideolojik kavgaların yapıldığı çalkantılı dönemlerde yazarlar bu değer kargaşalığı karşısında, çarpışan ideolojilerini tartmak, sorguya çekmek ve kendi tutumlarını ortaya koymak gereğini duyarlar. Onun için 1950'lere kadarki Türk romanının sorunsalını büyük ölçüde bu Batılılaşma hareketi belirler. Bu dönemin en tanınmış yazarlarına bakacak olursak hemen hepsinin Batılılaşma sorununa eğildiğini görürüz. Batılılaşma Türk romanının ana sorunsalını oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onun işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirler.” (2018:24)

Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi'nden itibaren görülen Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma teması, Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyelerinde ve romanlarında da işlenen temalar arasında yerini almıştır. O, Batı kültürünün tanınmasını istemekle birlikte Batı'nın da tamamen etkisi altında kalınmamasını ve Doğu - Batı medeniyetinin birbiriyle bütünleşmesi gerektiğine inanmıştır. Sanatçı, bu konu hakkındaki düşüncelerini de kendisine seçtiği roman şahısları aracılığıyla dile getirmeye çalışmıştır. Şükûfe Nihal Başar, hikâyelerinde ve romanlarında Türk gençlerinin her şeyden önce kendi kültürlerine sahip çıkmaları gerektiğine dair fikirlerini dile getirmektedir. Ona göre bir milletin doğru bir şekilde Batılılaşmasının tek koşulu, bir toplumun önce kendi kültürünü yakından tanınması daha sonrasında da Batı kültürünü tanınmasıdır. Sanatçı, bu şekilde bir tanımadan sonra her iki kültüründe birbiriyle sentezlenmesini ve bir bütün olarak ele alınması gerektiğini eserleri aracılığıyla vurgulamaya çalışmıştır. Onun eserlerinde, Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma temasının daha çok Batılılaşmanın doğru anlaşılıp uygulanması gereken bir kavram olarak kullanılmış olduğu yorumunu yapabiliriz. Şükûfe Nihal Başar'ın eserlerinde işlemiş olduğu “Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma” temasının, detaylı bir şekilde incelenmesiyle birlikte şu alt başlıklarla karşılaşılır:

2.2.8.1. İdeal Batılı Yaşayışla Tanışmada Ebeveynlerin Roller

Sanatçının, Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma temasına yer vermiş olduğu en kapsamlı eseri, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanıdır. Eserde, roman şahsı Yıldız aracılığıyla yanlış Batılılaşmanın sakıncalarının yanı sıra ideal batılı yaşayışla tanışmada ebeveynlerin rollerine de değinilir. Yıldız, çocukluk yıllarında babası İhsan Bey'in özverili çabalarıyla ideal Batılı bir yaşayışla tanışır. İdealist baba, kızını kendi devrinde elinde bulunan imkânları dahilinde önce Batı müziğiyle

tanıştırır. Daha sonra da her konuda az da olsa bilgilendirmeye çalışır. Yıldız, babasının kendisi üzerindeki bu çabalarını şu cümleleriyle aktarır:

“Babam misafirlerine döndü: ‘Yıldız,’ dedi, ‘dünyada yapacağı şeylerin hududunu bilecek bir kızdır. Ona mümkün olan her şeyi tanıtacağım, o bunların arasından en iyisini, en doğrusunu seçmeyi bilecektir.’ Babam beni sık sık ecnebi dostlarının evine de götürürdü. Oralarda Garp musikisini dinlerdim. Babam kendi kendisine ıslıkla uzun uzun alafranga bir şeyler söylerdi, benim bunları merakla dinlediğimi görünce tekrar eder ve anlatırdı: ‘Bu, ... operasından. Bu, ... operasından bir parçadır,’ diye... Zavallı babacığım, her fırsatta beni o köhne saltanat Türkiye’sinin geriliğinden kurtarmak, kafamı, ruhumu açmak için elinden geleni yapıyor, beni uyandırıyor.” (YD, 200-203)

Şükûfe Nihal Başar’a göre bireyler, küçük yaşlardan itibaren her konuda ebeveynlerini örnek alırlar. Bu yüzden ailelerin çocuklarının ideal batılı bir yaşayışla tanışmasında da rolleri büyüktür. Çünkü Batı ile olan ilişkiler sonucunda Türk toplumunun yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Bireylerin öncelikle kendi kültürünün değerlerine sahip çıkmalarını istiyorsak ebeveynler, her konuda olduğu gibi bu konuda da üzerlerine düşen görevleri yerlerine getirmelidirler.

2.2.8.2. Batılı Hayata Özenti

Şükûfe Nihal Başar, Batı kültürüyle ilgili yaşanan değişiklikleri yakından takip eden ve Batı’da yaşananları da iyi gözlemleyen birisidir. Fakat bu durum onun bir Batı taklitçisi olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü Şükûfe Nihal Başar, Batı kültüründeki eserleri okumasına rağmen onları kendi düşünce dünyasındaki bir kalıba sokar ve yeni bir ürün meydana getirerek okurlarına sunar. O, aynı zamanda eserleri aracılığıyla Batılılaşmanın doğru algılanıp uygulanması için de elinden geleni yapmaya çalışmış olan duyarlı yazarlarımızdan birisidir. Dolayısıyla Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma teması, Şükûfe Nihal Başar’ın hikâyelerinde ve romanlarında ideal bir Batılılaşma anlayışı doğrultusunda aktarılmaya çalışılan bir kavram olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Sanatçı, eserlerinde bu temayı ele alırken aynı zamanda Batılılaşmayı sadece bir özentî hayat tarzı olarak görenlerin de eleştirisini *Yalnız Dönüyorum* ve *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanları ile *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Dilenciler* hikâyesinde yapmaktadır.

Yıldız, eşinin işlerini büyütmesiyle maddî açıdan da bir üst seviyeye çıkmasından sonra Gedikpaşa'daki evlerinden Şişli'de bir apartman dairesine taşınır. Böylece Batılı hayata hayran bir kesimin içerisinde de girer. Romanda Batı taklitçisi olarak tanıtılan kişiler; Namık Bey ile eşi İsmet Hanım'dır. İsmet Hanım, yaşam biçimi, yarım yamalak şekilde yabancı dil konuşması ve eğlence mekânlarındaki davranışlarıyla herkesin dikkatini üzerine çeken tamamen batılı hayat özentisi olan bir kadındır. İsmet Hanım'ın eşi Namık Bey ise uzun zamandır Avrupa'da yaşayan görgülü birisi olarak tanıtılır. Bu yüzden herkes, karı ile kocanın yanında yanlış bir şey konuşmaktan dahi çekinir. Çünkü Batılı hayata özentiliğiyle tanınan bu çift, çevrelerinde her konuda her şeyi bilen kişiler olarak tasavvur edilirler. Onların bu durumu Yıldız aracılığıyla şu cümlelerle dile getirilir:

“Namık Bey becerikliydı, atılgandı, yıllarca Avrupa'da yaşamıştı; sosyete hayatında görgülü idi... Karı kocayı iyi giyinmeleri, monden hayatın yolunu iyi bilmeleriyle tanınmışlardı. Herkes onların yanında lakırdı etmekten çekinir, iyi giyinmediğine üzülür, bir pot kırmaktan korkardı. İkisinin de muhite biraz istihfaflı bir bakışları vardı ki, adeta her şeyi biz biliriz, kimse bir şey anlamaz, der gibiydi... Boğaz'da oturuyorlardı, bir aydan beri Şişli'ye bize yakın bir apartmana taşındılar. Ara sıra geceleri onlar geliyorlardı. Ben aralarında biraz oturup çekiliyordum. Böylece İsmet Hanımefendi'yle pek görüşüp anlaşılamadık. Çok defa konuşurken ehemmiyet verip de bir kere bile yüzüme bakmaz, hep Hasan'a hitap ederdi. Sonra bütün o yüksekten bakışın, ağır duruşunun yanında otuz yaşına rağmen yirmi yaşında bir genç kız hoppalığına bürünür, kırıtır, fıkırdardı. Avrupa'da tahsil ettiğini söylüyordu, ama ben bu Avrupa tahsilinin pek temelli bir şey olmadığını anlamıştım. Bu, daha ziyade gösterişten ibaret bir Avrupalılıktı...”
(YD, 178-179)

Yalnız Dönüyorum romanında, aynı zamanda erkeklerin Avrupalı olmaktan ne anladıkları da Yıldız'ın eşi Hasan'ın üzerinden ifade edilir. Hasan, Yıldız ile tanıştığı zamanlarda saf bir Anadolu çocuğu ve vatani için düşmanla çarpışan cesur birisi olarak tanıtılır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Hasan, Anadolu'ya olan duyarlılığını kaybeder. Genç adam, Batılı yaşayış tarzıyla tanıştıktan sonra öz benliğini kaybederek kendisini yarım anlaşılmış olan bir Avrupalılığa kaptırır. O, Karaköy'de büyük bir yazıhane açar. Hasan, işlerinin büyümesi ve sosyal çevresinin de genişlemesiyle kendisini sosyete hayatı, yanlış anlaşılmış ve yarım öğrenilmiş olarak tanımlanan bir Batı hayatının içinde bulur. Eskiden Anadolu çocuğu olarak bilinen Hasan, artık giyim-kuşam tutkusunun esiri olan ve eğlence merkezlerinden kendisini alıkoyamayan

bir adam dönüşür. Hasan’a göre, Batılı anlayışta kadınların giyim ve kuşamları bile çok önemlidir ve eşinin de bu hayata ayak uydurması için kıyafetlerine özen göstermesini ister:

“Ne yapalım, bunlar yeni hayatın icabından! Bereket versin Namık Bey var, yoksa oralara nasıl gidilir, ne yapılır, hiç haberim yok. Hasan karşımda, terziden o akşam alıp giydiği smokiniyle, sert yakalı, beyaz gömleğiyle boynunu kımıldatmadan, eğilmeden, dimdik duruyor. Kadınlar dekolte giyeceklermiş, sen de iyileşince tabi öyle bir elbise yaptırırsın, artık Avrupa kadınları gibi giyinmeye alışırsın... Sana bütün o bilmediğin hayatı göstereceğim, seni bir Avrupalı kadın gibi yaşatacağım Yıldız.” (YD, 181)

Aynı zamanda *Yalnız Dönüyorum* romanında, Batılılaşma anlayışının insanlar tarafından sadece barlarda sabahdan akşama kadar eğlenilebilecek bir mekâna kapı aralayan bir anahtar rolü üstlenmesinin de eleştirisi yapılmaktadır. Yıldız’ın gözlemleriyle memlekette bir bara gitme alışkanlığının başlamasıyla, İstanbul’dakiler haftada bir kez de olsun barlara gitmeyi Batılılaşmanın bir ön koşulu saymaya başlamışlardır. Genç kadın da eşiyle birlikte ara sıra bu barlara gider. Yıldız, gittiği bu mekânlarda sarhoşluk ve bayağı sözlerle insanların flörtleşmelerini görmesiyle Batılılaşmanın bu şekilde yanlış algılanmış olmasından dolayı üzülür:

“Memlekette bir ‘bar’ iptilası başlamıştı, Beyoğlu tarafında oturanlar, hatta İstanbul’dakiler bile hiç olmazsa haftada bir olsun bara gitmeyi Avrupalı gibi yaşamamanın birinci şartı sayıyorlardı. İki üç defa ben de gittim, lakin benim beklediğim Avrupalılaşmak bu değildi. Sarhoşluk, teklifsizlik, en açık, bayağı sözlerle flört...” (YD, 266)

Hasan ve amcasının oğlu Ali, Namık Bey ve eşi İsmet Hanım gibi Batılılaşmayı yanlış anlayanlar, toplum içinde bir cemiyet hastası olarak nitelendirilirler. Bu hastalığa kapılanlar da genellikle geçmişlerini unutup kendi kültüründeki manevî değerlerinden uzaklaşırlar. Böyle kişiler, ister istemez dahil oldukları yeni hayata ayak uydurmak için bir nevi kukla olurlar. Yıldız, cemiyet hastası olan bu insanların içinde bulunmaktan hoşlanmaz. Çünkü Yıldız, sanki bir avuç yozlaşmış bu insanların zevk ve sefa dolu bir hayata kazandırmak için kendi canından vazgeçen binlerce isimsiz kahramanımızın şehit olmasından dolayı derin üzüntüler duyar. Yıldız, Hasan dahil etrafındaki herkesin memleket bahsi dışında sadece hangi baloya gidilecek ve baloda ne giyilecek ve ne içilecek gibi konuşmalar yapmasından da rahatsızlık duyar:

“Hasanla artık hiçbir ciddi şey görüşmüyorduk. Zaten memleket bahsi, sosyal hadiseler çoktan unutulmuştu; yalnız bizde değil; tanıştığımız bütün insanlar arasında... Her gün görüşülen şeyler, bu akşam kimler gelecek; yarın akşam kimlere gidilecek... Misafirlere ne ikram edilecek... Hangi şarap, hangi kokteyl içilecek... Filân davette, filân baloda, çayda hangi elbise giyilecek... Sanki memleket bunun için yanıp yıkılmıştı... Sanki yüz binlerce Türk genci, arkalarında kalan bu bir avuç dejenere insanı bu iğrenç hayata kavuşturmak için can vermişlerdi.” (YD, 269)

Yalnız Dönüyorum adlı romanda, Hasan’ın dışında Hasan’ın amcasının oğlu Ali de sonradan görme haliyle Batılı hayata özentisi olan birisi olarak okurların karşısına çıkarılır. Ali, köyde yaşayan bir gençtir ve sık sık İstanbul’a Hasan ile Yıldız’ın yanına gider. Yıldız, köyden gelen Ali’ye temiz çamaşır giymesini, tıraş olmasını ve kadınlarla nasıl konuşmasını bile öğretir. Ali, zamanla köylülükten çıkıp tam anlamıyla Batılı hayat özentisi olan bir İstanbul çocuğuna dönüşür. Ali, yeni tanıdığı hayata alışmak için Hasan’ı kendisine örnek alır ve tıpkı Hasan gibi gittiği eğlence mekânlarındaki yapmacık davranışlarıyla gülünç duruma düşer. Ali’nin bu durumu da yine Yıldız’ın gözlemleriyle şu cümlelerle tasvir edilir:

“Hasan’ın amcasının oğlu Ali bizim apartmanda kalıyordu; ona temiz çamaşır giymesini, her gün mendil, çorap değiştirmesini, tıraş olmasını öğrettim. Misafirlerimizin yanında oturmayı, konuşmayı, hanımların elini öpmeyi öğrendi. Ali adeta köylülükten çıktı; konuşmakta pek derine gidilmezse hemen hemen okumuş, yazmış bir İstanbul çocuğu sayılabilirdi. Eh, kravat, yakalık, cepte ketenden mendil yerinde, yüz göz düzgün; dans ve briç de öğrenilince bundan daha monden cemiyet adamı olur mu? Ali de böyle oldu... Yirmi yaşından sonra Orta Anadolu’ya yakın bir kasabadan İstanbul’a gelen ancak unutulmuş bir ilk tahsili olan bir gençten ne bekleyebilirim? Ali’nin gidişi pek âlâ... Pek âlâ, amma Ali bu kadarla kalsaydı? Züppeleşmeseydi?... Ne yazık ki Hasan ona fena bir örnek oldu.” (YD, 306-307)

Sanatçı, *Çölde Sabah Oluyor* romanında da Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma temasına yer vermiştir. Eserde, Batılılaşmayı barlarda delicesine eğlenmek olarak algılayan kadınların ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplantılarda birbirlerine karşı ahlaksızca tavırlar da sergilemeye başladıkları görülür. Bu durumun eleştirisi de Nizami Bey’in üzerinden yapılır. Nizami Bey, Adnan’ın Kars’tan Erzurum Belediye muhasebeciliğine tayin edildiği zamanlarda haksız çıkarlarıyla kaymakamlık görevinden mülkiye müfettişliğine, oradan da terfi edip vali olarak Erzurum’a atanır. Adnan, yeni iş yerinde yapmış olduğu incelemeler sonucunda belediye tahsildarlarının

şehrin para ve makam sahibi olan kimselerin borçlarını ödemediğini fark eder. Vergi kaçakçılığının önüne geçmek isteyen genç adam, bu kişilerin borçlarını ödemesi için onlardan devlete olan borçlarını tahsil ederek belediyenin giderlerini artırır. Bu durumdan rahatsız olanlar da Adnan'ı, Nizami Bey'e şikâyet ederler ve her ikisi de bu vesileyle tanışmış olurlar. Nizami Bey, kendi çıkarlarını da korumak için işini ehliyle yapan genç adamı belediyedeki vazifesinden uzaklaştırır. Nizami Bey, savaş yıllarında vatanını korumak için mücadeleler verirken; zamanla vermiş olduğu bu mücadelesini hiçe sayan ve makam hırsı olan bir adama dönüşür. Savaş sonrasında devletin imkânlarını da kendi çıkarları için kullanan Nizami Bey, Batılılaşmayı yanlış anlayan birisi olarak okurların karşısına çıkartılır:

“Siyasi kurtuluş savaşından sonra sosyal savaş, genç Türkiye’yi her gün bir başka yeniliğe kavuşturuyor. Medeni dünyaya benzemek yolunda gereken şeyler yapılıyor. Kadınlar kara örtülerinden sıyrılmış, erkeklerle beraber her meclise giriyor, yeni sosyete hayatına uymaya çalışıyorlar... Bir yandan da barlar açılmış, herkes dans etmek hevesinde... Medeniyeti, Garplılaşmayı yalnız delicesine eğlenmek, kayıtsız şartsız istediğini yapabilmek, sefahat âlemlerinde kendilerinden geçmek sanan birtakım şuursuzlar, hele yeni görmeler gibi bir eski mülkiye memuru olan Nizami Bey’de soluğu oralarda alırdı. Vaktiyle doğu kazalarındaki Kaymakamlığı sırasında, her nasılsa büyük bir servet toplamış, küpünü doldurmuş, Ankara’ya dönerek Karaoğlan çarşısında bir lüks tuhafiye mağazası açmıştı. Şimdi de uzun vazife hayatına karşılık(!) biraz belini dayayacak, medeni hayattan zevk alacaktı. Fakat bar eğlencelerinde az zamanda sermayeyi kediye yükletti. Zekanın elinden ne kurtulmaz! Nizami Bey bundan sonra yeni bir perende atmayı becerdi, bir mülkiye müfettişliği buldu. Oradan da Erzurum valiliğine tayin olunup giderken herkesi hayretlere düşürdü.” (ÇSO, 163-164)

Tevekkülün Cezası adlı hikâye kitabındaki *Dilenciler* hikâyesinde de Batılılaşmayı yanlış anlayan ve Batılı hayata özentiliği olan kişilere yer verilmiştir. Bu kişileri, Büyük Harp senelerinin bıraktığı acılar etkilemez. Bu insanların tek bir amacı vardır. O da eğlence yerlerinde sabahtan akşama kadar müzik eşliğinde günlerini gün ederek geçirmektir. Bu insanların kapısına gelen kişilere kapıyı açmayarak eğlencelerinden vazgeçmemeleri de onların Batılı bir hayata kendilerini nasıl kaptırdıklarının bir ispatıdır:

“Bütün bacağı ve bir kolunu, kim bilir hangi toprağımıza hediye ettikten sonra bu ulvi nişanı ile milletin karşısında, nihayet avuç açmaya mecbur olan bedbaht kahramanlardan biri... Bir kapı önünde solgun, bitap, bekliyor! Yukarıda ağlayan

milletin ıstırapı karşısında, insana baykuş sedası kadar meşum tesirler yapan bir musiki... Uzaklara kadar yayılan bir kahkaha!..” (Dİ, 51)

2.2.8.3. Batılılaşmanın Aile Kurumuna Etkisi

Batılılaşmayı sadece eğlence mekânlarında boy göstermek olarak algılayan kişilerin, kendi aile ve ev hayatlarında tam tersini yaptıkları görülür. Şükûfe Nihal Başar, Batılılaşmayı yanlış anlayan ailelerin çocuklarını ihmal etmelerini de yine Tevfik Fikret’in *Rûbab-ı Şikeste* (1900)’sinde yer alan “*Sis*” adlı şiirindeki “Ey mâder-i hicranzede, ey hemser-i muğber, Âvâre çocuklar, hele sizler, hele sizler...” (YD, 210) mısralarıyla eleştirir. Sanatçı, aynı zamanda yanlış Batılılaşmanın ailelere olan etkisinin eleştirisini de yine *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında yapmaktadır. Eserde, Batılı hayat tarzlarıyla tanınan İsmet Hanım ve Namık Bey, Batılı gibi görünmek amacıyla her şeyi yapabilen kişilerdir. Balolarda ve eğlence yerlerinde şık kıyafetlerle kendilerini Batılı gibi göstermeye çalışan bu çiftin, ne yazık ki aynı özeni çocukları için göstermedikleri görülür. İsmet Hanım ve Namık Bey, evlerinin salonunu Batılı hayata uygun muhteşem eşyalarla donatmışken; öz evlatlarının odasının perişanlığı gözler önüne serilir. Çiftin sadece gösteriş meraklısı olması ve çocuklarının bakımına özen göstermemeleri Yıldız’ın onların evlerine bir gece yapmış olduğu ziyaretinde şu cümlelerle dile getirilir:

“Bir gece ne içindi bilmem, Namık Beylere uğradım; içeriye girdim; hizmetçi kız beni dadının ve çocuğun odasına götürdü... Aman Allahım, o ne sefalet! O ne kirlilik, ne bakımsızlık!.. Çini sobanın üzerine, kurusun, diye çocuğun yaş bezleri serilmiş; odaya yayılan ekşi, buğulu bir hava ciğerleri tıkıyor, kirli yemek tabakları her yerde bir köşeye bırakılmış... Zavallı yavru on beş aylık olduğu halde bakımsızlıktan emekleyemiyor bile!.. Salonlarında ağır, muhteşem eşyaları olan, en büyük terzilerden giyinilen, her akşam bara, baloya, ziyafete, kadınlara avuç avuç para dağıtılan bu evde bu çocuğun hali ne?.. En fakir, en geri bir ailede bile çocuk bu kadar bakımsız kalamaz... Göğsündeki küçük, muşamba önlük kurmuş, sarı yağlar içinde... Dizlerinin altında kocaman bir pamuklu ve kirli, ıslak bir muşamba... Zavallı yavru muşambasının bir ucunu çekerek ağzına götürmüş, bir pestil gibi şapır şapır emiyor...” (YD, 276-277)

Şükûfe Nihal Başar’a göre, Batılılaşmayı sadece eğlence mekânlarında ve modern anlamda giyim ve kuşamda gören bu kişiler, aslında kendi iç dünyaları ile dış dünyaları arasında bir zıtlık oluşturmaktadırlar. Bu yüzden de Batılılaşmanın bireyler

üzerinde özellikle de değişen hayat tarzlarının aile yapısında nelere sebep olacağı gözler önüne serilmektedir. Söz konusu bu durumun önüne geçilebilmesi için aile bireyleri kendisini tamamen Batı'ya kaptırmadan kendi kültürü ile Batı kültürünü doğru bir şekilde sentezleyebilmelidirler.

2.2.8.4. Batılılaşmayla Birlikte Görülen Yabancı Dil Hayranlığı

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Fermanı ile birlikte siyasî, sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunulan Avrupa ülkeleriyle girişilen ilişkiler sonucunda birtakım aydın zümre arasında yabancı dil öğrenme merakı doğmuştur. Yusuf Kâmil Paşa'nın, Fenelon'dan çevirmiş olduğu *Telemak* adlı eserinin Fransızca'dan çevrilmiş olduğunu göz önünde bulundurursak dönemin siyasî anlayışına bağlı olarak aydınların Fransa'dan etkilendiğini söyleyebiliriz. Çünkü aydınlar etkisi altında kalmış oldukları bu ülkenin dili olan Fransızca dilini, yabancı dil olarak öğrenmeyi tercih etmiş olabilirler. Zaman içinde yaşanmış olan gelişmeler sonucunda pek çok yazarımızın bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri amacıyla, yabancı dil öğrenmenin gerekliliğini eserleri aracılığıyla vurgulamış oldukları görülmektedir. Bu yazarlarımızdan birisi de Cumhuriyet Dönemi'nin çok yönlü sanatçılarından Şükûfe Nihal Başar'dır.

Daha önceden de belirttiğimiz üzere küçük yaşlardan itibaren evde özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrenen sanatçı, aynı zamanda yabancı dil eğitimi de alarak Fransızca'yı öğrenir. Şükûfe Nihal Başar, hikâyelerinde ve romanlarında, kendisine seçtiği kişilerin de hem iyi bir eğitim almış olmalarına hem de yabancı dil öğrenmeye istekli olmalarına önem vermektedir. O, eserlerindeki şahısların etrafındaki diğer insanları eğitmesi bakımından yabancı dil bilmelerini istemektedir. Sanatçı, bu düşüncesine de *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında değinmektedir. Eserde, Altan ve Seyhan isimdeki kişiler, yabancı dil bilirler ve çevresindeki insanları da konuşmalarıyla aydınlatırlar. Altan ve Seyhan'ın bu davranışları, aslında onların almış oldukları eğitim seviyesini ve kültürleriyle de diğer insanları etkilemeleri bakımından önem arz etmektedir. Altan, yabancı dil olarak Almanca bilen ve girdiği her mekânda çevresindeki insanları aydınlatan birisidir. Seyhan ise Avrupa'dan yeni gelmiş ve kendisine has bir lisanla Fransızca din felsefesinden sanat felsefesine, İsa'dan Muhammet'te kadar pek çok konuda etrafındaki insanları bilgilendirir. Altan ve Seyhan, Yıldız'ın gözlemleriyle şu cümlelerle tanıtılır:

“Altan iyi Almanca biliyordu; bana Alman edebiyatından haberler getirir; Goethe’den, Schiller’den parçalar okurdu... Ben her defasında bana yeni şeyden bahseden bu arkadaşı her hafta saatlerle dinlerdim. O akşam Şefkat Hanım’ın salonunda herkes kendine göre bir gruba ayrılmıştı. Yanımızda iki genç Fransız kadınla iki Türk hanımı, bir de onlara coşkun bir lisanla Fransızca din felsefesinden, sanat felsefesinden, İsa’dan, Muhammet’ten bir şeyler anlatan uzun boylu, esmerce bir genç vardı. Şefkat Hanım yanımıza geldi; bizi onlarla tanıştırdı. Hepimizin başını kendisine çevirten erkek, Avrupa’dan henüz gelmiş bir Türk genciydi; adı Seyhan’dı.” (YD, 288-291)

Yalnız Dönüyorum romanında, yabancı dil bilmenin faydalarına değinilirken; bunun yanı sıra yabancı dil bilmeyi sadece girilen ortamlarda bir üstünlük olarak gören kişilerin de eleştirisi yapılmaktadır. Bu kişiler gittiği her mekânda yarım yamalak yabancı dil konuşarak kendilerini sanki yabancı bir lisan bilenler olarak gösterme hevesi peşindedirler. Yabancı dil biliyormuş gibi davranan kişilerden birisi de Seyhan tarafından “Yağlı Börek” takma isminin verildiği Kadıköylü Raife Hanım’dır. Romanda bu kadın; cahil, görgüsüz, her şeyi yeniden öğrenmeye istekli olan kurnaz birisi olarak tanıtılır. Raife Hanım, yabancı dil olarak sanki Fransızca biliyormuş gibi konuşmaya çalışırken; etrafındakiler tarafından da içine düştüğü gülünç durumuyla hafızalarda yer edinir:

“Seyhan’ın, ‘Yağlı Börek’ adını taktığı meşhur Kadıköylü Raife, kara cahil, görgüsüz, her şeyi yeniden öğrenmeye ve bu yeni öğrenişi türlü türlü gösterişlerle, kurnazlıklarla belli etmeye çalışan bir kadın... Yağlı börekte bir gün başka bir heves uyandı: Lisan biliyor görünmek!.. O zaman alışmamış ağzında Fransızca kelimeler yeni yeni kalıplara girdi: Kendisine sigara ikram eden bir erkeğin gözlerinin içine kadar gülüp süzülerek, şöylece uzanıp oturduğu yerden tembel tembel başını kaldırarak, ‘Çok jantiyesiniz; mil mersi! (çok nazıksınız, binlerce teşekkürler)’ diye teşekkür ediyordu. Bir günde kendisini ziyarete gelmeyen bir tanıdık kadına, ‘Artık bizi hiç frekante (sık sık uğramak) etmiyorsunuz,’ diye sitem ederek hepimizi güldürdü.” (YD, 293-294)

Şükûfe Nihal Başar, bireylerin yabancı dil öğrenmeyi, konuşmayı ve kültür seviyesini göstermesi bakımından önemsemektedir. Fakat o, bununla birlikte sırf yabancı dil biliyormuş gibi davranan kişilerin davranışlarını da doğru bulmamaktadır. Sanatçı, bu tip bireylerin genellikle yabancı dili öğrenmek istemekteki amaçlarının gösteriştten ve meraktan ileri geldiğini eserleri aracılığıyla ifade etmektedir. Şükûfe Nihal Başar, yabancı dil öğrenmek arzusunun bir gösteriştten ziyade daha çok

bireylerin toplum içindeki kültür seviyelerini iletmesi için bir amaç olarak görülmesini istemektedir.

2.2.8.5. Yabancı Dil Hayranlığına Karşı Millî Dil Bilinci

Bir milleti veya kültürü yakından tanımanın ön koşulu, o coğrafyada konuşulan dildir. Dil, bir iletişim aracı olmasının yanı sıra bir kültürün oluşturulmasında ve sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasında önemli rollere sahiptir. Bu sebeple millet olmanın en temel şartlarından birisi dil olduğuna göre insanların da ortak bir millî dille konuşmaları gerekmektedir. Dilleri farklı olan ve birbirlerini anlamayan insanların, millet olarak yaşaması asla mümkün değildir. Çünkü dilini kaybeden bir millet, yeryüzünde yok olmaya mahkumdur. Bir dilin unutulmasının önüne geçmek için millete önem veren herkes gibi özellikle de yazarlarımız üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelidirler. Onlar, bir dilin sahip olmuş olduğu kendine has bir ses ve yapısına göre eserlerini meydana getirebilmeliler ve eserlerinde millî dil bilincini aşılmalıdırlar. Bu bilinci aşlamayı kendisine görev bilen yazarlarımızdan birisi de hiç şüphesiz Şükûfe Nihal Başar'dır.

Onun eserlerinde yabancı dil hayranlığına karşı, millî dil bilincine önem vermesinin en önemli sebebi edebiyat öğretmeni olmasıdır. “Evvelâ, kıymetli bir edebiyat hocasıdır. Bu yüzden arı Türk diline tamamen vakıftır. O, bu şiirlerde saf ve temiz Türk dilini bülbülleştirmiş ve bu dile güzel bir ses kazandırmıştır” (Ferit Ragıp Tuncor'dan Aktaran Işık, 2008:3373). Şükûfe Nihal Başar, derslerinde öğrencilerine her zaman Türk dilinin öğrenilmesinin ve öğretilmesinin millet açısından ne kadar önemli olduğunun vurgusunu yapmaya çalışmıştır. Çünkü sanatçı için millî dil bilinci her şeyden önce gelmektedir. O, millî dil bilinci konusunda hassasiyetini *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında dile getirirken; aynı zamanda millî dilin önemini anlamamış olanların eleştirisini de yine Yıldız'a yaptırmaktadır:

“Zaten, milli dil cereyanlarından, ne şundan, ne bundan haberi olmayan birçok kadın var ki hep böyle yarı Türkçe, yarı Fransızca kelimelerle cümleler yaparak konuşmayı büyük bir meziyet, bir Avrupalılık sanıyorlardı. Türk topraklarında geçen o haşmetli, kanlı savaş, o büyük kurtuluş; o kara kuvvetin yere geçmesiyle meydana gelen büyük sosyal değişiklik, böyle kadınların kafasında ancak erkeklerle kol kola, göğüs göğüse yaklaşabilme, eğlenip gülmeye bir vesile olmaktan başka bir mana kazanmamıştı.” (YD, 294-295)

Her millet kendi öz diline sahip çıkmalıdır. Elbette millî dilin yanında yabancı dillerde öğrenebilir. Fakat önemli olan bireylerin kendi dillerinden tamamıyla vazgeçmeden millî dillerinin üzerine eklemeler yaparak dillerini ilerletebilmesidir. Çünkü dil, bir milletin kültürünün devamını sağlayan önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bu köprünün de kuşaktan kuşağa sağlam bir şekilde aktarabilmesi için millî dilimizin önemi her fırsatta vurgulanmalıdır.

2.2.8.6. İdeal Batılılaşma Tipi

Şükûfe Nihal Başar gibi idealist bir yazarımız kesinlikle Batılılaşmaya karşı değildir. Sanatçı, bireylerin değişen yaşam koşulları altında Batılılaşmasını istemekle birlikte kendi kültürlerine de tamamen sırtını çevirmemesini de istemektedir. Çünkü her iki kültürü de özümseyebilen kişilerin içinde bulunduğu topluma gerçek anlamda hizmet edebileceğini düşünmektedir. Ona göre, ideal bir batılılaşmadan bahsetmek istiyorsak öncelikle birey olarak kendimize bir örnek bir rol model belirlemeyiz. Böylece içinde yaşadığımız toplumunun öz değerleri ile Batılı değerleri sentezleyerek istendik şekilde bir yaşam tarzı elde edilebilir. Sanatçının bu şekilde düşünmesinde daha önceden de belirttiğimiz üzere hayatının her döneminde duygu ve düşüncelerini etkileyen bazı kişilerin olmuş olmasıdır. Bu kişilerden birisi de Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden birisi olan Tevfik Fikret'tir. Şükûfe Nihal Başar, Tevfik Fikret'in Batıcılığından da etkilenmiş ve kendisini her alanda etkileyen Tevfik Fikret'e eserlerinde yer vermiştir. Sanatçının Tevfik Fikret'in kendi hayatı ve sanatı üzerindeki yoğun etkilerine "*Yalnız Dönüyorum*" adlı romanında bir hayli yer verdiği görülmektedir.

O, kendisine belirlemiş olduğu Yıldız karakteriyle büyük üstada olan hayranlığını somut bir şekilde dile getirmeye çalışmıştır. Romanda, Yıldız da tıpkı Şükûfe Nihal Başar gibi Tevfik Fikret'e hayran birisi olarak tanıtılmıştır. Eserde, Tevfik Fikret'in ideal Batıcılığına da fazlasıyla değinilmiştir. Çünkü Şair, Batıcılık (Garpçılık) düşüncesinin önemli savunucularındandır. Tevfik Fikret, Batı'nın sadece biliminden ve sanatından yararlanılmasının yanı sıra bütün kurumlarının sanki bir yapbozun bütün parçaları gibi benimsenmesi gerektiğini düşünmüştür. Şair, bu düşüncesini de kendisini temsil edecek oğlu Halûk aracılığıyla ifade etmek istemiştir. İsmail Çetışli'nin belirttiği gibi; "Halûk'un Defteri'ndeki (1911), şiirlerinde batıcı

dünya görüşüne uygun olarak idealize ettiği memleket gençliğini şekillendirmeye çalışır. Geleceğin Türkiye'sini kurtaracak olan Türk gençliği, ona göre batılı bilgi, görgü ve fikirlerle mücehhez olan bir kişiliğe sahip olmalıdır. Oğlu Halûk, yol gösterdiği ve ülkede batılı anlamda bir dönüşümü gerçekleştirecek gençliğin temsilcisi ve sembolüdür” (2016:453-454). Bunun içinde oğlunun Batı'nın ilmini öğrenip kendi memleketine yararlı olması için İskoçya'ya göndermiştir.

Şükûfe Nihal Başar, Tevfik Fikret'in bu düşüncesinin etkisi altında kalarak Batılılaşmanın doğru anlaşılması ve kendi memleketinde de uygulanması amacıyla kendisine roman şahsı Yıldız'ı seçmiştir. Yıldız, eserde Batıyı iyi özümsemiş ve etrafındaki insanlara da örnek olabilecek ideal bir tip olarak karşımıza çıkartılmıştır. Yıldız'ın gözüyle Tevfik Fikret, her alanda olduğu gibi Batılılaşma konusunda da idealize edilmiş birisi olarak tasvir edilmiştir. Genç kadın, hayatı boyunca karşılaşmış olduğu bütün hadiseler de sonucu ne olursa olsun Tevfik Fikret'i bir pusula gibi görmüş, onun gibi düşünmeyi ve onun izinden gitmeyi tercih etmiştir:

“Tevfik Fikret yaşıyordu... Fikret aramızdaydı... Onu, küçük bir odada, benim bütün bir ömürlük ıstırabımı dinlerken... Yüksek başı, alevli gözleriyle o kadar sevdiği gençliğin arasında dolaşırken... Memleketin zehirli sislerle boğulduğu günlerde bir damla temiz hava bulabilmek için çıplak, yüksek bir tepede daralan bağrını beyaz köpüklü dalgalara açmış olarak gördüm... Şimdi, Fikret'i görünce ben yepyeni, azap çekmemiş, iğrenmemiş, baş eğmemiş; bir çamur denizinden kurtulabilmek için deprenmemiş saf bir çocuk oluvermişim; gözlerimde güller, güneşler açmıştı!.. Fikret'in bu toprakta bir gün sabah olacağına imanı vardı; o güneş doğdu, o sabah oldu, lakin büyük sanatkar onu da göremeyecek kadar bedbahttı... Fikret: 'Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dirahşan!' diye bize çirkinliklerimizi, günahlarımızı düşündürüyor; bizi sarsıyor, utandırıyor, kendimize getiriyordu... Büyük Adam, Büyük Fikret, birçok zaman daha yürüyeceğim bu taşlık, dikenlik yokuşta sanki bana yol göstermek ister gibi, bana kuvvet, cesaret vermek ister gibi, uykumda, rüyamda karşıma çıkıyor ve beni kendi eliyle hayata bırakıyordu...” (YD, 311-315)

Yalnız Dönüyorum romanında ideal Batılılaşma tipi teması altında rol model olarak verilmiş olan bir diğer kişi ise Şefkat Hanım'dır. Yıldız, yengesinin yalısında oturduğu zamanlarda çocukluk yıllarından itibaren Şefkat Hanım'ı tanır. Bu kadın şimdi de Yıldız'ın yengesinin oturduğu yeni apartman dairesinde komşusu olur. Şefkat Hanım; otuz beş yaşlarında, lisan bilen ve güzel bir kadındır. Yıldız'ı çocukluğundan beri seven bu kadın, evinde yapmış olduğu edebî toplantılara Yıldız'ı da çağırır.

Yıldız, Şefkat Hanım'ı yeniden görünce çocukluğundaki o samimiyet ilişkilerinden hiçbir şeyin kaybolmadığını fark edince sanki eski günlere dönmüş gibi sevinir. Çünkü Yıldız'ın yaşadığı fırtınalı hayatın içinde huzur bulduğu tek ortam, Şefkat Hanım'ın salonudur. Şefkat Hanım, Cumhuriyet'in ilanıyla kurulmuş olan Yeni Türkiye'nin hayatı içinde Batılılaşmayı doğru anlamış ve geleneksel yaşantısıyla Batılı hayat düzeni arasında bir uyum kurmayı başarabilmiş olan ender kişilerden birisi olarak şu cümlelerle tanıtılır:

“Yeni apartmanın bir dairesinde yalıda iken yengemin tanıdığı bir ailenin kızı olan Şefkat Hanım oturuyordu. Bir hariciye memuru olan kocası ile gayet iyi anlaşmış otuz beş yaşında kadar, lisan bilir, güzel, şen, bir kadındı. Beni de çocukken pek çok severdi. Şimdi onu görünce eski günlerime çocukluk günlerime; daha hiçbir şey kaybetmediğim günlere dönmüş gibi sevindim. Yeni Türkiye'nin bu yeni hayatı içinde Şefkat'le kocası akılları başlarında, değişikliği hazmetmiş, kültür sahibi muvazeneli insanlardı; eğlenmeyi de, konuşmayı da, aile vakarının, haysiyetinin ne olduğunu da biliyorlardı.” (YD, 287)

2.2.9. Din

Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyelerinde ve romanlarında, sıklıkla yer vermiş olduğu bir diğer tema ise “din” temasıdır. Din, bireyler için kutsal kabul edilen ve yüce bir varlığa karşı duyulan sevgi veya bağlılıktır. Bu sevgi sonucunda da bireyler toplum içindeki hayatlarını devam ettirirler. Böylece bireylerin yaşamlarında din duygusunun ve bazı inançların önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sanatçının eserlerinde din teması, genellikle bireylerin bazı batıl inanışlara inanmalarının ve dinin bazı kişiler tarafından sömürü aracı olarak kullanmalarının yanlışlığı şeklinde vücut bulmaktadır.

Bilindiği üzere kültürlü bir aileden gelmiş olan Şükûfe Nihal Başar, aldığı eğitim sonucunda da her zaman bilim ışığında ilerlemeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla etrafındaki insanların da hayatlarında akılla ilerlemesini istemiştir. Sanatçı, toplum içinde eğitim almamış bireylerin kendilerine hiçbir faydası dokunmayacak olan şeylere körü körüne inanmalarını doğru bulmamaktadır. O, eserleri aracılığıyla bireylerin batıl inanışlara sıkı sıkıya bağlı kalmalarını mizah yoluyla bir toplumsal eleştirisini yapmaktadır. Şükûfe Nihal Başar, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Sabri Bey'in Eşeği* ile *Himmetleri Hazır Olsun!* hikâyelerinde; *Çölde Sabah Oluyor* ve *Vatanım İçin* adlı romanlarında din temasına yer vermektedir. Bu

eserlerinde sanatçı, kimi zaman dini kurumların yozlaşmışlığını kimi zaman da bazı hocaların dini bir sömürü aracı olarak kullanmalarının yanlışlığını dile getirmektedir. Şükûfe Nihal Başar, bütün bu olumsuzlukların yanı sıra dinin olumlu yönlerinin de olduğunu Millî Mücadele yıllarında din adamlarının savaştaki rolleri üzerinden değerlendirmektedir. Onun eserlerinde, din temasının detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda şu alt başlıklarla karşılaşmaktadır:

2.2.9.1. Batıl İnanışlar

Batıl inanç, bilgisizlikten dolayı kadere, büyüye veya bilinmeyen varlıklara karşı duyulan bir inanış ya da uygulamadır. Bireyler, genellikle kendilerine şans getirdiğine inanmalarından dolayı batıl inanışların ruhanî varlıklarla ilişkilerinin olduğunun düşünülmesine sebep olabilmektedir. Fakat akıl ve bilim ışığında ilerlemeyi tercih eden eğitilmiş kişiler elbette ki bu tarz inanışların sadece dinî duyguların çıkarıcılar tarafından kullanılmasından başka bir şey olmadığını bilirler.

Şükûfe Nihal Başar, eğitimci kimliğiyle bireylerin dinî duygularının sömürülmesine izin vermemeleri için her fırsatta eserleri aracılığıyla onları bilgilendirmeyi kendisine bir vazife bilmiştir. Özellikle de Anadolu'daki eğitimsiz kişilerin birçok hurafeye inandığını ve onları bu inanışlarından vazgeçirmenin dahi mümkün olmadığını da 26 Temmuz 1947 yılında Kadın Gazetesi'nde yayımlanan "*Bir Köşeden Hâlâ mı Hurafe*" (Zihnioğlu, 2008:357-358) başlıklı yazısında dile getirmeye çalışmıştır. Sanatçı, aynı zamanda *Tevekkülün Cezası* hikâye adlı kitabındaki *Sabri Bey'in Eşeği* ve *Himmetleri Hazır Olsun!* hikâyelerinde de batıl inanışlar temasına yer vermiştir.

Sabri Bey'in Eşeği adlı hikâyede; Sabri Bey'in çiftliğinde sözde kendisini hoca olarak tanıtan bir hoca ve topal Hasan üzerinden batıl inanışların eleştirisi yapılmaktadır. Sabri Bey, elli yaşlarında ve hayvanlara oldukça meraklı olan birisidir. Merakından dolayı da Ayastefanos taraflarında bir arazi alır. Arazisinin bir kısmını ziraat faaliyetleri için ayırırken; bir kısmını da bakmak istediği inek, koyun, kuş vb. gibi hayvanlarına ayırarak çiftlik yapar. Sabri Bey, çiftliğinde karısı Saniye Hanım, çalışanları, uşağı Ali, aşçıları olan Halime kadın ve oğlu topal Hasan ile birlikte yaşar. Bir gün Sabri Bey'in çiftliğine uzak akrabalarından birisi olan düşkün bir hoca sığırır. Bu hocanın çiftliğe sığırmasının tek sebebi medreselerin ve tekkelerin kapatılmasıyla

aç kalmak istememesidir. Hoca, küçük çocukların tırnağına bakarak olacak olan her şeyi bildiğini söyleyerek çiftlikte yaşadığı küflü odayı medreseye çevirir. Ona inanan insanların çocuklarının tırnaklarına üfleyerek bakar. Fakat hiçbir çocuk tırnaklarında bir şeyler gördüğünü söyleyemez. Hoca, çocukların fesat ve şeytan olduğunu söyleyerek onları suçlar. Sabri Bey'in aşçısı olan Halime kadın, on yaşındaki cılız oğlu topal Hasan'ı Hoca'nın yanına götürerek oğlunun diğerleri gibi olmadığını ve saf birisi olduğunu söyleyerek tırnağına bakmasını ister. Fakat Hasan, aslında herkesin gibi bildiği saf değil oldukça akıllı ve kurnaz bir çocuktur. Hoca, önünde diz çöken Hasan'ın tırnağını okuyup, üfleyerek ona ne gördüğünü sorar. Hasan'da başparmağının tırnağına bakarak sanki bir şeyler görmüş gibi aklına ne geliyorsa anlatır. O günden sonra hocanın çiftlikteki saygınlığı artar ve herkes ona hürmet gösterir. Hocaya inanmayan tek kişi Sabri Bey'dir. Yazar anlatıcı, Sabri Bey'in çiftliğinde misafir olduğu zamanlar da Hasan'ı yanına çağırır ve tırnağına baktırır. Hasan da yazar anlatıcının tırnağına bakarak yalan yanlış şeyler söyleyerek görüyormuş gibi anlatır. Yazar anlatıcı, Hasan'ın hiçbir şey görmediğini bilmesine rağmen bunları nasıl gördüğünü avucuna para koyarak sorar. Hasan da parayı alınca gülerek bir şey görmediğini sadece aklıma gelenleri söylüyorum diyerek yazar anlatıcıya cevap verir. Hayvanalar düşkünlüğüyle bilinen Sabri Bey, bir gün yoldan geçerken bir eşek görür ve onu da satın alıp çiftliğine gönderir. Eve döndüğünde eşeğin olmadığını gören Sabri Bey küplere biner ve herkese bağırmaya başlar. Sabri Bey, karısı Saniye Hanım başta olmak üzere çiftliğindeki bütün çalışanlarına eşeğin nerede olduğunu sorar. Herkes eşeğin kaybolduğunu söyleyince Sabri Bey daha da çok sinirlenir. Karısı, Sabri Bey'i sakinleştirmeye çalışsa da başarılı olamaz. Sabri Bey'in yanına giden Hasan, kendi tırnağına bakarak eşeğin bulunduğunu söyler. Fakat Sabri Bey, Hasan'ın söylediklerine inanmaz. Tam bu esnada Sabri Bey, çiftliğinin bahçesine iki uşakla beraber küçük bir eşeğin girdiğini görür. Bu olaydan sonra Hasan'a ve hocaya inanan Sabri Bey, her ikisine de bol bol bahşişler verir. O günden sonra hoca ve topal Hasan, çiftliğin en muhterem kişileri olurlar. Şükûfe Nihal Başar, bu hikâyesinde dini kullanarak gelecekte haber verdiğini söyleyen bir hocayı, ona inanan cahil insanları ve topal Hasan'ın da kurnazlık yaparak hocaya yardım edip kendine çıkar sağlamasını doğru bulmadığını yazar anlatıcı tarafından şu cümlelerle dile getirerek eleştirir:

“Sabri Bey'in çiftliğine sığınmış, bir de uzak akrabadan düşkün bir hoca vardı, medreseler, tekkeler kapandıktan sonra geçinecek bir yeri kalmadığı için buraya

gelmişti. Çiftliğe sokulduktan sonra evin altında medresesine pek benzettiği küflü bir odaya postunu yaydı, orada kendisine bir keramet süsü verdi. Hoca okuyor, üflüyor, ‘Bak çocuğum, gördüğünü söyle. Korkma, doğru söyle!’ diyor. Fakat çocukların hiçbiri bir şey göremiyordu, nihayet, ‘Siz hepiniz fesatsınız, çocuk değilsiniz ki, şeytansınız, şeytan! Size böyle rahmani şeyler görünür mü?’ derdi. Nihayet hocanın tecrübe etmediği bir çocuk daha kalmıştı, bu aşçı Halime kadının oğlu topal Hasan’dı, on yaşında cılız, sarı bir çocuktü, Halime kadın, ‘Hoca efendi, bir defa da benim oğlana baksın, Allaha emanet, yavrum ötekilerine benzemez, saftır.’ dedi. Hasan aptal gibi görünmesine rağmen gözlerinin içine dikkat edenler onun ne şeytan olduğunu anlarlardı. Hasan, Hoca efendinin önünde diz çöktü, Hoca efendi okudu okudu, üflledi, oradakilerden birisi niyet tuttu, Hasan başparmağının tırnağına bakarak söyledi... ‘Tabutun etrafında sıra ile altın küpü dizili... Dur, bir şey daha gördüm, tavanda asılı bir ölü kafası var, üstünde bir şeyler yazılı, gavurca bir yazı.’ Hoca, ‘Anladım, o tılsımdır,’ dedi. Küçük Hasan’ın derin gözleri hülya dolu idi; bunları uydurup uydurup söylediğini anlıyordum. Ertesi gün Hasan’ı odama çağırdım, ‘Hasan gördüklerin sahi mi,’ dedim. ‘Sahi hanım teyze,’ dedi, ‘hiç yalan söyler miyim?’ ‘Hoca sana para filan veriyor mu,’ dedim. ‘Aldığının yarısını bana veriyor,’ dedi. İçimden, ‘İyi kâr yolunda,’ dedim. Avucuna bir lira koydum, Hasan gülmeye başladı. ‘Amma hoca duymasın, bana darılır,’ dedi. ‘Görmüyorum, amma, aklıma öyle şeyler geliyor, söylüyorum...’” (SBE, 38-41)

Sanatçı, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki *Himmetleri Hazır Olsun!* hikâyesinde de adı belirtilmemiş olan bir mahallede yaşayan halkın, mahallelerinde bulunan ve ermiş bir kişiye ait olduğunu düşündükleri bir türbeye karşı duydukları batıl inanışları işlenmektedir. Türbe; yeşil sandukalar, büyük sarıklar, sanki karanlık bir hücreyi edebiyete dair saracak olan solgun ışıkl ve titrek kandilleriyle etrafından geçen herkesi korkutan bir görünüme sahiptir. Mahallede bulunan çocukların hepsi, türbenin etrafından geçerken küçük çığlıklarıyla yeri göğü inleterek kaçarlar. Türbeden korkmadan geçen tek kişi ise Hanım Nine’dır. Bu yaşlı kadının türbeden korkmadan geçmesinin sebebi, türbedeki zatların kendilerini hırsızlıktan ve başlarına gelecek kötü şeylerden koruduğuna dair bir inancının olmasıdır. Bu inancı doğrultusunda hareket eden Hanım Nine, ne zaman türbenin önünden geçse mutlaka “Üç İhlas bir Fatiha” okur, türbede gömülü olan zatların ruhuna ithaf eder ve “Himmetleri hazır olsun!” diyerek geçer. Hanım Nine, senelerden beri çocukları ve torunları hasta olduğunda da onların şifalarının türbedeki zatlardan geldiğine inanarak türbeye “Yasin” okuyup, mumlar adar. Türbenin keramatine fazlasıyla inanan bu yaşlı kadın, torunlarına da ne zaman bir dilekleri olsa bu şekilde yapmalarını tavsiye eder.

Bir gün Hanım Nine'nin büyük torunu Nükhet, bir türlü geçemediği matematik dersinin sınavları için türbeye gidip üç Yasin okur ve türbeye beş de mum adar. Dileği gerçekleşmeyen Nükhet, bunun sebebini Hanım Ninesine sorunca “Kim bilir ne yaramazlık yaptın, ne günah işledin de duan kabul olmadı. Tövbe istiğfar et.” cevabını alır. Nükhet, Hanım Ninesi'nin söylediklerine akıl sır erdiremez. Bu olaydan sonra bir gece mahallede büyük bir yangın çıkar. Sanki bir timsahın ağzından çıkan ateşi andıran alevler bütün mahalle halkını sokağa çıkarır. Yangının etkisi o kadar büyüktür ki mahallenin yollarını kapatır. Bu durumda ne yapacağını bilemeyen mahalleliler, geceyi mahallenin arkasında bulunan bir bostanda geçirirler. Yangında iki evini de kaybeden Hanım Nine, sabahleyin çocukları ve torunlarıyla beraber ağlayarak mahalleden geçerken bir an da türbenin de yangından harap olduğunu görünce daha da üzülür. Türbenin tavanı çökmüş, sandukalar yanıp kül olmuş ve türbenin o eski görkeminden eser kalmamıştır. Türbenin bu halini gören Nükhet, Hanım Ninesi'ne dönerek alaycı bir ses tonuyla “Hanım Nine, Himmetlerine ne olmuş?” diye bir soru yöneltir. Hanım Nine de ağlayarak ve kekeleyerek “bizim gibi uslanmayan günahkârlara mübarekler himmet eder mi?” diyerek ve tövbeler ederek mahalleden ayrılır. Şükûfe Nihal Başar, bu hikâyesinde aslında bireylerin saf düşüncelerinin nasıl da batıl düşünceler etrafında yanlış bilgilerle doldurulduklarının eleştirisini yapmaktadır:

“Onlar, bu her gece mutat olan komşu ziyaretlerinden sonra aynı yoldan eve dönerken karşılaştıkları yeşil kavuklarla sarı, solgun kandillerin esrarlı manzarasına bir türlü alışamamışlardı. Bu ıssız, karanlık yolda, hanım nine için ilahi bir necat [kurtuluş] ümidi olan türbe, çocuklar için ne büyük, ne müthiş bir tehlike!.. Hanım nine, ara sıra yükselen sesiyle, ‘üç ihlas bir fatiha’ okuyarak türbede medfun [gömülü] zatların ruhuna ithaf eder ve ‘Himmetleri hazır olsun!’ diyerek geçerdi... Türbenin parmaklığına takılan bir tel ibrişim, sandukaya vaz edilen [bırakılan] bir avuç üzüm, her zaman büyükhanımı memnun etmişti. Hanım ninenin üç torunu için de türbe bir ümit menbaı oldu; onlar da bu uhrevi kudrete derin bir huşu ile itikat ederek küçük emelleri için ‘yasin’ler, mumlar adıyorlardı. Büyük Nükhet, bunların bazılarında muvaffak olmuşsa da bir türlü öğrenemediği riyaziye [matematik] derslerinin imtihanında türbeye üç ‘yasin’, beş mum adamasına rağmen yine muvaffak olamadı. Bunun sebebini hanım nineye sorduğum zaman hanım nine, ‘Kim bilir, kızım,’ demişti, ‘ne yaramazlık ettin, ne günah işledin de duan kabul olmadı. Tövbe, istiğfar et!..’” (HHO, 79-80)

Sanatçının din temasına yer vermiş olduğu bir diğer eseri ise *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanıdır. Eserde, Holhol köyü halkının batıl inanışların etkisinde kalarak yaşamlarını sürdürmeleri eleştirilmektedir. Roman şahsı Adnan ve babası Osman Hocagil'in hayatları üzerinden dinî meselelere değinilmektedir. Baba ile oğul, din konusunda oldukça hassas bir kişiliğe sahiptirler. Adnan ve babası, aldıkları eğitim sonucunda akıl ve bilim yolunda ilerlemeyi tercih etmişlerdir. Her ikisi de etrafındaki insanların da akıllarıyla hareket etmelerini istemektedir. Bu yüzden baba ile oğul, dini kullanan bireylere ve batıl inanışlara karşı amansız bir mücadeleye girişirler. Osman Hocagil, hocalık yapmak için Holhol köyüne kendi isteğiyle gider. Onun bu köyü seçmesinin sebebi köy halkının Kızılbaş ismindeki bilgisiz ve hurafelere inanan şeyhlerle dolu olmasıdır. Osman Hocagil, bu köy halkını Sünnileştirmek, onları batıl inanışlardan vazgeçirmek ve kafalarına müspet ilimler yerleştirmeyi kendisine bir görev bilir. Burada hocalık yapmaya başlayan Osman Hocagil, Holhol köyünde Kızılbaş şeyhleriyle mücadele ederek, şeyhlerinin köydeki halk üzerindeki etkilerini kırmak için elinden geleni yapar. Köyde, gür bir kaynağın başında büyük bir ağaç vardır. Bu ağaca Dersim'den gelen ve seyyit denen şeyhlerden başkasının el sürmesi yasaktır. Çünkü ağaç onlar için kutsaldır. Ağaçtan dökülen kuru yapraklarına bile bir başkası dokunsa günah olacağına ve mutlaka başlarına büyük bir felaketin geleceğine inanırlar. Osman Hocagil, batıl inanışlara sebep olan Kızılbaş şeyhlerinin söylediklerinin doğru olmadığını köylülere ispatlamak için bir akşam kendisine inanmış olan açık fikirli talebelerini yanına alarak ağacın bütün dallarını keserler. Köylüler ertesi gün ağacın sadece gövdesinin kaldığını görünce şaşırırlar. Holhol köyü halkı, ağaca bunu yapan Osman Hocagil'in başına kesin kötü bir şeyin geleceğine inanırlar. Fakat günler ve haftalar geçmesine rağmen Osman Hocagil'in başına bir şey gelmediğini gören köylüler artık Kızılbaş şeyhlerinin söylediklerine inanmazlar. Bu olaydan sonra Holhol köylüleri de bir ağacı kutlu tanımanın batıl bir inanıştan başka bir şey olmadığını Osman Hocagil ve talebeleri sayesinde anlarlar. Osman Hocagil'in Kızılbaş şeyhleriyle olan bu mücadelesi romanda şu cümlelerle dile getirilir:

“Holhol'da gayet gür bir kaynak başında, etrafa dal budak salmış, koca bir ağaç var. Bu ağaca, Dersim'den gelen ve 'seyyit' denen şeyhlerden başka kimse el süremez. Rüzgârın kırıp düşürdüğü dallarına, yerlere dökülen kuru yapraklarına bile kimse dokunamaz. Osman Hocagil, bir akşam yanına, kendisine inanmış, açık fikirli talebelerini aldı; ay ışığında ağacın bütün dallarını kestiler, yalnız gövdesini bıraktılar. Ertesi gün, mukaddes ağacın budanıp çıplak kaldığını gören halk

şaşırdı; telaşa düştü; Hocagil'in başına mutlak bir felaket gelir, diye bekledi. Günler, haftalar geçiyor, Hocagil'e bir şey olmuyordu. Bunun üzerine Holhol köyünde, talebelerinden başka gençler de kendisine inandılar, bir ağacı 'kutlu' tanınmanın boş bir şey olduğunu anladılar." (ÇSO, 26-27)

Osman Hocagil'in oğlu Adnan da tıpkı babası gibi yaşamını sürdürmek için çalıştığı köylerde batıl inanışlara inanan köy halkıyla mücadele eder. Adnan, bir gün Danişment köyünde hocalık yaptığı zamanlarda köyün ileri gelenlerinin eşleri Adnan'ın yanına giderler. Kadınlar, Adnan'dan kendi hastalıklarına şifa versin, muska yazsın, genç kızların talipleri açılsın diye yıldızlara bakmalarını ve daha birçok dilekleri için okuyup üflemlerini ister. Adnan da kadınların bu tür isteklerin batıl bir inanış olduğunu ve onlara kendisinin de böyle şeyler bilmediğini söyler. Adnan, ayrıca bu gibi şeylere inanmamak gerektiğini de elinden geldiğince her fırsatta kadınlara ve köy halkına anlatmaya çalışmıştır:

"Köyün büyükleri yanında onun tekrar kıymet kazandığını gören kadınlar 'hastalıklarına şifa versin, muska yazsın, okusun, talihlerini anlamak için yıldızlarına baksın' diye akın akın odasına gelmeye başladılar. Adnan onlara böyle şeyler bilmediğini, zaten bunların da inanılacak şeyler olmadığını anlatmaya çalıştı." (ÇSO, 140)

Batıl inanışlara inanmak demek, aslında tedavisi olmayan bir hastalık demektir. Oysa ki yanlış bir şeye inanmakla yeni ve doğru bir şeye inanmak arasında dağlar kadar fark vardır. Yanlış ve batıl inanışlara inanan kimseler, içinde bulundukları toplumun gerilemesine neden olabilirler ve kendinden sonrakilere kötü bir miras bırakabilirler. Akıl ve bilim ışığında ilerleyen bir toplum ise gelecek nesillere faydalı bilgileri miras olarak bırakabilir. Dolayısıyla ikisi arasındaki farkı anlayan bir toplum asırlar içinde varlığını sürdürebilir. Şükûfe Nihal Başar'da batıl inanışlar yerine bireylerin işlerine yarayacak bilgilerin miras bırakılmasının önemini eserleri aracılığıyla vurgulamak istemiştir.

2.2.9.2. Bir Sömürü Aracı Olarak Görülen Bir Kurum: Din Kurumu

Din kurumu, genel olarak bir toplumun dinî ihtiyaçlarını karşılamak için oluşmuş olan bir yapıdır. Dinin sömürülmesi ise bireyin dinini, gerçek bir dinî yaşamın dışında kendi çıkarları için kullanmasıdır. Şükûfe Nihal Başar gibi idealist bir sanatçımız, eserleri aracılığıyla dinin bir sömürü aracı olarak görülmesinin yanlışlığı

üzerinde durmaktadır. Sanatçıya göre din kurumu, sadece bireylerin hayatlarını dinî kurallara göre sürdürmesinden ibarettir. Bazı kişilerin dini bir geçim aracı olarak kullanmalarını doğru bulmayan sanatçı, bu durumun eleştirisini *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında yapmaktadır. Roman şahsı, Adnan da tıpkı babası Osman Hocagil gibi gittiği yerlerde dinî kendi çıkarları için kullanan kişilerle mücadele eder. Adnan, Danişment köyüne hocalık yapmaya gider. Danişment köyü, Ceyhan kıyısında ve bahçeli evleriyle dolu olan zengin bir köydür. Adnan, köye geldiği ilk gün muhtar Ahmet Ağa'nın evine misafir olur ve sonra da köyün ileri gelenleriyle tanışır. Adnan, bir süre sonra da caminin bir köşesinde köy çocuklarına ders vereceği yeri ayarlar. Ertesi gün de çocuklarla derslere başlayan genç adam, çocukların hiç okuyup yazma öğrenemediğini fark eder. Adnan, Danişment köyüne kendisinden önce gelen hocaların zengin köy halkından çocukları din eğitiminde bir üst seviyeye geçirmek için ailelerinden bahşiş aldıklarını öğrenir. Köydeki hocaların dinî bir geçim ve sömürü aracı olarak kullanmalarını doğru bulmayan Adnan, bu şekilde davranan hocaları eleştirir. Adnan, onların tek amacının sadece bir an evvel ceplerini doldurup köylerine dönmek istemiş olduklarını anlar:

“Danişment, Ceyhan kıyısında, bahçeli evleriyle zengin bir köy... Çocuklar hiç okuyup yazma öğrenememişler, Kuran'ı bile güç söküyorlardı. Kendisinden önce köye gelen hocalar çocukları teamül ve usule göre okutuyorlarmış; elifbeyi heceletmeyi öğrettikleri zaman bir bahşiş alırlarmış; ebcede geldikleri zaman bir ikinci bahşiş, sübhaneke'ye gelince bir üçüncü, ammeye gelince bir dördüncü, elem terede bir beşinci... Böylece bahşişleri vere vere çocuklar cüzlerin birinden öbürüne atlar, fakat asla bir şey öğrenemezlermiş. Hocaların maksadı öğretmek değil, bahşiş koparmak ve bir an evvel ceplerini doldurup köylerine dönmek!..”
(ÇSO, 133-135)

Şükûfe Nihal Başar, eğitimci kimliğiyle dinin bir sömürü aracı olarak kullanılmasına karşıdır. Dini amacı dışında kullanan bireyler, genellikle kendi çıkarlarını düşünen insanlardır. Böyle insanların, etrafındaki kişilere hiçbir faydası dokunmaz. Hatta bu tür çıkarıcı insanlar, din adı altında içinde bulundukları toplum için herhangi bir yararlı faaliyetler de dahi bulunamazlar. Bu yüzden hem toplumumuzun geleceği için hem de bireylerimiz için din bir sömürü aracı olarak kullanılmamalıdır.

2.2.9.3. Din Adamlarının Savaşta Roller

Din adamları, halka sadece din öğretmekten sorumlu olan bir görevli değildirler. Sanatçıya göre din adamları, yeri geldiği zaman bireylere din öğretimiyle birlikte vatan savunmasında da aktif roller alabilmelidirler. Şükûfe Nihal Başar, bu düşüncesini de *Çölde Sabah Oluyor* adlı romanında Osman Hocagil üzerinden dile getirmektedir. Romanda, din adamlarının özellikle de Millî Mücadele yıllarında halkın önünde gidişleri ve halkı cesaretlendirmeleri dikkatlere sunulmaktadır. Sadece Osman Hocagil değil vatanını seven daha başka birçok din adamı da halkın önünde savaşa gitmektedir. Bu durum romanda şu cümlelerle tasvir edilir:

“Cepheye koşan askerlerin arasında kerliferli, başları takkeli, ellerinde asa, şeyhler, hocalar da var. Bunlar medreselerini kapatmışlar, müridlerini arkalarına takmışlar; vatan uğrunda cihada koşuyorlar. Ellerinde silah olarak yalın kılıçlar parıltıyor! Bu mehabetli [ulu] manzara, Kiği halkını da büyükten küçüğe kadar vatan için can vermeye, fedakârlığa koşturuyor.” (ÇSO, 31)

Şükûfe Nihal Başar’ın din adamlarının savaşta rolleri teması altında yazmış olduğu bir diğer eseri ise *Vatanım İçin* adlı romanıdır. Eserde, İslam inancına sahip olan Müslümanların başlarına ne gelirse gelsin Allah’a tevekkül ettikleri görülmektedir. Millî Mücadele yıllarında vatan savunması için cepheye asker toplanırken din adamlarının da rollerine değinilmiştir. Din adamları, halkı cesaretlendiren konuşmalarıyla gerek cephe önünde gerekse cephe arkasında ellerinden gelen her türlü fedakârlığı yaparlar. Romanda bu görevi üstlenen kişiye Galip Hoca takma ismiyle tanınan Celal Bayar’dır. Aydın’ın Ödemiş taraflarında yaşayan halk, şehir şehir dolaşan Galip Hoca’yı beklerler. Onun imanları kuvvetlendiren sesini duymak isteyen Ödemişliler, onu büyük bir kahraman olarak görürler. Romanda Galip Hoca yani Celal Bayar, aslında Teşkilat-ı Mahsus’a ait ve millî ordu için çalışan bir gönüllüdür. Celal Bayar, hocalığı olmamasına rağmen konuşmalarıyla halkı cepheye gidip düşmanla savaşmak için cesaretlendiren birisidir. Galip Hoca’nın ve din adamlarının savaşta rolleri şu cümlelerle belirtilir:

“Bir Ödemişli, ‘Tanrı kahramanları eksik etmesin,’ dedi... Başımızda onları görünce tabii, kuvvet, cesaret alıyoruz. Bizim ellerde de büyük bir kahramanımız var ki, şehir şehir, köy köy, dağ dağ dolaşiyor; halkın gönlünü ıncıralar gibi tutuşturuyor, imanımızı kuvvetlendiriyor, bizi isteye isteye ateşe sürüklüyor.’ Demirci kahramanlardan biri sordu: ‘Kim o kahraman arkadaş?’ ‘Bilmem; cüppeli, sarıklı, sakallı, çok da bilgili bir zat... Çok güzel konuşuyor. Vatandan

bir söz açtı mı, zangır zangır titriyoruz. Hani bizim tarafların idaresi, hep onun elinde gibi...' 'Adı ne, arkadaş bu kahramanın?' 'Adı, Galip Hoca diyorlar.' Ali dikkatle bu bahisleri dinledikten sonra Ethem Bey'e sordu: 'Kimdir beyim bu zat? Ne hocasıdır?' Kaymakam yavaşça, 'Hocalığı filan yok,' dedi. 'Asıl ismi de Galip değil, Celal Bey'dir. Teşkilat-ı Mahsus'da milli ordu için büyük lazım elemanların temini için çalışan, büyük vazifeler gören bir zat!..' Dedikleri gibi, buralarda milli heyecanın şuurlanması Celal Bey'in tesiri başta gelir.'" (VI, 350-351)

Galip Hoca (Celal Bayar) gibi idealist aydınlar, din adamları olmamasına rağmen söz konusu vatan olduğunda dinî söylemlerden faydalanarak halkı cepheye kendi istekleriyle gitmeye teşvik eden kişilerdir. Bu kişiler, Millî Mücadele yıllarındaki bu faaliyetleriyle önemli bir yere sahiptirler.

SONUÇ

Şükûfe Nihal Başar, 1896-1973 yılları arasında yaşamış ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın çok yönlü kadın yazarlarından. Şair, eğitimci ve kadın hakları savunucusu gibi farklı kimliklere de sahip olan sanatçının, edebiyata olan ilgisinin başlamasında babası Miralay Ahmet Abdullah Bey'in evlerinde dostlarıyla yapmış olduğu toplantıların rolü büyüktür. Küçük yaşlardan itibaren sanatsal ve kültürel meselelere karşı derin bir hassasiyet kazanmış olan Şükûfe Nihal Başar, hayatını ve eserlerini de bu hassasiyetine göre şekillendirmiştir.

Yetiştği dönem içinde kendi mizacına çok yakın bulduğu Servet-i Fünûn Edebiyatı'ndan ve Tevfik Fikret'ten bir hayli etkilenmiş olan sanatçı, ilk şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmıştır. Daha sonra da Millî Edebiyat görüşünü benimseyerek hece ölçüsüne geçiş yapmıştır. Onun hayatı ile kendi yazıları arasında bir yakınlık kurmak mümkündür ve eserleri ise biyografik okumaya oldukça uygundur.

Şükûfe Nihal Başar; şiir, hikâye, roman ve gezi yazısı gibi birçok edebî türde eserler vermiş, çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmış olan önemli bir şahsiyettir. II. Meşrutiyet devrinde yetişmiş olan sanatçı, bu devrin siyasî, sosyal ve kültürel iklimini de ister istemez eserlerine yansıtmıştır. Türk toplumunun geçirmiş olduğu değişim sürecindeki bireysel ve sosyal sorunlara da eserlerinde değinmiş olan Şükûfe Nihal Başar, bu sorunlara kendi düşünce yapısına göre çözüm önerileri sunmaya çalışmıştır. Bu yüzden onun hikâyeleri ve romanları, yaşadığı dönemdeki sorunları edebî bir formda yansıtmaları bakımından bir belge niteliği taşımaktadır. Sanatçı, aynı zamanda eserlerinde öğretmenlik yaptığı yıllardaki izlenimlerine, yaşadığı zengin ve fırtınalı hayatına dair hatıralarına da yer vermiştir.

Daha çok şair kimliğiyle tanınan Şükûfe Nihal Başar, yetmiş yedi yıl süren hayat yolculuğunda hikâye ve roman türünde de çok başarılı eserler yazmış ve edebiyat tarihimize adını saygın harflerle yazdırmayı başarmış birisidir. Onun şiirleri dışında hikâyeleriyle ve romanlarıyla da var olduğunu kanıtlayabilmek için hazırlanmış olan bu çalışma da ilk olarak Şükûfe Nihal Başar'ın hayatı, edebî kişiliği, sanat anlayışı ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise sanatçının, *Tevekkülün Cezası* adlı hikâye kitabındaki; *Tevekkülün Cezası*, *Ayrılmayacak Arkadaşlar*, *Ne Kadar Yanılmış!*, *Sabri Bey'in Eşeği*, *Baba Mirası*, *Düşenler Önünde Kadın*, *Dilenciler*, *Ziyan Olan Genç*, *Hocamın Endişesi*, *Saadet Timsali*, *Gururun Yalanı*,

Mavi İstirap, Kaybolan Şair, Himmetleri Hazır Olsun!, Küçük Osman, Hangisi Budala Oldu?, Domuzlar, Ne Çıktı?, Fikret'in Derdi, Tabiat Aşkı hikâyeleri ile *Renksiz İstirap, Yakut Kayalar, Çöl Güneşi, Yalnız Dönüyorum, Çölde Sabah Oluyor* ve *Vatanım İçin* adlı romanları tema bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda tespit edilen temalar; onun sanat anlayışı, devrin siyasî, sosyal ve kültürel gerçeklikleri ile ilişkisi bakımından alt başlıklar altında analiz edilmiştir.

Hikâyelerinde ve romanlarında hem bireysel temalara hem de toplumsal temalara yer veren Şükûfe Nihal Başar, âdeta okurlarına kıssadan hisseler sunmuştur. Sanatçının hikâyelerinde ve romanlarında; kadın sorunlarına değinmiş olması ve onların toplumdaki yerlerinin farkına varmaları için idealist kadın şahıslara yer vermiş olması, vatan ve millet duygusunun yanında millî duyarlılığını ve millî dil bilincini de aşlamış olması, en önemlisi de yaşadığı devirdeki sorunları kadın kimliğiyle yansıtmaları bakımından edebiyat tarihimizde okunması gereken sayılı eserler arasında yerlerini almaktadır.

Şükûfe Nihal Başar, eserlerinde işlemiş olduğu temalarda yer verdiği mesajlarının her birinin okurlarının düşünce dünyasında yeniden şekillenmesini istemiştir. Böylece eserlerinde birden çok temaya yer vererek okurlarını dar bir düşünce dünyasına sokmak istememiştir. Okurlarına ulaştırmak istediği mesajlarını kendisine temsilci olarak belirlemiş olduğu şahıslar aracılığıyla ulaştırmaya çalışmıştır. Sanatçı, bu rolü hikâyelerinde genellikle kadın şahıslarına verirken; romanlarında ise hem kadın şahıslarına hem de erkek şahıslarına vermiştir. Bu şahıslar arasında; Hayriye Hanım, Fevvere, Selma, Yıldız, Zehra, Makbule, Adnan, Fahir ve Ali Gördes gibi pek çok kişi yer almaktadır. Onun hikâyelerindeki ve romanlarındaki bu temsilcilerinin en önemli özelliği, içinde yaşadıkları devrin şartlarını en iyi biçimde yansıtmış olmalarıdır. Onlar; eğitim düzeyleri, giyim ve kuşamları, yaşadıkları mekânlar ve bu mekânlara göre de konuşma tarzları vb. gibi unsurlarla bir bütün olacak şekilde tasvir edilmiştirler.

Sonuç olarak Şükûfe Nihal Başar'ın hikâyelerinde ve romanlarında; aşk, kadın, evlilik, yalnızlık, aile, eğitim, vatan, din, Doğu - Batı Karşılaştırması / Yanlış Batılılaşma vb. gibi daha pek çok bireysel ve toplumsal temaları çok boyutlu olarak işlemiş olduğu ve böylece kendine has olan bir özgünlüğü yakaladığı kanaatine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. ANSİKLOPEDİLER

- Işık, İ. (2007a). “Şükûfe Nihal”. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. C.8. Ankara: Elvan Yayınları.
- Işık, İ. (2007a). “Tevfik Fikret”. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. C.8. Ankara: Elvan Yayınları.
- Yalçın, M. (Edt.) (2010a). “Namık Kemal”. *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. C.2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yalçın, M. (Edt.) (2010a). “Osman Fahri”. *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. C.2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yalçın, M. (Edt.) (2010a). “Şükûfe Nihal Başar”. *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. C.2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yalçın, M. (Edt.) (2010a). “Tevfik Fikret”. *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. C.2. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

2. KİTAPLAR

- Akyüz, K. (1985). “Şükûfe Nihal”. *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitap Yayınevi.
- Argunşah, H. (2011). *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayda, A. (1984). *Böyle İdiler Yaşarken*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Aytaç, G. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çetin, N. (2008). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çetişli, İ. vd. (2016). “Tevfik Fikret”. *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. vd. (2016). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginün, İ. (2002). “Şükûfe Nihal Başar”. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. (3. B.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2004). “Edebî Eser Kahramanı Olarak Atatürk”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. (2. B.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fuat, M. (1995). “Tevfik Fikret”. *Doğan Kardeş İlk Gençlik Kitaplığı*. (1. B.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1992). *Türk Ahlakı*. (Sad.: Yalçın Toker). İstanbul: Toker Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1998a). “Şükûfe Nihal”. *Son Asır Türk Şairleri*. C.4. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1995). *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*. (4. B.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Köprülü, M. Fuat. (2007) “Yıldızlar ve Gölgeleler”. *Bugünkü Edebiyat*. (1. B.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kür, İ. (1995). *Yarısı Roman*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- May, R. (2008). *Aşk ve İrade*. (Çev.: Yudit Namer). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Midhat, Ş. N. (2008c). “Bugünün Genç Kadınına”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Moran, B. (2018). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I (Ahmet Mithat’tan A. H. Tanpınar’a)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nihal, Ş. (2008a). “Ayrılmayacak Arkadaşlar (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Baba Mirası (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Dilenciler (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Domuzlar (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Düşenler Önünde Kadın (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Fikret’in Derdi (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Gururun Yalanı (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Hangisi Budala Oldu? (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Himmatleri Hazır Olsun! (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Hocamın Endişesi (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Kaybolan Şair (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Nihal, Ş. (2008a). “Küçük Osman (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Mavi İstirap (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Ne Çıktı? (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Ne Kadar Yanılmış! (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Saadet Timsali (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Sabri Bey’in Eşeği (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Tabiat Aşkı (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Tevekkülün Cezası (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008a). “Ziyan Olan Genç (1928)”. *Bütün Eserleri. C.4. Güncel Basım/Hikâyeler-Mensureler-Gezi.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Çöl Güneşi (1933)”. *Bütün Eserleri. C.2. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Çölde Sabah Oluyor (1951)”. *Bütün Eserleri. C.2. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Renksiz İstirap (1926)”. *Bütün Eserleri. C.2. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Vatanım İçin (1955)”. *Bütün Eserleri. C.3. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Yakut Kayalar (1931)”. *Bütün Eserleri. C.2. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008b). “Yalnız Dönüyorum (1938)”. *Bütün Eserleri. C.2. Güncel Basım/Romanlar.* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “1880’liler Grubu”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973).* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Anelik Bilgimiz Yok”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973).* (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Nihal, Ş. (2008c). “Bana Göre Mehmet Akif”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Bir Köşeden Hâlâ mı Hurafe”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Celaliye’de İki Gün”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Çallı’nın Adası”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Faik Ali”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “İçtimaiyat Mahallelere Doğru”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Kadınlık Dünyası Dünyanın Her Yerinde Kadının Kurtuluşu Yakındır”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Namık Kemal’i Nasıl Tanırsınız?”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Sakat Cemiyet-6”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008c). “Türk Kadınının Mazisine Bir Bakış 2”. *Bütün Eserleri. C.5. Güncel Basım/Yazılar (1909-1973)*. (Yayıma Haz.: Yaprak Zihnioğlu). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Okay, O. (1990). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2008). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ozansoy, H. F. (2015). “Şükûfe Nihal”. *Edebiyatçılar Çevremde*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özkırımlı, A. (2004). “Şükûfe Nihal”. *Türk Edebiyatı Tarihi. C.2*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). “Tevfik Fikret”. *Edebiyatımızın Zirvesindekiler. (2. B.)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sami, Ş. (1996). *Kadınlar*. (Yayıma Haz.: İsmail Doğan). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sarınay, Y. (2004). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- Stevick, P. (1988). *Roman Teorisi*. (Çev.: Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası.
- Tarhan, N. (2005). *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Uysal, S. S. (2010). “Ahmet Hamdi Başar Şükûfe Nihal’i Anlatıyor”. *Eşlerine Göre Ediplerimiz*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Yalçın, A. (2002). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*. (5. B.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalom, I. (2001). *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev.: Zeliha İyidoğan Babayiğit). Kabalcı Yayınevi.

Zorlutuna, H. N. (1978). *Bir Devrin Romanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

3. SÖZLÜKLER

Altınkaynak, H. (2007). “Şükûfe Nihal Başar”. *Türk Edebiyatında Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Püsküllüoğlu, A. (2002). “Feminizm”. *Türkçe Sözlük*. (4.B.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, A. (2010). “Şükûfe Nihal Başar”. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü*. (4. B.). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Tekin, A. (2010). “Tevfik Fikret”. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü*. (4. B.). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

4. MAKALELER

Çalışkan V. ve Özey, E. (2016). Darülfünun’dan Mezun İlk Kadın: Şükûfe Nihal (1897-1973). *Türk Coğrafya Dergisi*. S.67.

Çetindaş, Okt. D. (2010). Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şükûfe Nihal ve Yakut Kayalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S.28. s.155-169.

Göde, H. (2019). Şükûfe Nihal’in Yakut Kayalar ve Çöl Güneşi Romanlarında Sindrella Kompleksi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*. C. 5. S. 11. s. 737-762.

5. TEZ

Arslan, F. (1995). Şükûfe Nihal Başar (Hayatı-Şiirleri). (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). *Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Elazığ.

6. ONLİNE KAYNAK

Çetindaş, D. “Osman Fahri”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/osman-fahri> [Erişim Tarihi: 07.12.2022].